

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İlköğretim Ana Bilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Programı

“GÜVENLİ ÇOCUK” (SAFE CHILD)
PROGRAMININ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

Emine Hande AYDOS

Doktora Tezi

Ankara, 2019

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye... En İyiyeye...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İlköğretim Ana Bilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Programı

“GÜVENLİ ÇOCUK” (SAFE CHILD)
PROGRAMININ ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF EFFECTIVENESS OF SAFE CHILD PROGRAMME

Emine Hande AYDOS

Doktora Tezi

Ankara, 2019

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,
Emine Hande AYDOS'un hazırladığı "G¼venli Çocuk (Safe Child) Programının
Etkililiğinin İncelenmesi" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **İlköğretim Ana Bilim
Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalında Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

J¼ri Başkanı Prof. Dr. Figen şAHİN DAğLI

J¼ri Üyesi (Danışman) Prof. Dr. Berrin AKMAN

J¼ri Üyesi Prof. Dr. Neriman ARAL

J¼ri Üyesi Doç. Dr. Erc¼ment ERBAY

J¼ri Üyesi Doç. Dr. Neslihan G¼NEY
KARAMAN

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisans¼st¼ Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından 16 / 07 / 2018 tarihinde uygun gör¼lm¼ř ve Enstit¼ Yönetim Kurulunca / / tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Ekber şAHİN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼r¼

Öz

Bu araştırmanın amacı; 54-90 ay aralığındaki anasınıfı ve ilkököl birinci sınıfa devam eden çocukların kendilerini istismar ve benzer tehlikeli durumlardan korumalarına, kendilerine duydukları güveni artırmaya yönelik olarak uyarlanan Güvenli Çocuk Programı'nın etkililiğini incelemektir. Bu araştırmada ön-test-son-test kontrol gruplu yarı-deneysel desen kullanılmış, 2x3x3 modelinde yürütülmüştür. Bu araştırmanın deney grubunu Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocuklar, öğretmenleri ve aileleri, kontrol grubunu bu programa katılmayan çocuklar, öğretmenleri ve aileleri oluşturmaktadır. Her bir grupta 19 çocuk olmak üzere toplam 114 çocuk yer almıştır. Nitel veriler, altı sınıf öğretmeni ve her gruptan gönüllü olarak katılmak isteyen beşer aile ile görüşmeler yürütülerek elde edilmiştir. Deney grubunu oluşturan çocuklara altı hafta boyunca, haftada iki gün ve dört oturumdan oluşan program uygulanmıştır. Plasebo grubuna benzer şekilde altı hafta süresince toplam 24 oturumdan oluşan etkinlikler uygulanmış, kontrol grubuna ise müdahalede bulunulmamıştır. Programın uygulanmasından sonra son-test ölçümleri yapılmış ve son-test ölçümlerinden sekiz hafta sonra izleme testleri uygulanmıştır. Çocuklardan veri elde etmek amacıyla 'Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı', 'Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı', 'Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi' ve 'İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı' kullanılmıştır. Öğretmen ve aile boyutunda 'Öğretmen Görüşme Formu' ve 'Aile Görüşme Formu' programın etkisine dair görüşleri belirlenmiştir. Verilerin analizinde Kruskal-Wallis H testi kullanılmış ve gruplar arasında anlamlı farklılıklar görüldüğünde Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi ile birbirinden farklı olan gruplar tespit edilmiştir. Grupların ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puanlarının karşılaştırılmasında ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, Güvenli Çocuk Programının, çocukların kendilerini korumalarına yönelik becerilerini olumlu yönde etkilediği ve yapılan bireysel görüşmelerde de öğretmen ve ailelerin programla ilgili olumlu görüşlere sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: erken çocukluk, çocuk istismarı, çocuk istismarını önleme, güvenli çocuk, çocuk hakları.

Abstract

The aim is to investigate the effectiveness of Safe Child Program, which is adapted to protect children from abuse and similar dangerous situations, and to increase their confidence attended first grade and preschool 54-90 month-children (n=114). In this study, the quasi-experimental design with pre-test and post-test control group was used. The experimental group of this study consisted of the children, teachers and their families who participated in Safe Child Program; the control group of children, teachers and their families who did not participate. The placebo group is composed of children, teachers and their families who are not involved in self-protection activities. The qualitative data of the study were obtained by conducting interviews with six primary teachers and five families who wanted to participate voluntarily from each group. The experimental group consisted four sessions per week and totally 24 sessions for six weeks. After the implementation of the program, post-test measurements were made and follow-up tests were performed eight weeks after the final test measurements. Security Knowledge and Skill Assessment Tool, Peer Bullying Assessment Tool, Culture Independent Self-Confidence Checklist and Internet Security Assessment Tool were used to obtain data from the children. The opinions of the teachers and the families on the effect of the program were determined. In the analysis of the data; Kruskal-Wallis H test was used and when the Kruskal Wallis-H Test showed significant differences between the groups; and also difference in groups were determined with Post-Hoc Multiple Comparison Test. Wilcoxon Signed Ranks Test was used to compare pre-test-post-test and post-test-follow-up test scores. The findings of the study showed that Safe Child Program positively affects the skills of children to protect themselves, teachers and families stated positive opinions about the program.

Keywords: early childhood, child abuse, child abuse prevention, safe child, child rights.

*Ayşe Nihan'a,
ve güzel ÷lkemin bütün çocuklarına,*

Teşekkür

Eğitimin bir ömür boyu devam ettiğine inanan bireyler olarak; bu uğurda harcadığımız tüm çaba ve enerji, süreçte verdiğimiz emekler şayet sonuç insan yararınaysa ve birilerine dokunuyorsa, katkı sağlıyorsa çok daha büyük anlam taşıyor bizim için ve tüm yorgunluğumuzu alıp götürüyor. Bu çalışmada da süreçte ne kadar zorluklar yaşasam, zaman zaman 'sanırım ben bu işi yapamayacağım' endişesi taşısam da sonucu görmek ve birilerinin hayatına dokunmuş olmak tüm motivasyonumu tazeledi ve her yeni güne zinde başlamamı sağladı. Sanırım, bu noktada en büyük teşekkürü de bitmez enerjileri ve sınıflarına her girdiğimde yüzlerinde beliren tebessümle yaptığım işin birilerine iyi geldiğini hissettiren çocuklara etmem gerekiyor. İyi ki çalışma grubum sizlerden oluşuyordu ve koşulsuz kabulünüzle beni sınıfınızın bir parçası gibi hissettirdiniz.

Ve tabi ki lisansüstü eğitimimin ilk gününden itibaren tüm desteğini yanımda hissettiğim, her sorduğum soruda, her öneriye ihtiyacım olduğunda sabırla beni dinleyen ve sorularımı yanıtlayan çok değerli danışmanım Prof. Dr. Berrin Akman'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez İzleme Komite'mde yer alan ve danıştığım her konuda beni yanıtsız bırakmayan, tezimin daha iyi olması için engin deneyimlerini benimle her fırsatta paylaşan hocalarım Prof. Dr. Figen Şahin Dağlı ve Doç. Dr. Ercüment Erbay'a; tez jürimde tezim için zaman ayırıp geribildirimleri ile daha iyi hale gelmesini sağlayan hocalarım Prof. Dr. Neriman Aral ve Doç. Dr. Neslihan Güney Karaman'a çok teşekkür ederim. Bu süreçte sizlerden çok şey öğrendim.

Her ihtiyacım olduğunda sorularımı içtenlikle yanıtlayan ve desteğini sunan çok değerli hocam Prof. Dr. Nuri Doğan'a; ve analizler konusunda tezime sundukları katkı için Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Akar ve Dr. Özge Sarı Ay'a çok teşekkür ederim.

Akademik hayatım süresince desteklerini her zaman yanımda hissettiğim ve birlikte çalışmaktan keyif aldığım hocalarım Prof. Dr. Mübeccel Gönen ve Doç. Dr. Aysel Çoban'a çok teşekkür ederim.

Ve tabi ki bu kadar zorlu ve uzun bir yol tek başına yürünmez. Yıllardır her zor anımda beni dinleyen, desteğini sunan, bol gülmeli, kahkahalı zamanlar paylaştığımız dostlarım Ayça Ülker Erdem, Şadiye Can Gül, Ramle Gül Hazar ve Feyza Özkan Yıldız'a yanımda oldukları ve hayatıma zenginlik kattıkları için sonsuz

teşekkürümü ve minnetimi sunarım. Bir de uzakta olmalarına rağmen desteğini sunanlar var ki onların da yeri çok ayrı. Yıllardır uzakta olsak da kopmayan bağımız ve destekleri için Dr. Öğr. Üyesi Gözde Ertürk Kara, Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Şengil Akar, Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Sevcan Candan Helvacı'ya çok teşekkür ederim. Ve ilk gençliğimden gelen dostluklar da unutulmamalı tabi ki. Her sıkıntılı anımda aradığımda içtenlikle beni dinleyen ve motive eden dostum Elif Kutucu Özyurt'a sonsuz teşekkür ederim.

Tezimde uyguladığım program için bana gerekli izinleri sağlayan, programın geliştirme ekibinde yer alan ve Türkiye'deki çocuklar için uyarılama aşamasında yol gösteren Dr. Sherryl Kraizer'a teşekkür ederim. Tez çalışmamı daha iyi hale getirmek için bana Kanada'da yeni kapılar açan, süreçte danışmanlığımı yürüten ve desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Virginia Caputo'ya, beni misafir eden Prof. Dr. Sue Bennett, Landon Pearson Çocuk Çalışmaları ve Çocuk Hakları Merkezi Başkanı Landon Pearson'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ve teşekkürlerin en büyüğü aileme. Eğitimimin her aşamasında bana ellerindeki tüm fırsatları sonuna kadar sunan, her zaman desteklerini arkamda hissettiğim, her daim bana güvendiklerini hissettiren canım ailem iyi ki varsınız!

Sağladığı maddi destekten dolayı TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

İçindekiler

Öz.....	ii
Abstract.....	iii
Teşekkür.....	v
Tablolar Dizini.....	ix
Şekiller Dizini.....	xvi
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	xviii
Bölüm 1 Giriş.....	19
Problem Durumu.....	20
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	23
Araştırma Problemi.....	26
Sayıtlar.....	28
Sınırlılıklar.....	29
Tanımlar.....	29
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	30
Çocuk Hakları.....	30
Çocuk İstismarının Tanımı.....	31
Çocuk İstismarı Türleri.....	32
Akran Zorbalığı.....	36
İnternet Güvenliği.....	37
Özgüven.....	39
İlgili Araştırmalar.....	51
Araştırmanın Deseni.....	56
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	60
Programın Uyarlanması ve Uygulanması Sürecinde Uzman Görüşleri.....	63
Uyarlanan Programın İçeriği.....	64
Programın Değerlendirilmesi.....	71

Veri Toplama Süreci.....	72
Veri Toplama Araçları	75
Verilerin Analizi	103
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar	106
Güvenli Çocuk Programı'nın İlkokul Birinci Sınıf Çocuklarının Kendilerini Koruma Becerileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular.....	107
Güvenli Çocuk Programı'nın Anasınıfı Çocuklarının Kendilerini Koruma Becerileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular.....	134
Öğretmen ve Aile Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular.....	162
Bölüm 5 Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....	199
Sonuç ve Tartışma	199
Öneriler	213
Kaynaklar	218
EK-A: Ölçme Araçları	235
EK-B: Gönüllü Katılım Formları	251
EK-C: Aile Semineri İçerik	255
EK-Ç: Programın Uyarlanması ve Kullanımına İlişkin İzin	256
EK-D: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	257
EK-E: MEB Araştırma İzni	258
EK-F: Etik Beyanı	259
EK-G: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	260
EK-H: Dissertation Originality Report	261
EK-I: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	262

Tablolar Dizini

Tablo 1	<i>Ön-test Son-test Plasebo ve Kontrol Grubu Desen</i>	58
Tablo 2	<i>Örnekleme İlişkin Demografik Bilgiler</i>	62
Tablo 3	<i>Ailelere İlişkin Demografik Bilgiler</i>	63
Tablo 4	<i>Güvenli Çocuk Programı Etkinlik İçeriği</i>	65
Tablo 5	<i>KMO (Kaiser Meyer Olkin) Değerleri ve Yorumları</i>	78
Tablo 6	<i>Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi</i>	79
Tablo 7	<i>Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı DFA değerleri</i>	84
Tablo 8	<i>Alfa (α) Katsayısı Değeri</i>	85
Tablo 9	<i>Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi</i>	86
Tablo 10	<i>Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı DFA Değerleri</i>	90
Tablo 11	<i>Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi</i>	92
Tablo 12	<i>Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi DFA Değerleri</i>	96
Tablo 13	<i>Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi</i>	98
Tablo 14	<i>İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı DFA Değerleri</i>	102
Tablo 15	<i>İlkokul Birinci Sınıf Çocukların Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Toplam Ön-test Puan Dağılımlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları</i>	106
Tablo 16	<i>İlkokul Birinci Sınıf Çocukların Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Test Toplam Puanlarının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri</i>	107
Tablo 17	<i>İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu</i>	108
Tablo 18	<i>İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu</i>	108
Tablo 19	<i>İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	109
Tablo 20	<i>İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları</i>	110

Tablo 21 İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	111
Tablo 22 İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	111
Tablo 23 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	112
Tablo 24 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu.....	113
Tablo 25 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	113
Tablo 26 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	114
Tablo 27 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	115
Tablo 28 İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	116
Tablo 29 İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	117
Tablo 30 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbaliğı Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	117
Tablo 31 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbaliğı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	118

Tablo 32 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	119
Tablo 33 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	120
Tablo 34 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	120
Tablo 35 İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	121
Tablo 36 İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	122
Tablo 37 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	122
Tablo 38 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	123
Tablo 39 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	124
Tablo 40 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	125
Tablo 41 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	125
Tablo 42 İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	126

Tablo 43 İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	127
Tablo 44 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	127
Tablo 45 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	128
Tablo 46 İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	128
Tablo 47 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	129
Tablo 48 İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	130
Tablo 49 İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	131
Tablo 50 İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	132
Tablo 51 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Toplam Ön-test Puan Dağılımlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları	133
Tablo 52 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Test Toplam Puanlarının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	134
Tablo 53 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu.....	135

Tablo 54 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu.....	135
Tablo 55 Anasınıfı Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	136
Tablo 56 Anasınıfı Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	137
Tablo 57 Anasınıfı Plasebo Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	137
Tablo 58 Anasınıfı Kontrol Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	138
Tablo 59 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	139
Tablo 60 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	139
Tablo 61 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	140
Tablo 62 Anasınıfı Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	141
Tablo 63 Anasınıfı Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	141
Tablo 64 Anasınıfı Plasebo Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	142
Tablo 65 Anasınıfı Kontrol Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	143

Tablo 66 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	144
Tablo 67 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	144
Tablo 68 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	145
Tablo 69 Anasınıfı Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	146
Tablo 70 Anasınıfı Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	146
Tablo 71 Anasınıfı Plasebo Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	147
Tablo 72 Anasınıfı Kontrol Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	148
Tablo 73 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	149
Tablo 74 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	149
Tablo 75 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	150
Tablo 76 Anasınıfı Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	151

Tablo 77 Anasınıfı Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	151
Tablo 78 Anasınıfı Plasebo Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	152
Tablo 79 Anasınıfı Kontrol Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	153
Tablo 80 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	153
Tablo 81 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	154
Tablo 82 Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu	155
Tablo 83 Anasınıfı Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	156
Tablo 84 Anasınıfı Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	156
Tablo 85 Anasınıfı Plasebo Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	157
Tablo 86 Anasınıfı Kontrol Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları	158

Şekiller Dizini

Şekil 1. Araştırma süreci.....	59
Şekil 2. “Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'nın” çizgi grafiği sonuçları	80
Şekil 3. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları	82
Şekil 4. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları	83
Şekil 5. “Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'nın” çizgi grafiği sonuçları	87
Şekil 6. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları	88
Şekil 7. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları	89
Şekil 8. “Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nin” çizgi grafiği sonuçları	93
Şekil 9. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları	94
Şekil 10. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları	95
Şekil 11. “İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'nın” çizgi grafiği sonuçları	99
Şekil 12. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları.....	100
Şekil 13. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları	101
Şekil 14. Deney grubu öğretmenlerin ön görüşme kod ve temaları	163
Şekil 15. Deney grubu öğretmenlerin son görüşme kod ve temaları	164
Şekil 16. Plasebo grubu öğretmenlerin ön görüşme kod ve temaları	166
Şekil 17. Plasebo grubu öğretmenlerin son görüşme kod ve temaları.....	167
Şekil 18. Kontrol grubu öğretmenlerin ön görüşme kod ve temaları	168
Şekil 19. Kontrol grubu öğretmenlerin son görüşme kod ve temaları	169
Şekil 20. Deney grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair ön görüşme kod ve temaları.....	171
Şekil 21. Deney grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler dair ön görüşme kodları.....	173
Şekil 22. Deney grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için ailenin katkısına dair ön görüşme kodları.....	174
Şekil 23. Deney grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair son görüşme kod ve temaları.....	176
Şekil 24. Deney grubu ailelerin çocuklarda gözlemlenen kendilerini koruma becerisine dair son görüşme kodları.....	177
Şekil 25. Deney grubu ailelerin çocuk istismarını önlemede ailenin katkısına dair son görüşme kodları.....	179

Şekil 26. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair ön görüşme kod ve temaları.....	180
Şekil 27. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabileceklerle dair ön görüşme kodları.....	181
Şekil 28. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için ailenin katkısına dair ön görüşme kodları.....	183
Şekil 29. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair son görüşme kod ve temaları.....	185
Şekil 30. Plasebo grubu ailelerin çocuklarda gözlemlenen kendilerini koruma becerisine dair son görüşme kodları.....	186
Şekil 31. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarını önlemede ailenin katkısına dair son görüşme kodları.....	188
Şekil 32. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair ön görüşme kod ve temaları.....	189
Şekil 33. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabileceklerle dair ön görüşme kodları.....	191
Şekil 34. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabileceklerle dair ön görüşme kodları.....	192
Şekil 35. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair son görüşme kod ve temaları.....	194
Şekil 36. Kontrol grubu ailelerin çocuklarda gözlemlenen kendilerini koruma becerisine dair son görüşme kodları.....	195
Şekil 37. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarını önlemede ailenin katkısına dair son görüşme kodları.....	196

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

CFI: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

NFI: Normlaştırılmış Uyum İndeksi

NNFI: Normlaştırılmamış Uyum İndeksi

RMSEA: Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü

Sd: Serbestlik derecesi

SED: Sosyoekonomik Düzey

SRMR: Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WHO: World Health Organization

χ^2 : Ki-kare

Bölüm 1

Giriş

Erken çocukluk döneminin; çocuğun bilişsel, dil, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarında desteklenmesi bakımından kritik bir dönem olduğu belirtilmektedir (Bredenkamp, 2015). Bu nedenle çocuğun, erken çocukluk yıllarında zengin materyaller ve çevre uyarıcılarıyla desteklenmesi, onun tüm gelişim alanlarını destekleyecek ve bütüncül olarak gelişimine yardım edecek öğrenme ortamlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Çocuğun bu kritik yıllarda kazandığı yaşantılarının niteliği, onun ilerideki yaşantısının ve başarılarının belirleyicisi olduğu gibi, tüm kişilik gelişimini de önemli ölçüde etkilemektedir (Senemoğlu ve Genç, 2001).

Okul öncesi ve erken çocukluk yılları, çevresini merak eden, etrafında olanlara duyarlı, öğrenmeye güçlü şekilde motive olmuş çocuğun bu özelliklerini destekleme ve pekiştirmenin yüksek düzeyde olduğu bir döneme denk gelmektedir. Bu nedenle, çocuklara yaşamlarında gerekli olabilecek becerileri kazanmalarını sağlayabilecek zenginlik ve çeşitlilikte düzenlemelerin yapılması, uyarıların sağlanması ve güvenliklerinin garanti altına alınması gerekmektedir. Bu şekilde çocuklar kendilerini güvende hissettikleri bir ortamda gerekli olan bilgi ve becerileri kazanırlar (AÇEV, 2007). Çocuğun kendini güvende hissetmesi öğrenmesinin daha nitelikli ve kalıcı olmasını sağlayacaktır. Barınmadan beslenmeye, sağlıktan eğitime, yaşamın pek çok alanında yaşanan eşitsizliklerden en fazla etkilenen bireyler, çocuklardır. Toplumun büyük bir kesmini oluşturan çocukların bütüncül ve sağlıklı gelişmeleri, gelecek toplumların da sağlıklı olmasını sağlar.

Gelişmişlik seviyesi yüksek ve toplumsal gelişmişlik açısından sürdürülebilir bir gelecek planlayan toplumlar ve ülkeler, sağlam erken çocukluk temelleri inşa etmenin önemini bilmekte ve vurgulamaktadırlar. Kritik olan erken çocukluk yıllarında yaşanan destekleyici zengin deneyimler, yaşam boyu sürecek refahın temelini oluşturmaktadır. Bütüncül bir şekilde sosyal-duygusal, bilişsel ve fiziksel anlamda sağlıklı bir çocukluk geçiren bireyler, ileriki yıllarda sağlıklı yetişkinler olarak yaşamlarını sürdürmekte, devam ettirmekte, güvenli ilişkiler kurabilmekte ve toplum tarafından onaylanan ve kabul edilen aile yapıları oluşturma eğilimi sergilemektedirler. Çocuk istismarı ve ihmali; çocukların yaşam boyu kalıcı şekilde

izlerini taşıdıkları, gerek sosyal ve duygusal gerekse bedensel zararlara yol açabilen ve neden olduğu olumsuz etkilerinin iyileştirilmesi ve onarılması zaman alan tüm hayatı etkileyebilen örseleyici bir deneyimdir. İstismar vakalarının sıklığıyla ilgili araştırmalar incelendiğinde; istismarın meydana gelme oranının gözardı edilemeyecek ve azımsanamayacak boyutta olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu konuda elde edilen sayılar ve istatistikler yalnızca raporlara yansıtılanlar olmakla birlikte; buzdağının sadece görünen kısmını bizlere sunmaktadır. Bu nedenle ileriki yaşlarda da ciddi sorunlara neden olabilen istismar ve ihmal durumlarının farkedilmesi ve tanınması, gerekli önlemlerin alınması ve uygun müdahalelerin yapılması büyük önem taşımaktadır (Güner, Güner ve Şahan, 2010). Çocukların sağlık, güvenlik ve gelişimlerini en üst düzeyde sağlamak amacıyla dikkat edilmesi gereken önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlar arasında; çocukların ihmal ve istismarını önleme, akran zorbalığı ile nasıl başa çıkabileceklerini öğretme, değişen dünya koşullarında sıkça zaman geçirdikleri sanal ortamda karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı onları hazırlayarak zarar görmelerine karşı önlem alma yani çocukların güvenliklerini en üst düzeyde sağlama yer almaktadır.

Problem Durumu

Çocuk istismar ve ihmali genel anlamda çocukların sağlıklı şekilde büyüme ve gelişmesini olumsuz yönde etkileyen her türlü davranış ve eylem şeklinde belirtilmektedir. Bu eylem ya da eylemsizliklerin sonucu olarak çocuğun fiziksel, duygusal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur. Çocuk istismarı tekrarlı olarak ortaya çıkar ve genellikle de çocuğa en yakın bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir (Leetch ve Woolridge, 2013; Taner ve Gökler, 2004). Çocuk Hakları Bildirgesi'ne göre; dil, din, ırk, milliyet, cinsiyet farketmeksizin her çocuğun istismar ve ihmalden uzakta, sağlıklı bir yaşama sahip olma hakkı vardır. Ne yazık ki dünyanın pek çok yerinde çocuklar istismar ve şiddetin her türüne tanık olmakta ya da maruz kalmaktadırlar. İstismar yaşantıları olan bu çocukların sayıları her yıl milyonları bulmakla birlikte çocukların yaşadığı istismar ve ihmal durumları küresel düzeyde karşılaşılan onların bütüncül gelişimlerini olumsuz şekilde etkileyen problem niteliği taşımaktadır. Bu evrensel sorunun günümüzde de; yarattığı bilişsel, fiziksel ve duygusal yıkımlar çocuklar üzerinde yaşam boyu olumsuz etkisini en aza indirmeye ve yok etmeye çalışılan

derin bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Çok erken yaşlardan itibaren karşılaşılan bu örselenme ve yıkımlar, zaman içerisinde genişleyerek toplumun diğer yapıları üzerinde de olumsuz etkilere neden olmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Erken çocukluk yılları, hem geleceğe dönük olarak elde edilebilecek önemli öğrenmeler ve kazanımlar hem de çocukların kalıcı izli zarar görme ihtimalinin yüksek olması açısından üzerinde ciddiyetle durulması gereken kritik bir dönemdir. Çocukluğun ilk yılları bilişsel gelişim ve kişilik gelişimi, sosyal davranış edinimi ve öğrenme potansiyeli gelişimi temellerinde şekillenmektedir. Çocuklara verilen eğitim yetersiz ya da yanlış olduğunda çocuğun gelişimi; pek çok farklı boyutta sekteye uğramakta ve zarar görmektedir (Child Reach International, 2014). Günümüzde çocuk istismar ve ihmalinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik grup fark etmeksizin birçok toplumsal yapıda giderek artması ve hem kısa hem de uzun vadede neden olduğu yıkıcı etkilerin ortaya çıkması üzerine; tüm istismar ve ihmal türlerine ilişkin farkındalığın artması giderek önem kazanmaktadır. Çocuk istismarı üzeri örtülmemesi gereken çok önemli bir konudur ve sadece bilgi düzeyini arttırmak ve farkındalık ölçmek bu sorunun önüne geçememektedir. Bu nedenle bizzat konunun öznesi olan çocuklar, aileleri ve onlarla etkileşim içerisinde olan öğretmenleriyle birlikte çalışmak büyük önem taşımaktadır.

Çocukların örselenmesine neden olan bir diğer önemli durum da akran zorbalığı ve siber zorbalıktır. Çocuklar okulda, sınıfta ve diğer pek çok yerde akranları tarafından zorbalığa uğrayabilmekte ve bu durum çocukların gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Yapılan araştırmalar hemen her eğitim düzeyinde eğitim kurumlarında farklı türde zorbalık olaylarına rastlanıldığını göstermektedir (Alper-İlhan, 2008; Juvonen ve Graham, 2014; Kapçı, 2004; Levine ve Tamburrino, 2014; Olweus, 2013). Bu durumun bir sonucu olarak MEB, UNESCO gibi eğitim çalışmaları yürüten kuruluşların zorbalık ve şiddeti önleme gibi faaliyetlerde buldukları görülmektedir (MEB, 2006; UNESCO, 1994; 1995; 2015).

Tüm bunlarla birlikte internet dünyasındaki hızlı gelişim de bireylerin günlük alışkanlıklarından yaşam tarzlarına, sosyal ilişkilerden çalışma hayatına kadar yaşamı pek çok boyutta etkilemektedir (Olafsson, Livingstone ve Haddon, 2013). Dünya genelindeki etkileri, sunduğu fırsatlar ve ortaya çıkardığı riskler düşünüldüğünde, internet en önemli teknolojik gelişmelerden biridir (Sonck ve de

Haan, 2013). İnternet teknolojilerindeki ve kullanımındaki artışla birlikte bu yapının kendine özgü sahip olduğu özelliklerle birlikte çocuklar ve gençler için birçok önemli fırsat sunmaktadır. Sosyal ağlar ve anlık mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla çocuklar ve gençler artık çok daha hızlı ve kolay iletişim kurabilmekte, hemen her şey ile ilgili araştırma yapabileceği platformlar sayesinde istediği zaman ve yerde bilgi edinebilmektedir. Ancak; internetin hızlı gelişimi ve büyük boyutlarda yaygınlaşmasının olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerinin de görülebileceği göz ardı edilmemelidir (Lee, 2012; Livingstone ve Helsper, 2013). Nitekim bu tip teknolojiler ve internetin bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımının, çocukların ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz şekilde etkileyebilecek pek çok risk faktörü ortaya çıkardığı yapılan çalışmalarda ortaya koyulmuştur (Haddon ve Stald, 2009; Livingstone ve Helsper, 2010; Türel ve Toraman, 2015). İnternet kullanımının çocuk ve gençler arasında bu düzeyde artmasıyla birlikte ortaya çıkan internet riskleri, siber zorbalık, güvenli internet kullanımı kavramını gündeme getirmiştir.

Çağdaş eğitim anlayışında, okullarda karşılaşılan bu tip önemli sorunlara yönelik kriz odaklı çalışmalar yapmak yerine, önleyici çalışmalar planlamanın ve yürütmenin hem maliyet hem de sonuçların başarıya ulaşması bakımından çok daha etkili olduğu düşünülmektedir (Korkut-Owen, 2015). Bu açıdan bakıldığında eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin yapacağı koruyucu ve önleyici çalışmalarının, çocukların olumlu gelişimi açısından kritik öneme sahip olduğu düşünülmektedir (Baker, 2011). İstismar ve ihmalin erken yaşlardan itibaren karşımıza çıkması, durumu biraz daha zorlaştırmaktadır. Küçük yaş grubundaki çocuklar; korkutulduklarından veya kendisine yapılanı tam olarak anlamlandıramadıklarından sessiz kalmakta ya da kendilerini ifade edememektedirler. Her istismar türü çocuklar üzerinde örseleyici etkilere sebep olmaktadır. İstismar her yaşta travmatik bir deneyim olmakla beraber; sadece istismarı yaşayanı değil, beraberinde çocuğun tüm yakın çevresindeki bireyleri de etkileyen örseliyici bir olgudur (Alpaslan, 2014). Bu nedenle; bu araştırma sürecinde sorun ortaya çıkmadan müdahale edilmesi ve direkt olarak çocukla çalışılması önemsenmiş, program genelinde ailelere de yer verilerek farkındalık ve bilgi düzeylerinin artırılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı; okul öncesi dönem çocuklarının kendilerini istismar ve tehlikeli durumlardan korumalarına ve kendilerine duydukları güveni artırmaya yönelik olarak geliştirilen (Kraizer, Witte & Fryer, 1989) ve Türkiye'deki çocuklar için araştırmacı tarafından uyarlanan Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı'nın etkililiğini incelemektir.

Konuyla ilgili yapılan çalışmaların temelinde etkili ve işe yarar programların geliştirilebilmesi, anne ve babaların eğitilmesi, ailelerin ve uzmanlar ve öğretmenlerle işbirliği yapmaları önem arz etmektedir. Erken yaşlardan itibaren istismar ve ihmali önleyici program uygulamanın amacı;

- Çocukların tehlikeli ve istismar içeren durumları fark etmelerini sağlamak,
- Çocuklara ihmal ve istismar kurbanı olmamaları için gereken becerileri kazandırmak,
- Çocukların öz güvenlerini güçlendirmek,
- Çocuklara uygun ve uygun olmayan dokunuşu fark edebilmelerini öğretmek,
- Çocuklara istenmeyen durumlara karşı 'hayır' diyebilmeyi öğretmek,
- Çocuklara kendilerini koruma ve tehlike durumlardan kaçınabilme becerisi öğretmek,
- Toplum tepkisini güçlendirmek ve koordine etmek,
- Kişisel güvenlik hakkında aile ve çocuk arasındaki iletişimi güçlendirmek,
- Yetişkin denetim ve korumasını güçlendirmek,
- Güvenlik ve sağlıkları için risk oluşturan durumları bir yetişkine söylemeleri için çocukları cesaretlendirmek,
- İstismar olayları ve kurbanın ortaya çıkmasını sağlamak,
- Karşılaşılan istismar durumlarının çocukların hatası olmadığını vurgulamak şeklinde belirtilmiştir (Ögel, Tarı ve Eke, 2006).

Eğitimle bazı konuların kazandırılmaya çalışılması, bireylerin mağdur olmalarını önlemeye yönelik olmakla beraber, mağdur oldukları zaman da karşı karşıya kalacakları sorunları en az seviyeye indirmeyi amaç edinmektedir. Bilinç düzeyi yüksek, haklarını ve sorumluluklarını da bilen, sınırların nereden başlayıp nerede bitmesi gerektiğinin ölçüsünü kendisi belirleyebilen çocuklar, kendine güven

duyan, güçlü bireyler olarak yetişeceklerdir. Bunun için eğitim odaklı yapılacak önleyici eğitim programlarının yeni yapılandırılacak hukuki düzenlemelerle beraber yürütülmesi ve daha sağlam ve güçlü adımlar atılarak aktif çalışmaların artırılması için çaba sarfedilmesi gerekmektedir. Önerilen önleyici eğitim kademeleri gözden geçirilerek ve düzenlenerek, filmlerin, dizilerin, çizgi filmlerin, reklamların, posterlerin düzenlenmesi toplumun çokça kullandığı iletişim araçları aracılığıyla bazı eğitici öğelere -kısa sürelerle de olsa- yer verilmesine önem gösterilmelidir (Kır, 2013).

Erken yıllardan itibaren çocuklara kendilerini koruma becerilerinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi eğitim kurumlarında ortaya çıkan sorunlara yönelik kriz anında çalışmalar yapmak yerine, sorun henüz ortaya çıkmadan önleyici çalışmalar yapmanın hem maliyet hem de sonuçların başarıya ulaşması açısından daha büyük etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Günümüz dünyasında, çocuklar farklı şekilde istismara, akran zorbalığı ve internet ortamında zararlı içeriklere maruz kalabilmekte ve bu durum onları tüm yaşamları boyunca etkileyerek, geri dönülmez sorunlara yol açabilmektedir. Bu konuda erken dönemlerde alınacak önlemler ve uygulanacak önleme programların büyük ölçüde önem taşıdığı alan yazında da destek bulan bir durumdur. Güvenli Çocuk Programı ile çocukların ihmal ve istismara, akran zorbalığına ve internette karşılaşılabilecekleri zararlı içeriklere karşı kendilerini koruma becerileri ve teknikleri öğretilerek, kendilerine güven duymaları amaçlanmaktadır. Bu noktada, araştırmanın temel amacı; Güvenli Çocuk programının okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf çocukları üzerindeki etkililiğini incelemektir.

Çocuklara yönelik şiddet; fiziksel, duygusal, cinsel olabilmekte ve çocukların kendilerinin ifade etmelerini, günlük yaşamdaki performanslarını, sosyalleşmelerini, öz saygı, duygusal gelişim ve yaşantılarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Aynı zamanda, şiddete maruz kalan çocukların daha sonraki yaşamlarında bu tür olumsuz davranışları sergilemeleri ve madde kullanımı, aşırı kaygı duyma, yaşantılarında başarısızlığa uğrama gibi olumsuzluklar yaşayabilecekleri bilinen bir gerçektir (Tavuz, 2015). Ek olarak, çocuğun kendini güvende hissetmesi öğrenmesinin daha nitelikli ve kalıcı olmasını sağlamaktır. Barınma, beslenme, sağlık, eğitim gibi yaşamın farklı alanlarında yaşanan dengesizlik ve eşitsizlikten en çok etkilenen bireyler, çocuklardır. Toplumun büyük bir kesimini oluşturan

çocukların sağlıklı ve bütüncül gelişmeleri, ileriki yıllarda toplumunun da sağlıklı ve güçlü olmasını sağlar. Bu nedenle; bireylerin yaşamında önemli sorunlara neden olan istismar ve ihmalin farkedilmesi, tanınması, uygun önlemlerin alınması ve müdahalelerin yapılması çok önemlidir (Güner, Güner ve Şahan, 2010). Çocukların bütüncül gelişimleri, etkin öğrenmeleri ve potansiyellerini ortaya koyabilmeleri açısından güvende hissetmeleri ve tehlikeli durumlarla başa çıkmayı öğrenmeleri, bu tip becerilerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Çocuk hakları ve çocuk istismarını önlemeye yönelik çalışmalar Türkiye’de henüz yeni önem kazanmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak araştırmacılar daha çok durum tespitine, sağlık personelinin çocuk istismarıyla ilgili deneyimlerine, farkındalık ve bilgi düzeyine yönelik olarak araştırmalar yapmakta (Metinyurt ve Sarı, 2016; Bilgiç, 2015; Cirit, 2015; Burç, 2014; Kural-Dıraz, 2014; Demir, 2012; Kocaer, 2006; Uysal, 1998) çocuk istismarını önlemeye yönelik olarak yeterince çalışmanın planlanmadığı görülmektedir. Bu noktada, haklarının farkında olan, bilen ve uygulayabilen bir çocukluk inşa edebilmek; çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesine, ihtiyaçları doğrultusunda etkinliklerin oluşturulmasına ve uygulamalar neticesinde bireyin geldiği noktayı gösterebilecek sağlıklı ve nitelikli değerlendirmelere gereksinim duymaktadır (Pressel, 2000). Özellikle, küçük yaş grubunu kapsayan okul öncesi dönem ve ilkokul birinci sınıf çocukları, bu yaş grubuyla böyle bir konunun çalışılmasının zor olduğu düşüncesiyle göz ardı edilmektedir. Ancak, erken yaşlardan itibaren çocuklara kendilerini koruma becerilerini öğretmek onların sağlıklı gelişimleri için büyük önem taşımaktadır. Bu yaş grubunun özellikleri dikkate alındığında, kendilerini ihmal istismar ve akran zorbalığının etkilerinden koruyacak temel yaşam becerilerinin öğretilebileceği, çocukların bunları öğrenme konusunda yeterli oldukları bilinmektedir. Şimdiye kadar sağlık çalışanlarının bilgi ve farkındalık düzeylerini ölçen çalışmalar alan için çok değerli olsa da; çocukların kendilerini koruma becerilerine katkı sağlayacak ve onlara bu tip bilgi ve becerileri kazandıracak uygulamalar büyük önem taşımaktadır. Esas olan çocukların bu gibi olumsuz durumları yaşamadan, kendilerini koruma becerilerini öğretmek bu tip olayların önüne geçmektedir.

Bu çalışma ile etkililiği ortaya konulmuş okul öncesi eğitimde ve ilkokul birinci sınıf düzeyinde uygulanan öğretimsel stratejilere/yöntemlere doğal öğretim süreci içerisinde yer verilecektir. Süreçte okul öncesi ve birinci sınıf ortamlarından veri

toplanacaktır. Çocuklar, aileleri ve öğretmenlerden elde edilecek bu veriler sonuçların güçlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Dünya çapında çocukları istismar ve tehlikeli durumlardan korumaya yönelik olarak hazırlanmış programlar oldukça yaygındır. Bu noktada Türkiye’de de böyle bir programın kullanılmaya başlanması büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın çıktılarının yazılı, görsel ve uygulamalı şekilde hazırlanması, etkinlikler aracılığıyla çocuklara beceriler kazandırması ve ailelerde bu konuda bilgi ve farkındalık yaratması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma Problemi

Güvenli Çocuk Programı Eğitimi alan deney grubundaki çocukların kendilerini koruma becerisi toplam puanları ile bu eğitimi almayan plasebo ve kontrol grubundaki çocukların kendilerini koruma becerisi toplam puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark var mıdır?

Alt problemler.

1. Güvenli Çocuk Programı Eğitimi alan deney grubundaki çocuklar ile bu eğitimi almayan plasebo ve kontrol grubundaki çocukların;

- kendilerini koruma becerisi ön-test ve son-test Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı puan ortalamaları arasında deney grubu lehine fark bulunmakta mıdır?
- kendilerini koruma becerisi ön-test ve son-test Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı puan ortalamaları arasında deney grubu lehine fark bulunmakta mıdır?
- kendilerini koruma becerisi ön-test ve son-test Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi puan ortalamaları arasında deney grubu lehine fark bulunmakta mıdır?
- kendilerini koruma becerisi ön-test ve son-test İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı puan ortalamaları arasında deney grubu lehine fark bulunmakta mıdır?

2. Deney, plasebo ve kontrol grubunun son-test toplam puan ve programın alt boyutlarından elde edilen izleme puanları arasında anlamlı fark var mıdır?

3. Güvenli Çocuk Programı hakkında öğretmenlerin görüşleri nelerdir?

4. Güvenli Çocuk Programı hakkında ailelerin görüşleri nelerdir?

Yukarıda yer alan araştırma sorusu ve alt sorularına yanıt aranan bu araştırma hem bireysel hem kurum hem de toplum açısından alana önemli katkılar sağlayacaktır. Bu programla bireysel olarak; problem ortaya çıkmadan önleyici bir erken müdahale programı uygulayarak hem bireylerin sağlıklı gelişimi hem de maddi olarak katkılar sağladığı için okul öncesi eğitim kurumlarında ve ilkokul birinci sınıf düzeyinde önemli bir yere sahip olacağı düşünülmektedir. Bu programlardaki temel amaç çocukların bütünsel gelişimlerini destekleyerek birey ve toplumları refaha ulaştırmaktır. Henüz sorun ortaya çıkmadan önleyici olarak yapılan müdahale ile hem bireylerin yüksek yararı gözetilmiş olacak hem de bu sorunu ortadan kaldırmak için ortaya çıkabilecek maliyet en aza indirilecektir. Çocuklar, birincil önleme ile istismar vakaları ortaya çıkmadan Güvenli Çocuk Programı ile kendilerini koruma becerini kazandırmak ve sorun ortaya çıktıktan sonraki müdahale çalışmalarını maliyetinin azaltılmasının hedeflenmesi önemli yararlar sağlayacaktır. Çocukların bu programdan en yüksek yararı elde ederek ve direkt müdahale edilerek en yüksek yararı sağlayabileceğine inanılmaktadır. Aynı zamanda, ailelere çocuk istismarı ile ilgili seminer verilerek ve program içeriği paylaşarak onların da bu aşamada önemli kazanımlar elde edebileceği düşünülmektedir.

Bu programın uygulanması ile eğitim kurumları önemli düzeyde yarar sağlayabilirler. İstismar vakaları ortaya çıktıktan sonra bildirim yükümlülüğü mevcuttur. Bu süreçte hem mağdur çocuk hem de etrafındaki bireyler zor süreçlerden geçerler. Ancak, bu tip bir önleyici programın uygulanması okulları, yöneticileri, öğretmenleri ve diğer ilgili personel açısından önemli kazanımlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu tip durumları tamamen ortadan kaldırmaya bile azaltarak kurumlara ve çalışanlara katkı sağlayacaktır. Böyle önleyici bir programın eğitimciler tarafından uygulamaya geçirilmesi aynı anda pek çok yerde uygulama olanağı sağlayarak fazla sayıda çocuğa ulaşılmasını ve maddi- manevi kazançlar elde edilmesini kolaylaştıracaktır.

Toplum açısından bakıldığında da genel olarak erken müdahale programlarının okula hazırbulunuşluk, sağlık durumu, akademik başarı ihtiyacı ve özel eğitim hizmetlerine yönelik olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir (Bartik, 2013). Farklı gelişim, bilgi ve beceri alanlarına yönelik erken müdahale için geliştirilmiş pek çok program; bireyleri, yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri

gelişim problemleri ve beklenmedik krizler ile başa çıkabilmelerini sağlayacak fiziksel ve zihinsel becerilerini geliştirdikleri için önleyici rol oynarlar. Bu tür önleyici programlar ileriki yaşlarda sosyal-duygusal iyileşme ve sağlıkla ilgili programlara duyulan ihtiyacın azalmasına yardımcı olur ve eğitim sisteminin de etkisini büyük ölçüde artırır. Bunlar ikinci derecede önleyici programlara örnektir. Risk grubunda yer alan çocukların gelişim problemleri daha erken yaşlarda belirlenmesi durumunda ise bu tip programlar büyük gruplara yönelik olarak birinci derecede önleyici müdahalelerde bulunulmasına da hizmet ederler (Upshur, 1990). Güvenli Çocuk Programı ile çocukların istismar gibi olumsuz durumları yaşamalarının önüne geçilmeye çalışılarak ve onlara kendilerini koruma becerileri öğretilerek sağlıklı ve kendine güvenen bireyler yetiştirilmesi ve daha güçlü toplumlar oluşturulması hedeflenmektedir.

Türkiye’de sıklıkla sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ile ilgili durum tespiti, bilgi ve farkındalıklarını belirleme çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu bağlamda; sorun çıkmadan müdahale ederek önleme noktasında ve hem çocukları hem aileleri hem de öğretmenleri sürece dâhil ederek çocukların kendilerini korumalarına yönelik bilgi ve becerilerini artırma; öğretmen ve ailelerin de çocuk istismarı gibi önemli bir konuda farkındalıklarını artırmak amaçlanmaktadır. Ülkemizde henüz yeni yeni konuşulmaya başlayan ve ailesel ve toplumsal kaygılardan dolayı maalesef çocukların yüksek yararı göz ardı edilerek üstü örtülmeye çalışılan çocuk istismarı vakalarının azalması amaçlanmaktadır. Toplum olarak gelişmek için bütüncül (bilişsel, dil, sosyal-duygusal) olarak sağlıklı yetişen bireylere ihtiyaç duyulmaktadır ve bu da sorunları görmezden gelerek değil; uygun platformlarda (eğitim politikaları, sağlık politikaları, insan ve çocuk hakları) sorunun çözümü için somut adımlar atarak yapılabilecektir. Bu noktada, konu ile ilgili olarak çalışan bu merkez araştırmacıya zengin deneyim ve fırsatlar sunacaktır.

Sayıtlar

Bu çalışmanın kavramsallaştırılması ve uygulanmasıyla ilişkili temel varsayımlar aşağıda belirtilmektedir:

- Araştırmada etkisi kontrol edilemeyen değişkenler deney, kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukları benzer şekilde etkilemiştir.

- Araştırmaya katılan bireyler uygulanmış ölçme araçlarına ve görüşme sorularına kendilerini yansıtacak biçimde tepkide bulunmuşlardır.
- Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.
- Ailelerin eve gönderilen bilgilendirici not ve broşürü incelediği ve çocuklarıyla bu konuda sohbet ettikleri varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıda sıralanmıştır:

- Araştırmaya katılan çocuklara ilişkin bulgular; Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Anketi, Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı, Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi ve İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracının ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
- Araştırmaya katılan öğretmen ve ailelere ilişkin bulgular; Güvenli Çocuk Programını Değerlendirme Öğretmen ve Aile Görüşme Formu'nun ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Tanımlar

Çocuk ihmal ve istismarı: Dünya Sağlık Örgütü'ne göre çocuk ihmali ve istismarı; 18 yaşın altındaki çocukların sağlığını, sağ kalımını, gelişimini ya da ilişkilerdeki güven duygusunu olumsuz yönde etkileyen fiziksel, duygusal, cinsel istismar, ihmal ve diğer sömürü türleriyle sonuçlanan kötü davranışlardır (WHO).

Akran zorbalığı: Bireyin bir ya da birkaç kişinin olumsuz davranışlarına sürekli ve sistemli bir şekilde maruz kalmasıdır. Zorbalık davranışı kasıtlı olarak zarar verme ve rahatsız etme amacıyla yapılmaktadır. Sözel, fiziksel ve ilişkisel olmak üzere farklı türleri bulunmaktadır (Olweus, 1993).

Siber zorbalık: Siber zorbalık teknolojinin kullanımı sonucu gerçekleştirilen zorbalık türüdür. Zorbalığın bu türü, aile/yetkili nezareti olmadığı durumlarda tespit edilemez bir hal alabilir. Siber zorbalık; e-posta kullanımı, anlık mesajlaşma, tekst mesaj, web siteleri, sosyal ağ siteleri gibi suiistimalleri kapsamaktadır (Luxton, June, & Fairall, 2012).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Çocuk Hakları

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan ya da benzeri bir statü ayrımı gözetilmeksizin bedensel ve zihinsel bakımdan henüz yeterli olgunluğa erişmemiş olan çocuğun, doğumdan önce olduğu gibi doğumdan sonra da uygun yasal korunma dâhil özel gözetim ve bakıma gereksinme gösterdiği ve insanlığın çocuğa verebileceğinin en iyisini vermek gerektiği gerekçesiyle; çocuğun mutlu ve sağlıklı bir çocukluk geçirmesi ve kendisinin ve toplumun iyiliği için burada öne sürülen hak ve özgürlüklerden yararlanması amacıyla 20 Kasım 1959 tarihinde BM Teşkilatı Genel Kurulunca Çocuk Hakları Evrensel Bildirisi ilan edilmiştir (UNICEF, 2010; Demirağ, Gemalmaz, Erel ve Demirağ, 2009; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi, 1959).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1989), savunmasız konumları nedeniyle çocukların özel bir duyarlılığa ve korunmaya ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Çocukların sadece çocuk olmalarından kaynaklanan haklarından bahseden bu sözleşmede 18 yaş altı tüm bireyleri çocuk olarak kabul etmekte ve çocuklara yönelik tüm hakları içermektedir. Türkiye, bu sözleşmeyi, 1990 yılında imzalayarak ülkedeki tüm çocukların haklarını garanti altına almaya, yasaları ve uygulamaları uygun hale getirmeye söz vermiştir. Bu sözleşme; dört temel ilke üzerine kurulmaktadır. Bunlardan ilki çocuklara yönelik hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmayacağı, doğdukları yer, konuştukları dil, dini inançları, ten renkleri ne olursa olsun hiçbir çocuk arasında fark gözetilmeyeceğidir. Ayrıca, çocuğun sorumluluğunda bulunduğu yetişkinlerin inançları ya da görüşleri nedeniyle de hiçbir şekilde ayrıma maruz bırakılmayacağı belirtilmektedir. İkinci olarak, tüm koşul ve durumlarda öncelikli olarak çocukların yararının düşünüleceği, çocuklarla ilgili olarak yapılan bütün yasa ve uygulamaların öncelikle çocukların yararına uygun şekilde yapılacağı vurgulanmaktadır. Diğer vurgulanan noktalar da; devletin, çocukların bakımını ve korunmalarını üstlenen yetişkinlerin bu sorumluluklarını yerine getirmeleri için önlemler alması, tüm çocukların yaşama ve gelişme hakkının gözetilmesi, çocuktan sorumlu bireylerin, ailenin, toplumun ve devletin birinci

görevinin çocukların yaşamını korumak ve sağlıklı gelişimlerini desteklemek olduğu ve çocuk katlımı ilkesi ile her çocuğun fikir ve görüşlerini rahatça ifade etme ve kendisini ilgilendiren her konuda görüş belirtme hakkına sahip olduğudur.

Çocuk İstismarının Tanımı

Önemli bir olgu olan çocuk istismarı konusunda alanyazında yer alan ilk tanımlama 1860 yılında Tardieu tarafından yapılmıştır. Uzun bir süre sonra, Kempe 1962'de ilk kez "hırpalanmış çocuk" terimini kullanmıştır (Christian ve Block, 2009; Sicher, Lewis, Sargent, Chaffin, Friedrich, Cunningham, Thomas, Thomas ve Villani, 2000). Çocuk istismarına yazılı tarihin başlangıcından itibaren farklı kaynaklarda rastlanmasına karşın, bu konuya son yüzyıl içerisinde dikkat çekilmiştir. Kempe, 1962 yılında ilk kez "hırpalanmış çocuk" (battered child) terimini kullanmış, daha sonra bu terimin yerini "çocuk istismarı" (child abuse) almıştır. Günümüze uzanan süreçteki en önemli gelişme ise kuşkusuz 1989'da Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 19. Maddesi çocuğun, bakımından sorumlu olan kişilerden gelecek her türlü kötü davranış ve muameleye karşı korunmasının sözleşmeyi imzalayan devletlerin yükümlülüğünde olması koşulunu getirmiştir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004).

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) 1985 yılında yapmış olduğu tanımlamaya göre, çocuğun sağlığını fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir yetişkin ya da toplum tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar çocuk istismarı ve ihmali olarak değerlendirilmektedir. Müderrisoğlu, Dedeoğlu, Akço ve Akbulut (2014) tarafından gerçekleştirilen 'Türkiye'de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırmasında'; ihmal, duygusal ve fiziksel şiddetin boyutları ayrı ayrı ve şiddet derecesine göre ele alınmıştır. Bu araştırmadan elde edilen bulgular arasında; 0-8 yaş arası çocukların %32'si oyun parkında, sokakta, spor sahasında, okul saatleri haricinde okul bahçesinde, internet kafede yanında bir yetişkin bulunmadan zaman geçirdiği belirtilmektedir. Ayrıca, 0-8 yaş arası çocukların %66'sının günde en az iki saati televizyon izleyerek geçirdiği tespit edilmiştir. Yine izlenen içeriklerde çoğunlukla yetişkin kontrolünün bulunmadığı da belirtilmektedir. Aileler aynı zamanda çocuklarının kendilerini kızdıran davranışlarına karşı %74 duygusal şiddet yöntemlerine (çocuğun sevdiği bir şeyin yasaklanması, temel ihtiyaçların kesilmesi, bir odaya kilitlemek, bağırarak, tehdit

etmek, vb.), %23 ise fiziksel şiddet yöntemlerine (tokat atmak, itmek, sarsmak, saç/kulak çekmek vb.) başvurduklarını belirtmişlerdir. Tüm bunlara ek olarak; çocuk istismarının sadece tanıdıkları ya da yabancı yetişkinler tarafından değil, çocuğun akranları tarafından da yapılabildiği ve bunun akran zorbalığı şeklinde görüldüğü bilinmektedir (Bahçecik ve Kavaklı, 1993; Ünal, 2008).

Çocuk İstismarı Türleri

Yapılan pek çok araştırmada istismarın tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaygın bir sorun olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Paylaşılan istatistikler halihazırdaki gerçek durumu yansıtmamakla birlikte, ne kadar yaygın olduğu konusunda bilgi vermektedir. Dünya geneline bakıldığında, fiziksel istismara uğrayan çocukların oranının %25-50 arasında olduğu (WHO, 2014), her yıl dünya genelinde beş yüz milyon ile bir buçuk milyar arasında çocuğun şiddete maruz kaldığı, iki yüz yetmiş beş milyon çocuğun ise evde şiddete tanık olduğu belirtilmektedir (UNICEF, 2014). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu koordinasyonunda ve UNICEF'in desteği ile çocukların hangi istismar türlerine maruz kaldıklarına ilişkin "Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması" başlıklı bir çalışma yürütülmüştür. 2010 yılında gerçekleştirilen bu araştırma 7-18 yaş arası 1.886 çocuk ile yürütülmüş ve sonuç olarak; okul, aile, park, sokak gibi ortamlarda çocukların %25'inin ihmale, %45'inin fiziksel istismara, %51'inin duygusal istismara ve %3'ünün cinsel istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir. (Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 2010). Araştırma sonucunda, çocukların maruz kaldıkları farklı tür ihmal ve istismar durumlarının oranlarının oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Çocuk istismarı, pek çok farklı nedeni içinde barındıran karmaşık bir yapıya sahip olan ve trajik sonuçları olan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal bağlamda ciddi sosyal sorunlara yol açan bir olgu olarak belirtilmektedir (Bahçecik ve Kavaklı, 1993). Günümüzde yeterli kayıt bulunmamasına karşın çocuğa yönelik şiddet olayları ülkemizde gün geçtikçe artış göstermektedir. Bu konuda çocuğun yaşı ne kadar küçükse risk o kadar artmaktadır. 0-4 yaş arasındaki çocukların ihmal ve istismara uğrama oranı, daha büyük yaş grubu çocuklarla karşılaştırıldığında yaklaşık olarak iki kat daha fazladır (Turhan, Sangün, İnandı, 2006; UNICEF, 2003). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre Avrupa'da her yıl 15 yaş altı 852 çocuk istismar sonucu yaşamını

kaybetmektedir. Çocuk ölümlerinin bir kısmında nedenin çok iyi araştırılmadığı düşünüldüğünde gerçek rakamın daha yüksek olduğu öngörülebilir. İstismar sonucu meydana gelen bu ölümlerin %61'ni 0-4 yaş grubu çocuk ölümlerinin oluşturduğu vurgulanmaktadır (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan, & Ramiro, 2002; Bellis, Hughes, Gilbert, Mitis, & Galea, 2013).

Fiziksel istismar. Fiziksel istismar vakaları ile karşılaşma oranı yüksek olan toplumlar, genellikle kültürlerinde dayacağı disiplin ve eğitim yöntemi olarak benimseyenlerden oluşmaktadır. Fiziksel istismar en temel haliyle çocuğa fiziksel olarak farklı türlerde şiddetin uygulanması şeklinde açıklanabilmektedir. Bu istismarla birlikte uygulanan şiddet; doktorlar tarafından çocuğun vücudunda tespit edilen sıyrıklar, ekimozlar, kemikte çatlak ya da kırıklar gibi lezyonlar ve bunları birlikte iç organlarda meydana gelebilecek bir takım problemleri içermektedir (Polat, 2007). Fiziksel istismarın hangi sınırlar dâhilinde olduğu tespit edilmeye çalışılırken ilk olarak ortaya çıkan genel kabul; çocuğa fiziksel olarak bakıldığında görünür herhangi bir yaralanmaya ve hasara sebep olup olunmadığının belirlenmesi gerektiği şeklinde belirtilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü; fiziksel istismarla ilgili geçmişten günümüze kadar değişen ve bugün benzer olarak ifade edilen tanımlardan yola çıkarak kapsamlı bir açıklama getirmektedir. Bu açıklamaya göre; fiziksel istismar çocuk üzerinde sorumluluğu ve gücü olan ya da çocuk tarafından güvenilen bir yetişkinin, etkileşim veya etkileşimsizlik nedeniyle çocuğun gerçek zarara uğramasına ya da potansiyel bir zarar tehdidinde maruz kalmasına neden olması şeklinde tanımlanmaktadır (Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 2010). Taner ve Gökler de (2004) fiziksel istismarı, 18 yaşına kadar bir çocuğun ebeveynleri ya da çevresinde kendinden sorumlu yetişkinler tarafından vücut bütünlüğünün zedelenecek fiziksel bir zarara uğratılması, çocuğun yaralanması ve ya tüm bunların oluşumu riskine sebep olmak şeklinde tanımlamıştır. Fiziksel istismar sonucunda, çocuğun bedeninde meydana gelen yaralar, fiziksel olduğu kadar çocuğun duygusal olarak örselenmesine ve zarar görmesine de sebep olmaktadır. Çocuğun ruhsal dünyasına verilen bu zararlar; dövülme, incitilme sonucunda çocuğun yetişkinlerden aldığı mesajlar aracılığıyla çocuğun zihninde yer etmektedir ve bu mesajlar çocuğun benlik gelişiminde önemli risk faktörlerinin oluşmasına sebep olmaktadır (Topçu, 2009).

Duygusal istismar. Duygusal istismar, diğer istismar çeşitleri ile kıyaslandığında belki de en sık meydana gelen istismar türü olmasına karşın; en çok göz ardı edilen ve anlaşılması en zor olan istismar türüdür. Bunun önemli sebebi ise, duygusal istismarın çocukta fiziksel yaralanma gibi somut bir etki oluşturmaması ve çocukların duygusal istismarla karşılaştıklarında bunu ifade edebilmelerinin oldukça zor olmasıdır (Öztürk, 2011). Dünya Sağlık Örgütüne göre duygusal istismar; çocuğa gelişimine uygun ve gelişimini her yönden destekleyecek gerekli sosyal çevrenin ya da öğrenme çevresinin sağlanmamasıdır. Duygusal istismar kapsamında sergilenen davranışlar irdelendiğinde, çocuğa birincil bağlanma figürünün sunulmaması sebebiyle çocukların; yaşanan toplumsal yapıya uyum, sahip olunan potansiyeli gerçekleştirebilme, tutarlı ve bütüncül olma gibi davranışlar sergilemesi sekteye uğramaktadır. Bahsedilen tanımlarla doğru orantılı olarak, duygusal istismar çocuğun iç dünyasına, duygusal gelişimine ve bütünlüğüne zarar veren her türlü tekrarlayan eylem ya da eylemsizliktir. Duygusal istismar niteliği taşıyan eylemler, çocuğu günlük rutin içinde sık sık aşağılama, çocuğa karşı aşırı korumacı bir tutum geliştirme, çocuğun çok fazla üstüne düşerek çocuğu bağımlı kılma, disipline etme ve istedik davranış geliştirmek amacıyla çocuk üzerinde aşırı otorite kurma, çocuğu yaptığı eylem karşılığında aşırı cezalandırma gibi davranışları içermektedir. Bununla birlikte; duygusal istismar niteliği taşıyan eylemsizlikler ise çocuğu anne babaya ihtiyaç duyduğu dönemlerde terk etme, çocuğun kendi kendine gideremeyeceği ihtiyaç ve gereksinimlerini gözardı etme, günlük rutin iletişim içinde çocuğu yok sayma, çocuğun kendini ifade etme ve iletişim kurma çalışmalarını görmezden gelme gibi davranışları kapsamaktadır (Kansu, 2012).

Tüm bu sayılanların yanı sıra çocuğun kendisine karşı direkt duygusal istismar uygulanmamış olsa bile aile içinde yaşanan herhangi bir şiddet olayına tanık olması, ebeveynlerin günlük işleri içinde çocuğa ihtiyaç duyduğu ilginin gösterilmemesi de duygusal istismara sebep olmaktadır (Hergüner, 2011). Bu örneklerden farklı olarak çocuğa uygun olmayan sözel ifadeler kullanmak, hakaret etmek, kardeşler arasında ayırım yapmak, çocuğa değer vermemek, sosyal çevrede çocuğu küçük düşürmek ve çocuğa lakap, isim takmak da sıklıkla karşılaşılan duygusal istismar türleri arasındadır (Topbaş, 2004). Daha önce de bahsedildiği üzere istismar türleri arasında kesin çizgilerle ayırım yapılması oldukça güçtür. Bu sebeple fiziksel ve cinsel istismar türlerinin çoğunda duygusal istismar da yer

almaktadır. Fiziksel istismar ve ihmal olgularının %90'ının duygusal istismar ve ihmali de kapsadığı saptanmıştır (Taner ve Gökler, 2004). Tüm bu bilgiler ışığında, duygusal istismar rahatlıkla ortaya çıkabilen, kolaylıkla tespit edilebilen bir sorun olmadığından, istatistiki olarak verilen görülme oranlarının da büyük ölçüde gerçeği yansıttığını söylemek doğru olmamaktadır.

Cinsel istismar. Dünya Sağlık Örgütü (2014) çocuğun sağlığını, fiziksel, duygusal ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkileyen, bir yetişkin, toplum ya da devlet tarafından bilerek ya da bilmeyerek tüm yapılan davranışları çocuk istismar ve ihmali şeklinde tanımlamıştır. Çocukların istismar ya da şiddet olduğunu anlamadıkları veya istismar eden bireylerin istismar olarak nitelemedikleri davranışlar da bu tanım kapsamına alınmaktadır. Buna göre; bir davranışın cinsel istismar olabilmesi için yetişkin tarafından bilinçli olarak gerçekleştirilmesi ya da çocuk tarafından olayın detaylıca algılanabilmesi gerekmektedir. Uluslararası Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği (International Society for Prevention Child Abuse and Neglect) çocukların cinsel istismarını; rıza yaşının altında bir çocuğun cinsel açıdan yetişkin bir kişinin cinsel doyumuna yol açacak bir edim içinde yer alması ya da bu duruma göz yumulması halinde cinsel istismara uğramış sayılır; bu tanım, söz konusu edimin herhangi bir araç ve cebir kullanılarak yapıp yapılmadığı; genital ya da fiziksel temas içerip içermediği; çocuk tarafından başlatılıp başlatılmadığı ve kısa dönemde ortaya çıkacak derecede zararlı bir sonuç doğurup doğurmadığı ile ilgilenmez şeklinde tanımlanmaktadır.

Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre; (2010) cinsel istismara rastlanma oranı diğer istismar türleriyle karşılaştırıldığında daha düşük olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların %1'i, son bir yıl içinde, izlemek ya da bakmak istemediği halde, cinsel içerikli bir film izlettirildiğini; bir dergi ya da bilgisayardaki cinsel içerikli resimlere bakmaya zorlandığını söylemiştir. %0,5'i ise, herhangi birinin, kendisine dokunmak ya da dokundurtmak istemediği halde cinsel içerikli başka bir davranışta bulunduğunu belirtmiştir. Çocuk cinsel istismarına istatistiklere bakıldığında diğer istismar türlerine göre daha az rastlandığı görülmekte; ancak bu durumun istismara uğrayan bireyler tarafından bildirimimin daha zor olduğu ile ilgili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Akran Zorbalığı

Fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmal şeklinde görülen çocuk istismarı sıklıkla karşılaşılan önemli bir sorun olmasına karşın, artık eğitim kurumlarında çocuklar arasında ortaya çıkan akran istismarı konusuna çocuk istismarı kapsamında yeterince değinilmediği görülmektedir. Akran istismarı, yakın tarihe kadar tüm dünyada büyümenin doğal bir parçası olarak değerlendirilirken, son yıllarda gerek ülkemizde gerekse dünyada yapılan çalışmalar, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimleri ile sağlıklarının bu durumdan olumsuz bir biçimde etkilendiğini ortaya koymaktadır (Alikasifoglu, Erginoz, Ercan, Uysal, & Albayrak-Kaymak, 2007; Arseneault, Walsh & Trzesniewski, 2006; Griffin & Gross, 2004; Juvonen, Graham and Schuster, 2003; Kepenekçi- Karaman ve Çinkır, 2006; Kim, Koh & Leventhal, 2005; Peren & Alsakar, 2006). Bu nedenle, günümüzde çocuk istismarı tartışmalarının yanı sıra akran istismarı konusuna da dikkat çekilmeye başlanmıştır. Çocuklara yönelik şiddet yirminci yüzyılın ortalarından bu yana giderek daha fazla oranda, temel insan haklarının, özellikle fiziksel ve psikolojik güvenlik ve esenlik haklarının ihlali olarak görülmekte ve saldırganlığın çocukluk döneminde ortaya çıkışı ve gelişimi pek çok araştırmacının ilgisini çekmektedir (Arseneault, Walsh, & Trzesniewski, 2006; Juvonen, Graham, & Schuster, 2003; Peren, & Alsakar, 2006; Pişkin, 2002).

Pişkin'e (2002) göre akran zorbalığı, bir ya da birden çok çocuğun kendilerinden daha güçsüz olan çocukları bilerek, isteyerek ve belli bir süre devam eden biçimde fiziksel olarak (tekme atma, tokat vurma, itme, çekme vb.), sözel olarak (sataşma, alay etme, dalga geçme, kızdırma, hoşla gitmeyen isim takma, küçük düşürücü sözler söyleme vb.), dedikodu ve söylenti çıkarıp yayarak, para ya da diğer eşyalarını zorla alarak, almakla tehdit ederek, eşyalarına zarar vererek ya da arkadaş grubundan dışlayıp yalnızlığa terk ederek rahatsız etmesi ile sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türü olarak belirtilmektedir. Kısacası zorbalık; fiziksel, sözel ve ilişkisel olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi saldırgan davranışlarla zarar verme sadece fiziksel boyutu içermemektedir. Bireyler psikolojik ve sosyal olarak da bir diğerine zarar verebilmektedirler (Karagülmez, Dinçyürek, Kıralp, ve Şahin, 2006). Kapçı (2004) Ankara'daki beş devlet ilköğretim okulundan ve yedi sınıftan toplam 206 öğrencinin yer aldığı çalışmada yarısına yakın bir bölümünün (%40) bedensel,

sözel ya da duygusal zorbalığa maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmalarda öğrencilerin çoğunlukla fiziksel ve sözel zorbalıkla karşılaştıkları belirlenmiştir (Kartal & Bilgin, 2009; Öksüz, Çevik, Sümen, Baba & Güven, 2012; Özkan & Çifci, 2010; Pişkin & Ayas, 2011). Duygusal zorbalık olarak ele alınan davranışlara bakıldığında, çocuğu gruplara ve oyuna almama, eşyalarına zarar verme en yaygın olarak karşılaşılan durumlardır (Çinkır & Kepenekçi, 2003).

İnternet Güvenliği

Günümüzde yaygın şekilde kullanılan internet de çocukların güvenliğini zaman zaman tehlikeye atabilecek öğeler içermektedir. Çocukları bu konuda da bilgilendirmek ve maruz kalabilecekleri sanal tehlikelere karşı kendilerini koruma becerileri kazandırmak büyük önem taşımaktadır. Günümüz dünyasında internet, her yaş grubundan bireyler tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. İnternet sayesinde pek çok alandaki bilgiye, kolay, ucuz, hızlı ve güvenli bir şekilde erişebilmemiz mümkün hale gelmiştir (Ayfer, 1997). Çocuklar da bilgisayar ve internet kullanırken çok çeşitli riskler ve güvenlik tehditleri ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu konu, her yaştan bireyin kolaylıkla bu araçlara erişebildiği günümüz dünyasında hiç bir şekilde göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir ve aile ya da eğitimcilerin görevi, çocuğa sadece bilgisayar ve internet gibi ortamları tanıtmak ve bu ortamlara erişimlerini sağlamak değil, aynı zamanda gerekli kontrolleri yaparak bu tip mecralarda güvenliklerini sağlamaktır. Ebeveynlerin, çocuğun kendileri olmadan evin dışında, nerede, kiminle olduğunu bilmesi önemli bir gereklilik olduğu kadar; sınırları çok geniş bir ortam olarak nitelendirilebilecek internette de çocukların kontrolsüz bir şekilde, tehlikeli içerik ve sonuçlara maruz kalmamaları için gözetim ve kontrollerinin büyük önem taşıdığı belirtilmektedir (Canbek ve Sağıroğlu, 2007). Siber zorbalık ve mağduriyetinin yaşla olan ilişkisini irdeleyen araştırmanın sonuçlarına göre siber zorbalığı her yaş grubundan çocuk ve gencin yaptığı ve yine siber zorbalığa hedef olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara göre, siber zorbalık ilkökul çocukları arasında da yaygın olarak yaşanmaktadır (Arslan, Savaşer, Hallett ve Balcı, 2012). Yapılan bir araştırma sonucuna göre her dört çocuktan biri en az bir defa çocuklar için sakıncalı içeriği olan internet sitelerine girmekte ve bu çocukların beşte biri yetişkinler tarafından yapılan cinsel tekliflere maruz kalmaktadır (BILA; Akt. Analay ve Gülşen, 2006).

Livingstone, Mascheroni, Ólafsson ve Haddon (2014) yaptıkları araştırmada, 2010-2014 yılları arasında Avrupa'daki küçük yaş çocukların maruz kaldığı internet risklerini karşılaştırmış ve hemen hemen bütün risk boyutlarında çocukların maruz kaldıkları risklerin dört yıllık süreçte arttığını belirtmişlerdir. Kenanoğlu ve Kahyaoğlu (2011) da çalışmalarında; okul öncesi dönem çocukların %36,1'i her gün internete girdiğini, %27,8'i haftada bir kere girdiğini, %6'sı ayda bir kere girdiğini belirtirken, %30,1'i ise interneti kullanmadığını belirtmişlerdir. Türkiye'de yapılan pek çok çalışmada çocukların internet ortamında risklere maruz kaldıkları rapor edilmiştir. Benzer şekilde, Dilmaç ve Aydoğan'ın (2010) gerçekleştirdikleri çalışmada, çocukların %25,7'sinin siber zorbalık yaptığı, %42,4'ünün ise siber zorbalık mağduru olduğu görülmüştür. Çocukların siber zorbalığa maruz kalma durumlarındaki yüksek oran internet ortamında uygunsuz içerikler ile karşılaşma durumlarını da kapsamaktadır. Nitekim Karahisar (2014)'in yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan çocukların %46,7'si internette şiddet, yazılı, görsel ve video şeklinde uygun olmayan içeriklerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'deki her dört çocuktan birinin internet aracılığı ile arkadaş edinmeyi tercih ettiğine yönelik araştırma sonuçları (Kayri, Tanhan ve Tanrıverdi, 2014), çocukların internet risklerinin pek çok farklı boyutuyla erken yaşlardan itibaren karşı kaşıya kaldığını gösteren bir durumdur. Benzer sonuçların elde edildiği araştırmalara da rastlamak mümkündür (Batmaz ve Ayas, 2013; Bilge, 2012; Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Günüç, 2013; Peker, Eroğlu ve Ada, 2012).

Livingstone ve Bober (2005) yaptıkları araştırmada 9-19 yaş arası bireylerle çalışmışlar ve internet üzerinden istenmeyen içerikle karşılaşma risklerini belirlemişlerdir. Bu riskler arasında; çevrimiçi pornografiye rastlamak (%57), başka bir şey yaparken pornografik reklam görmek (%38), başka bir şey ararken bir porno sitesine kazara girmek (%36), pornografik mesaj almak (%25), şiddet ve korku içeren bir siteye rastlamak (%22), düşmanca ve nefret dolu bir siteye rastlamak (%9) olduğu tespit edilmiştir. Bu tür uygun olmayan ve zararlı içeriklere erken yaşlarda rastlamak, çocukların ve gençlerin gelişiminde çeşitli zararlara neden olmaktadır (Stock, 2004). İnternet üzerinde istenmeyen içerikle karşılaşmanın yanında diğer bir tehlike de kötü niyetli kişilerle çevrimiçi ortamda yüz yüze gelme olasılığıdır. Bilişim suçlarının işlendiği önemli alanlardan birisi de küçük yaş çocuklara yönelik olanıdır (Canbek ve Sağıroğlu, 2006).

Ülkemizde de çocukların zararlı içeriklere erişmesi ya da bu tür amaçlarla kötüye kullanımı ile ilgili çeşitli sorunlar söz konusudur (Uzanay ve Koçak, 2005). Siber zorbalığın öğrencilerin eğitim hayatı ve okul başarısı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar siber mağdurların başarılarının birdenbire düştüğünü (Beran ve Li, 2005), çok fazla devamsızlık yaptıklarını (Raskauskas ve Stoltz, 2007), okulu güvenilir bir yer olarak algılamadıklarını (Varjas, Henrich ve Meyers, 2009) ve okulu bıraktıklarını (Ybarra, Diener-West ve Leaf, 2007) ortaya koymuştur. Siber mağdurlar notlarının aniden düşmesinin, yaşadıkları bu mağduriyetten dolayı derslere yoğunlaşamamaları ve kendilerini çaresiz ve dışlanmış hissetmeleri nedeniyle kaynaklandığı ifade edilmektedir (Beran ve Li, 2005). Bu tip sorunların erken dönemlerde önlenmesi için bu konuda çalışmalara ağırlık vermek büyük önem taşımaktadır. İlgili devlet kurum ve kuruluşlarının konuya daha fazla önem vermesi, öğretmenlerin ve ailelerin konuyla ilgili olarak bilgi sahibi olmaları veya bilgi birikimlerini arttırmaları, bunun yanında tabii ki çocukların ve gençlerin de konuyla ilgili olarak eğitilmeleri ve takip edilmeleri gerekmektedir (Canbek ve Sağıroğlu, 2007) ve bu çerçevede değerlendirildiğinde, güvenli internet kullanımının üzerinde durulması gereken oldukça kritik bir konu haline geldiği söylenebilir. Son yıllarda yasadışı içeriklerin artmasıyla internette özellikle çocukların korunması önemli bir sorun haline gelmiştir (Lievens, Dumortier ve Ryan, 2006). Burada asıl hedeflenmesi gereken internetteki tehlikeli içerik ve risklerle başa çıkabilmeyi ve korunma bilincini çocuklara kazandırabilmek ve çocuklara bu konuda gerekli bilgi ve becerilerin sunulması da çocukların güvenliklerini sağlamak açısından büyük öneme sahiptir.

Özgüven

Tüm bu noktalar dikkate alındığında çocukların erken yaşlardan itibaren duygu ve düşüncelerini ifade ederken kendilerini güvende hissetmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, çocuklara kendilerini güvende hissederek duygularını ifade edebilecekleri yollar sağlamak gerekmektedir (Ögel, Tarı ve Yılmazçetin-Eke, 2006). Doğumu izleyen ilk yılların bireyin hayatı ve gelişimi yönünden öneminin büyük olduğu bilinmektedir. Bu açıdan sağlıklı bir bebek dünyaya getiren bir anne için, bebeğini ilk günlerden itibaren tanımaya çalışmak, ona büyümesi ve gelişmesi için uygun fırsat ve desteği sunmak önemli olmanın ötesinde bir zorunluluktur

(Oktay, 2002). Çocukta özgüven doğumla birlikte gelişmeye başlar, erken yaşlarda da gelişimini sürdürerek hayat boyu gelişmeyle devam eden bir olgudur. İlk yıllarda ailenin çocuğa verdiği mesajlar doğrultusunda gelişen özgüven, çocuğun eğitim hayatına başlamasıyla birlikte ailenin yanı sıra öğretmen, akranları ve etrafındaki diğer bireyler gibi kaynaklardan beslenir (Özbey, 2004).

Erken yaşlardan itibaren eğitim; çocuğun, kendi fiziksel yapısını tanıması, öz bakım ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve vücudunu etkili bir şekilde kullanabilmesine yardımcı olurken (Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2003); çocuğun yakın çevresinde yaşadığı sevgi iklimi ve güvenli ortam da çocuğun duygusal yaşamını desteklemekte ve geliştirmekte, o da diğer alanlardaki öğrenme ve gelişme çabalarının başarı ile sonuçlanmasına katkıda bulunmaktadır (Binbaşıoğlu, 2000). Çocuğun eğitimsel açıdan gelişmesini sağlayabilmek için öncelikle özgüvenin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Humphreys, 2002). Genel anlamda özgüven bireyin kendi becerilerini, duygularını tanıması, kendini sevmesi ve kendine güvenmesi olarak tanımlanmaktadır. Çocuk okul öncesi eğitim kurumundan itibaren kendine bir benlik saptamış olacak ve benliğin gelişimi öğretmenleri ve akranlarıyla yaşayacağı deneyimlerden de etkilenecektir (Günel, 2007).

Pek çok çalışma göstermektedir ki çocukların ilk deneyimlerini yaşadıkları aile ortamı çocukların özgüven gelişimini önemli derecede etkilemektedir. Aynı zamanda, ilk sosyalleşmelerinin gerçekleştiği okul öncesi ve ilkokul dönemleri de özgüven gelişiminde büyük bir role sahiptir. Bu noktada, ailelerin ve öğretmenlerin sergileyeceği tutum ve sunacağı fırsatlar çocuklarda özgüven gelişimi açısından göz ardı edilemez bir öneme sahiptir. Çocuğun erken yaşlardan itibaren kendisini tehlikeli durumlara karşı koruyabilmesi ve yaşlıları tarafından maruz kalabileceği zorbalığa karşı koyabilmesi ve en önemlisi bu noktada özgüven sahibi bir birey olarak maruz kaldığı olumsuz durumlara itiraz edebilmesi kritik bir öneme sahiptir.

Tüm bunlar dikkate alındığında; çocuklara yönelik şiddet; fiziksel, duygusal, cinsel istismar, ya da akran zorbalığı şeklinde olabilmekte veya sanal ortamda gerçekleşebilmekte; çocukların kendilerinin ifade etmelerini, günlük yaşamdaki performanslarını, sosyalleşmelerini, öz saygı, duygusal gelişim ve yaşantılarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Aynı zamanda, şiddete maruz kalan çocukların daha sonraki yaşamlarında bu tür olumsuz davranışları sergilemeleri ve madde kullanımı, aşırı kaygı duyma, yaşantılarında başarısızlığa uğrama gibi olumsuzluklar

yaşadıkları bilinmektedir (Tavuz, 2015). Bandura (1969) Sosyal Öğrenme Kuramında da bireylerin modelleme ve gözlem yoluyla davranış örüntülerini oluşturduklarını belirtmektedir.

2010 yılında yayınlanan Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması özet raporunda, çocukların günlük yaşamlarında maruz kaldıkları ve tanık oldukları şiddet ve şiddetin çocuklar üzerindeki etkisini incelemişler ve çocuklara erken yaşlardan itibaren kendilerini koruma becerilerini öğrenmeleri için erken müdahale programları aracılığıyla eğitimler verilmesinin önemine vurgu yapmışlardır. Bu sorunun çözümü konusunda eğitim kurumlarına büyük sorumluluklar düşmektedir. Çocukların büyük kısmı günlerinin önemli bir bölümünü okulda geçirmektedir. Bu nedenle okul temelli önleyici programlar aracılığıyla çok fazla sayıda çocuğa ulaşmak mümkün olmaktadır. Eğitim kurumları genellikle çocukların istismar konusunda bilgilendirilebilecekleri güvenli yerlerdir ve uygun eğitim ve öğretilen becerilerle çocuklar kendilerini korumayı başarabilen bireyler haline gelebilecekleridir (Bektaş, 2015).

Farklı ülkelerde toplumsal farkındalığın ve konu ile ilgili araştırmaların artmasıyla birlikte istismarın önlenmesine yönelik programların uygulanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır (Bolen, 2003). Ülkemizde kullanılmamasına rağmen, bu konuda geliştirilen pek çok önleme programı mevcuttur. Bunlardan bazıları; farklı yaş grupları için geliştirilmiş olan İyi Dokunuş Kötü Dokunuş, Dokunmak Hakkında Konuşmak, Kime Söylersin? Senin Hatan Değil, Vücut Güvenlik Eğitimi, Çocuk İstismarı Önleme Programı, Cinsel İstismarı Önleme gibi programlardır (Topping & Barron, 2009). Farklı ülkelerde düzenli olarak uygulanan bu tür programların küçük yaşlardan itibaren çocukların kendilerini korunma becerilerinde artış sağladığı ve etkililiğine ilişkin önemli kanıtlar olduğu belirtilmiştir (Çeçen-Eroğlu ve Kaf-Hasırcı, 2013; Conte, Rosen, Saperstein & Shermack, 1985; Hebert, Lavoie, Piche, & Poitr, 2001; Lanning & Massey-Stokes, 2006; Nemerofsky, Carran, & Rosenbe,1994; Poche, Yoder & Miltenberger, 1988; Saslawsky & Wurtele, 1986; Wurtele, Gillispie, Currier & Franklin, 1992).

Bu bağlamda, çocuklar için hazırlanan ve uyarlanan ihmal ve istismarı önleyici, çocukların kendilerini koruma yöntemlerini öğretici programlara bakıldığında; bu programların olumlu, kapsayıcı ve etkili olduğu görülmektedir. Süreçte çocukların keyif alması ve anlaması amaçlanmaktadır. Esas amaç ise,

çocukların kendilerini koruma yollarını öğretmek ve bu konuda davranış değişikliği sağlamaktır. Bu doğrultuda, ihmal ve istismarı önleme programlarının;

- Kabul edilmiş eğitim teorilerine dayandırılmış olması,
- Çocukların yaşı, eğitimi ve gelişim seviyeleri için uygun olması,
- Kendilerini her türlü zor durumdan korumak için öz güven kazanmalarını sağlaması,
- Süreçte tartışma, rol oynama, davranışı prova etme, geri bildirim ve aktif katılım tekniklerinden yararlanılması büyük önem taşımaktadır.

Etkili bir ihmal ve istismarı önleme programının bileşenleri; tutarlı ve uyumlu teorik yapı içermesi, aktif, sistematik ve özel becerileri geliştirmesi, sınıf içerisindeki eğitimin yanı sıra aile katılımını da desteklemesi, etkileşimli öğretim teknikleri kullanması, bireyselleştirilmiş öğretime dayanması, düşük öğretmen-çocuk oranı, bütüncül bir program uygulaması ve daha yoğun bir içeriğe sahip olması şeklinde özetlenebilir (Durlak, 1997). Önleme programı uygulanırken; çocukların etkinliklere aktif katılım göstermesi, modelleme, rol oynama, grup tartışması ve anlatma gibi tekniklerin bir arada kullanılması (Davis & Gidycz, 2000; Topping & Barron, 2009); sürecin uzun bir zaman dilimine yayılması ve çoklu oturumlar şeklinde uygulanması (Davis & Gidycz, 2000) ve bütüncül olması açısından önleme çalışmalarına ailelerin de dâhil edilmesi (Kenny, Capri, Thakkar-Kolar, Ryan, & Runyon, 2008) uygulanan programın etkililiğini artırdığı belirtilmektedir. Dekovic ve Gerris (1992) yaptıkları çalışmada çocuk istismar türleri ve çocuk hakları öğretiminden, çocukların hoşlandıkları ve çocuk istismarı ve sahip oldukları haklar ile ilgili etkinliklere ilgi gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Çocuk hakları eğitimi alan çocukların bu eğitimi almayan diğer bireylere göre daha özenli davrandıkları tespit edilmiştir.

Çocuğun yaşına uygun cinsel bilgiyi alması, bedenini tanıması, bedeninin bir bütün olarak özel olduğunu öğrenmesi ve bedenine dokundurtmama hakkı olduğunu bilmesi, iyi ve kötü dokunuşu ayırabilmesi, istemediği şekilde kendisine dokunulması durumunda bunu güvendiği bir yetişkinle paylaşması, sır saklamaması gibi konular eğitim çerçevesinde ele alınmalıdır. Yine benzer şekilde tanıdıkları bir yetişkinden ya da herhangi bir yabancidan gelebilecek uygun olmayan davranışlara karşı ne yapacağı gerektiğini bilmesi, akran istismarına maruz kaldığında baş edebilme becerileri sergilemesi, şayet üstesinden gelemediği durumlarda güvendiği bir yetişkinden yardım istemesi, sanal ortamda karşılaşılabileceği risk faktörleri

konusunda bilgi ve beceriye sahip olması da bu eğitimin içeriğinde yer almaktadır. Aktepe (2009), yaptığı araştırmada çocuk istismarı durumuna dikkat çekerek, çocukların istismar ile ilgili bir konuda söylediklerine inanma ve uygun tepkiler verme konusunda erişkinlerin bilgilendirilmesi gerektiği, ailelerin bilgilendirilmesi çocukları ile etkileşim ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi hem istismardan korumada hem istismarı erken fark etmede etkili olduğu kadar çocukların sır saklamadan güvendikleri aileleri ile iletişime geçmeleri açısından da son derece önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İstismarı önleme programlarının mümkün olduğunca erken yaşlardan itibaren uygulanması, pek çok istismarın oluşmasını engelleyebilir. Bu nedenle, özellikle okul öncesi yıllardan başlayarak eğitim sürecinin her kademesinde bu çalışmalarını artırmak önemlidir (Bektaş, 2015). Program uygulandıktan sonra da süreci değerlendirmek için pek çok yöntem kullanılabilir. Bunlar, bilgiyi, beceriyi, tutumu ve çocuklarda davranış değişimini; aile ve öğretmenlerde de tutum ve memnuniyet düzeylerini değerlendirmektir. Etkili programların davranış değiştirme noktasında dayandıkları teoriye bakıldığında, sosyal öğrenme kuramının göze çarptığı görülmektedir (Kirby, 1992). Davranışı değiştirmek; modelin davranışını gözlemlenme, belirlenen davranışı aktif şekilde prova etme, belirlenen davranışla ilgili geri bildirim ve pekiştirme ile gerçekleşmektedir. Çocuk ihmal ve istismarını önlemeye yönelik olarak uygulanan programlarda genel olarak film, kayıt ve videolar içeren görsel-işitsel materyaller, kitaplar, renkli ve komik kitaplar, oyunlar, kuklalar, drama ve çalışma kitapları kullanılmaktadır.

İhmal ve istismarı önleme programları hızlı ve yoğun bir şekilde uygulandığı için programa katılan çocuklarda davranış değişikliği sağlamak hedeflenmektedir. NCMEC (The National Center for Missing & Exploited Children) bu tür çocukların ihmal ve istismarını önleyici programların güçlendirilmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü eğitim çocukların korunmasında çok büyük bir rol oynamaktadır. Uygulanan programla birlikte; çocukların bilgisi, öz güveni ve kararlılığı artacaktır. Bu şekilde, ortaya çıkabilecek muhtemel tehlikeleri fark ederek kendilerini korumaya yönelik önlemler alacaklar, pek çok şüphelinin belirlenmesinde önemli rol oynayacaklar ve bu şekilde 'kurban döngüsü' kırılacaktır. Bu da ileriki yıllarda ortaya çıkabilecek şüphelilerin azalmasını sağlayacaktır. Pek çok çalışma göstermektedir ki erken yaşlarda ihmal ve istismara maruz kalan bireyler ileriki

yaşlarda bu durumun şüphelisi olabilmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995; Browne, 1991; Koç, Aksit, Tomba, Aydın, Koturoğlu, Korkmaz Çetin, Aslan, Halıcıoğlu, Erşahin, Turhan, Çelik, Şenol, Kara, Solak, 2012).

Literatürde yer alan pek çok çalışma çocuk istismarını önlemek için farklı programların kullanıldığını göstermektedir. Farklı yöntemler kullanılarak farklı yaş grubundaki çocuklarla çalışılan bu programlardan pek çoğunun çocuk istismarını önlemede önemli bulgular içerdiği görülmektedir. Daigneault, Hebert, McDuff ve Frappier (2012) 5-11 yaş arası çocuklara istismar durumları, beden sahipliği, kararlı şekilde hayır deme, bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türleriyle ilgili eğitim vermiş ve süreçte davranışsal model olma, rehberli grup tartışmaları, prova etme ve rol oynama tekniklerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda; deney grubunda yer alan çocuklarda bilgi ve kendilerini koruma becerilerinde anlamlı bir fark olmadığı; ancak uygun olmayan dokunuşlarla ilgili bilgi kazandıkları görülmüştür.

Weatherley, Hajar, Noralina, John, Preusser ve Yong (2012) 'Keeping Me Safe' programı ile dokuz yaşına kadar olan çocuklara istismar durumları, beden sahipliği, kararlı şekilde hayır deme, bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme ve güvende ve güvende olmadıkları durumları fark etmeyi oyunlar ve rol oynamalar aracılığıyla öğretmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; çocukların bilgi ve becerilerindeki artışa ek olarak, az da olsa özgüvenleri üzerinde de olumlu etki yaptığı görülmüştür.

Chen, Fortsen ve Tseng (2012) 'Personal Safety Program' ile 6-13 yaş bireylerin istismar durumları, beden sahipliği, güvenli ve güvenli olmayan durumları fark etme, kararlı şekilde hayır deme ve bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme bilgi ve becerilerini kazandırmak için hikâye kitapları, uygun geribildirim, öğretim, model olma, uygun davranışı pekiştirme ve rol oynama metotlarını kullanmışlardır. Araştırma sonucunda; deney grubunda yer alan bireylerin kendilerini koruma becerilerinde artış olduğu görülmüştür.

Krahe ve Knappert (2009) '(No) Child's Play' programı kapsamında sınıf düzeyi bir ve iki olan çocuklarla çalışmıştır. Program kapsamında çocuklara güvende olmadıkları durumları fark etme, kararlı şekilde hayır deme ve dokunuş türlerini öğretmek için oyun temelli tiyatro ve filmlerden yararlanmıştır. Çalışmanın

sonucunda; deney grubunda yer alan çocukların bilgi ve beceri puanlarında önemli artış olduğu ve bunun izleme testlerinde de korunduğu görülmüştür.

Vannan ve Watson (2008) 'Feel Think Do' programı ile 10-11 yaş grubu katılımcıların kararlı şekilde hayır deme ve bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme gibi davranışlarını interaktif DVD ve dersler aracılığıyla geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Hebert, Lavoie, Piche ve Poitras (2001) 'ESPACE (Canadian Adaptation of Child Assault Prevention Project)' proje çalışmalarında istismar durumları, beden sahipliği, kararlı şekilde hayır deme ve bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme konularında 1'den 3. sınıf düzeyi çocuklarla davranışsal model olma, rehberli grup tartışmaları, prova etme ve rol oynama teknikleriyle etkinlikler düzenlemişlerdir. Çalışma sonucunda; katılımcıların bilgi düzeyinde gelişim gösterdikleri, ancak istismar durumlarını fark etme becerilerinde bir değişim olmadığı ortaya çıkmıştır.

Hayward ve Pehrsson (2000) 'Understanding Earthly Emotions' programı ile üç ve dördüncü sınıf düzeyi çocuklarda beden sahipliği, istismar durumlarını güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türleri ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmak için üniversite tiyatro gruplarıyla interaktif oyunlar oynamışlar, soru-cevap ve rol oynamalarla süreci tamamlamışlardır. Çalışma sonucunda; tüm sınıf düzeylerinin bilgilerinde artış olduğu görülürken; bu artışın büyük yaş grubu çocuklarda daha da fazla olduğu görülmüştür.

Casper (1999) 'TOUCH Continuum' aracılığı ile ikiden altıncı sınıf düzeyi çocuklarla istismar durumlarını güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türleri ile ilgili tartışma ve oyun odaklı tiyatro çalışmalarıyla çocukların bu konulardaki bilgi ve becerilerini artırmayı amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda; deney grubunda yer alan çocukların bilgi düzeylerinde artış tespit edilirken; program süresince de kendilerini rahatsız hissetmedikleri belirtilmiştir.

MacIntyre ve Carr (1999) 'Stay Safe Program' aracılığıyla iki-beş yaş grubu çocuklarda istismar durumları, güvenli ve güvenli olmayan durumları fark etme, kararlı şekilde hayır deme, bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türlerini tanımaları için bilgi ve becerilerini kazandırmayı amaçlamışlardır. Süreçte filmler, müzikler, rol oynamalar, yapılandırılmış ders notları ve yazılı

materyaller kullanılmış ve araştırma sonucunda; deney grubunda yer alan çocukların Son-test puanlarında anlamlı artış olduğu ve bu artışın üç ay sonra gerçekleştirilen izleme testinde de devam ettiği görülmüştür. Aynı zamanda, uygulanan programın çocukların özgüvenleri üzerinde de olumlu etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

Munday ve Joyce (1999) 'Broken Trust Shared Feelings' programı ile 11-14 yaş arası bireylerin şiddetle karşı karşıya kaldıklarında bu durumu bir yetişkine bildirme davranışları üzerine çalışmışlardır. Programda yer alan bilgilendirme yöntemleri rol oynamalar, filmler ve ebeveynler için broşürlerdir. Çalışma sonucunda, katılımcıların istismarın etkileri üzerinde bilgi sahibi olmuşlar ve böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında da bu durumu öğretmenlerine bildirme düzeylerinde önemli bir artış olduğu görülmüştür.

Lee ve Tang (1998) uyguladıkları çocuk istismarını önleme programı ile 11-15 yaş arası bireylerin hayır deme, kararlı olma ve dokunuş türlerini geribildirim, model olma, sosyal pekiştirme gibi yöntemlerle öğrenmesini amaçlamıştır. Çalışma sonucunda, katılımcıların kendilerini koruma bilgilerini edindikleri ve becerilerini geliştirdikleri ortaya çıkmıştır.

Tellijohann, Everett ve Price (1997) 'Sexual Abuse Prevention Program' aracılığı ile üçüncü sınıf düzeyi bireylerle beden sahipliği, güvenli ve güvenli olmayan durumları fark etme, bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türleri hakkında bilgi ve becerilerini geliştirmek amaçlanmıştır. Gösterim, tartışma, film ve rol oynama gibi tekniklerin kullanıldığı çalışma sonucunda deney grubunda yer alan bireylerin riskleri algılama düzeylerinde anlamlı bir artış olduğu görülmüştür.

Tutty (1997) 'Who Do You Tell' programı ile birden altıncı sınıf düzeyi bireylere istismar durumları, kararlı şekilde hayır deme, bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türlerini tanımları için bilgi ve becerilerini kazandırmayı amaçlamışlardır. Süreçte tartışma, film, resimler ve rol oynama yöntemleri kullanılmış ve çalışma sonucunda; deney grubunda yer alan çocukların Son-test puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Oldfield, Hays ve Megel (1996) 'Project Trust' çalışmaları ile birden altıncı sınıf düzeyinde devam eden bireylerin istismar durumları, kararlı şekilde hayır deme

ve dokunuş türleri ile ilgili bilgi ve beceri edinmelerini amaçlamışlardır. Süreçte bu bilgi ve becerileri kazandırmak için oyunlar ve tartışma tekniğini kullanmış ve araştırma sonucunda; deney grubunda yer alan bireylerin sınıf düzeyleriyle de paralel olarak puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu ve üç ay sonraki izleme testinde de bu farklılığın korunduğu tespit edilmiştir.

Briggs ve Hawkins (1993) 'Keeping Ourselves Safe' programı ile 5-8 yaş arası çocukların güvende ve güvende olmadıkları durumları fark etme, kararlı şekilde hayır deme ve bu tip durumları güvendikleri bir yetişkine söyleme bilgi ve becerilerini artırmayı amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; çocuklarla ele alınan konulara dair bilgilerinde anlamlı bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Pelcovitz, Adler, Kaplan, Packman ve Krieger (1992) 'Too Smart For Strangers' programı ile 6-10 yaş grubu çocukların güvenli ve güvenli olmayan durumları fark etme ve kararlı şekilde hayır deme becerilerini film aracılığıyla geliştirmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın sonucunda; çocukların bu konulara dair bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür.

Tutty (1992) 'Touching' programı aracılığı ile bir, üç ve altıncı sınıf düzeyi çocuklarla beden sahipliği, kararlı şekilde hayır deme ve dokunuş türleriyle ilgili bilgi ve beceri kazandırmayı amaçlamıştır. Bunları gerçekleştirmek için profesyonel çocuk gruplarıyla interaktif oyunlar oynamışlar ve araştırma sonucunda; deney grubunda yer alan katılımcıların bilgi düzeylerinde artış olduğu, bu artışın büyük yaş grubu çocuklarda daha da yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Harvey, Forehand, Brown ve Holmes (1988) 'Good Touch-Bad Touch' programı aracılığıyla anasınıfı çocuklarının istismar durumlarını güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuşun türleriyle ilgili bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlamışlardır. Süreçte filmler, oyunlar, bebekler aracılığıyla rol oynamalar, şarkılar ve hikâyeler kullanmışlar ve araştırma sonucunda; deney grubu çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerilerinde anlamlı fark olduğu ortaya çıkmıştır.

Binder ve McNiel (1987) 'Child Assault Prevention Project' çalışması ile 5-12 yaş grubu çocukların istismar durumlarını fark etme, kararlı bir şekilde hayır deme, bu durumu güvendikleri bir yetişkine bildirme ve dokunuş türleriyle ilgili bilgi sahibi olmalarını amaçlamışlardır. Bu bilgi ve becerileri öğretirken rehberli grup tartışmaları

ve rol oynama tekniğinden faydalanmış ve çalışmanın sonucunda çocukların bilgilerinde önemli artış tespit etmişlerdir.

Johnson (1987) kreş ve anasınıfı grupları için uyguladığı 'The Bubbylonian Encounter' programı ile çocukların tehlikeli durumlarla nasıl baş edebileceklerini öğretmek amacıyla canlandırmalar yapmış ve çocuklarla bu durumlar ve baş etme stratejileri üzerine tartışmalar gerçekleştirmiştir.

Wurtele ve Miller-Perrin (1987) tarafından geliştirilen 'Behavioral Skills Training Program' anasınıfı çocuklarının hayır demeyi, kararlı olmayı ve dokunuş türleri ile ilgili bilgi sahibi olmalarını sağlayan bir programdır ve geribildirim, model olma, sosyal pekiştireç gibi yöntemler kullanılarak uygulanmaktadır. Ancak, çalışma sonucu programın çocuklarda problem davranışlar ve uygulamadan sonra korkunun ortaya çıktığını göstermektedir.

Saslowsky ve Wurtele (1985) 'Touch' programı aracılığıyla anasınıfından altıncı sınıf düzeyinde olan çocuklara istismar durumlarını güvendikleri bir yetişkine söyleme ve dokunuş türleri ile ilgili tartışma yöntemi ve filmler aracılığıyla bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda; deney grubunda yer alan çocukların bilgi düzeylerinde artış olduğu ve bu artışın üç ay sonraki izleme testlerinde de korunduğu belirlenmiştir. Ayrıca, sınıf düzeyi büyük olan çocukların küçük çocuklara göre daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.

Sloan ve Porter (1984) uyguladıkları 'Better Safe Than Story' programı ile iki ve beşinci sınıf düzeyi çocuklarla istismar durumlarını ve bu durumları güvendikleri bir yetişkinle konuşmaları gerektiği hakkında çocukların yaş düzeylerine uygun olan filmler aracılığıyla bilgilendirmeler yapılmıştır.

Bu noktadan hareketle; ihmal ve istismarını önleyici programların okul müfredatına dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Kraizer, Witte ve Fryer (1989) yaptıkları çalışmada, anaokulundan ilkokul ikinci sınıfa kadar ihmal ve istismarı önleyici bir programa dâhil olan çocukların kurban oldukları herhangi bir durumda bunu güvendikleri bir yetişkine söylediklerini bulmuşlardır. Yine, benzer şekilde bu tür bir programa dâhil olan ve olmayan çocuklarla yapılan bir çalışmada, istismarı önleyici bir programa dâhil olan çocukların daha üst düzey kişisel güvenlik bilgi ve becerisine sahip oldukları görülmüştür (Wurtele ve Owens, 1997). Eğitim programına dâhil edilerek uygulanan bu programlar aracılığıyla; çocuklar, uygun

olan ve olmayan davranışları fark eder ve ikisi arasındaki farkı anlarlar. Aynı zamanda, bu tür durumlar karşısında kararlı davranma becerileri kazanırlar.

Alanyazında pek çok istismarı önleme programı olduğu ve araştırma bulgularında çalışma grupları üzerindeki olumlu katkılarına değinildiği görülmektedir. Bu çalışma kapsamında; Güvenli Çocuk (Safe Child) programının uyarlanması ve çocuklar üzerindeki etkisinin incelenmesine karar verilmiştir. Programın sadece cinsel istismarı değil; farklı istismar türlerini, akran zorbalığını ve çocukların sanal ortamlardaki güvenliğini de sağlamaya yönelik etkinlikler içermesi büyük önem taşımaktadır. Program ilk olarak Çocuk Koalisyonu (Coalition of Children) tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir ve pek çok kez programın değerlendirilmesi yapılmış ve çocuk istismarı hakkındaki artan araştırma bulguları ışığında gözden geçirilmiştir. Program içeriğinde her yaş grubu için videolar, etkinlik planları, oyunlar, rol oynamalar ve farklı etkinlikler bulunmaktadır. Süreç, videolarla desteklenmiş ve zenginleştirilmiştir. Programda yer alan öğretmen eğitimi ve aile katılımlarıyla çocukların bu becerileri pekiştirmeleri sağlanmaktadır. Aile katılımında düzenlenen seminerle ailelerin programa dair bilgilendirilmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca, ailelere gönderilen bilgilendirici dokümanlarla programda yer alan etkinlikler anlatılmakta ve evde çocuklarının kendilerini koruma becerilerini geliştirebilecekleri tekniklerin öğretimi için cesaretlendirilmektedirler.

Programa daha çok katılma ve kullanılan materyallerin daha kapsayıcı olması, çocukların korumaya yönelik programlardan aldıkları puanları artırmaktadır (Finkelhor ve Dziuba-Leatherman, 1995). Esas olarak, her topluluk çocuklarının güvenliğini sağlamak ve onlara kendilerini tehlikeli durumlardan korumayı öğretmek için eğitim programları hazırlamalı ve uygulamalıdır. Programın uygulanışında da aktif rol oynama sadece davranışı göstermeden daha etkin bir yöntem olarak belirtilmektedir (Wurtele, Marrs ve Miller-Perrin, 1987).

Uygulanan ihmal ve istismarı önlemeye yönelik programlar toplumun standart ve ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Bu programların temel amacı; çocukları, aileleri, öğretmenleri, organizasyon, sivil toplum kuruluşları ve toplumu sürece dâhil ederek çocukların kurban olmasını önlemektir. Bu amaç; toplumda yer alan tüm bireylerin sorumluluğundadır. Bu programları uygularken, ailenin ve toplumun katılımı başarıyı artıracaktır. Ailelerin çocuk istismarının kapsam ve yapısına dair bilgisi, çocuklarıyla bu hassas konu hakkındaki iletişimleri, programın başarısını artıran önemli

konulardır. Okul öncesi dönem çocukları için şiddeti önleme çalışması ön plandadır. Bu nedenle öğretmenlerin yanı sıra ailenin de sürece etkin şekilde katılması önemli bir rol oynamaktadır (Ögel, Tarı ve Yılmazçetin-Eke, 2006). Ailelerin bu konuda hassas ve bilgi sahibi olması uygulanacak müfredatın daha etkili olmasını sağlayacaktır. Üstündağ, Şenol ve Mağden (2015) yaptıkları çalışmada ailelerin çocuk istismarına yönelik bilgi düzeylerini ölçmek ve eksik oldukları noktalarda ailelere bilgi verip bilinçlendirilmelerini amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda ailelerin ilk etapta çocuk istismara yönelik çevrelerindeki insanların çocuğa olan yaklaşımını önemsemedikleri, istismara çocuklarını kimlerin maruz bırakabileceği, özellikle cinsel istismarın önlenmesine yönelik çocuklarıyla nasıl konuşma yapmaları gerektiği konularında eksiklerinin olduğu saptanmış ve bu eksiklikler üzerine hazırlanan eğitim programı ile ailelerin bilgi düzeyleri arttırılmıştır. Çalışmanın sonunda, aileler konunun farkındalık sağlamalarına yardımcı olduğu ve bu konuları nasıl anlatabilecekleri konusunda bilgi verildiği için anlatılan bu konunun önemli ve faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler tarafında eğitim kurumunda ele alınan konuların evde de aileler tarafından konuşulması ve çeşitli sorularla çocukların bu bilgi ve becerilerinin pekiştirilmesi önemlidir (Bektaş, 2015).

Bu noktada, çocuk ihmal ve istismarını sorun ortaya çıkmadan önleme çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Çocuk istismarını ve ihmalini önleme, pek çok kurumun işbirliğinde yürütülmesi gereken, planlı ve koordineli çalışmalar içermektedir. Alanyazında istismarı önleme çalışmaları birincil, ikincil ve üçüncül önleme çalışmaları olmak üzere üç türde tanımlanmıştır. Birincil önleme çalışmaları, sorun ortaya çıkmadan kamuoyuna yönelik olarak bilinçlendirme ve medya kampanyaları, okul temelli önleme programları ve anne baba eğitim programlarını kapsamaktadır. İkincil önleme çalışmaları, erken tanı ve tedaviyi içeren yüksek risk taşıyan gruplar hedeflenerek ev ziyaretleri, kısa süreli bakımlar ve aile bakım merkezlerini kapsamaktadır. Üçüncül önleme çalışmaları ise şiddete maruz kalan bireyin ruh sağlığı kriz önleme servisi, yönlendirme, kanıtlama ya da eş, çocuk ve ailelerin uzun süreli terapisi, ailelere kaynakları ve desteği nasıl kullanacağını öğretme ve aile koçluk programlarını kapsamaktadır (Peterson & Urquize, 1993).

İlgili Araştırmalar

Aile temelli programlar. Aile temelli müdahalelerde önemli bir alan ailelerin eğitimini kapsamaktadır. Eğitimden önce ailelerin çocuk istismarını önleme konusundaki bilgi düzeylerini bilmek ve değerlendirmek önemlidir. Çünkü bu konuda bilgi birikimine sahip aileler çocuklarına da bu bilgileri aktarabilmektedir (Chen & Chen, 2005). Bu nedenle aile eğitimi programlarının içine çocuklarına beden güvenliklerini nasıl sağlayacaklarını öğretmeye yönelik de bilgilerin paylaşılması önerilmiş ve çocuğun uygunsuz dokunuşu anlaması, tanınması ve sınırlaması gibi bazı bilgi ve becerilerle donatılması amaçlanmıştır (Kenny, Capri, Thakkar Kolar, & Runyon, 2008).

Bunun yanı sıra aile eğitiminde ailelerin disiplin uygulamalarının değerlendirilmesi de gerekmektedir. Bethea (1999), başarılı çocuk istismarını önleme programlarının bazı özellikleri olduğunu belirtmiştir. Bu özelliklerin daha çok aileyle ilgili olduğu ve bu özelliklerin; ailesel bağlantıları ve desteği güçlendirme, aileye çocuğun büyüme ve gelişmesinde çok önemli katkıları olduğunu hissettirme, ailenin bütünlüğüne saygı duyma, çocuklarının ve kendilerinin gelişimlerini güçlendirebilme kapasitelerini artırma, ailenin toplumsal destek sistemleriyle bağ kurma, ailelerin ve çocukların birbirlerinden kazanım sağlayacakları, öğrenecekleri, birbirleriyle etkileşime girecekleri ve birbirlerini destekleyecekleri ortamlar oluşturma, ailelerin gereksinim duydukları hizmetlerin koordinasyonunu ve entegrasyonunu sağlama, sağlıklı ebeveynlik uygulamalarının önemi konusunda toplumsal farkındalığı artırma şeklinde belirtilmiştir.

Sanders, Cann ve Markie-Dadds (2003) çocuk istismarını önlemek için ailelerin eğitime yönelik bir program tanımlamışlardır. Olumlu Ebeveynlik Programı (The Triple P-Positive Parenting Programme) çok boyutlu, önleyici odaklı bir ebeveynlik ve aile destek yönteminden oluşmaktadır. Program; ailenin bilgi, beceri, özgüven, öz yeterlik, baş etme becerileri ve güçlülüğünü artırmayı, çocuklar için besleyici, güvenli, ilgili, şiddetin olmadığı ve çatışmanın daha az olduğu bir ortam oluşturmayı ve olumlu ebeveynlik uygulamaları yoluyla çocukların sosyal, duygusal, dilsel, bilişsel ve davranışsal bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu program aracılığı ile ailelere çocuklarıyla olumlu ilişkiler geliştirebilmelerinde, istedik davranışı oluşturabilmelerinde, yeni beceriler ve

davranışlar öğretebilmelerinde ve yanlış olan davranışı yönetebilmelerinde rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verilmektedir.

İstismarın önlenmesi ve çocukların kendilerini koruma becerilerini kazanmalarında ailenin önemi göz ardı edilemez bir gerçektir. Chen ve Chen, (2005), Kenny, Capri, Thakkar Kolar ve Runyon, (2008) hazırladıkları aile eğitimi programlarının içine çocuklarına beden güvenliklerini nasıl sağlayacaklarını öğretmeye yönelik de bilgiler yerleştirmiş ve çocuğun uygunsuz teması tanınması ve sınırlaması gibi bazı bilgi ve becerilerle donatılmasını amaçlamışlardır. Bethea (1999), başarılı çocuk istismarını önleme programlarının aileyi de dâhil ettiğinde etkisinin arttığını vurgulamıştır. Sanders, Cann ve Markie-Dadds (2003) çocuk istismarını önlemek için ailelerin eğitimine yönelik bir program tanımlamışlar ve programın çok boyutlu, önleyici odaklı bir aile destek yönteminden oluştuğu görülmektedir.

Ayrıca, aile temelli programlarda öncelikli olarak istismar açısından risk faktörleri konusunda ailenin değerlendirilmesi, neye gereksinim duyduklarının belirlenmesi, gereksinimleri doğrultusunda ailelerin disiplin uygulamaları, destek sistemleri ve bunları nasıl kullanacağı, çocuk istismarı ve nasıl önleneceği, çatışma çözüm yöntemleri ve etkili iletişim becerileri konusunda eğitilmeleri önemlidir. Ailenin istismara yol açan davranış sorunları ya da ruhsal hastalıklar konusunda yönlendirilerek tedavi almalarının sağlanması da programın etkinliği açısından gereklidir (Bahadır-Yılmaz, 2013). Ailelerin de süreç içerisinde aktif şekilde yer aldığı ve çocuklarının gelişimleri ve kendilerini koruma becerileri üzerine bilgi edindikleri programlar çocukların kişisel güvenliklerini sağlamada ve ailelerin de çocukların bu becerilerini destekleme ve risk faktörlerini erken dönemde fark etmelerine yardımcı olarak istismar ve ihmal durumlarının ortaya çıkmasını önleyebilmektedir.

Okul temelli programlar. Okul temelli müdahale programları sosyal farkındalığı artırmak için avantajlı programlardır. Bu programlar hem çocukların koruyucu yöntemlerle erken yaşlardan itibaren donatılmasını hem de öğretmenlerin istismarı tanınmasına yönelik beceriler geliştirmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle okul temelli müdahale programlarının temelinde istismar hakkında eğitim, özellikle de beceri eğitimi yatmaktadır. Eğitimi planlarken ve uygularken çocuğun bilişsel düzeyini dikkate almak büyük önem taşımaktadır (Rispen, Aleman & Goudena, 1997). Eğitim; çocukların istismar kavramı hakkında bilgilendirilmesi, istismarı

önlemek için hangi yöntemleri kullanacağını öğretilmesi, bedeni ve beden güvenliği hakkında farkındalığının artırılması ve bununla ilgili olumsuz bir durumla karşılaştığında bir yetişkinle paylaşması gibi konuları içermelidir (Ko & Cosden, 2001). Ayrıca bu eğitimler okul programının içine de bütünleştirilmelidir (Dalen & Offringa 2008). Eğitimler video, broşür, poster gibi farklı materyallerle de güçlendirildiğinde ve hemen ardından aktarılan bilgi çocuklarla tartışıldığında eğitim daha da etkili olmaktadır (Milne, 2008).

İstismarın önlenmesi ve yönetilmesi konusunda öğretmenler de önemli rollere sahip olduklarından okul temelli müdahalelerin bir kısmı da onlara yöneliktir. Öncelikli olarak risk gruplarının belirlenmesinde öğretmenler çocuklarla birebir iletişimde bulunan kişiler olarak önemli bir konuma sahiptirler. İstismara uğrayan çocuklar diğer çocuklara göre daha fazla davranışsal, duygusal sorunlar ve öğrenme sorunları yaşadıkları için bu çocukların erken dönemde rehberlik ve danışmanlık hizmetleriyle belirlenmesi, yakından takip edilmesi ve gerekli birimlere yönlendirilmesinde aktif bir rol üstlenmeleri gerekmektedir (Brassard, Riailes, & Diaz 2009). Öğretmenlerin okul çevresinde uygun davranışlar sergileme ve istismarla uygun baş etme hakkında rol modeli olma konularında da sorumlulukları vardır (James, Lawlor, Courtney, Flynn, Henry & Murphy, 2008). Kısacası, okul temelli müdahale programlarının mağdur ve risk altında bulunan çocuklardaki istismar davranışlarını ve etkilerini azaltacak bir donanıma sahip olması, istismar durumlarıyla nasıl baş edileceği konusunda hem çocuklarla hem de okul çalışanlarıyla işbirliği içinde olması, çocukların, öğretmenlerin ve ailelerin istismarın dinamikleri, etkileri ve nasıl yönetileceğiyle ilgili bilgi düzeylerini ve farkındalıklarını artırması gerekmektedir. Dolayısıyla bu programların disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması önemlidir.

Okul temelli müdahale programların çocukların koruyucu yöntemlerle donatılmasını hem de öğretmenlerin istismarı tanımasına yönelik beceriler geliştirmesi açısından önemli olduğunu vurgulamış, bu programların temelinde istismar hakkında eğitim, özellikle de beceri eğitiminin yattığı belirtilmiştir. Ayrıca bu eğitimleri okul programının içine de bütünleştirmek etkililiğini artırmak için büyük önem taşımaktadır. Yine benzer şekilde, eğitimlerin video gibi farklı medya araçlarıyla da güçlendirildiğinde ve hemen ardından aktarılan bilgi çocuklarla tartışıldığında daha da etkili olduğu görülmektedir. İstismarın önlenmesi ve

yönetilmesi konusunda öğretmenler de önemli rollere sahip olduklarından okul temelli müdahalelerin bir kısmı da onlara yöneliktir. Çocukların erken dönemde rehberlik ve danışmanlık hizmetleriyle belirlenmesi, yakından takip edilmesi ve gerekli birimlere yönlendirilmesinde aktif bir rol üstlenmeleri gerekmektedir.

Toplum temelli programlar. Gelir, eğitim, sosyal destek ve kaliteli sağlık hizmeti gibi toplumsal kaynakların dağılımında var olan eşitsizliklerden çocuklar ve aileleri de olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle mevcut politikaların gözden geçirilerek toplumun farklı kesimlerinde yaşayan her birey için bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, aileye sosyal destek kaynaklarının sağlanması ve ulaşılabilirliğinin artırılması büyük önem taşımaktadır (Jack, 2004). Ayrıca çocuk istismarı sadece aile içinde değil toplumsal mekânlarda da meydana gelmektedir. Bunun için çocuk istismarına yol açan bireysel-çevresel etkileşimi, sosyo-kültürel faktörleri, sosyo-biyolojik faktörleri ve ekolojik yaklaşımları bilmek, bütüncül olarak gözden geçirmek ve değiştirmek çocuk istismarını önleyebilmek için gerekli adımlardan bazılarını oluşturmaktadır (Cox, 1997).

Toplum temelli müdahalelerde çocuk istismarı açısından riskli ailelerin belirlenmesi, birinci basamak sağlık çalışanlarının istismar hakkında eğitilmesi, aileler için değerler oluşturularak aile yaşamına katılımın ve birlikteliğin artırılması ve ailelere yönelik aile içi nitelikli iletişim ve etkileşimin artırılması için programların oluşturulması önemlidir (Cox, 1998). 'Etkili ebeveynlik nasıl olmalıdır?', süreçte ortaya çıkan problemlere nasıl yaklaşılmalıdır?' gibi sorulara yanıt bulabilmek ve yardım alabilmek için destek ağlarının oluşturulması da gerekmektedir. Bu nedenle toplumdaki istismar oranlarının ve ailesel risk faktörlerinin bilinmesi, kültüre uygun ve düşük maliyetli yaklaşımların oluşturulması ve herkes tarafından kolay ulaşılabilir olması müdahalelerin etkinliğini artıracaktır (Sanders, Cann, & Dadds, 2003).

Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinde ev ziyareti programlarının da önemi büyüktür. Başarılı ev ziyareti programlarının; ailenin riskler açısından değerlendirilmesi, doğum öncesi süreçte de destekleyici hizmetlerin verilmesi, ailelerin gönüllü katılımını sağlaması, ebeveynlik eğitiminin verilmesi, ebeveynlere rehberlik edilmesi ve desteklenmesi, ziyaretlerin uzun bir dönem boyunca sık aralıklarla gerçekleştirilmesi, programları yürütecek kişilerin iyi bir donanıma sahip olması ve bu programların sağlık hizmetlerinin içine entegre edilmesi gibi bazı

özellikleri vardır (Barlow, Stewart Brown, Callaghan, Tucker, Brocklehurst, & Davis 2003).

Gelir, eğitim, iş, sosyal destek ve kaliteli sağlık hizmeti gibi toplumsal kaynakların dağılımında var olan eşitsizlikler çocuğu ve ailesini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ailenin sosyal destek kaynaklarının artırılması ve ulaşılabilirliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Bu noktada, çocuk istismarına yol açan bireysel-çevresel etkileşimi, sosyo-kültürel faktörleri, sosyo-biyolojik faktörleri ve ekolojik yaklaşımları bilmenin, aile içi iletişim ve etkileşimleri artıran müdahale programları oluşturmanın çocuk istismarını önleyebilmek için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Etkili ebeveynlik, istismarın erken dönemde fark edilmesi ve önlenmesi açısından büyük önem taşımakta; ev ziyaretlerinin, sağlığın ve ebeveynlik kalitesinin değerlendirilmesini, ebeveynlik eğitimini, özel gereksinimleri olan çocuk için ev ortamının nasıl düzenleneceğini, çevresel tehlikelerin nasıl kontrol edileceğini ve bakımla ilgili desteği kapsamı gerektiği belirtilmektedir (Douglas & Cunningham, 2008).

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının uygulanışı, verilerin işlenmesi, analizi ve çözümlenmesi, araştırmanın iç ve dış geçerliği hakkında bilgilere yer verilecektir.

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, 2x3x3 (iki düzey; okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf, üç grup; deney, kontrol ve plasebo grubu, 3 ölçüm; ön-test, son-test, izleme testi) yarı-deneysel desende nicel ve nitel veri toplama araçlarından yararlanılarak yürütülmüştür. Creswell ve Plano Clark, (2007) araştırma sürecinde nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanımını kapsayan bir yaklaşımın, tek bir araştırmada hem nitel hem de nicel verilerin toplanması, analizi ve birlikte kullanımına imkân vermesi ve de nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla araştırma probleminin, her bir yöntemin tek başına yapacağından daha iyi anlaşılmasını sağladığını vurgulamışlardır. Greene, Krayder ve Mayer de (2005) sosyal bilimlerde, amaçlı olarak iki ya da daha fazla analiz veya veri toplama yolunun aynı araştırmada kullanılmasını karma yöntem yaklaşımı olarak tanımlamaktadırlar. Verma ve Mallick'in (2005) de vurguladığı gibi aynı araştırmada hem nicel hem de nitel yöntemin kullanılması oldukça yaygındır. Nicel yöntem aracılığıyla toplanan veriler birçok katılımcıya ulaşmayı sağlarken, gözlem, görüşme vb. gibi nitel yöntemler kullanılarak elde edilen veriler, araştırma konusunun daha derinlemesine incelenmesine imkân sağlar (Greene, 2005). Goodson ve Walker (2005), nitel veriler elde etmeyi, hayatı eğitim araştırmalarının içine çekmek olarak betimlemektedirler. Araştırmacı çeşitli nitel veri toplama yollarıyla, canlı sürece dâhil olur. Dey'in (1993) yaklaşımıyla bakıldığında, nicel yöntemlerde sayılarla elde edilen verilerin anlamlarını derinlemesine algılayabilmek için nitel veriler kullanımı yoluna gidilir. Böylelikle Greene, Krayder ve Mayer'in de (2005) belirttiği gibi, araştırmacı veri çeşitlemesi yoluna gidilmiş, hem nicel hem nitel boyutları içeren karma yöntem kullanılmıştır. Yine Creswell'e (2008) göre bu yöntemle temel varsayımı, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte veya harmanlanarak kullanılmasının araştırma problem ve sorularının bu yöntemlerin ayrı kullanılmasından daha iyi anlaşılmasını sağladığıdır. Nicel ve nitel verilerin birbirlerini destekleyerek kullanılması,

araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliğini artıran önemli bir unsurdur. Johnson ve Christensen'e (2008) göre ise nitel ve nicel araştırma yöntemleri veya paradigmalarının birlikte kullanımının, veri araçlarının, uygulanışının, işlenişinin ve çözümlenmesinin çeşitliliğini sağladığı ve araştırmada daha sağlam bir zemin oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Bu çalışmada, Güvenli Çocuk (Safe Child) programının çocukların kendilerini korumaya yönelik becerilerini geliştirmek amaçlı ön-test, son-test ve izleme testi deney, plasebo ve kontrol gruplu yarı deneysel desen tercih edilmiştir. Deneysel desen, değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkilerini keşfetmek amacıyla kullanılan araştırma desenleri olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, 2014). Yarı deneysel desenin amacı da deneysel desenle aynıdır. Aralarındaki farklılık, yarı deneysel desende, kontrol ve deney gruplarının tesadüfen değil de ölçümlerle belirlenmesidir (Ekiz, 2003; Karasar, 2008). Bu araştırmada, deney ve kontrol grubunun seçiminde rastgele atama yapılmamıştır. Araştırmada kullanılan desende, deney grupları üzerinde etkisi incelenen bağımsız değişken ise, Türkçeye çevrilen Güvenli Çocuk Programı'dır. Deney, plasebo ve kontrol gruplarında programın uygulanması araştırmacı tarafından yürütülmüştür. Bunun nedeni, araştırmacının anasını ve ilköğretim birinci sınıfında yapılmasından dolayı deney, plasebo ve kontrol gruplarında farklı öğretmenlerin programın uygulamasını yürütecek olmasıdır. Araştırmada, öğretmen farklılığından kaynaklanabilecek etkiler istenmediği ve programın uygulama sürecinin araştırmacı tarafından yürütülmemesi durumunda iç geçerliliği tehdit edecek diğer bir unsur olan "ayrı süreçlerin" (Karasar, 2008) olumsuz etkileri göz önünde bulundurulduğundan uygulama sürecini araştırmacının yürütmesine karar verilmiştir.

Araştırmada yarı deneysel desen kullanılarak değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisi ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırmacı bu amacı gerçekleştirmek için bağımsız değişkenleri manipüle etmek (değişimleme), iç geçerliliği korumak için dışsal (istenmedik) değişkenleri kontrol altına alacak ve bağımlı değişkenler üzerinde değerlendirme yapılmıştır (Borg ve Gall, 1989; Hovardaoğlu, 2000). Ön-test-son-test plasebo ve kontrol gruplu desende (ÖSKD), katılımcılar, deneysel işlemde önce ve sonra bağımlı değişkenle ilgili olarak ölçülürler (Howitt & Cramer, 1997).

Bu araştırmanın deney grubunu Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı'na katılan çocuklar, aileler ve bu grupların öğretmenleri, kontrol grubunu bu programa katılmayan çocuklar, aileler ve bu grupların öğretmenleri oluşturmaktadır. Plasebo grubunu ise Güvenli Çocuk Programı (Etkileşimli Kitap Okuma Etkinlikleri) dışında etkinliklere katılan çocuklar, aileler ve bu grupların öğretmenleri oluşturmaktadır. Deney grubunu oluşturan çocuklara altı hafta haftada iki gün ve dört oturumdan oluşan program uygulanmıştır. Plasebo grubuna benzer şekilde altı hafta haftada iki gün ve haftada dört oturumdan oluşan etkinlikler düzenlenmiş, kontrol grubuna ise herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Araştırmada kullanılacak yarı deneysel desen şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 1

Ön-test Son-test Plasebo ve Kontrol Gruplu Desen

	Deney (Gd)	Plasebo (Gp)	Kontrol (Gk)
Ön-test	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı
	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı
	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi
	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı
	Öğretmen Görüşme Formu	Öğretmen Görüşme Formu	Öğretmen Görüşme Formu
	Aile Görüşme Formu (O1)	Aile Görüşme Formu (O2)	Aile Görüşme Formu
Uygulama	Güvenli Çocuk Programı Aile Semineri	Güvenli Çocuk Programıyla İlişkisiz Etkinlikler Aile Semineri	
Son-test	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı
	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı
	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi
	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı

	Öğretmen Görüşme Formu	Görüşme Formu	Öğretmen Görüşme Formu	Görüşme Formu	Öğretmen Görüşme Formu	Görüşme Formu
	Aile Görüşme Formu (O4)		Aile Görüşme Formu (O5)		Aile Görüşme Formu	
İzleme Testi (Son-testten 8 hafta sonra)	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı
	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı
	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi
	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (O7)	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (O7)	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (O7)	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (O7)	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (O7)	İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (O7)

Tablo 1 incelendiğinde; Gd araştırmada yer alan deney grubunu, Gp plasebo grubunu ve Gk kontrol grubunu göstermektedir. O1 ve O4 deney grubunun ön-test ve son-test sonuçlarını gösterirken; O2 ve O5 plasebo grubunun ön-test ve son-test; O3 ve O6 ise kontrol grubunun ön-test ve son-test sonuçlarını göstermektedir. X ise deney grubuna uygulanan deneysel değişkeni ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2014). O7 de program uygulamasının ardından yapılan son-test tamamlandıktan sekiz hafta sonra çalışma grubu ile gerçekleştirilecek olan izleme testini ifade etmektedir.

Şekil 1. Araştırma süreci (Firat, Yurdakul ve Ersoy, 2014)

Bu araştırmada izlenen yol Şekil 1’de gösterilmektedir. Nicel ve nitel verilerin bir arada toplandığı araştırmalar planlama, uygulama ve değerlendirme olmak üzere

üç aşamadan oluşmaktadır. Planlama aşamasında; araştırma probleminin belirlenmesi, karma model araştırma deseninin seçilmesi ve araştırmanın karma desene uygunluğuna karar verilmesi yer almaktadır. Uygulama aşamasına bakıldığında ise; verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması dikkat çekmektedir. Son aşama olan değerlendirmede de sonuçların ortaya konulması ve rapor haline getirilmesi yer almaktadır.

Araştırmanın nitel boyutunda ise araştırmanın doğasına uygun olan 'durum çalışması' kullanılmıştır. Creswell'e (2007) göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Bu araştırma kapsamında durum çalışması açıklama, tanımlama ve yorumlamaya dayalı verilere dayandığı için genel amaçlı durum çalışmalarına, farklı gruplar ve dolayısıyla farklı durumlardan veriler toplandığı için de araştırmanın yöntemi çoklu durum çalışmalarına (Merriam, 1998) bir örnek teşkil etmektedir.

Genel olarak bakıldığında; araştırmanın nicel boyutu için çocuklara değerlendirme araçları uygulanarak, programın etkililiği incelenmiştir. Araştırmacı tarafından uyarlanan ve geliştirilen değerlendirme araçları ile nicel veriler elde edilmiştir. Öğretmenler ve ailelerden ise yarı-yapılandırılmış görüşme soruları aracılığıyla uygulanan programın çocukların kendini koruma becerisi üzerine etkisine dair gözlemleri ve görüşleri sorulmuştur.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemleri içinde yer alan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulmasını kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Ölçüt örnekleme yönteminde gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesnelere ya da durumlardan oluşturulur (Büyüköztürk, Çakmak-Kılıç, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Ölçüt örnekleme yöntemi ile MEB'e bağlı ilkököl bünyesinde yer alan anasınıfı ve ilkököl birinci sınıfa devam eden çocuklar deney, plasebo ve kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu, 54-90 ay arasındaki kız ve erkek

çocuklardan, onların aileleri ve öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu toplam 114 çocuk, 30 aile ve altı öğretmen oluşturmuştur. Çalışma grubundaki çocuklar, deney grubu (n=38), placebo grubu (n=38 ve kontrol grubu (n=38) olmak üzere, buldukları sınıfa göre üç gruptan birinde yer almaktadır. İlkokul ve anasınıfı deney, placebo ve kontrol gruplarının her birinde 19'ar çocuk yer almaktadır. Bu araştırmanın deney grubunu Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocuklar, öğretmenleri ve aileleri, kontrol grubunu bu programa katılmayan çocuklar, öğretmenleri ve aileleri oluşturmaktadır. Placebo grubunu ise kendini koruma etkinlikleriyle ilişkili olmayan eğitim ve seminere katılan çocuklar, öğretmenleri ve aileleri oluşturmaktadır. Çalışmada, uygulamalar okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf çocuklar için ayrı ayrı yürütülmüştür.

Araştırmada yer alacak ailelere ve öğretmenlere de araştırmanın amacı ve veri toplama süreci hakkında önceden bilgiler verilerek izinleri alınmıştır. Çalışmanın etiği ve katılımcıların güvenliği açısından katılımcıları niteleyecek, tanıtacak bilgilere yer verilmemiştir. Araştırmada katılımcılara, Vd-1 (Veli-deney grubu), Vp-1 (Veli-placebo grubu), Vk-1 (Veli-kontrol grubu), Od-1 (Öğretmen-deney grubu), Op-1 (Öğretmen-placebo grubu), Ok-1 (Öğretmen-kontrol grubu),' şeklinde kodlanarak yer verilmiştir. Bunlara ek olarak, Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu (EK-E) ve Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne (EK-F) başvurularak gerekli izinler alınmıştır. Çalışmada kullanılacak ölçme araçlarında ve program içeriğinde katılımcıların aleyhine herhangi bir unsur oluşturmadığı ve süreçte devam etmek istemediklerini belirttikleri takdirde çalışmadan çıkabilecekleri belirtilmiştir. Velilere gönderilen onay formunda da bu bilgiler detaylı şekilde paylaşılmıştır.

Tablo 2

Örnekleme İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kız	62	54,4
	Erkek	52	45,6
	Toplam	114	100,0
Yaş	54-60 ay	7	6,1
	61-66 ay	25	21,9
	67-72 ay	16	14,0
	73-78 ay	21	18,4
	79-84 ay	22	19,3
	85-90 ay	23	20,2
	Toplam	114	100,0
	Kardeş sayısı	1	20
2		69	60,5
3		18	15,8
4 ve üzeri		7	6,2
Toplam		114	100,0

Aileler tarafından doldurulan demografik bilgi formlarına göre, çalışmanın örneklem grubunda yer alan çocukların cinsiyet dağılımına bakıldığında; toplam 114 çocuktan 62'sinin kız, 52'sinin erkek olduğu görülmektedir. Çocukların yaş dağılımına bakıldığında da, 54-60 ay 7, 61-66 ay 25, 67-72 ay 16, 73-78 ay 21, 79-84 ay 22 ve 85-90 ay 23 çocuk olduğu, çocukların 20'sinin tek çocuk olduğu, 69'unun iki kardeş, 18'inin üç kardeş ve 7'sinin de dört ve üzeri kardeş olduğu görülmektedir.

Tablo 3

Ailelere İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken		Sayı	Yüzde
Anne öğrenim durumu	İlkokul	5	4,4
	Ortaokul	6	5,3
	Lise	74	64,9
	Ön lisans	4	3,5
	Lisans	22	19,3
	Lisansüstü	3	2,6
	Toplam	114	100,0
Anne çalışıp çalışmama durumu	Çalışıyor	41	36,0
	Çalışmıyor	71	62,3
	Emekli	2	1,8
	Total	114	100,0
Baba öğrenim durumu	İlkokul	7	6,1
	Ortaokul	2	1,8
	Lise	43	37,7
	Ön lisans	11	9,6
	Lisans	49	43,0
	Lisansüstü	2	1,8
	Total	114	100,0

Çalışma grubunda yer alan çocukların ailelerine bakıldığında, annelerin beşinin ilkokul, altısının ortaokul, 74'ünün lise, dördünün ön lisans, 22'sinin lisans ve üçünün de lisansüstü düzeyde öğrenim durumuna sahip olduğu; 41 annenin çalıştığı, 71'inin çalışmadığı ve iki annenin de emekli olduğu görülmektedir. Babaların öğrenim düzeylerine bakıldığında da yedisinin ilkokul, ikisinin ortaokul, 43'ünün lise, 11'inin ön lisans, 49'unun lisans ve ikisinin de lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir.

Programın Uyarlanması ve Uygulanması Sürecinde Uzman Görüşleri

Uygulamanın bağımsız değişkeni Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayan bir erken eğitim programıdır. Programın yarı yapılandırılmış olması, çocuklar için içerik uygunluğu ve uygulanacak etkinlikler ile programın kültüre uyarlanmasını ve uygulanmasını kolaylaştıran faktörler barındırmaktadır. Güvenli Çocuk Programı'nın ilk olarak çeviri çalışmaları araştırmacı ve ona ek olarak bir kişi tarafından yapılmıştır. Programın bu hali tez izleme komitesi üyelerine ek olarak, üç Okul Öncesi Eğitimi uzmanı ve Eğitim Programları ve Öğretim uzmanı bir kişinin görüşüne sunulmuştur. Bu sayede;

programın Türk kültürüne ve çocuklarına uygunluğuna dair değerlendirilmesi her uzmanın kendi uzmanlık alanı açısından yapılmıştır. Alan uzmanların yaptıkları değerlendirmeler işığında programa ait her bir alt program açısından gözden geçirilmiş ve programın yapısını bozmayacak şekilde önerilen düzenlemeler yapılmış ve program nihai halini almıştır. Onların görüşleri neticesinde program son seklini almış ve uygulama aşamasına geçilmiştir. Uyarlanan program araştırmacı tarafından deney grubunda yer alan çocuklara altı hafta süresince haftada iki gün ve her bir günde ikişer oturum olmak üzere 24 oturum olarak uygulanmıştır.

Uyarlanan Programın İçeriği

Güvenli ocuk (Safe Child) programının amacı; 3-10 yaş grubu arasındaki çocukların tanidik ya da yabancı kimseler tarafından maruz kalabilecekleri istismarı, zorbalığı önlemek; güvenliklerini sağlayarak kendilerine güvenlerini geliştirmek ve internette karşılaşabilecekleri zararlı içeriklere karşı kendilerini koruma becerilerini öğretmektir. Program ilk olarak ocuk Koalisyonu (Coalition of Children) tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir ve pek çok kez programın değerlendirilmesi yapılmış ve ocuk istismarı hakkındaki artan araştırma bulguları işığında gözden geçirilmiştir. Program içeriğinde her yaş grubu için videolar, etkinlik planları, oyunlar, rol oynamalar ve farklı etkinlikler bulunmaktadır. Süreç, videolarla desteklenmekte ve zenginleştirilmektedir. Duygusal, fiziksel ve cinsel istismarı, akran zorbalığını nleme ve internet güvenliğini sağlama becerileri okul öncesi dönemden itibaren öğrenilmeye başlanmaktadır. Program, ocuğun kendine güvenini geliştirmeyi de amaçlayarak, 'bedeninin ona ait olduğu, istemediği şeylere karşı hayır diyebileceği, yaşadığı bir olayı güvenebileceği bir yetişkine anlatabileceğini' vurgulamaktadır. Programda yer alan ğretmen eğitimi ve aile katılımlarıyla çocukların bu becerileri pekiştirmeleri sağlanmaktadır. Aile katılımında düzenlenen seminerle ailelerin programa dair bilgilendirilmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca, ailelere gönderilen bilgilendirici dokümanlarla programda yer alan etkinlikler anlatılmakta ve evde çocuklarının kendilerini koruma becerilerini geliştirebilecekleri tekniklerin ğretimi için cesaretlendirilmektedirler.

Program içeriği. Altı haftalık sürece yayılan program toplam 24 oturumdan oluşmakta, tartişma ve rol oynamalar içeren etkinlikler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4

Güvenli Çocuk Programı Etkinlik İçeriği

1. Hafta	1. gün	Oturum I Oturum II	Güvenlik Programı	Vücudunuz kime ait? Hayır deme!
	2. gün	Oturum I Oturum II		Sır ve sürpriz Seni söyleyeceğim!
2. Hafta	3. gün	Oturum I Oturum II		Dokunmaya devam eden kişiyi söyleme! Kendini savunma
	4. gün	Oturum I Oturum II		Yabancı kimdir? Yabancıyla konuşma, yabancıdan bir şey alma, yabancıyla bir yere gitme
3. Hafta	5. gün	Oturum I Oturum II		Güvenlik Çemberi/Kol Boyu Mesafesi Kaybolduğunda yapman gerekenler
	6. gün	Oturum I Oturum II		Zorbalık Programı
4. Hafta	7. gün	Oturum I Oturum II		Zorbaya tepki verme Savunuculuk
	8. gün	Oturum I Oturum II		Grup zorbalığı Yetişkin zorba, sözel, duygusal, fiziksel zorbalık
5. Hafta	9. gün	Oturum I Oturum II		Artık sır yok kuralı! Yardım isteme
	10. gün	Oturum I Oturum II		İnternet Güvenliği
6. Hafta	11. gün	Oturum I Oturum II		Düşün... sonra tıkla! Kişisel bilgiler, şifre
	12. gün	Oturum I Oturum II		Siber zorbalık Yardım isteme

Güvenlik Programı oturum içerikleri. Güvenlik Programı ile çocukların istenmeyen durumlara ve gerçek tehditlere karşı kendilerini koruma becerileri geliştirilmektedir. Çocuklar, tepkilerinden emin ve yüksek sesli olmaları için cesaretlendirilmektedir. İstenmeyen dokunuşlar ve istismar günümüzde çocukların maruz kaldığı ciddi tehditlerdir. Bu nedenle, erken yaşlardan itibaren çocukların güvenliklerinin sağlanması için bu becerilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Oturum I, Vücudunuz kime ait?: Araştırmacı çocuklara vücutlarının kime ait olduğunu sorduktan sonra çocukların yanıtlarını dinler. Çocuklarla hiç kimsenin istemedikleri şekilde vücutlarına dokunamayacakları hakkında sohbet eder. Rahatsız oldukları zaman bunu o kişiye belirtmeleri gerektiğini vurgulayarak iyi hissettirmeyen her dokunuşu güvendikleri bir yetişkine söylemeleri gerektiğini vurgular.

Oturum II, Hayır demel!: Çocuklara istemedikleri bir durum, davranış ve dokunuş karşısında nasıl davrandıklarını ve bunu nasıl belirttiklerini sorar. Çocukların yanıtlarını dinledikten sonra istemedikleri durumlara karşı hayır diyebileceklerini belirtir. Hayır derken söz, vücut ve bakışlarıyla kararlı şekilde davranmaları gerektiğini vurgular. Çocuklardan arkadaşları ya da bir yetişkin doğru olamayan bir şey yapmalarını istediğinde de bu durumu kabul etmemeleri ve davranışın doğru olmadığını belirtmeleri gerektiğini vurgular. Örnek olaylar üzerinden nasıl davranmaları gerektiği konusunda sohbet eder, rol oynamaları gerçekleştirirler.

Oturum III, Sır ve sürpriz: Sır ve sürprizlere dair sohbet edilerek nelerin sır, nelerin sürpriz olabileceği örnekler üzerinden açıklanır. Herhangi biri sır saklamasını isterse bu durumda kararlı bir şekilde 'hayır, sır saklayamam' demeleri ve güvendikleri bir yetişkine bu durumu anlatmaları gerektiği vurgulanır. O kişi saklamaları gereken sır karşılığında sevdiği bir ödül vermeyi önerse dahi kabul etmemeleri gerektiği belirtilir. Örnek olaylar üzerinden rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum IV, Seni söyleyeceğim!: Hoşlanmadıkları şekilde dokunan ve davranan kişiye ne söylemeleri ve nasıl davranmaları gerektiği sorulur. Söz ve davranışlarıyla hayır dedikten sonra 'seni söyleyeceğim' demeleri gerektiği belirtilir. Çocukları sıkıca kucaklamasından ve herhangi bir davranışından rahatsız oldukları kişiden uzaklaşmaları gerektiği vurgulanır. Örnek olaylar çocuklar tarafından canlandırılarak becerileri denemeleri sağlanır.

Oturum V, Dokunmaya devam eden kişiyi söyleme!: Çocuklarla dokunmaya ve herhangi bir davranışıyla rahatsızlık veren? kişiye nasıl davranmaları gerektiği sorulur. Tüm çocukların cevapları dinlendikten sonra bu kişiye hayır demeye devam etmeleri ve güvendikleri bir yetişkine giderek bu durumu anlatmaları gerektiği vurgulanır. Güvendikleri yetişkinin kimler olabileceğine dair sohbet edilir. O yetişkin kendilerini dinleyene kadar bu durumu ısrarla anlatmaları gerektiğinin önemine vurgu yapılır. Çocukların bu durumu nasıl anlatabileceğine dair rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum VI, Kendini savunma: İstemedikleri bir durum karşısında öğrendikleri becerileri tekrar etmelerini sağlayan rol oynamalar gerçekleştirilir. İstemedikleri bir durum ve davranış karşısında, söz ve vücut ile 'hayır, seni söyleyeceğim!' deme rol

oyunmaları gerçekleştirilir ve sonrasında bu durumu güvendikleri bir yetişkine anlatmaları gerektiği vurgulanarak, bu beceriyi de denemeleri sağlanır. Her çocuğun çeşitli örnek olaylar üzerinden bu beceriyi denediğinden emin olunur.

Oturum VII, Yabancı kimdir?: Çocuklara ‘yabancı kimdir?’ diye sorularak tüm çocukların cevapları dinlenir. Tanımadığımız kişilerin yabancı olduğu belirtilerek bu kişilerin bize iyi ya da kötü davranabileceğini bilmediğimizden dikkatli olmamız gerektiği vurgulanır. Yabancı kişi ile yanımızda güvendiğimiz bir yetişkin olmadan konuşmamamız ve o kişi herhangi bir şey vermek isterse almamız gerektiği söylenerek örnek olaylar üzerinden rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum VIII, Yabancıyla konuşma, yabancıdan bir şey alma, yabancıyla bir yere gitme: Çocuklarla yabancılar hakkında konuştuktan sonra, yanlarında güvendikleri bir yetişkin bulunmadığında, tanımadıkları hiçkimse ile konuşmamaları, o kişiden bir şey almamaları gerektiği ve şayet bir yere götürmeyi teklif ederse kabul etmemeleri gerektiği belirtilir. Bu etkinliğe dair çeşitli ortam örneklerini (park, bahçe, alışveriş merkezi, market, postane vs.) kapsayan rol oynamalar gerçekleştirilir. Yine bu etkinlik kapsamında, çocuklara daha önce aile üyeleri ile şifre belirleyip belirlemedikleri sorulur. Şayet herhangi bir durumda aile üyesi yerine kendilerini okul, kurs vb. bir yerden başka bir yetişkinin alması gerektiği durumda o kişiye aile arasındaki bu şifreyi sorabilecekleri söylenir. Bu şifre, o kişinin aile tarafından tanındığını ve güvenebilecekleri bir yetişkin olduğuna dair bir gösterge olacağı belirtilir. Aile içinde şifre olabilecek kelimeler üzerine konuşulur, evde ailelerine benzer kelimeler önerebilecekleri söylenir.

Oturum IX, Güvenlik Çemberi/Kol Boyu Mesafesi: Parkta ya da herhangi bir alanda yanına bir yabancı yaklaştığında ne yaparsın? diye sorularak çocukların yanıtları dinlenir. Böyle bir durumda ‘ne yapıyorsan bırak, ayağa kalk, arkanı dön, uzaklaş!’ denilerek ‘Güvenlik Çemberi/Kol Boyu Mesafesi’ kuralı çocuklara kazandırılmak için rol oynamalar gerçekleştirilir. Yabancı kişi size bir şey vermek istediğinde ne yaparsın? diye sorulur ve verdiği eşya sizin bile olsa almamanız gerekir denilerek bu durumu güvendikleri bir yetişkine anlatmaları gerektiği belirtilir. Bu etkinliğe dair rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum X, Kaybolduğunda yapman gerekenler: Çocuklara daha önce herhangi bir yerde kaybolup kaybolmadıkları sorulur. Çocukların cevapları üzerine,

bu durumda nasıl davrandıkları sorulur ve yanıtları dinlenir. Daha sonra; alışveriş merkezi, market, hastane gibi büyük kamusal alanlarda kayboldukları, aile üyelerini gözden kaçırdıkları noktada orada çalıştığına dair üzerinde kıyafet, yaka kartı ya da sembol olan bir yetişkine durumu anlatıp, kendi ve aile üyesinin ismini belirterek o kişiye çok yakın mesafede durmadan güvenli bir yerde beklemeleri gerektiği vurgulanır. Şayet o kişi farklı bir mekân ya da ofise geçmeyi önerirse hayır demeleri gerektiği belirtilerek anons sonucunda aile üyesi gelene kadar daha kalabalık olan kısımda beklemeleri gerektiği söylenir. Farklı ortam ve kamusal alanlarda yaşanabilecek bu durum çocuklarla canlandırılır.

Zorbalık Programı oturum içerikleri. Zorbalık Programı ile çocukların kendilerine güvenlerini inşa etmek için pozitif bir yol kullanılmaktadır. Çocuğun yaş grubuna uygun şekilde hazırlanmış etkinlikler, çocuklara nasıl iyi ilişkiler kurulacağını, iyi arkadaş olmanın gücünü ve kurban olmadan ve şiddet içermeyen bir şekilde zorluklarla nasıl mücadele edeceklerini öğretecektir. Program tek başına da öğretilirken “Güvenlik ve Kendine Güven” programlarıyla birlikte uygulandığında etkisi artacaktır.

Oturum XI, Zorbalık nedir?: Zorbalığın ne olduğu hakkında ve türleri olan fiziksel, sözel, duygusal ve grup zorbalığı hakkında sohbet edilir. Bunlardan hangilerini yaşadıkları sorulur ve çocuklardan konuya dair deneyimlerini anlatmaları istenir. Bu davranışlara maruz kaldıklarında ne hissettikleri sorulur ve yanıtlar üzerine ne yapabilecekleri hakkında konuşulur. Konuyla ilişkin örnekler üzerinden rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum XII, İletişimin elementleri: Herhangi birine bir olay anlatırken nelere dikkat ettikleri sorulur ve çocukların yanıtları dinlenir. Etkili bir iletişim için karşıdaki kişiyle göz teması kurmaları ve bedenleriyle de o kişiye dönmeleri gerektiği vurgulanır. Şayet karşıdaki yetişkinin kendilerini dinlemediğini düşünüyorlarsa kararlı davranıp o kişinin dikkatini çekmeleri gerektiği belirtilir. Konuya dair rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum XIII, Zorbaya tepki verme: Zorbalık türleriyle ilgili örnek olaylar üzerinden konuşulur ve her bir türle ilgili farklı örnek olaylar üzerinden rol oynamalar gerçekleştirilir. Rol oynamalarda zorbalığa maruz kaldıklarında ne yapabilecekleri, zorba olan ve zorbalığa maruz kalan çocuklara hissettikleri duygular sorulur. Bu

durumun kendisini rahatsız ettiği zorba olan çocuğa belirtilir ve Şayet bu Şekilde davranmaya devam ederse; retmen ya da güvendiği başka bir yetişkine söyleyeceği vurgulanır. Zorbalığa maruz kaldıklarında ne yapabilecekleri rol oynamalarla gerçekleştirilir.

Oturum XIV, Savunuculuk: Çocuklara arkadaşlarını bu tip davranışlara maruz kaldığını gördüklerinde ne yaptıkları sorulur ve yanıtları üzerinden sohbet edilir. Şayet zorbalığa maruz kalan arkadaşlarını fark ederlerse onun da hakkını savunabilecekleri belirtilir. rnek olaylar rol oynamalarla gerçekleştirilir.

Oturum XV, Grup zorbalığı: Zorbalığın bazen tek bir kişiden değil, bir gruptan da gelebileceği hakkında sohbet edilir. Böyle bir durumla daha önce karŐılaŐıp karŐılaŐmadıkları sorulur. Çocukların yanıtları dinlendikten sonra, bir grup akranları tarafından fiziksel, duygusal ya da sözel zorbalığa maruz kaldıkları örnek olaylar üzerinden ne yapabilecekleriyle ilgili rol oynamalar gerçekleştirilir. Eğer bu durumla baş edemiyorlarsa bir yetişkine bu durumu anlatmaları ve yardım istemeleri gerektiği vurgulanır.

Oturum XVI, YaŐça büyük zorba, sözel, duygusal, fiziksel zorbalık: Akranları dışında kendilerinden yaŐça büyük biri tarafından zorbalığa maruz kalıp kalmadıkları sorulur. Böyle bir durumda zorbalık türleri üzerinden nasıl davranmaları gerektiği rol oynamalarla canlandırılır. Şayet bu kişi kendilerini olayı anlatmaları için tehdit ederse ne yapabilecekleri sorularak cevapları dinlenir. Bu durumu oradan uzaklaŐtıktan sonra güvendikleri bir yetişkine anlatmaları gerektiği vurgulanarak bu durum rol oynamalarla canlandırılır.

Oturum XVII, Artık sır yok kuralı!: sır ve sürprizlerle ilgili daha önce yaptıkları sohbet hatırlatılır. Herhangi biri sır saklamasını isterse bu durumda kararlı bir Şekilde 'hayır, sır saklayamam' demeleri ve güvendikleri bir yetişkine bu durumu anlatmaları gerektiği vurgulanır. O kişi saklamaları gereken sır karşılığında sevdikleri bir ödül vermeyi önerse dahi kabul etmemeleri gerektiği belirtilir. rnek olaylar üzerinden rol oynamalar gerçekleştirilir.

Oturum XVIII, Yardım isteme: Herhangi bir akran ya da kendilerinden yaŐça büyük biri tarafından zorbalığa maruz kaldıklarında ve bununla baş edemedikleri durumda güvendikleri bir yetişkinden yardım istemeleri gerektiği vurgulanır. Bu durumu iletişimde önemli olan noktalara dikkat ederek ifade etmeleri gerektiği rol

oyunlarla canlandırılır. Zorbalığın türlerine dair örnek olaylar ve bu durumu bir yetişkine anlatarak nasıl yardım isteyecekleri rol oyunlarla çocuklar tarafından denir.

İnternet Güvenliği oturum içerikleri. İnternet Güvenliği Programı da çocukların web tarama ya da sosyal medya kullanırken çevrimiçi etkinlikler esnasında maruz kalabilecekleri tehlikeleri önlemeye yöneliktir. Kaçırılma, çevrimiçi iletişimler aracılığıyla söz konusu olabilmekte ve günümüz dünyasında çocuklar daha erken yaşlarda çok daha sık olarak çevrimiçi etkinliklere katılmaktadır.

Oturum IXX, Cep telefonu, tablet, bilgisayar kullanımı: Cep telefonu, tablet, bilgisayar vb araçların günlük rutinleri içindeki yeri hakkında konuşulur. Hangi araçları kullandıkları hakkında sohbet edilir. Bu araçları kullanırken uymaları gereken kuralları kimin ne şekilde belirlediği hakkında konuşulur. Şayet daha önce bir yetişkinle kural belirlememişlerse güvenlikleri için hangi kuralların olması gerektiği sorulur ve tüm cevaplar dinlenir. Daha sonra tüm grupta herkesin bu araçlarla internete bağlanırken uymaları gereken kurallar listelenir ve not olarak eve gönderilir.

Oturum XX, İnternet, çevrimiçi sohbet, yabancılar: İnterneti ne sıklıkla ve kimlerin denetimi altında kullandıkları sorulur ve yanıtları dinlenir. Her içeriğin kendileri için uygun olamadığı, bazen öğretici ve bilgilendirici içeriklerle karşılaşsalar bile zaman zaman yaşlarına uygun olmayan içeriklere de maruz kalabilecekleri vurgulanır. Aynı zamanda, çevrimiçi ortamlarda yabancı birisinden ileti geldiği takdirde nasıl davranmaları gerektiği hakkında sohbet edilir. Tanımadıkları kimse ile konuşmamaları gerektiği, şayet birisi onlarla internet üzerinden iletişim kurmak isterse güvendikleri bir yetişkine bu durumu açıklamaları, yardım istemeleri gerektiği belirtilir.

Oturum XXI, Düşün... sonra tıkla!: İnternet kullanımı esnasında neler yaptıkları sorulur ve yanıtları dinlenir. Bazen açtıkları sayfaların, linklerin yaşlarına uygun olmayacağı ve zararlı içeriklere maruz kalabilecekleri belirtilir. Yaşlarına uygun olmayan, korkutucu bir sayfa açtıklarında ne yapabilecekleri sorulur ve şayet sayfayı kapatamıyorsa bir yetişkinden yardım istemeleri gerektiği söylenir. Her linke tıklamamaları, bir yetişkinin rehberliğinde hareket etmeleri, kendileri için uygun olmayan linkler konusunda dikkatli olmaları gerektiği vurgulanır.

Oturum XXII, Kişisel bilgiler, şifre: İnternet ortamında bazı web sayfalarının kişisel bilgi ve şifre sorduğu ve böyle bir durumla karşılaştıklarında ne yapmaları gerektiği sorulur ve çocukların yanıtları dinlenir. Hiçbir şekilde kim internet ortamında bilgilerini isterse istesin paylaşmaları ve bu durumu güvendikleri bir yetişkine anlatmaları gerektiği vurgulanır.

Oturum XXIII, Siber zorbalık: Akran zorbalığının yanı sıra sanal ortamda da zorbalıkla karşılaşabilecekleri belirtilir. Şayet internet üzerinden yazılı ya da görsel olarak kendilerini örseleyebilecek içeriklere maruz kalırlarsa ne yapabilecekleri hakkında sohbet edilir. Böyle bir durumda, ilgili sayfayı kapattıktan sonra bu durumu bir yetişkine anlatmaları gerektiği ve gerekli mercilerden bu durumun önlenmesi için destek alabilecekleri söylenir. Aynı zamanda zorbalığa maruz kalan çocuğa siber zorbalığın etkilerinin ne olabileceği ve bu etkilerin nasıl azaltılabileceği hakkında sohbet edilir.

Oturum XXIV, Yardım isteme: Sanal ortamda cep telefonu, tablet, bilgisayar gibi araçları kullanırken maruz kalabileceği herhangi bir zararlı içerik, yabancılarla çevrimiçi sohbet, kişisel bilgi ve şifrelerin istenmesi ya da siber zorbalığa maruz kalma durumunda güvendikleri bir yetiştikenden yardım istemeleri gerektiği vurgulanır. Bu durumu iletişimde önemli olan noktalara dikkat ederek ifade etmeleri gerektiği rol oynamalarla canlandırılır. Örnek olaylar ve bu durumu bir yetişkine anlatarak nasıl yardım isteyebilecekleri rol oynamalarla çocuklar tarafından denenir.

Programın Değerlendirilmesi

Programın değerlendirmesinin yapıldığı çalışmada 1996-1997 eğitim öğretim yılında 110 okul yer almıştır. Güvenli Çocuk programı üç temel açıdan değerlendirilmiş olup, bunlar programın uygulanışı, fark edilen etkileri ve katılımcıların tepkileridir. Program uygulanırken ilk etapta öğretmenlere eğitimler verilmiş ve onların bu programı çocuklarla birlikte uygulaması sağlanmıştır. Programın uygulanma aşamasında öğretmen eğitimcileri ve öğretmenler materyalleri yeterli bulduklarını ve materyallerin kalitesinden memnun olduklarını belirtmişleridir. Benzer şekilde, aile katılımını da olumlu şekilde değerlendirmişlerdir. Programın etkilerinin değerlendirilme aşamasında diğer programlarla karşılaştırıldığında, programın genel olarak iyi organize edilmiş olduğu ve iyi yönetildiği vurgulanmıştır.

Bu programla birlikte ailelerde de bu konuya ilişkin farkındalığın arttığı belirtilmiştir (Kraizer, Witte, & Fryer, 1989).

Güvenli Çocuk programı üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama olan öğretmen eğitiminde, program hakkında bilgilendirme, çocuk istismarında ortaya çıkan genel problemler, çocuk istismarının dinamikleri, sınıf programını öğretme, istismarı fark etme ve bildirme konusunda özel teknikler, diğer önerilen uygulamalar bulunmaktadır. İkinci aşamada, aile seminerlerinin uygulanması yer almaktadır. Bunlar; program hakkında bilgilendirme, çocuk istismarında ortaya çıkan problemlere genel bir bakış, istismarı fark etme ve bildirmek için özel tekniklerin çocuklarına öğretilmesini kapsar. Üçüncü aşama sınıf içi uygulamaları içermektedir.

Etkinlikler her gün video kayıtlarla başlamakta, rol oynama, tartışma ve etkinlikler ile sürdürülmektedir. Bir etkinliklerin uzunluğu 20 dakika ile bir saat arasında değişmektedir. Okul öncesi dönemde ve ilkokul birinci sınıf düzeyinde yaklaşık olarak 10 günlük bir eğitimin ardından, çocuklar pek çok farklı kendini koruma taktikleri konusunda bilgilendirilmektedir.

Programı farklı boyutlarıyla değerlendirmiş ve öğretmenlere verilen eğitimin yeterli olduğu görülmüştür. İlk etapta öğretmen eğitimci programı geliştiren kişi tarafından eğitilmiş ve daha sonra bu kişiler öğretmenlere eğitim vermişlerdir. Programın eğitim boyutunu, 54 kişiden oluşan öğretmen eğitimci bir ile beş aralığında olan değerlendirme puanı üzerinden 4.15 olarak değerlendirmişlerdir.

Programın materyallerini ve kalitesini, öğretmen eğitimci (n=54) ve öğretmenler (n=294) bir ile beş aralığında olan değerlendirme puanı üzerinden 4.13 ile 2.21 puan ile değerlendirmişlerdir. Benzer şekilde, katılımcılar (n=60) programın aile katılımı boyutunu da tatmin edici düzeyde değerlendirerek bir ile beş aralığında olan değerlendirme puanı üzerinden 3.47 olarak puanlamışlardır. Bu noktadan hareketle, tüm program bileşenlerinin güvenilirlik düzeyinin istatistiksel olarak tatmin edici düzeyde olduğu görülmektedir (Cortes, 1997).

Veri Toplama Süreci

Ön uygulama. Programda yer alan etkinliklerin açık ve anlaşılabilirliğini değerlendirmek amacıyla bir kurum anaokulunda araştırmacı tarafından iki haftalık bir zaman diliminde beş ve altı yaş gurubu 12 çocukla etkinliklerin altı oturumluk

%25'ini içeren kısmı uygulanmış; etkinliklerin açık ve anlaşılır olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu uygulamalar yaklaşık olarak 20-35'er dakika sürmüş, tartışma ve çocukların kendilerini koruma becerilerini deneyimlemeleri için tartışma ve rol oynamalar gerçekleştirilmiştir.

Yarı deneysel uygulama.

Ön-testlerin uygulanması. Deney, plasebo ve kontrol grubunu oluşturan çocuklara 'Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı', 'Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı', 'Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi' ve 'İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı' 13 Şubat 2017 - 24 Şubat 2017 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırmacı sessiz bir ortamda ölçme araçlarında yer alan soruları birebir çocuklara yönelterek verileri elde etmiştir. Her bir çocukla değerlendirme araçlarının cevaplanması 15-20 dakika sürmüştür. Çocukların cevapları açık şekilde yazılarak ve ölçme araçlarında yer alan cevaplara göre puanlanarak not edilmiştir. Aynı dönemde öğretmen ve ailelerden nitel veri elde etmek amacıyla 'Öğretmen Görüşme Formu' ve 'Aile Görüşme Formu' kullanılarak bireysel görüşmeler yapılmıştır.

Güvenli Çocuk Programının uygulanması. Araştırmanın amaçlarını gerçekleştirmek için alan yazın taramasının ardından kazandırılmak istenen hedefler doğrultusunda kültüre uyarlaması yapılarak ve uzman görüşleri alınarak hazırlanmış olan Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı kullanılmıştır.

Ön-testler uygulandıktan sonra, 27 Şubat 2017 - 7 Nisan 2017 tarihleri arasında deney grubuna Güvenli Çocuk Programı uygulanmıştır. Uygulama süreci deney grubu çocukların sınıflarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde, deney grubunda yer alan çocuklara 6 hafta, haftada 2 gün (12 gün), günde yaklaşık 25-45 dakika olmak üzere 24 oturum kendilerini koruma becerilerini geliştirmeye yönelik tartışma ve rol oynamaya dayalı etkinlikler uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilen uygulama kitapçığı eğitim materyali olarak kullanılmıştır. Program dâhilinde, araştırmacı hem ailelere hem de öğretmenlere program ve eğitim içeriği hakkında bilgi vermiştir. Eğitimin içeriğinde yer alan Güvenlik Programı ile çocukların istenmeyen durumlara ve gerçek tehditlere karşı kendilerini koruma becerileri geliştirilmektedir. Çocuklar tepkilerinde emin ve daha yüksek sesli olmaları için cesaretlendirilmektedir. Zorbalık Programı ile çocukların kendilerine güvenlerini

inşa etmek için pozitif bir yol kullanılmaktadır. Çocuğun yaş grubuna uygun şekilde hazırlanmış etkinlikler, çocuklara nasıl iyi ilişkiler kurulacağını, iyi arkadaş olmanın gücünü ve kurban olmadan ve şiddet içermeyen bir şekilde zorluklarla nasıl mücadele edeceklerini öğretmektedir. İnternet Güvenliği Programı ile çocukların web tarama ya da sosyal medya kullanırken çevrimiçi etkinlikler esnasında karşı karşıya kalabilecekleri tehlikeleri önlemeye yönelik becerilerini geliştirmektedir.

Program, anasınıfında yer alan 24 ve ilkokul birinci sınıf düzeyinde yer alan 27 çocuğa da uygulanmış ancak Veli Onay Formu ileilmeyen çocuklardan elde edilen veriler analizlere dahil edilmemiştir. Araştırmacı tarafından oturumlar öncesinde program kapsamında uygulanacak tüm tartışma ve rol oynamalar gözden geçirilmiştir. Uygulamalar esnasında tüm çocukların tartışmaya dâhil olması sağlanmış ve her bir çocuğun o günkü oturum kapsamında öğrenmesi gereken beceriyi rol oynama ile canlandırması ve deneyimlemesi sağlanmıştır. Her oturumda o günkü uygulamaya katılmayan çocuk(lar) yoklama listesinden not edilerek bir sonraki oturumda o becerinin kısa bir tekrarı ve çocuk tarafından rol oynama gerçekleştirilmiştir.

Çocuklarla gerçekleştirilen uygulamanın yanında deney grubundaki çocukların öğretmen ve aileleriyle 'Çocuk İstismarı ve Güvenli Çocuk Programı' başlıklı seminer (Ek x) düzenlenmiştir. 9 Mart 2017 tarihinde planlanan ve duyurusu yapılan seminere iki ailenin katılım sağlaması nedeniyle 23 Mart 2017 tarihinde tekrar planlanmıştır. Ancak, yeterli katılımın sağlanamaması nedeniyle araştırmacı tarafından eğitim içeriğinde yer alan etkinliklere ek olarak seminer içeriğini bilgilendirici broşür şeklinde düzenlenerek ailelere iletilmiştir.

Araştırmada yer alan plasebo grubuna Güvenli Çocuk Programından bağımsız etkinlikler uygulanmış ve ailelerine çocuklarıyla etkileşimli kitap okuma teknikleri ile ilgili seminer düzenlenmiştir. Seminere katılmayan aileler için seminer içeriği bilgilendirici broşür şeklinde düzenlenerek ailelere iletilmiştir. Kontrol grubunda yer alan çocuklar, öğretmenleri ve aileleri için herhangi bir uygulama yapılmamıştır.

Son-testlerin uygulanması. Güvenli Çocuk Programı tamamlandıktan sonra deney, plasebo ve kontrol gruplarına 'Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı', 'Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı', 'Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol

Listesi' ve 'İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı' 10 Nisan 2017 - 21 Nisan 2017 tarihleri arasında Son-test olarak uygulanmıştır. Ön-test uygulanan çocuklar, sürece düzenli olarak katıldıkları için Son-teste alınmıştır. Çocukların Son-testleri tamamlandıktan sonra öğretmenler ve her gruptan gönüllü olan ve ön görüşmelere dâhil olan ailelerle 24 Nisan 2017 - 10 Mayıs 2017 tarihleri arasında son görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

İzleme testlerinin uygulanması. Uygulanan Güvenli Çocuk Programının kalıcı olup olmadığının belirlenmesi için, Son-testlerin uygulanmasından sekiz hafta sonra, deney, plasebo ve kontrol grubundaki Ön-test-Son-test uygulanan tüm çocuklara 29 Mayıs 2017 - 8 Haziran 2017 tarihleri arasında 'Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı', 'Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı', 'Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi' ve 'İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı' tekrar uygulanmıştır. Bu süreçte her bir gruba Son-test uygulama sırasına göre izleme testi uygulanarak her çocuğun Son-test ve izleme testini yanıtlayma arasındaki sürenin sekiz hafta olmasına dikkat edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada; çocuklar, aileleri ve öğretmenlerinden veri toplanmıştır. Yarı deneysel desende planlanan bu araştırmada ön-test, son-test ve izleme testi uygulanmıştır. Hem deney hem plasebo hem de kontrol grubundan toplanacak veriler değerlendirme araçları ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları aracılığıyla elde edilmiştir.

Aileler ve öğretmenlerden bilgi almak için kullanılan ve araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme soruları ilgili kavramsal çerçeveden yararlanılarak hazırlanmış açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Çocuklardan veri elde etmek için kullanılan anket ve değerlendirme araçları, öğretmenler ve ailelerden veri elde etmek için kullanılan yarı-yapılandırılmış görüşme soruları tez izleme komitesi üyelerine ek olarak, beş Okul Öncesi Eğitimi uzmanı, bir Rehberlik ve Psikolojik Danışma uzmanı ve bir Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme uzmanının görüşlerine sunularak önerilen değişiklik ve düzeltmeler sonucunda düzenlenmiş, anlam karmaşasına sebep olacak ifadeler değiştirilmiştir. Aynı zamanda, değerlendirme araçlarının ve görüşme sorularının hem dil hem araştırma amacına uygunluğunu incelemek

amacıyla üç çocuk, aile ve öğretmenle birebir görüşme gerçekleştirilerek pilot bir çalışma yapılmıştır.

Gönüllülük esasına dayalı olarak soruları cevaplayan çocuklardan elde edilen 105 veri Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı, Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı ve İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı için kullanılırken 195 veri Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nin Açıklayıcı Faktör Analizi için kullanılmıştır. Veri setinin madde analizi için uygunluğuna bakarken ölçüt olarak örneklem büyüklüğü – madde sayısı oranına göz önünde bulundurulmaktadır. Araştırmacılar, örneklem büyüklüğü için yeterli sayının, en az değişken (madde) sayısının beş ya da onla çarpılmasıyla elde edilen sayı olduğunu belirtmişlerdir (Bryman ve Cramer, 2001). Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nde 32 madde olması nedeniyle 195 çocuktan veri toplanarak madde sayısının beş katı koşulu açıklayıcı faktör analizi için sağlanmıştır. Bu aşamadan sonra değerlendirme araçlarının nihai seklini vermek için 92 okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf çocuğundan elde edilen veri Doğrulayıcı Faktör Analizi için kullanılmıştır. Tüm istatistiksel işlemler SPSS ve LISREL yazılımları kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın bu aşamasında nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Değerlendirme aracının geçerlik analizleri için nicel araştırma yöntemlerinden Açıklayıcı ve Doğrulayıcı Faktör Analizi; güvenirlik analizi için Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı kullanılmıştır. Faktör analizi, sosyal bilimlerde ölçek geliştirme ya da uyarlama çalışmalarında yapı geçerliliğine ilişkin kanıt elde etmek amacıyla en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Faktör analizi, ölçme aracının geçerliliğine ilişkin tek bir katsayı vermek yerine, faktör yapısını ortaya çıkarmak ya da daha önceden tespit edilen faktör yapısını doğrulamak amacıyla uygulanır. Faktör analizi sonucunda elde edilen bilgiler, daha sonra yapılacak olan geçerlilik ve güvenirlik çalışmalarına ve ölçme aracından elde edilecek puanlar doğrultusunda yapılacak diğer istatistiksel analizlere ilişkin bir yol haritası sunar (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Diğer aşamada da LISREL 8.71 programı kullanılarak Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi kuramsal bir temelden destek alarak pek çok değişkenden (göstergelerden) oluşturulan faktörlerin (gizli değişkenlerin) gerçek verilerle ne derecede uyum gösterdiğini değerlendirmek amacıyla uygulanan bir analizdir. Bu analiz ile gizil değişkenler arasındaki ilişkilere dayalı önerilen

modelle, gözlenen verinin ne oranda uyuştuğuna dair istatistikler elde edilebilir. Kısaca DFA işlemleri ile ortaya konan ölçüm modelinin amacı, gözlenen ya da ölçülen değişkenlerin altta yatan gizil değişkenleri ne oranda iyi temsil ettiklerini belirlemektir (Sümer, 2000). Araştırmada kullanılan her bir değerlendirme aracı ve görüşme formu için uyarılma ve geliştirme aşamaları aşağıda yer almaktadır:

Demografik bilgi formu. Bu form, çocuklar ve anne babaları hakkındaki demografik bilgileri elde etmek amacıyla geliştirilecektir. Demografik özelliklerin belirlenmesi amacıyla çocuğun yaşı, cinsiyeti, okulu, sınıfı, öğretmeni, anne-babasının öğrenim ve çalışma durumu, gelir düzeyi, aile yapısı, kardeş sayısı ve çocuğun süregelen bir hastalığının olup olmadığı hakkında bilgi sağlayacak sorulara yer verilmiştir.

Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı. Bu ölçme aracı, Kraizer (1986) tarafından çocuklardan bilgi edinmek amacıyla geliştirilmiştir. Sorular araştırmacı ve bir Okul Öncesi Eğitimi uzmanı tarafından çevrilerek çeviri tutarlılığına bakılmıştır. Değerlendirme aracının bu hali uzman görüşüne sunulmuş, ardından uygulamaya geçilmiştir. Çocuklardan elde edilen verilerin analizi sonucunda, bir açık uçlu ve 10 nicel maddeden oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ,84 olarak hesaplanmış ve bu değerlendirme aracının yüksek derecede güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Puanlama sistemi sıfırdan beşe kadar olup, çocuğun cevabına göre değerlendirme aracından elde edilen toplam puan 8-46 arasında değişmektedir.

Kaiser-Meyer-Olkin katsayısı ve Barlett testi sonuçları. Bu değerlendirme aracının orijinal versiyonunda yer alan toplam 19 madde çevrilmiştir. Uzman görüşleri sonrasında kültüre uygun olmayan maddeler çıkarılarak uygulamaya 12 madde ile çıkmıştır. Değerlendirme aracında yer alan bir madde açık uçlu olması nedeniyle analizler sırasında dâhil edilmemiş, 11 madde üzerinden açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca veri setinin madde analizi için uygunluğuna bakarken ölçüt olarak örneklem büyüklüğü – madde sayısı oranına göz önünde bulundurulabilir. Araştırmacılar, örneklem büyüklüğü için yeterli sayının, en az değerşken (madde) sayısının beş ya da onla çarpılmasıyla elde edilen sayı olduğunu belirtmişlerdir (Bryman ve Cramer, 2001). Buna göre 11 madde için en az 55 – 110 kişilik bir örneklem yeterli olurken bu çalışmadaki örneklemin yeterli ($n = 105$) olduğu söylenebilir. Uygulama sonrası elde edilen verilerin eksik ya da hatalı olup olmadığı

kontrol edilmiş ve bu verileri için hata kontrolü yapılmıştır. Ardından da veri setinin açımlayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla üç ön-analiz yapılmıştır. Bunlar; madde-toplam korelasyon matrisinin oluşturulması ve korelasyon katsayılarının incelenmesi, Kraiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Barlett Testidir.

Toplanan verilerin indekste yer alan bu Değerlendirme aracının faktör analizine uygunluğu için Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve Barlett's Sphericity test uygulanmıştır. KMO katsayısı ,86 olarak hesaplanmış bu da değer "çok iyi" olduğunu göstermektedir. Barlett's Sphericity değerinin $\chi^2=358,538$ ($p<,01$) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Barlett's Sphericity anlamlılık değerinin ,05'ten küçük olması korelasyon matrisinden faktör çıkarılabileceğini göstermektedir. Bu durum da dağılımın normal olduğunu ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Sharma (1996) KMO değerleri ve yorumlarını aşağıdaki tabloda belirtmektedir;

Tablo 5

KMO (Kaiser Meyer Olkin) Değerleri ve Yorumları

KMO Değeri	Yorum
0,90	Mükemmel
0,80	Çok iyi
0,70	İyi
0,60	Orta
0,50	Zayıf
0,50'nin altı	Kabul edilemez

Tablo 6

Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi

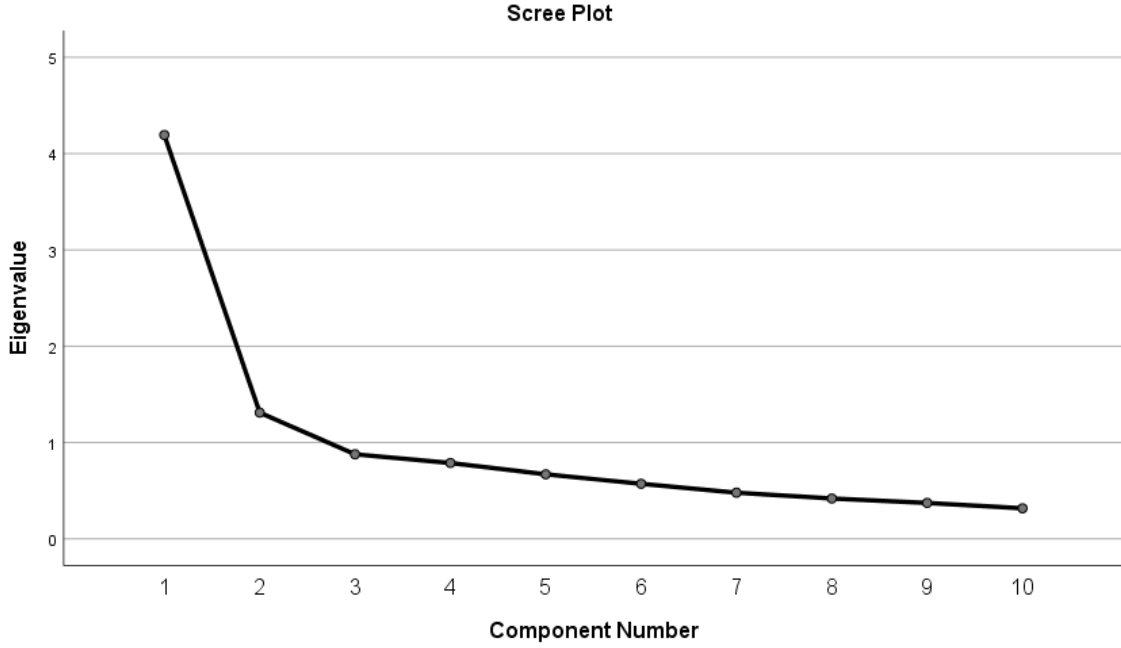
Madde	Faktör Yüğü
Güvenlik 1	.336
Güvenlik 2	.620
Güvenlik 4	.600
Güvenlik 5	.560
Güvenlik 6	.645
Güvenlik 7	.620
Güvenlik 8	.491
Güvenlik 9	.682
Güvenlik 11	.450
Güvenlik 12	.449

Tabloda 6'da görüldüğü gibi her bir maddenin faktör yük değeri 0.30 ve üzeri olmasına dikkat edilmiştir. Madde-toplam korelasyon matrisine bakıldığında ölçekteki maddelerin ,28 ile ,68 arasında korelasyon değeri almış oldukları görülmektedir. Kline (1994)'e göre faktör yük değeri 0.30 ve 0.60 arasında ise orta düzeyde ve 0.6 ve 1 arasında ise yüksek olduğu belirtilmiştir. Buna göre 10 maddenin yeterli nitelikte olduğu söylenebilir. Madde-toplam korelasyon matrisi incelenerek ,30'un altında kalan madde toplam korelasyon değerlerine sahip olan 10. madde çıkarılarak analize kalan 10 madde ile devam edilmiştir.

Madde-toplam korelasyonlarının incelenmesinden sonra bu değerlendirme aracında kalmasına karar verilen 10 madde ile Değerlendirme aracının iki boyutunun olduğu ve bu boyutların sırası ile 4.194; 1.311 öz değeri aldıkları toplam varyansın sırası ile %41.935; %13.107'sini açıkladıkları görülmüştür. Ancak, ilk boyutun kabul edilebilir miktar olan %41'ini (Kline, 1994) açıkladığı görülmektedir ve bu da değerlendirme aracının tek boyutlu olabileceğini göstermektedir.

Bu bulgulara bakılarak açımlyıcı faktör analizi için iki faktör önerilmektedir. Bu faktörlerin önerilmesinin nedeni öz değeri 1'in üzerine çıkan iki bileşen olmasıdır. Ancak faktör sayısına karar verilirken değerlendirilmesi gereken önemli husus, her bir faktörün toplam varyansa yaptığı katkının önemidir. Buna göre birinci ve diğer boyutun toplam varyansa yaptıkları katkı incelendiğinde yapılan katkının öneminin azaldığı görülmektedir. Bu durumda, faktör sayısının bir olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Scree Plot Test Grafiği (Çizgi Grafiği) her faktörle ilişkili toplam varyansı göstermektedir. Grafiğin yatay sekil aldığı noktaya kadar olan faktörler elde edilecek maksimum faktör sayısı olarak kabul edilmektedir (Kalaycı, 2010).

Şekil 2. "Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'nın" çizgi grafiği sonuçları

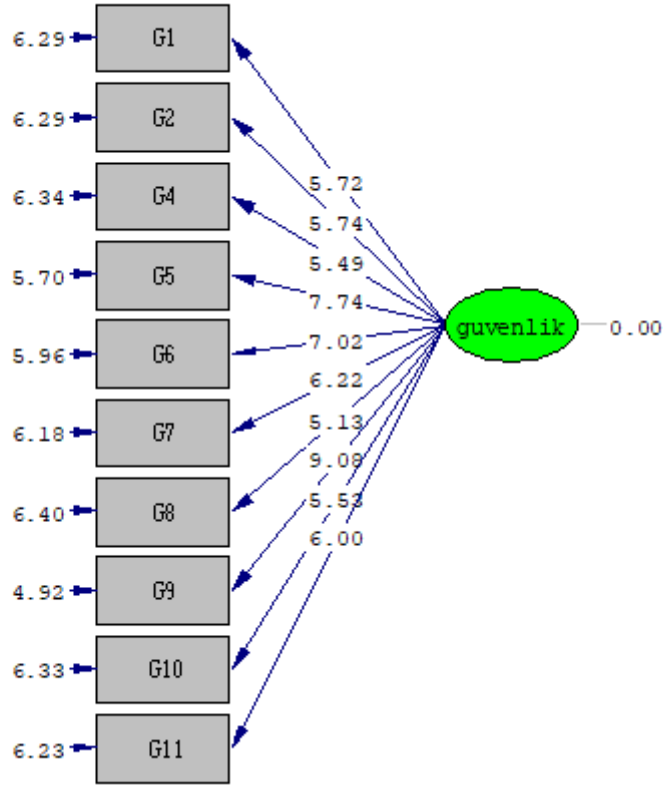
Şekil 2'de görüldüğü gibi bileşenler eksene doğru bir iniş yapmaktadır ve bu iniş eğilimi varyansa yaptıkları katkı çerçevesinde noktalarla gösterilmektedir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, ikinci noktadan sonraki faktörlerin varyansa yaptıkları katkı hem küçük hem de yaklaşık olarak aynıdır. Bu sekile bakılarak da değerlendirme aracının faktör sayısının bir olmasına karar verilmiştir. Bunun soruncunda; Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı, bir açık uçlu soru ve çocukların kendilerini tehlikeli durumlara karşı korumalarını değerlendirmeye yönelik on sorudan oluşmaktadır.

Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. Doğrulayıcı faktör analizi, geleneksel yöntemle yapılan faktör analizlerinden farklı olarak, daha önceden araştırmacı tarafından belirlenmiş bir faktöriyel yapının doğrulanmasını test etmek amacıyla kullanılır (Santor, Haggerty, Lévesque, Burge, Beaulieu, Gass ve Pineault, 2011). Orijinal olarak geliştirilen ölçek çalışmalarında, açıklayıcı faktör analizlerine ek olarak da yapılmaktadır. Bu tür çalışmalarda, ölçek maddeleri tarafından yapılandırıldığı düşünölen birden fazla örtük (latent) değerışkenin, bir başka örtük değerışken tarafından açıklandığı varsayılır ve bu varsayımın veriye uygunluğu test edilir (Şimşek, 2007). Cole (1987); Jöreskog

ve Sörbom (1993); Marsh ve Hocevar (1988), yapısal eşitlik modelinde birden fazla uyum indeksi elde edildiğini ve modelin doğrulanıp doğrulanmadığını değerlendirmek için tek bir uyum indeksinden ziyade tüm indekslerin bir arada değerlendirildiğini belirtmişlerdir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Modele uyum sağlanması durumunda modelin sağladığı parametrelerin Değerlendirme aracının niteliklerini doğru tanımladığı düşünülür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016). Bu çalışmada DFA Lisrel 8.71 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

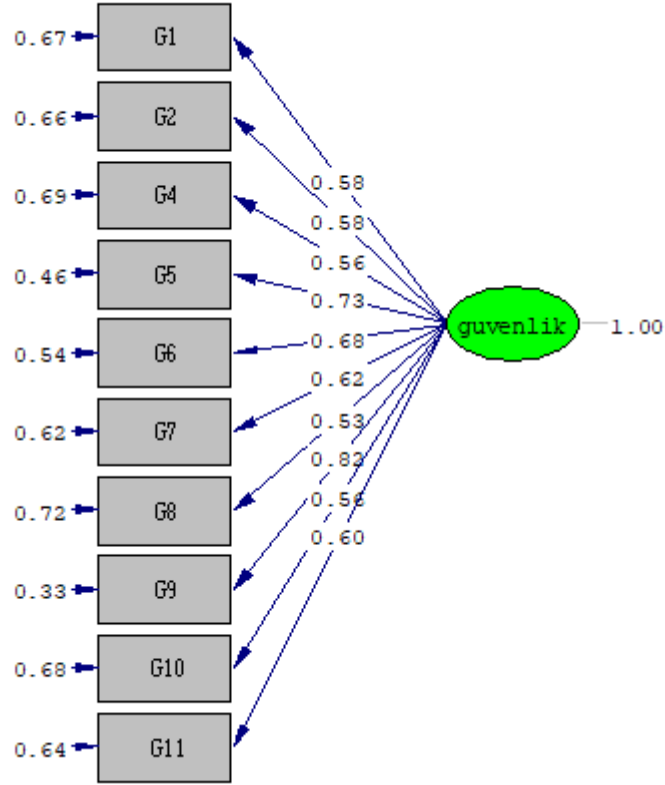
DFA sonuçları yorumlanırken birden fazla uyum indeksinin aynı anda kullanılması ve bu şekilde her birinin güçlü yönlerinden yararlanılması önerilmektedir (Çokluk ve diğerleri, 2016). Bu amaçla çalışmada Ki-Kare (χ^2), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA), İyi Uyum İndeksi (GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Normleştirilmiş Uyum İndeksi (NFI) ve Normleştirilmemiş Uyum İndeksi (NNFI) birlikte kullanılmıştır.

Uyumun değerlendirilmesi, kullanılan istatistik programına göre değişebilmektedir. Doğrulayıcı faktör analizinde değerlendirmeye alınan uyum indekslerinden biri Ki-Kare İyi Uyum (Chi-Square Goodness of Fit, χ^2) değeridir. Ki-Kare gözlenen değişkenlerin kovaryans yapıları ile modelin uygunluk gösterdiğine ilişkin hipotezi test eden bir tekniktir (Özdamar, 2002). Doğrulayıcı faktör analizinde χ^2 değeri, serbestlik derecesi (Sd) ile oranlanarak değerlendirmeye alınır. Büyük örneklerde, bu değer için 3 ve daha düşük oranlar mükemmel; 5'e kadar olan oranlar da yeterli düzeyde uyum olarak kabul edilmektedir (Sümer, 2000). Bu ölçekte Ki-Kare 64,12 ve Sd 35 olarak bulunmuş ve χ^2/Sd ($64,12/35$)= 1,83 olarak hesaplanmıştır ($p=0.01$). Bu çerçevede, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin mükemmel olduğu ifade edilebilir.

Şekil 3. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları

Şekil 3'de görüldüğü üzere, gizil değişkenlerin gözlenen değişkeni açıklama durumlarına ilişkin t değerleri oklar üzerinde gösterilmektedir. Parametre tahminleri eğer t değerleri 1.96'yı aşarsa .05 düzeyinde ve 2.56'yı aşarsa parametreler istatistiksel olarak .01 düzeyinde manidardır ve değişkenler istatistiksel olarak belirlenen yapılarla ilişkilidir. Böylece değişkenler ve yapılar arasındaki ilişkiler doğrulanır. Ayrıca Lisrel'de manidar olmayan t değeri kırmızı ile gösterilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Şekil 3'de yer alan t değerleri incelendiğinde tüm göstergelerin .01 düzeyinde manidar t değeri verdiği görülmektedir. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yapılan analizlerde manidar olmayan t değerlerinin analiz dışı bırakılması gerekmektedir. Ancak bu kararı uygulamadan önce göstergelerin hata varyanslarının da kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu sonuçlar için standartlaştırılmış çözüm (Standardized Solution) semasına bakmak gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Şekil 4. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları

Şekilde 4’de gözlenen değişkenlerin hata varyansları incelendiğinde hata varyanslarının düşük düzeyde ve analizler sonucunda, maddelerin faktör yük değerlerinin istenen düzeyde olduğu görülmektedir. Brown (2006) ve Thompson’ın (2004) belirttiği gibi Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), merkezi olmayan (noncentral) χ^2 dağılımında, popülasyon kovaryanslarını belirlemek amacıyla kullanılan bir indekstir. Bu indeks 0 ile 1 arasında değer almaktadır ve RMSEA’nın 0 olması mükemmel uyuma işaret eder, evren ile örneklem kovaryansları arasında fark olmadığını ifade eder (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). RMSEA’nın .05’ten küçük olması mükemmel ve .08’den küçük olması iyi uyuma işaret ederken (Jöreskog ve Sörbom, 1993); .10’dan küçük olması ise zayıf uyuma işaret etmektedir (Tabachnick ve Fidel, 2001; Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu değerlendirme aracında, RMSEA değeri 0,076 olarak bulunmuştur ve bu değer, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin iyi olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan analiz sonuçlarında diğer iyilik uyumlarına bakıldığında; Normleştirilmiş Uyum indeksi (Normed Fit Index, NFI) değerinin 0.90 ve Normleştirilmemiş Uyum İndeksinin (Non-normed Fit Index, NNFI) değerinin 0.94

olduğu ve bu değerlerin iyi uyuma karşılık geldiği söylenmektedir. Sümer (2000), Tabachnick ve Fidell'in (2001) belirttiğine göre NFI ve NNFI değerleri 0 ile 1 arasında değişmektedir ve değerlerin 1'e yaklaşması mükemmel uyuma, 0'a yaklaşması ise model uyumsuzluğuna karşılık gelmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Byrne (1994); Kline (2005); Brown (2006); Tabachnick ve Fidell'in (2001) belirttiğine göre Artık Ortalamaların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR) ve Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü (Standardized Root Mean Square Residuals, RMR) evrene ait kestirimsel kovaryans matrisi ile örnekleme ait kovaryans matrisleri arasındaki artık kovaryans ortalamalarını ifade etmektedir. Bu değerler 0 ile 1 arasında değişmekte ve değerlerin 0'a eşit olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Analizler sonucunda RMR değerinin 0.058 ve SRMR değerinin ise 0.076 olduğu görülmekte ve bu değerler iyi uyuma işaret etmekte olduğu söylenebilir.

Tablo 7

Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı DFA değerleri

N	92	Kabul edilebilir uyum değerleri
sd:	35	
χ^2 :	64.12 (P=.00)	$0 \leq \chi^2 \leq 3sd$
χ^2/sd :	1,83* (P=.05)	$0 \leq \chi^2/sd \leq 3$
RMSEA	0.076	$0 \leq RMSEA \leq .08$
GFI	0.86	$.90 \leq GFI \leq 1.00$
AGFI	0.84	$.85 \leq AGFI \leq 1.00$
CFI	0.95	$.95 \leq CFI \leq 1.00$
NFI	0.90	$.90 \leq NFI \leq 1.00$
NNFI	0.94	$.95 \leq NNFI \leq 1.00$

Tüm değerler birlikte düşünüldüğünde DFA sonuçlarına göre 10 nicel maddeden oluşan değerlendirme aracının tek faktörlü yapı ortaya koyduğu ve değerlendirme aracında zayıf madde bulunmadığı görülmektedir.

Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı güvenilirlik sonucu.

Cronbach Alfa (α) katsayısına bağlı olarak Değerlendirme aracının alt boyutunun güvenilirliği aşağıdaki gibi yorumlanabilir (Kalaycı, 2010);

Tablo 8

Alfa (α) Katsayısı Değeri

Alfa (α) Katsayısı Değeri	Yorum
$0.80 \leq \alpha < 1.00$	Ölçek yüksek derecede güvenilir
$0.60 \leq \alpha < 0.80$	Ölçek oldukça güvenilir
$0.40 \leq \alpha < 0.60$	Değerlendirme aracının güvenilirliği düşük
$0.00 \leq \alpha < 0.40$	Ölçek güvenilir değildir

Yapılan analizler sonucunda, bir açık uçlu ve on nicel maddeden oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,84 olarak hesaplanmış ve bu değerlendirme aracının yüksek derecede güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Değerlendirme aracının Cronbach Alfa katsayısının yüksek olması değerlendirme aracında bulunan maddelerin birbiriyle tutarlı ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğunu göstermektedir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı. Görüşme soruları, ilgili alanyazın ışığında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. İlk etapta üç açık uçlu, 10 nicel sorudan oluşan form uzmanların görüşüne sunulmuştur. Görüşleri neticesinde açık uçlu sorulardan birinin formdan çıkarılmasına karar verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Formda iki açık uçlu ve sekiz nicel sorudan oluşan 10 soru yer almaktadır. Çocuklardan elde edilen verilerin analizi sonucunda, iki açık uçlu ve sekiz nicel sorudan oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,78 olarak hesaplanmış ve bu değerlendirme aracının güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Puanlama sistemi sıfırdan beşe kadar olup, çocuğun cevabına göre değerlendirme aracından elde edilen toplam puan 1-38 arasında değişmektedir.

Kaiser-Meyer-Olkin katsayısı ve Barlett testi sonuçları. Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı için toplam on madde yazılmış, ilk iki madde çocukları ısındırma amaçlı açık uçlu olarak planlanmış ve uzman görüşleri sonucunda değerlendirme aracında toplam on madde kalmasına karar verilmiştir. Analizler aşamasında ilk iki madde dâhil edilmeden diğer sekiz madde ile analiz yapılmıştır. Veri setinin madde analizi için uygunluğuna bakarken ölçüt olarak örneklem büyüklüğü – madde sayısı oranına göz önünde bulundurulabilir. Araştırmacılar, örneklem büyüklüğü için yeterli sayının, en az değişken (madde) sayısının beş ya da onla çarpılmasıyla elde edilen sayı olduğunu belirtmişlerdir (Bryman ve Cramer,

2001). Buna göre 8 madde için en az 40 – 80 kişilik bir örneklem yeterli olurken bu çalışmadaki örneklemin yeterli (n = 105) olduğu söylenebilir. Uygulama sonrası elde edilen verilerin eksik ya da hatalı olup olmadığı kontrol edilmiş ve bu veriler için hata kontrolü yapılmıştır. Ardından da veri setinin açımlayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla üç ön-analiz yapılmıştır. Bunlar; madde-toplam korelasyon matrisinin oluşturulması ve korelasyon katsayılarının incelenmesi, Kraisler-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Barlett Testidir.

Toplanan verilerin indekste yer alan bu değerlendirme aracının faktör analizine uygunluğu için Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve Barlett's Sphericity test uygulanmıştır. KMO katsayısı ,81 olarak hesaplanmış bu da değer "çok iyi" olduğunu göstermektedir. Barlett's Sphericity değerinin de $X^2=218.152$ ($p<.01$) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu durum da dağılımın normal olduğunu ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 9

Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi

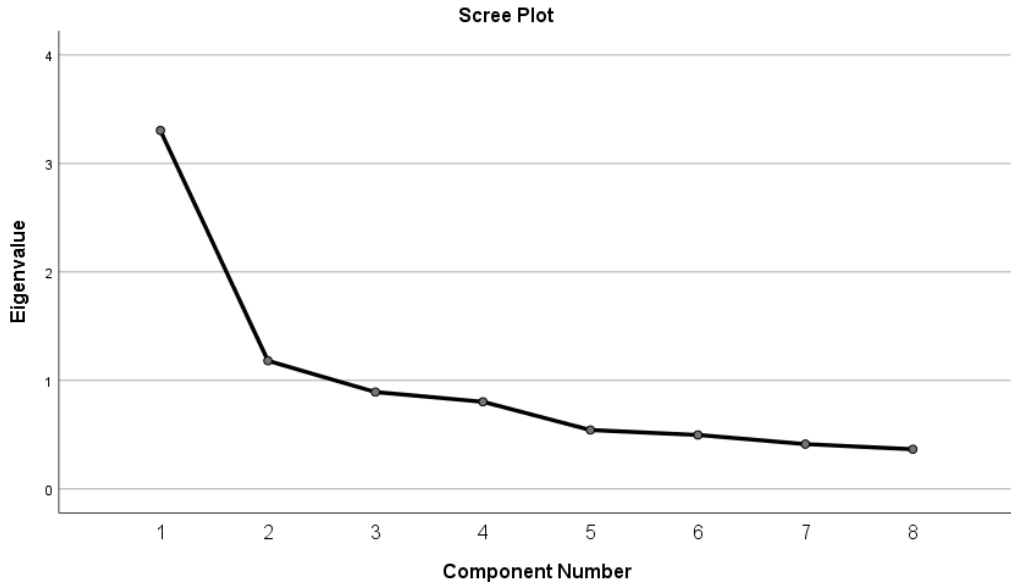
Madde	Faktör Yüğü
Zorbalık 3	.779
Zorbalık 4	.626
Zorbalık 5	.455
Zorbalık 6	.587
Zorbalık 7	.637
Zorbalık 8	.541
Zorbalık 9	.424
Zorbalık 10	.436

Madde-toplam korelasyon matrisine bakıldığında ölçekteki maddelerin ,42 ile ,78 arasında korelasyon değerleri almış oldukları görülmektedir. Korelasyon değerleri için kabul kriteri olarak 0,30 ve üzerinde korelasyon değeri seçilmiştir. Madde-toplam korelasyon matrisi incelenerek ,30'un altında kalan madde-toplam korelasyon değerlerine sahip madde olmaması nedeniyle analize tüm maddelerle devam edilmiştir.

Madde-toplam korelasyonlarının incelenmesinden sonra bu ölçekte kalmasına karar verilen yedi madde ile Değerlendirme aracının iki boyutunun olduğu ve bu boyutların sırası ile 3,304; 1,181 öz değerleri aldıkları toplam varyansın sırası

ile %41,301; %14,768'ini açıkladıkları görülmüştür. Ancak, ilk boyutun kabul edilebilir miktar olan % 41'ini açıkladığı görülmektedir ve bu da değerlendirme aracının tek boyutlu olabileceğini göstermektedir.

Bu bulgulara bakılarak açımlayıcı faktör analizi için iki faktör önerilmektedir. Bu faktörlerin önerilmesinin nedeni öz değerleri 1'in üzerine çıkan iki bileşen olmasıdır. Ancak faktör sayısına karar verilirken değerlendirilmesi gereken önemli husus, her bir faktörün toplam varyansa yaptığı katkının önemidir. Buna göre birinci ve diğer boyutun toplam varyansa yaptıkları katkı incelendiğinde yapılan katkının öneminin azaldığı görülmektedir. Bu durumda, faktör sayısının bir olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

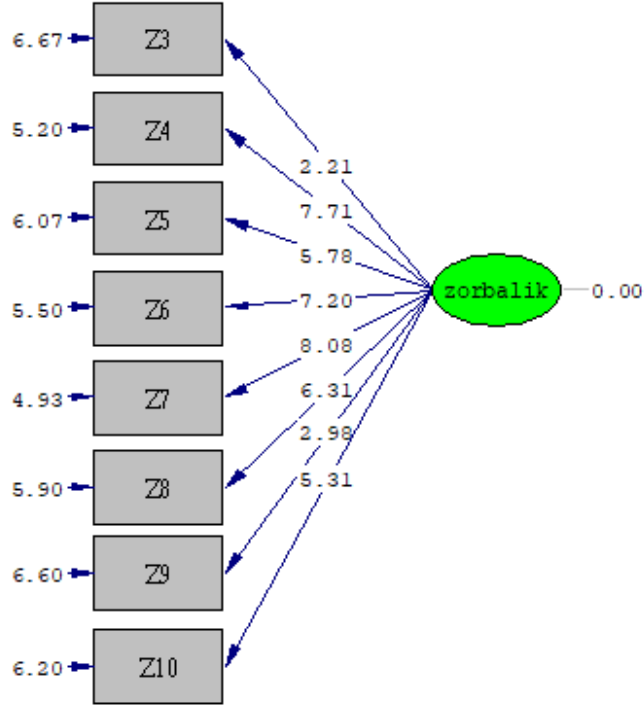

Şekil 5. "Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'nın" çizgi grafiği sonuçları

Şekil 5'de görüldüğü gibi bileşenler eksene doğru bir iniş yapmaktadır ve bu iniş eğilimi varyansa yaptıkları katkı çerçevesinde noktalarla gösterilmektedir. Şekil 5'de görüldüğü üzere, ikinci noktadan sonraki faktörlerin varyansa yaptıkları katkı hem küçük hem de yaklaşık olarak aynıdır. Şekil 5'e bakılarak değerlendirme aracının faktör sayısının bir olmasına karar verilmiştir. Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'nın iki ısındırma sorusu ve çocukların kendilerini akran zorbalığından koruma bilgi ve becerilerini değerlendirmeye yönelik sekiz soru olmak üzere toplam 10 sorudan oluştuğu görülmektedir.

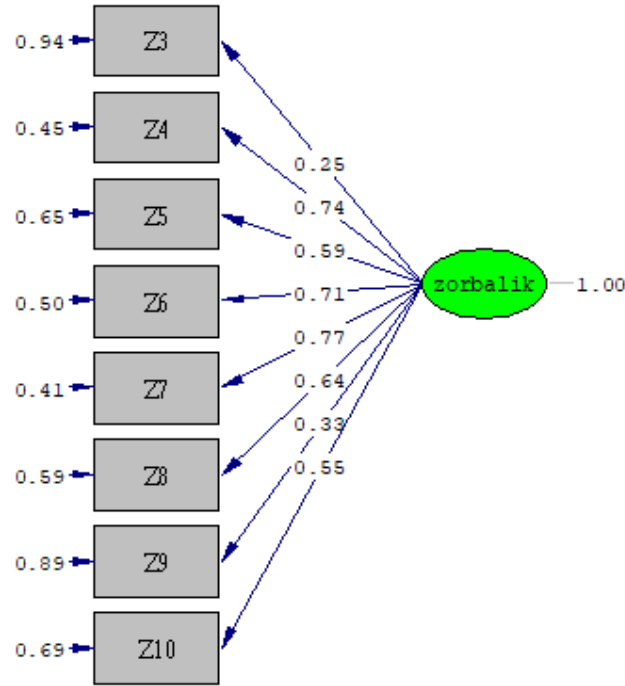
Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. Bu değerlendirme aracında Ki-Kare 33.96 ve Sd 20 olarak bulunmuş ve

$\chi^2/Sd (33.96/20) = 1,7$ olarak hesaplanmıştır ($p=0.01$). Bu çerçevede, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin mükemmel olduğu ifade edilebilir.

Şekil 6. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları

Şekil 6'da yer alan t değerleri incelendiğinde tüm göstergelerin .05 düzeyinde manidar t değeri verdiği görülmektedir. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yapılan analizlerde manidar olmayan t değerlerinin analiz dışı bırakılması gerekmektedir. Ancak bu kararı uygulamadan önce göstergelerin hata varyanslarının da kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu sonuçlar için standartlaştırılmış çözüm (Standardized Solution) semasına bakmak gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Şekil 7. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları

Şekil 7’de gözlenen değişkenlerin hata varyansları incelendiğinde hata varyanslarının düşük düzeyde ve analizler sonucunda, maddelerin faktör yük değerlerinin istenen düzeyde olduğu görülmektedir. Bu değerlendirme aracında, RMSEA değeri 0,075 olarak bulunmuştur ve bu değer, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin iyi olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan analiz sonuçlarında diğer iyilik uyumlarına bakıldığında; Normleştirilmiş Uyum indeksi (Normed Fit Index, NFI) değerinin 0.90 ve Normleştirilmemiş Uyum İndeksinin (Non-normed Fit Index, NNFI) değerinin 0.94 olduğu ve bu değerlerin iyi uyuma karşılık geldiği söylenmektedir. Sümer (2000), Tabachnick ve Fidell’in (2001) belirttiğine göre NFI ve NNFI değerleri 0 ile 1 arasında değişmektedir ve değer 1’e yaklaşması mükemmel uyuma, 0’a yaklaşması ise model uyumsuzluğuna karşılık gelmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Byrne (1994); Kline (2005); Brown (2006); Tabachnick ve Fidell’in (2001) belirttiğine göre Artık Ortalamaların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR) ve Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü (Standardized Root Mean Square Residuals, RMR) evrene ait kestirimsel kovaryans matrisi ile örnekleme ait kovaryans matrisleri arasındaki artık kovaryans ortalamalarını ifade etmektedir. Bu değerler 0 ile 1 arasında değişmekte ve değer 0’a eşit olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve

Büyüköztürk, 2010). Analizler sonucunda RMR değerinin 0.098 ve SRMR değerinin ise 0.069 olduğu görülmekte ve bu değerler iyi uyuma işaret etmekte olduğu söylenebilir.

Tablo 10

Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı DFA Değerleri

N	92	Kabul edilebilir uyum değerleri
sd:	20	
χ^2 :	33.96 (P=.00)	$0 \leq \chi^2 \leq 3sd$
χ^2/sd :	1,7* (P=.05)	$0 \leq \chi^2/sd \leq 3$
RMSEA	0.075	$0 \leq RMSEA \leq .08$
GFI	0.92	$.90 \leq GFI \leq 1.00$
AGFI	0.85	$.85 \leq AGFI \leq 1.00$
CFI	0.95	$.95 \leq CFI \leq 1.00$
NFI	0.90	$.90 \leq NFI \leq 1.00$
NNFI	0.94	$.95 \leq NNFI \leq 1.00$

Tüm değerler birlikte düşünüldüğünde DFA sonuçlarına göre sekiz nicel maddeden oluşan değerlendirme aracının tek faktörlü yapı ortaya koyduğu ve değerlendirme aracında zayıf madde bulunmadığı görülmektedir.

Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı güvenilirlik sonucu. Yapılan analizler sonucunda, iki açık uçlu ve sekiz nicel maddeden oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,78 olarak hesaplanmış ve bu Değerlendirme aracının oldukça güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Değerlendirme aracının α katsayısının yüksek olması değerlendirme aracında bulunan maddelerin birbiriyle tutarlı ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğunu göstermektedir.

Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi. Bu ölçme aracı, Kraizer (1986) tarafından çocuklardan bilgi edinmek amacıyla geliştirilmiştir. Sorular araştırmacı ve bir Okul Öncesi Eğitimi uzmanı tarafından çevrilerek çeviri tutarlılığına bakılmıştır, uzman görüşlerinin ardından uygulamaya geçilmiştir. Çocuklardan elde edilen verilerin analizi sonucunda, 19 maddeden oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,75 olarak hesaplanmış ve bu değerlendirme aracının oldukça güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Puanlama sistemi sıfır ve bir

şeklinde olup, çocuğun cevabına göre değerlendirme aracından elde edilen toplam puan 0-19 arasında değişmektedir.

Kaiser-Meyer-Olkin katsayısı ve Barlett testi sonuçları. Bu kontrol listesi için orijinal versiyonunda 30 maddeye ek olarak uzman görüşleri neticesinde iki madde daha eklenmiştir. Uygulamaya 32 madde ile çıkmıştır. Veri setinin madde analizi için uygunluğuna bakarken ölçüt olarak örneklem büyüklüğü – madde sayısı oranına göz önünde bulundurulabilir. Araştırmacılar, örneklem büyüklüğü için yeterli sayının, en az değişken (madde) sayısının beş ya da onla çarpılmasıyla elde edilen sayı olduğunu belirtmişlerdir (Bryman ve Cramer, 2001). Buna göre 32 madde için en az 160 – 320 kişilik bir örneklem yeterli olurken bu çalışmadaki örneklemin yeterli ($n = 195$) olduğu söylenebilir. Uygulama sonrası elde edilen verilerin eksik ya da hatalı olup olmadığı kontrol edilmiş ve bu veriler için hata kontrolü yapılmıştır. Ardından da veri setinin açımlayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla üç ön-analiz yapılmıştır. Bunlar; madde-toplam korelasyon matrisinin oluşturulması ve korelasyon katsayılarının incelenmesi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Barlett Testidir.

Toplanan verilerin indekste yer alan bu değerlendirme aracının faktör analizine uygunluğu için Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve Barlett's Sphericity test uygulanmıştır. KMO katsayısı ,69 olarak hesaplanmış bu da değer "orta" olduğunu göstermektedir. Barlett's Sphericity değerinin de $X^2=1559,251$ ($p<,01$) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu durum da dağılımın normal olduğunu ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 11

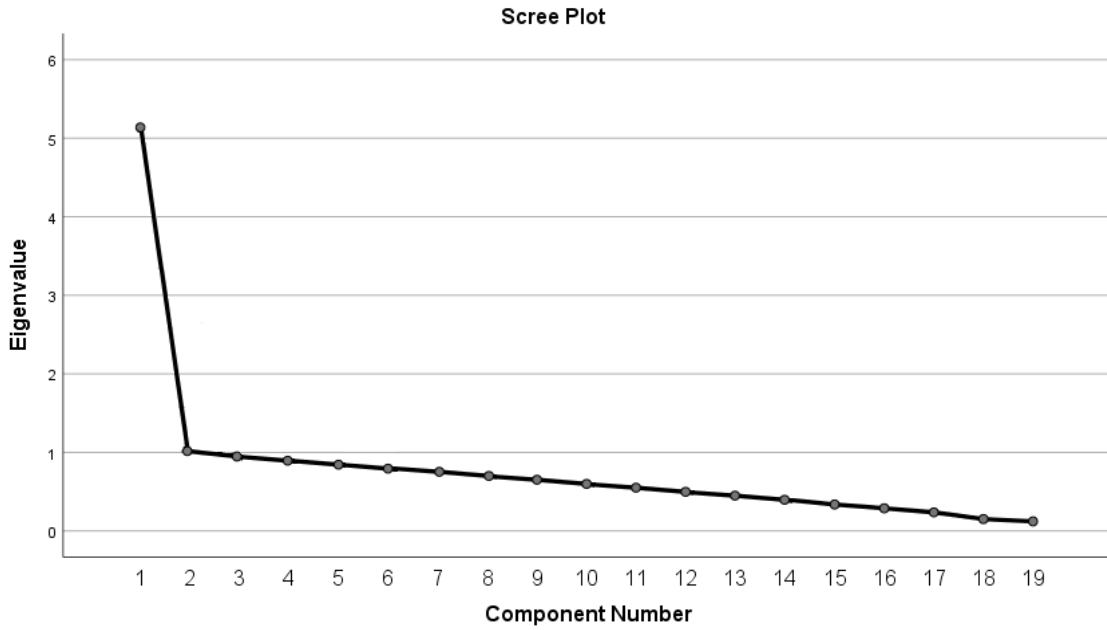
Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi

Madde	Faktör Yüğü
Özgüven 2	.675
Özgüven 4	.667
Özgüven 7	.553
Özgüven 8	.826
Özgüven 9	.654
Özgüven 10	.428
Özgüven 13	.391
Özgüven 14	.515
Özgüven 15	.739
Özgüven 18	.691
Özgüven 19	.317
Özgüven 20	.464
Özgüven 21	.584
Özgüven 22	.697
Özgüven 27	.696
Özgüven 28	.423
Özgüven 29	.362
Özgüven 30	.675
Özgüven 31	.754

Madde-toplam korelasyon matrisine bakıldığında ölçekteki maddelerin ,03 ile ,83 arasında korelasyon değerleri almış oldukları görülmektedir. Korelasyon değerleri için kabul kriteri olarak 0,30 ve üzerinde korelasyon değeri seçilmiştir. Madde-toplam korelasyon matrisi incelenerek ,30'un altında madde-toplam korelasyon değerlerine sahip olan 13 madde (OG1, OG3, OG5, OG6, OG11, OG12, OG16, OG17, OG23, OG24, OG25, OG26, OG32) çıkarılarak analize diğer 19 madde ile devam edilmiştir.

Madde-toplam korelasyonlarının incelenmesinden sonra bu ölçekte kalmasına karar verilen 19 madde ile Değerlendirme aracının iki boyutunun olduğu ve bu boyutların sırası ile 5,137; 1,015 öz değerleri aldıkları toplam varyansın sırası ile %42,437; %15,401'ini açıkladıkları görülmüştür. Bu iki alt boyutun toplamda kabul edilebilir miktar olan varyansın % 41'ini (Kline, 1994) açıkladığı görülmektedir ve bu da değerlendirme aracının tek boyutlu olabileceğini göstermektedir.

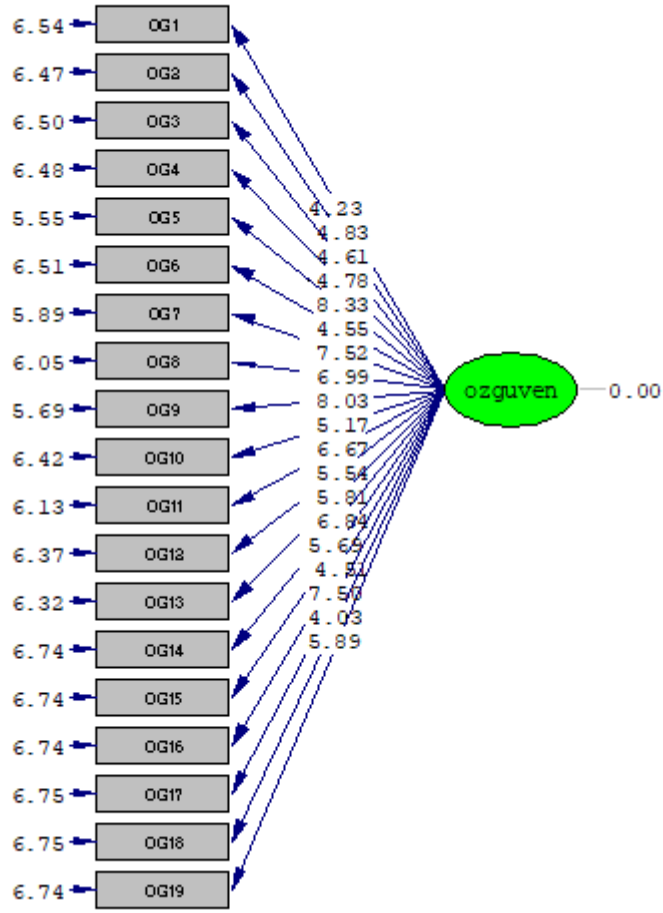
Bu bulgulara bakılarak açımlayıcı faktör analizi için iki faktör önerilmektedir. Bu faktörlerin önerilmesinin nedeni öz değerlerinin 1'in üzerinde olmasıdır. Ayrıca faktör sayısına karar verilirken değerlendirilmesi gereken önemli husus, her bir faktörün toplam varyansa yaptığı katkının önemidir. Buna göre ilk iki ve diğer boyutların toplam varyansa yaptıkları katkı incelendiğinde yapılan katkının öneminin azaldığı görülmektedir. Bu durumda, faktör sayısının bir olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Şekil 8. "Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nin" çizgi grafiği sonuçları

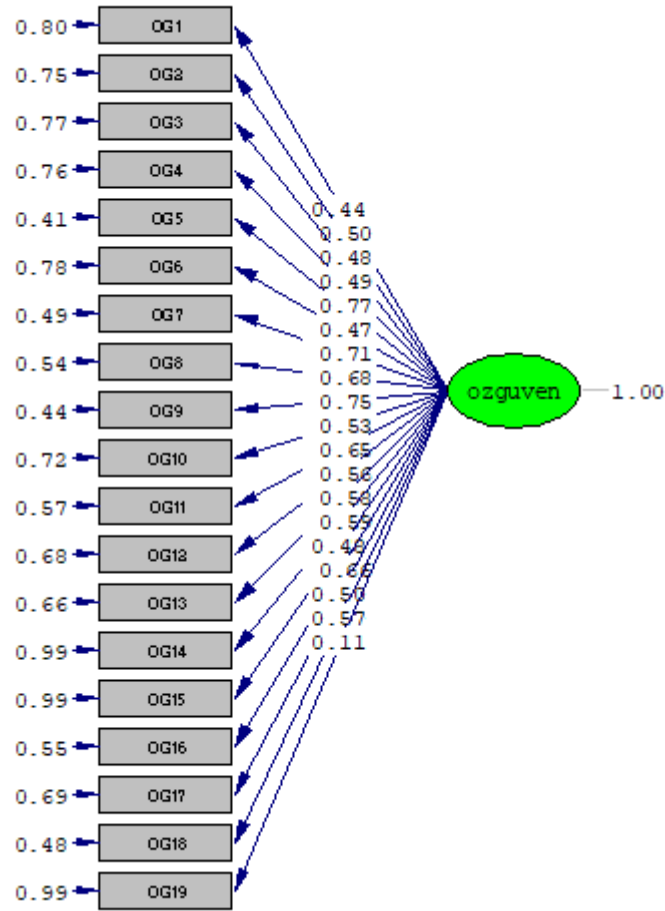
Şekil 8'de görüldüğü gibi bileşenler eksene doğru bir iniş yapmaktadır ve bu iniş eğilimi varyansa yaptıkları katkı çerçevesinde noktalarla gösterilmektedir. Şekil 8'de görüldüğü üzere, öz değeri 1'in üzerinde olan iki nokta vardır; ancak, ikinci noktanın varyansa yaptığı katkı oldukça küçüktür. Şekil 8'e bakılarak değerlendirme aracının faktör sayısının bir olmasına karar verilmiştir. Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nin toplam 19 soru ve tek boyuttan oluştuğu görülmektedir.

Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. Bu değerlendirme aracında Ki-Kare 418.14 ve Sd 152 olarak bulunmuş ve χ^2/Sd ($418.14/152$)= 2,75 olarak hesaplanmıştır ($p=0.01$). Bu çerçevede, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin mükemmel olduğu ifade edilebilir.

Şekil 9. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları

Şekil 9'da yer alan t değerleri incelendiğinde tüm göstergelerin .01 düzeyinde manidar t değeri verdiği görülmektedir. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yapılan analizlerde manidar olmayan t değerlerinin analiz dışı bırakılması gerekmektedir. Ancak, bu kararı uygulamadan önce göstergelerin hata varyanslarının da kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu sonuçlar için standartlaştırılmış çözüm (Standardized Solution) şemasına bakmak gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Şekil 10. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları

Şekil 10'da gözlenen değişkenlerin hata varyansları incelendiğinde hata varyanslarının düşük düzeyde ve analizler sonucunda, maddelerin faktör yük değerlerinin istenen düzeyde olduğu görülmektedir. Bu değerlendirme aracında, RMSEA değeri 0,061 olarak bulunmuştur ve bu değer, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin iyi olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan analiz sonuçlarında diğer iyilik uyumlarına bakıldığında; Normleştirilmiş Uyum indeksi (Normed Fit Index, NFI) değerinin 0.85 ve Normleştirilmemiş Uyum İndeksinin (Non-normed Fit Index, NNFI) değerinin 0.86 olduğu ve bu değerlerin zayıf uyuma karşılık geldiği söylenmektedir. Sümer (2000), Tabachnick ve Fidell'in (2001) belirttiğine göre NFI ve NNFI değerleri 0 ile 1 arasında değişmektedir ve değer 1'e yaklaşması mükemmel uyuma, 0'a yaklaşması ise model uyumsuzluğuna karşılık gelmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Byrne (1994); Kline (2005); Brown (2006); Tabachnick ve Fidell'in (2001) belirttiğine göre Artık Ortalamaların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR) ve Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların

Karekökü (Standardized Root Mean Square Residuals, RMR) evrene ait kestirimsel kovaryans matrisi ile örnekleme ait kovaryans matrisleri arasındaki artık kovaryans ortalamalarını ifade etmektedir. Bu değerler 0 ile 1 arasında değişmekte ve değer 0'a eşit olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Analizler sonucunda RMR değerinin 0.017 ve SRMR değerinin ise 0.084 olduğu görülmekte ve bu değerler iyi uyuma işaret etmekte olduğu söylenebilir.

Tablo 12

Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi DFA Değerleri

N	92	Kabul edilebilir uyum değerleri
sd:	152	
χ^2 :	418.14 (P=.00)	$0 \leq \chi^2 \leq 3sd$
χ^2/sd :	2,75* (P=.05)	$0 \leq \chi^2/sd \leq 3$
RMSEA	0.061	$0 \leq RMSEA \leq .08$
GFI	0.93	$.90 \leq GFI \leq 1.00$
AGFI	0.85	$.85 \leq AGFI \leq 1.00$
CFI	0.97	$.95 \leq CFI \leq 1.00$
NFI	0.85	$.90 \leq NFI \leq 1.00$
NNFI	0.86	$.95 \leq NNFI \leq 1.00$

Tüm değerler birlikte düşünüldüğünde DFA sonuçlarına göre 19 maddeden oluşan değerlendirme aracının tek faktörlü yapı ortaya koyduğu ve değerlendirme aracında zayıf madde bulunmadığı görülmektedir.

Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi güvenilirlik sonucu. Yapılan analizler sonucunda, 19 maddeden oluşan bu kontrol listesinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,75 olarak hesaplanmış ve güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Değerlendirme aracının Cronbach Alfa katsayısının yüksek olması kontrol listesinde bulunan maddelerin birbiriyle tutarlı ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğunu göstermektedir.

İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı. Değerlendirme aracı, ilgili literatür ışığında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. İlk etapta iki açık uçlu, 11 nicel sorudan oluşan form uzmanların görüşüne sunulmuştur. Görüşleri neticesinde nicel sorulardan 4'ünün diğer sorularla benzer nitelikleri ölçtüğü ve tekrarların çocukların dikkatini uzun süre toplamasına engel olacağı düşünüldüğünden formdan

çıkarılmasına karar verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Analizler neticesinde; formda iki açık uçlu ve yedi nicel sorudan oluşan dokuz soru yer almaktadır. Çocuklardan elde edilen verilerin analizi sonucunda, iki açık uçlu ve yedi nicel sorudan oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,74 olarak hesaplanmış ve bu değerlendirme aracının oldukça güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Puanlama sistemi birden beşe kadar olup, çocuğun cevabına göre değerlendirme aracından elde edilen toplam puan 7-29 arasında değişmektedir.

Kaiser-Meyer-Olkin katsayısı ve Barlett testi sonuçları. Bu değerlendirme aracı için toplam dokuz madde yazılmış, ilk iki madde açık uçlu olarak planlanmış ve uzman görüşleri sonucunda değerlendirme aracında toplam dokuz madde kalmasına karar verilmiştir. Analizler aşamasında ilk iki madde dâhil edilmeden diğer yedi madde ile analiz yapılmıştır. Veri setinin madde analizi için uygunluğuna bakarken ölçüt olarak örneklem büyüklüğü – madde sayısı oranına göz önünde bulundurulabilir. Araştırmacılar, örneklem büyüklüğü için yeterli sayının, en az değişken (madde) sayısının beş ya da onla çarpılmasıyla elde edilen sayı olduğunu belirtmişlerdir (Bryman ve Cramer, 2001). Buna göre 7 madde için en az 35 – 70 kişilik bir örneklem yeterli olurken bu çalışmadaki örneklemin yeterli ($n = 105$) olduğu söylenebilir. Uygulama sonrası elde edilen verilerin eksik ya da hatalı olup olmadığı kontrol edilmiş ve bu veriler için hata kontrolü yapılmıştır. Ardından da veri setinin açımlayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek amacıyla üç ön-analiz yapılmıştır. Bunlar; madde-toplam korelasyon matrisinin oluşturulması ve korelasyon katsayılarının incelenmesi, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ve Barlett Testidir.

Toplanan verilerin indekste yer alan bu alt Değerlendirme aracının faktör analizine uygunluğu için Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve Barlett's Sphericity test uygulanmıştır. KMO katsayısı ,71 olarak hesaplanmış bu da değer "iyi" olduğunu göstermektedir. Barlett's Sphericity değerinin de $X^2=71,735$ ($p<,01$) anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu durum da dağılımın normal olduğunu ve veri setinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 13

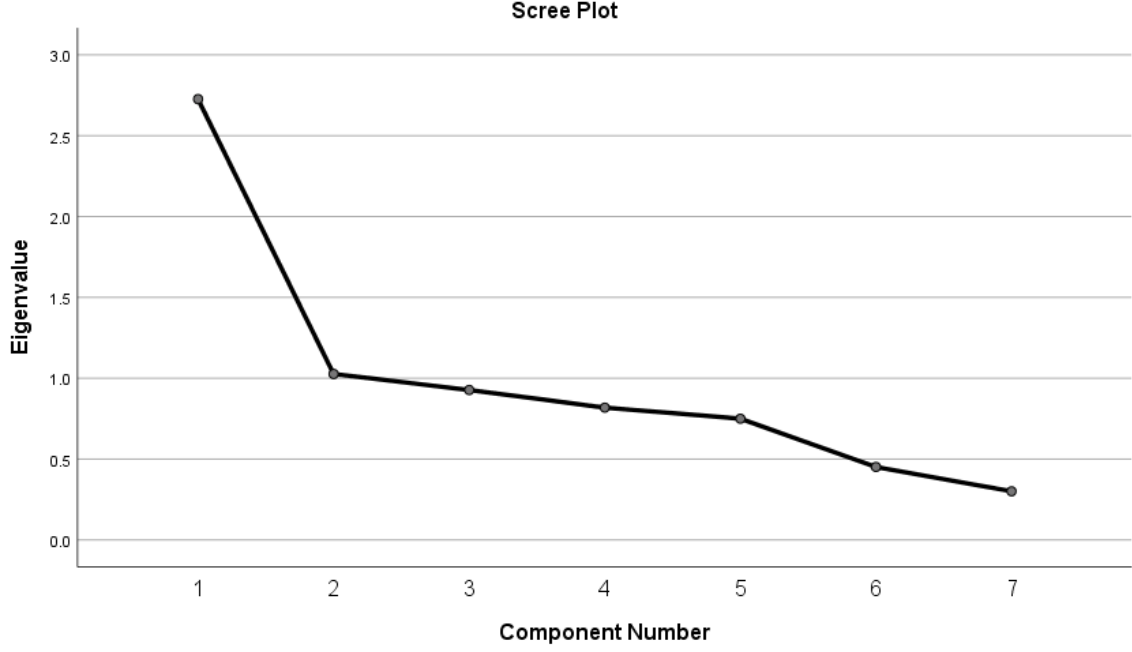
Madde Toplam Korelasyonlarının İncelenmesi

Madde	Faktör Yüğü
İnternet 3	.327
İnternet 4	.696
İnternet 5	.341
İnternet 6	.484
İnternet 7	.593
İnternet 8	.645
İnternet 9	.668

Madde-toplam korelasyon matrisine bakıldığında değerlendirme aracındaki maddelerin ,33 ile ,70 arasında korelasyon değerleri almış oldukları görülmektedir. Korelasyon değerleri için kabul kriteri olarak 0,30 ve üzerinde korelasyon değeri seçilmiştir. Madde-toplam korelasyon matrisi incelenerek ,30'un altında kalan madde-toplam korelasyon değerlerine sahip olan madde olmaması nedeniyle analize tüm maddelerle devam edilmiştir.

Madde-toplam korelasyonlarının incelenmesinden sonra bu değerlendirme aracında kalmasına karar verilen yedi madde ile değerlendirme aracının iki boyutunun olduğu ve bu boyutların sırası ile 2.726; 1.026 öz değerleri aldıkları toplam varyansın sırası ile %42.946; %14.660'ini açıkladıkları görülmüştür. Ancak, ilk boyutun kabul edilebilir miktar olan % 41'ini açıkladığı görülmektedir ve bu da değerlendirme aracının tek boyutlu olabileceğini göstermektedir.

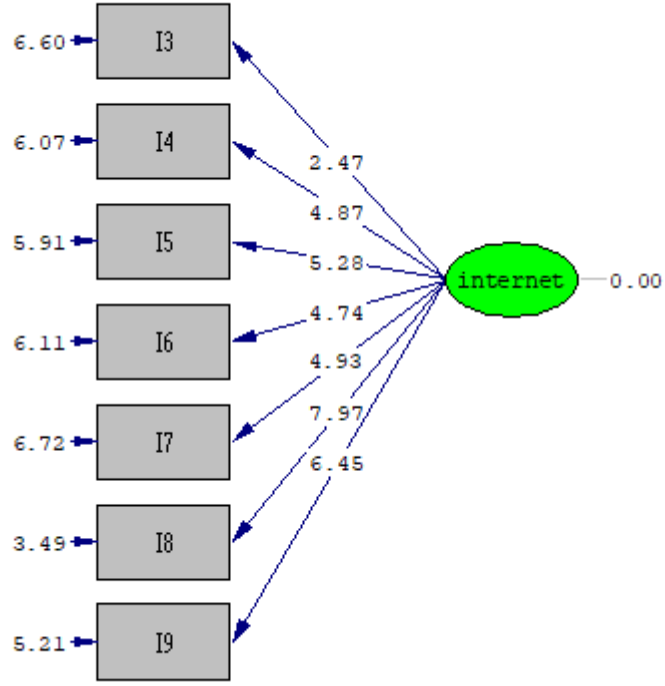
Bu bulgulara bakılarak açımlayıcı faktör analizi için iki faktör önerilmektedir. Bu faktörlerin önerilmesinin nedeni öz değerleri 1'in üzerine çıkan iki bileşen olmasıdır. Ancak faktör sayısına karar verilirken değerlendirilmesi gereken önemli husus, her bir faktörün toplam varyansa yaptığı katkının önemidir. Buna göre birinci ve diğer boyutun toplam varyansa yaptıkları katkı incelendiğinde yapılan katkının öneminin azaldığı görülmektedir. Bu durumda, faktör sayısının bir olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Şekil 11. "İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'nın" çizgi grafiği sonuçları

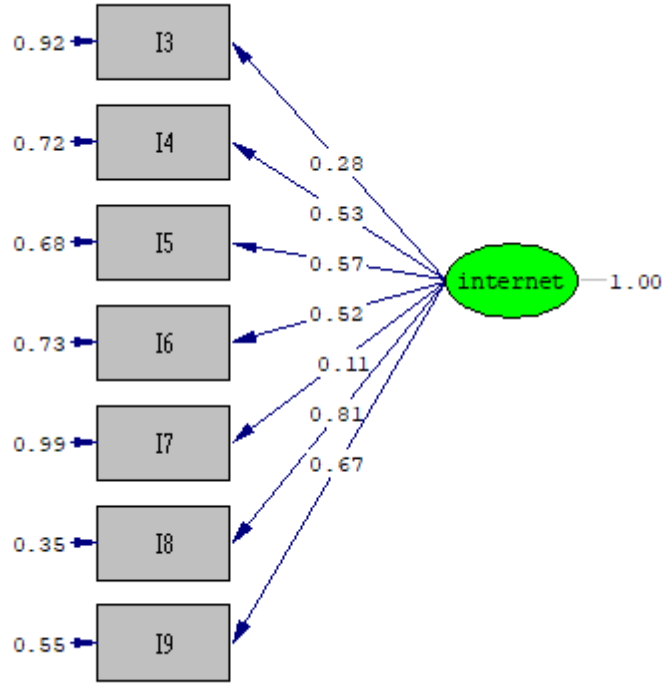
Şekil 11'de görüldüğü gibi bileşenler eksene doğru bir iniş yapmaktadır ve bu iniş eğilimi varyansa yaptıkları katkı çerçevesinde noktalarla gösterilmektedir. Şekilde görüldüğü üzere, ikinci noktadan sonraki faktörlerin varyansa yaptıkları katkı hem küçük hem de yaklaşık olarak aynıdır. Şekil 11'e bakılarak değerlendirme aracının faktör sayısının bir olmasına karar verilmiştir. İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'nın iki açık uçlu soru ve çocukların kendilerini internet ve sanal ortamdaki tehlikelerden korumalarını değerlendirmeye yönelik yedi sorudan oluştuğu görülmektedir.

İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı doğrulayıcı faktör analizi sonuçları. Bu ölçekte Ki-Kare 19.69 ve Sd 14 olarak bulunmuş ve χ^2/Sd $(19.69/14)= 1,4$ olarak hesaplanmıştır ($p=0.01$). Bu çerçevede, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin mükemmel olduğu ifade edilebilir.

Şekil 12. Değerlendirme aracının t değerleri sonuçları

Şekil 12'de yer alan t değerleri incelendiğinde tüm göstergelerin .05 düzeyinde manidar t değeri verdiği görülmektedir. Yapısal eşitlik modeli çerçevesinde yapılan analizlerde manidar olmayan t değerlerinin analiz dışı bırakılması gerekmektedir. Ancak bu kararı uygulamadan önce göstergelerin hata varyanslarının da kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu sonuçlar için standartlaştırılmış çözüm (Standardized Solution) semasına bakmak gerekmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Şekil 13. Değerlendirme aracının standartlaştırılmış çözüm sonuçları

Şekil 13’de gözlenen değişkenlerin hata varyansları incelendiğinde hata varyanslarının düşük düzeyde ve analiz sonucunda, maddelerin faktör yük değerlerinin istenen düzeyde olduğu görülmektedir. Bu değerlendirme aracında, RMSEA değeri 0,057 olarak bulunmuştur ve bu değer, yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin iyi olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan analiz sonuçlarında diğer iyilik uyumlarına bakıldığında; Normleştirilmiş Uyum indeksi (Normed Fit Index, NFI) değerinin 0.88 ve Normleştirilmemiş Uyum İndeksinin (Non-normed Fit Index, NNFI) değerinin 0.94 olduğu ve bu değerlerin iyi uyuma karşılık geldiği söylenmektedir. Sümer (2000), Tabachnick ve Fidell’in (2001) belirttiğine göre NFI ve NNFI değerleri 0 ile 1 arasında değişmektedir ve değer 1’e yaklaşması mükemmel uyuma, 0’a yaklaşması ise model uyumsuzluğuna karşılık gelmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Byrne (1994); Kline (2005); Brown (2006); Tabachnick ve Fidell’e (2001) göre, Artık Ortalamaların Karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR) ve Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü (Standardized Root Mean Square Residuals, RMR) evrene ait kestirimsel kovaryans matrisi ile örnekleme ait kovaryans matrisleri arasındaki artık kovaryans ortalamalarını ifade etmektedir. Bu değerler 0 ile 1 arasında değişmekte ve değer 0’a eşit olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve

Büyüköztürk, 2010). Analizler sonucunda RMR değerinin 0.051 ve SRMR değerinin ise 0.066 olduğu görülmekte ve bu değerler iyi uyuma işaret etmekte olduğu söylenebilir.

Tablo 14

İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı DFA Değerleri

N	92	Kabul edilebilir uyum değerleri
sd:	14	
χ^2 :	19.69 (P=.00)	$0 \leq \chi^2 \leq 3sd$
χ^2/sd :	1,4* (P=.05)	$0 \leq \chi^2/sd \leq 3$
RMSEA	0.057	$0 \leq RMSEA \leq .08$
GFI	0.95	$.90 \leq GFI \leq 1.00$
AGFI	0.89	$.85 \leq AGFI \leq 1.00$
CFI	0.96	$.95 \leq CFI \leq 1.00$
NFI	0.88	$.90 \leq NFI \leq 1.00$
NNFI	0.94	$.95 \leq NNFI \leq 1.00$

Tüm değerler birlikte düşünüldüğünde DFA sonuçlarına göre yedi nicel maddeden oluşan değerlendirme aracının tek faktörlü yapı ortaya koyduğu ve değerlendirme aracında zayıf madde bulunmadığı görülmektedir.

İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı güvenilirlik sonucu. Yapılan analizler sonucunda, iki açık uçlu ve yedi nicel maddeden oluşan bu değerlendirme aracının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı ,74 olarak hesaplanmış ve bu değerlendirme aracının güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Değerlendirme aracının Cronbach Alfa katsayısının yüksek olması maddelerin birbiriyle tutarlı ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğunu göstermektedir.

Güvenli Çocuk Programını Değerlendirme Öğretmen ve Aile Görüşme Formu. Yarı yapılandırılmış form araştırmacı tarafından deney, plasebo ve kontrol grubu öğretmenlerin ve ailelerin Güvenli Çocuk programını değerlendirmeleri amacı ile oluşturulmuştur. Hem öğretmenler hem de aileler için program uygulanmadan önce ön görüşme ve program uygulandıktan sonra programın etkisine ilişkin görüşlerini almak amacıyla son görüşmeler için sorular hazırlanmıştır.

Deney grubu öğretmen ön görüşme formunda altı, son görüşme formunda yedi, plasebo ve kontrol grubu öğretmen ön görüşme formunda altı, son görüşme formunda beş açık uçlu soru yer almaktadır. Benzer şekilde, deney grubu aile ön

görüşme formunda altı, son görüşme formunda beş, plasebo ve kontrol grubu aile ön görüşme formunda altı, son görüşme formunda beş açık uçlu soru yer almaktadır. Görüşme formu aracılığıyla öğretmenler ve ailelerin; Güvenli Çocuk Programına ve programın çocuklar üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri alınmıştır. Görüşmelerde detaylı sorular sorularak görüşülen kişilerin düşünce ve algılamalarına ilişkin veri toplamak ve bakış açılarındaki çeşitlilik ve farklılıkları yakalamak amaçlanmaktadır (Büyüköztürk, 2012; Patton, 2002; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Görüşmeler, araştırmacılar tarafından sessiz ve dışarıdan gelebilecek uyarıcıların en aza indirgenebileceği kapalı bir ortamda bire bir yapılmıştır. Görüşmelerin başlangıcında katılımcıya görüşmenin amacı, verilerin nasıl ve nerede kullanılacağı ile nasıl saklanacağı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilendirmeden sonra görüşmelerin ses kayıt cihazına kaydedilmesi konusunda izin alınarak görüşmelere hazırlık ve ısınma soruları ile başlanmıştır. Verilerin tümü 2016-2017 Güz ve Bahar eğitim-öğretim yılında toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesine başlamadan önce hangi testlerin kullanılacağına karar verebilmek amacıyla deney, kontrol ve plasebo gruplarındaki çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı (GBBDA), Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı (AZDA), Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi (KBOGL) ve İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı (IGDA) Ön-test ölçümlerine ilişkin değerlerin parametrik testlerin varsayımlarını karşılayıp karşılayamadıkları araştırılmıştır. Parametrik testlerin kullanılabilmesi için; verilerin nicel özellikte olması; varyansların homojen olması, verilerin normal dağılım göstermesi ve örneklem büyüklüğünün 30 bazı kaynaklarda ise 50 ve daha büyük olması gerektiği vurgulanmaktadır (Büyüköztürk, 2007; Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk-Bökeoğlu, 2007; Stevens, 2009). Örneklem genişliği uygulanacak analize karar vermede hayati öneme sahiptir çünkü her bir grupta yer alan denek sayısı azaldıkça testin gücü düşmektedir. Özellikle gruplarda yer alan denek sayısı 20 veya daha az sayıdaysa bu durumda uygulanacak olan parametrik istatistiğin gücü de oldukça zayıf olacaktır (Stevens, 2009). Bu araştırmada deney, kontrol ve plasebo gruplarının her birinde 19 çocuk yer almaktadır. Deney, kontrol ve plasebo gruplarını oluşturan katılımcıların

sayısının az olması nedeniyle ölçme değerlendirme alan uzmanların da önerileri doğrultusunda non-parametrik istatistik tekniklerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 24.00 programıyla analiz edilmiştir. Araştırmada deney, kontrol ve plasebo gruplarının ön-test, son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını test etmek için Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis H testi, birbirinden bağımsız iki ya da daha fazla grubun bağımlı bir değişkene ilişkin ölçümlerinin karşılaştırılarak bu dağılımlar arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığını test etmek amacı ile yapılmaktadır (Büyüköztürk, 2007; Ural ve Kılıç 2006). Kruskal-Wallis H testi, parametrik testlerin kullanımına ilişkin şartların sağlanamaması durumunda bağımsız örneklemeler için tek-faktörlü varyans analizi yerine kullanılan oldukça güçlü non-parametrik bir testtir (Karagöz, 2010). Kruskal Wallis-H Testi sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılıklar görüldüğünde Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi ile birbirinden farklı olan gruplar tespit edilmiştir. Değerlendirme araçlarından elde edilen puanlara göre gruplar arasındaki ilişkiler incelenirken Korelasyon Analizinde Pearson Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır. Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; $p > 0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir farklılığın/ilişkinin olmadığı belirtilmiştir. Deney, grubunun ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puanlarının karşılaştırılmasında ilişkili ölçümler için Wilcoxon işaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Bu teknik, ilişkili iki ölçüm setine ait puanlar arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için kullanılan parametrik olmayan bir istatistiktir (Büyüköztürk, 2007; Karagöz, 2010; Ural ve Kılıç 2006). Bulgular araştırma soruları çerçevesinde sunulmuştur.

Araştırmada, açık uçlu sorulara verilen yanıtların analizi nitel verilerin analizinde en çok kullanılan yöntem olan (Bilgin, 2006) içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonunda elde edilen nitel verilerin içerik analizi dört aşamadan oluşmaktadır. İçerik çözümlemesi; verilerin kodlanması, kategorilerin bulunması, kodların organize edilmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarında gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlenmesi sürecinde; öğretmen ve ailelerin her bir soruya verdikleri yanıtlar araştırmanın amaçlarına göre kodlanmıştır. İlk olarak, araştırma sorularından yola çıkarak verilerin analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. İkinci aşamada, elde edilen veriler daha önceden oluşturulan çerçeveye göre okunarak düzenlenmiş, daha sonra, düzenlenen veriler

tanımlanmış ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Son olarak da tanımlanan bulgular yorumlanmıştır. Nitel araştırmaların güvenilirlik ölçütlerinde, farklı insanların aynı metni aynı şekilde kodlayabilmeleri büyük önem taşımaktadır (Weber, 1990). İçerik analizini üç araştırmacı birbirlerinden bağımsız olarak yapmış, kodlamaların benzerlik ve farklılıkları, birbiriyle ilişkili olmaları dikkate alınarak kategoriler oluşturulmuştur.

Araştırmanın iç ve dış geçerliği. Araştırmaların nitel boyutunda geçerlik, ele alınan konunun araştırmacı tarafından tarafsız gözlenmesidir. Bu çalışmanın nitel boyutunda, geçerlik ve güvenilirliğini etkileyebilecek hususlar araştırma öncesi, araştırma süreci ve araştırma sonrasında kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda iç geçerlik, araştırma sonuçlarına ulaşılırken takip edilen sürecin çalışılan gerçekliği ortaya çıkarmadaki yeterliliğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme formunun iç geçerliliğini sağlamak amacıyla uzman görüşleri alınmıştır. Ayrıca, çalışma grubunun dışındaki üç çocuk, bir öğretmen ve bir aile ile pilot görüşmeler yapılmış ve yazıya aktarılan ses kayıtları iki uzman tarafından incelenmiştir.

Araştırmanın güvenilirliği açısından bakıldığında; içerik analizini araştırmacıdan bağımsız iki araştırmacı tarafından da yapılmış, sonuçlar karşılaştırılarak son hali verilmiştir. Güvenirlik düzeyinin ortaya konulmasında, Uyum Yüzdesi (Agreement Percentage) $\frac{\text{Görüş birliği}}{(\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı})} \times 100$ formülü kullanılmıştır (Bakeman ve Gottman, 1997; Croll, 1986; Robson, 1993; Akt. Türnüklü, 2000). Araştırmacılar tarafından yapılan kodlamalar karşılaştırılarak puanlayıcılar arası güvenilirliğe bakılmış (Miles ve Huberman, 1984) ve bu değer .82 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırma kapsamında görüşme sorularına verilen yanıtlar içerik açısından değerlendirilerek temalar altında toplanmış ve katılımcı görüşlerini destekleyen alıntılara yer verilmiştir. Wolcott (1990), nitel araştırmalarda çalışma grubunun doğrudan görüşlerine alıntılarla yer verilmesinin sonuçları açıklamak ve geçerlik açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma sorularıyla ilişkili olarak deney, kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların değerlendirme araçlarından aldıkları puanların analizinden elde edilen bulgular ve bulgulara ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 15

İlkokul Birinci Sınıf Çocukların Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Toplam Ön-test Puan Dağılımlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçüm	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Edilen Toplam Puan	Deney	19	26.45	2	4.998	.082
	Plasebo	19	35.87			
Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Kontrol	19	24.68		.466	.792
	Deney	19	27.76			
	Plasebo	19	28.13			
	Kontrol	19	31.11			
Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Deney	19	29.24		2.161	.339
	Plasebo	19	32.82			
	Kontrol	19	24.95			
Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Deney	19	23.45		11.253	.004*
	Plasebo	19	39.32			
	Kontrol	19	24.24			
İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	Deney	19	24.11		3.369	.186
	Plasebo	19	33.92			
	Kontrol	19	28.97			

*p>.05

Tablo 15'de görüldüğü gibi Kruskal-Wallis H Testi sonuçlarına göre tüm değerlendirme araçlarından elde edilen toplam puan ön-test puan dağılımları gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = 4.998$; $p > .05$). Aynı şekilde Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ön-test puan dağılımlarında da gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = .466$; $p > .05$). Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı ön-test puan dağılımlarında da gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = 2.161$; $p > .05$). Ancak, Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi ön-test puan dağılımlarına bakıldığında gruplar

arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($\chi^2 = 11.253$; $p < .05$). İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test puan dağılımlarında da gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = 3.369$; $p > .05$).

Bu sonuçlara göre deney, kontrol ve plasebo gruplarında bulunan katılımcıların uygulama öncesi Toplam Puan, GBBDA, AZDA ve IGDA'dan elde ettikleri bilgi ve beceri puan düzeylerinin istatistiksel açıdan birbirine denk olduğu söylenebilir.

Güvenli Çocuk Programı'nın İlkokul Birinci Sınıf Çocuklarının Kendilerini Koruma Becerileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Tablo 16

İlkokul Birinci Sınıf Çocukların Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Test Toplam Puanlarının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	77.11	13.74	112.47	5.70	108.00	6.39
Plasebo	19	84.32	8.22	91.47	5.45	95.32	6.64
Kontrol	19	77.37	10.61	83.11	11.31	86.47	10.47
Toplam	57	79.60	11.40	95.68	14.71	96.60	11.92

Bu araştırmada araştırma sorularındaki sıralamaya uygun olarak öncelikle ilkokul birinci sınıf çocuklarının kendilerini koruma becerilerine ilişkin denenceler yapılan analizlerle test edilmiştir. Araştırmada kullanılan tüm testlerden alınan toplam puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan ilkokul birinci sınıf çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi toplam puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 17

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	47.79	2	39.831	.00*	Deney-Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	24.47				
Kontrol	19	14.74				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, "Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir." şeklindeki denence desteklenmiştir.

Tablo 18

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	45.79	2	33.248	.00*	Deney-Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	26.07				
Kontrol	19	15.18				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırmalar Benferroni düzeltmesi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, "Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir." şeklindeki denence desteklenmiştir.

Deney grubundaki ilkokul birinci sınıf çocuklarının tüm testlerden aldıkları ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Tüm değerlendirme araçlarından elde edilen toplam puan	Negatif Sıra	0	.00	.00	-3.83	.00*
	Pozitif Sıra	19	10.00	190.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 19'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z=-3.83, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan

ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 20

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Tüm değerlendirme araçlarından elde edilen toplam puan	Negatif Sıra	13	12.50	162.50	-2.72	.007*
	Pozitif Sıra	6	4.58	27.50		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 20’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test ve sekiz hafta sonraki izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z=-2.72, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın negatif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı’na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test puan ortalamaları izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı ilkokul birinci sınıf düzeyi çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkisinin aradan zaman geçtikten sonra azaldığı belirtilebilir.

Tablo 21

İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif	1	1.50	1.50	-3.77	.00*
	Sıra					
	Pozitif Sıra	18	10.47	188.50		
İzleme Testi-Son-test	Eşit	0				
	Negatif	4	5.50	22.00	-2.95	.003*
	Sıra					
	Pozitif Sıra	15	11.20	168.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 21’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf plasebo grubundaki bireylerin tüm testlerden aldıkları ön-test-son-test ($z = -3.77$, $p < .05$) ve son-test-izleme testi ($z = -2.95$, $p < .05$) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test ve izleme testi puanı lehine olduğu görülmektedir. İlkokul birinci sınıf düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme araçlarından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir.

Tablo 22

İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif	4	6.25	25.00	-2.82	.005*
	Sıra					
	Pozitif Sıra	15	11.00	165.00		
İzleme Testi-Son-test	Eşit	0				
	Negatif	2	1.50	3.00	-3.72	.00*
	Sıra					
	Pozitif Sıra	17	11.00	187.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 22’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf kontrol grubundaki bireylerin tüm testlerden aldıkları ön-test-son-test ($z = -2.82, p < .05$) ve son-test-izleme testi ($z = -3.72, p < .05$) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test ve izleme testi puanı lehine olduğu görülmektedir. İlkokul birinci sınıf düzeyi kontrol grubu çocukların da değerlendirme araçlarından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir.

Tablo 23

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	26.21	5.67	41.68	1.60	41.00	1.45
Plasebo	19	27.26	4.53	29.89	3.59	32.47	3.81
Kontrol	19	27.58	3.79	29.53	6.74	30.74	5.45
Toplam	57	27.02	4.68	33.70	7.21	34.74	5.95

Araştırmada kullanılan Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı alınan puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan ilkokul birinci sınıf çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 24

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	47.74	2	36.544	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	19.24				Deney-Kontrol
Kontrol	19	20.03				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf çocukların son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 25

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	47.74	2	36.855	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	21.18				Deney-Kontrol
Kontrol	19	18.08				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf çocukların izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki ilkokul birinci sınıf çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 26

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	0 19 0	.00 10.00	.00 190.00	-3.83	.00*

*p<.05

Tablo 26'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z=-3.83, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan

aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 27

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	11 5 3	9.05 7.30	99.50 36.50	-1.66	.096

p<.05

Tablo 27'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf deney grubunda yer alan çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($z=-1.66$, $p>.05$). Başka bir anlatımla Güvenli Çocuk Programı'nın çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerindeki etkililiği sekiz hafta sonra yapılan izleme ölçümlerinde korunmuştur denebilir.

Tablo 28

İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	0	.00	.00	-3.64	.00*
	Pozitif Sıra	17	9.00	153.00		
	Eşit	2				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	5	5.10	25.50	-2.42	.015*
	Pozitif Sıra	12	10.63	127.50		
	Eşit	2				

*p<.05

Tablo 28'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf plasebo grubundaki çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test ($z = -3.64$, $p < .05$) ve Son-test-izleme testi ($z = -2.42$, $p < .05$) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamaları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test ve izleme testi puanı lehine olduğu görülmektedir. İlkokul birinci sınıf düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir.

Tablo 29

İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	6	8.17	49.00	-1.59	.111
	Pozitif Sıra	12	10.17	122.00		
	Eşit	1				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	3	7.17	21.50	-1.70	.089
	Pozitif Sıra	10	6.95	69.50		
	Eşit	6				

$p < .05$

Tablo 29'da yer alan analiz sonuçları, ilkökul birinci sınıf kontrol grubundaki çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test ($z = -1.59$, $p > .05$) ve son-test-izleme testi ($z = -1.70$, $p > .05$) puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu durumda, kontrol grubunda yer alan ilkökul birinci sınıf düzeyi çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 30

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	18.74	8.379	32.37	3.18	30.42	4.46
Plasebo	19	19.89	4.35	22.37	3.67	22.26	5.10
Kontrol	19	16.63	6.74	18.68	5.39	19.58	4.80
Toplam	57	18.42	6.72	24.47	7.14	24.09	6.62

Araştırmada kullanılan Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı alınan puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer

alan ilkokul birinci sınıf çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 31

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	47.34	2	37.323	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	23.97				Deney-Kontrol
Kontrol	19	15.68				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 32

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	45.32	2	29.432	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	24.45				Deney-Kontrol
Kontrol	19	17.24				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki ilkokul birinci sınıf çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 33'de verilmiştir.

Tablo 33

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran Zorbalığı	Negatif	0	.00	.00	-3.73	.00*
Değerlendirme Aracı	Pozitif Sıra Eşit	18 1	9.50	171.00		

*p<.05

Tablo 33'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları ilkokul birinci sınıf deney grubundaki çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-3.73$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları Son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 34

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son- test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran Zorbalığı	Negatif	13	11.38	148.00	-2.14	.032*
Değerlendirme Aracı	Pozitif Sıra Eşit	6 0	7.00	42.00		

*p<.05

Tablo 34’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı’ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.14$, $p>.05$). Ancak, fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, negatif sıralar yani Son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı’na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı’ndan aldıkları izleme testi puan ortalamaları son-test puan ortalamalarından düşüktür ve Güvenli Çocuk Programı’nın etkisinin kendilerini akran zorbalığından koruma bilgi ve becerisinde sekiz hafta sonra bu etkinin negatif sıralar lehine olduğu ve bu boyutta Programın etkisinin devam etmediği söylenebilir.

Tablo 35

İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı’ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	1	7.50	7.50	-3.00	.003*
	Pozitif Sıra	14	8.04	112.50		
	Eşit	4				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	7	10.57	74.00	-.119	.905
	Pozitif Sıra	10	7.90	79.00		
	Eşit	2				

* $p<.05$

Tablo 35’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf plasebo grubundaki çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı’ndan aldıkları ön-test-son-test ($z= -3.00$, $p<.05$) arasında anlamlı bir fark olduğunu; ancak son-test-izleme testi ($z= -.119$, $p>.05$) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. İlkokul birinci sınıf düzeyi plasebo grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir. Son-test-izleme testinde negatif sıralar yani

izleme testi lehine olan fark plasebo grubundaki çocukların bilgi ve becerilerindeki değişimin korunduğunu göstermektedir.

Tablo 36

İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	6	6.83	41.00	-1.68	.092
	Pozitif Sıra	11	10.18	112.00		
	Eşit	2				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	3	11.17	33.50	-1.80	.072
	Pozitif Sıra	13	7.88	102.50		
	Eşit	3				

p<.05

Tablo 36'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf kontrol grubundaki çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test (z= -1.68, p>.05) ve son-test-izleme testi (z= -1.80, p>.05) puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu durumda, kontrol grubunda yer alan ilkokul birinci sınıf düzeyi çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 37

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	13.16	3.10	13.74	3.07	13.32	3.58
Plasebo	19	15.74	1.52	16.90	1.15	16.74	1.10
Kontrol	19	13.47	2.89	14.11	3.14	14.79	2.94
Toplam	57	14.12	2.80	14.91	2.94	14.95	3.04

Araştırmada kullanılan Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde edilen puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan ilkokul birinci sınıf çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 37'de verilmiştir.

Tablo 38

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	21.45	2	16.207	.00*	Plasebo-Deney,
Plasebo	19	41.29				Plasebo-Kontrol
Kontrol	19	24.26				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte anlamlı fark olduğu görülmektedir. Ancak hangi gruplar lehine fark olduğu incelendiğinde; birinci sınıf düzeyinde son-test için plasebo-deney ve plasebo-kontrol grupları arasında plasebo grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf düzeyi deney grubu çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 39

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	19.95	2	12.780	.002*	Plasebo-Deney, Plasebo-Kontrol
Plasebo	19	38.84				
Kontrol	19	28.21				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde izleme testi için plasebo-deney ve plasebo-kontrol grupları arasında plasebo grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki ilkokul birinci sınıf çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 40'da verilmiştir.

Tablo 40

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	6 10 3	8.67 8.40	52.00 84.00	-.84	.404

p<.05

Tablo 40'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (z=-.84, p>.05).

Tablo 41

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son- test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	8 7 4	8.75 7.14	70.00 50.00	-.58	.56

p<.05

Tablo 41'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (z=-.58, p>.05).

Tablo 42

İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Son-test-Ön-test	Negatif 0	.00	.00	-3.53	.00*
	Pozitif Sıra 15	8.00	120.00		
	Eşit 4				
İzleme Testi-Son-test	Negatif 7	6.57	46.00	-.57	.501
	Pozitif Sıra 5	6.40	32.00		
	Eşit 7				

*p<.05

Tablo 42'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf plasebo grubundaki bireylerin Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları ön-test-son-test ($z = -3.53$, $p < .05$) arasında anlamlı bir fark olduğunu; ancak son-test-izleme testi ($z = -.57$, $p > .05$) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. İlkokul birinci sınıf düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak kendilerine güvenlerinin arttığı ve izleme testinde de bu değişimin korunduğu görülmektedir.

Tablo 43

İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	6	8.25	49.50	-.97	.34
	Pozitif Sıra	10	8.65	86.50		
	Eşit	3				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	3	7.67	23.00	-1.91	.06
	Pozitif Sıra	11	7.45	82.00		
	Eşit	5				

p<.05

Tablo 43'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf kontrol grubundaki çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları ön-test-son-test ($z = -.97$, $p > .05$) ve son-test-izleme testi ($z = -1.91$, $p > .05$) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Tablo 44

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	19.00	3.87	24.68	2.79	23.26	2.66
Plasebo	19	21.42	2.63	22.32	2.41	23.84	1.86
Kontrol	19	19.68	4.98	20.79	3.85	21.37	3.85
Toplam	57	20.04	4.01	22.60	3.43	22.83	3.05

Araştırmada kullanılan İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı alınan puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan ilkokul birinci sınıf çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 44'de verilmiştir.

Tablo 45

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	40.03	2	13.356	.001*	Deney-Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	25.63				
Kontrol	19	21.34				

*p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf çocukların son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 46

İlkokul Birinci Sınıf Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Deney	19	30.82	2	4.685	.096
Plasebo	19	33.63			
Kontrol	19	22.55			

p<.05

İlkokul birinci sınıf çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde anlamlı bir fark olmadığı gör÷lmektedir. Dolayısıyla, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlarda fark oluşmadığı gör÷lmektedir.

Deney grubundaki ilkokul birinci sınıf çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 47'de verilmiştir.

Tablo 47

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	1 17 1	4.50 9.79	4.50 166.50	-3.54	.00*

*p<.05

Tablo 47'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z= -3.54, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu gör÷lmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 48

İlkokul Birinci Sınıf Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra	11	9.27	102.00	-2.42	.016*
	Pozitif Sıra	4	4.50	18.00		
	Eşit	4				

*p<.05

Tablo 48'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf deney grubunda yer alan çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z= -2.42, p<.05). Ancak, fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, negatif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları izleme testi puan ortalamaları son-test puan ortalamalarına göre daha düşüktür ancak deney grubunun aldığı ortalama puanlar değerlendirildiğinde Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerini sanal ortamdaki zorbalıktan koruma bilgi ve becerisinde sekiz hafta sonra negatif sıralar lehine değiştığı ve Programın etkisinin azaldığı söylenebilir.

Tablo 49

İlkokul Birinci Sınıf Plasebo Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	0	.00	.00	-3.00	.003*
	Pozitif Sıra	11	6.00	66.00		
	Eşit Sıra	8				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	5	4.60	23.00	-2.11	.035*
	Pozitif Sıra	10	9.70	97.00		
	Eşit Sıra	4				

*p<.05

Tablo 49'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf plasebo grubundaki çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test ($z = -3.00$, $p < .05$) ve son-test-izleme testi ($z = -2.11$, $p < .05$) arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test ve izleme testi puanı lehine olduğu görülmektedir. İlkokul birinci sınıf düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir.

Tablo 50

İlkokul Birinci Sınıf Kontrol Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar		n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	6	9.17	55.00	-1.06	.289
	Pozitif Sıra	11	8.91	98.00		
	Eşit	2				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	2	4.75	9.50	-1.21	.228
	Pozitif Sıra	6	4.42	26.50		
	Eşit	11				

p<.05

Tablo 50'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf kontrol grubundaki bireylerin İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test (z= -1.06, p>.05) ve son-test-izleme testi (z= -1.21, p>.05) puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu durumda, kontrol grubunda yer alan ilkokul birinci sınıf düzeyi çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Tablo 51

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Toplam Ön-test Puan Dağılımlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçüm	Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Edilen Toplam Puan	Deney	19	33.29	2	2.195	.334
	Plasebo	19	25.42			
	Kontrol	19	28.29			
Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Deney	19	32.61		1.359	.507
	Plasebo	19	27.08			
	Kontrol	19	27.32			
Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı	Deney	19	31.29		.550	.759
	Plasebo	19	27.68			
	Kontrol	19	28.03			
Kültür Bağımsız özgüven Kontrol Listesi	Deney	19	32.97		1.687	.43
	Plasebo	19	26.53			
	Kontrol	19	27.50			
İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	Deney	19	28.45		.168	.92
	Plasebo	19	28.29			
	Kontrol	19	30.26			

p>.05

Tablo 51’de görüldüğü gibi Kruskal-Wallis H Testi sonuçlarına göre Tüm Değerlendirme Araçlarından elde edilen toplam puan ön-test puan dağılımları gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = 2.195$; p>.05). Aynı şekilde Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ön-test puan dağılımlarında da gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = 1.359$; p>.05). Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı ön-test puan dağılımlarında da gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = .550$; p>.05). Kültür Bağımsız özgüven Kontrol Listesi ön-test puan dağılımlarına bakıldığında gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = 1.687$; p>.05). Yine benzer şekilde,

İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test puan dağılımlarında da gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($\chi^2 = .168$; $p > .05$).

Bu sonuçlara göre deney, kontrol ve plasebo gruplarında bulunan katılımcıların uygulama öncesi Toplam Puan, GBBDA, AZDA, KBOKL ve IGDA'dan elde ettikleri bilgi ve beceri puan düzeylerinin istatistiksel açıdan birbirine denk olduğu söylenebilir.

Güvenli Çocuk Programı'nın Anasınıfı Çocuklarının Kendilerini Koruma Becerileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Tablo 52

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Test Toplam Puanlarının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	78.37	10.29	112.00	6.70	112.47	6.47
Plasebo	19	73.79	9.68	82.53	6.54	84.58	9.00
Kontrol	19	74.47	11.63	79.84	9.65	81.63	9.26
Toplam	57	75.54	10.57	91.46	16.56	92.90	16.24

Bu araştırmada araştırma sorularındaki sıralamaya uygun olarak öncelikle anasınıfı çocuklarının kendilerini koruma becerilerine ilişkin denenceler yapılan analizlerle test edilmiştir. Araştırmada kullanılan tüm testlerden alınan toplam puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan anasınıfı çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi toplam puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 52'de verilmiştir.

Tablo 53

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	48.00	2	37.727	.00*	Deney-Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	21.03				
Kontrol	19	17.97				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 54

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Tüm Değerlendirme Araçlarından Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	48.00	2	37.938	.00*	Deney-Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	21.50				
Kontrol	19	17.50				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Çoklu Karşılaştırmalar Benferroni düzeltmesi kullanılmış anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki anasınıfı çocuklarının tüm testlerden aldıkları ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 55'de verilmiştir.

Tablo 55

Anasınıfı Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test-Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Tüm değerlendirme araçlarından elde edilen toplam puan	Negatif Sıra	0	.00	.00	-3.82	.00*
	Pozitif Sıra	19	10.00	190.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 55'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları ön-test ve deney sonrası son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z=-3.82, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 56

Anasınıfı Deney Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Tüm değerlendirme araçlarından elde edilen toplam puan	Negatif Sıra	9	9.44	85.00	-.022	.98
	Pozitif Sıra	9	9.56	86.00		
	Eşit	1				

p<.05

Tablo 56'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test ve sekiz hafta sonraki izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (z=-.022, p<.05). Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test puan ortalamaları ile izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ve çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerindeki etkililiği sekiz hafta sonra yapılan izleme ölçümlerinde korunduğu söylenebilir.

Tablo 57

Anasınıfı Plasebo Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar		n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	3	3.67	11.00	-3.25	.001*
	Pozitif Sıra	15	10.67	160.00		
	Eşit	1				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	7	9.71	68.00	-1.087	.28
	Pozitif Sıra	12	10.17	122.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 57'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı plasebo grubundaki bireylerin tüm testlerden aldıkları ön-test-son-test (z= -3.25, p<.05) arasında anlamlı bir fark ve son-test-izleme testi (z= -1.087, p<.05) puanları arasında ise anlamlı fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları

dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme araçlarından aldıkları son-test toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu ve izleme testinde de bilgi ve becerilerindeki bu değişimin korunduğu söylenebilir.

Tablo 58

Anasınıfı Kontrol Grubunun Tüm Testlerden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar		n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	5	5.90	29.50	-2.65	.008*
	Pozitif Sıra	14	11.46	160.50		
	Eşit	0				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	6	7.17	43.00	-1.59	.11
	Pozitif Sıra	11	10.00	110.00		
	Eşit	2				

*p<.05

Tablo 58'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı kontrol grubundaki bireylerin tüm testlerden aldıkları ön-test-son-test (z= -2.65, p<.05) arasında anlamlı bir fark ve son-test-izleme testi (z= -1.59, p<.05) puanları arasında ise anlamlı fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi kontrol grubu çocukların da değerlendirme araçlarından aldıkları son-test toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu ve izleme testinde de bilgi ve becerilerindeki bu değişimin korunduğu söylenebilir.

Tablo 59

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	26.74	5.50	40.84	2.50	40.47	2.44
Plasebo	19	24.84	6.02	26.42	3.70	29.11	5.07
Kontrol	19	24.68	5.37	26.42	4.83	28.32	4.46
Toplam	57	25.42	5.61	31.23	7.81	32.63	6.92

Araştırmada kullanılan Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı alınan puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan anasınıfı çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 59'da verilmiştir.

Tablo 60

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	47.97	2	37.467	.00*	Deney-Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	18.97				
Kontrol	19	20.05				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve

beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 61

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	47.79	2	36.902	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	20.97				Deney-Kontrol
Kontrol	19	18.24				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki anasınıfı çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 62'de verilmiştir.

Tablo 62

Anasınıfı Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra	0	.00	.00	-3.83	.00*
	Pozitif Sıra	19	10.00	190.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 62'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-3.83$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 63

Anasınıfı Deney Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son- test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra	9	8.17	73.50	-.774	.44
	Pozitif Sıra	6	7.75	46.50		
	Eşit	4				

p<.05

Tablo 63’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı’ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($z=-1.66$, $p>.05$). Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı’na katılan deney grubu çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı son-test puan ortalamaları ile izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ve Güvenli Çocuk Programı’nın çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerindeki etkililiği sekiz hafta sonra yapılan izleme ölçümlerinde de korunduğu söylenebilir.

Tablo 64

Anasınıfı Plasebo Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı’ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	7	7.07	49.50	-2.76	.006*
	Pozitif Sıra	9	9.61	86.50		
	Eşit	3				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	4	6.50	26.00	-2.40	.017*
	Pozitif Sıra	13	9.77	127.00		
	Eşit	2				

* $p<.05$

Tablo 64’de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı plasebo grubundaki bireylerin Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı’ndan aldıkları ön-test-son-test ($z= -2.76$, $p<.05$) ve son-test-izleme testi ($z= -2.40$, $p<.05$) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamaları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test ve izleme testi puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi placebo grubu çocukların da Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı’ndan aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir.

Tablo 65

Anasınıfı Kontrol Grubunun Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	2	5.50	11.00	-2.63	.008*
	Pozitif Sıra	12	7.83	94.00		
	Eşit	5				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	5	9.20	46.00	-1.73	.084
	Pozitif Sıra	13	9.62	125.00		
	Eşit	1				

*p<.05

Tablo 65'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı kontrol grubundaki bireylerin Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test ($z = -2.63$, $p < .05$) arasında anlamlı bir fark ve son-test-izleme testi ($z = -1.73$, $p < .05$) puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi kontrol grubu çocukların da değerlendirme araçlarından aldıkları son-test toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu ve izleme testinde de bilgi ve becerilerindeki bu değişimin korunduğu söylenebilir.

Tablo 66

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	20.37	6.30	32.58	3.17	32.63	3.42
Plasebo	19	18.95	6.37	24.89	4.85	22.42	7.02
Kontrol	19	19.42	6.05	21.21	5.74	21.47	5.10
Toplam	57	19.58	6.16	26.23	6.65	25.51	7.34

Araştırmada kullanılan Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı alınan puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan anasınıfı çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 66'da verilmiştir.

Tablo 67

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	45.97	2	32.482	.00*	Deney- Plasebo, Deney-Kontrol
Plasebo	19	24.79				
Kontrol	19	16.24				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve

beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Akran Zorbaları Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 68

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Akran Zorbaları Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	46.08	2	30.762	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	22.32				Deney-Kontrol
Kontrol	19	18.61				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının Akran Zorbaları Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Akran Zorbaları Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu ve programın etkisinin sekiz hafta sonra da devam ettiği söylenebilir.

Deney grubundaki anasınıfı çocuklarının Akran Zorbaları Değerlendirme Aracı ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 69'da verilmiştir.

Tablo 69

Anasınıfı Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test-Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran Zorbalığı	Negatif Sıra	0	.00	.00	-3.82	.00*
Değerlendirme Aracı	Pozitif Sıra	19	10.00	190.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 69'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları deney öncesi (Ön-test) ve deney sonrası (Son-test) puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z=-3.82, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 70

Anasınıfı Deney Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran Zorbalığı	Negatif Sıra	5	9.70	48.50	-.253	.80
Değerlendirme Aracı	Pozitif Sıra	9	6.28	56.50		
	Eşit	5				

p<.05

Tablo 70'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (z=-.253, p>.05). Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı son-test puan

ortalamları ile izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ve sekiz hafta sonra yapılan izleme ölçümlerinde; Güvenli Çocuk Programı'nın çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerindeki etkililiğinin korunmuş olduğu görülmektedir.

Tablo 71

Anasınıfı Plasebo Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	5	4.10	20.50	-2.84	.005
	Pozitif Sıra	13	11.58	150.50		
	Eşit	1				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	9	9.94	89.50	-1.11	.265
	Pozitif Sıra	7	6.64	46.50		
	Eşit	3				

p<.05

Tablo 71'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı plasebo grubundaki bireylerin Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test (z= -2.84, p<.05) arasında anlamlı bir fark olduğunu; ancak son-test-izleme testi (z= -1.11, p<.05) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir. Son-test-izleme testinde fark oluşmaması placebo grubundaki çocukların bilgi ve becerilerindeki değişimin korunduğunu göstermektedir.

Tablo 72

Anasınıfı Kontrol Grubunun Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	5	6.50	32.50	-2.33	.020
	Pozitif Sıra	13	10.65	138.50		
	Eşit	1				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	9	8.50	76.50	-.393	.69
	Pozitif Sıra	9	10.50	94.50		
	Eşit	1				

p<.05

Tablo 72'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı kontrol grubundaki bireylerin Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test ($z = -2.33$, $p < .05$) arasında anlamlı bir fark olduğunu; ancak son-test-izleme testi ($z = -.393$, $p < .05$) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi kontrol grubu çocuklarında değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak bilgi ve becerilerinde artış olduğu söylenebilir. Son-test-izleme testinde fark oluşmaması kontrol grubundaki çocukların bilgi ve becerilerindeki değişimin korunduğunu göstermektedir.

Tablo 73

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	12.32	2.91	14.05	2.53	15.74	2.00
Plasebo	19	11.05	3.22	11.95	4.20	12.00	4.35
Kontrol	19	11.21	3.69	12.58	3.10	12.53	3.03
Toplam	57	11.53	3.28	12.86	3.40	13.42	3.62

Araştırmada kullanılan Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde edilen puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan anasınıfı çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 73'de verilmiştir.

Tablo 74

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Deney	19	34.11	2	2.771	.25
Plasebo	19	26.00			
Kontrol	19	26.89			

p<.05

Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark oluşmadığı görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olmadığı söylenebilir.

Tablo 75

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	40.24	2	13.322	.001*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	23.42				Deney-Kontrol
Kontrol	19	23.34				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerine güven düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra da etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 76'da verilmiştir.

Tablo 76

Anasınıfı Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran	Negatif Sıra	4	8.38	33.50	-2.29	.022*
Zorbalığı	Pozitif Sıra	14	9.82	137.50		
Değerlendirmeye Aracı	Eşit	1				

*p<.05

Tablo 76'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.29$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerine güvenleri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 77

Anasınıfı Deney Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi- Son-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Akran	Negatif Sıra	3	4.67	14.00	-2.62	.009*
Zorbalığı	Pozitif Sıra	12	8.83	106.00		
Değerlendirme Aracı	Eşit	4				

*p<.05

Tablo 77'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.62$, $p<.05$). Ancak, fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, negatif sıralar yani izleme puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu

durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları izleme testi puanı ortalamaları lehine yani pozitif sıraların yüksek olduğu ve Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerine güven üzerindeki etkisinin sekiz hafta sonra da devam ettiği söylenebilir.

Tablo 78

Anasınıfı Plasebo Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	3	3.67	11.00	-3.25	.001*
	Pozitif Sıra	15	10.67	160.00		
	Eşit	1				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	7	9.71	68.00	-1.09	.277
	Pozitif Sıra	12	10.17	122.00		
	Eşit	0				

*p<.05

Tablo 78'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı plasebo grubundaki bireylerin Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları ön-test-son-test (z= -3.25, p<.05) arasında anlamlı bir fark olduğunu; ancak son-test-izleme testi (z= -1.09, p>.05) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi placebo grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak kendilerine güvenlerinin arttığı ve izleme testinde de bu değişimin korunduğu görülmektedir.

Tablo 79

Anasınıfı Kontrol Grubunun Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	4	4.50	18.00	-2.43	.015*
	Pozitif Sıra	11	9.27	102.00		
	Eşit	4				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	5	7.10	35.50	-.28	.78
	Pozitif Sıra	7	6.07	42.50		
	Eşit	7				

*p<.05

Tablo 79'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı kontrol grubundaki bireylerin Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları ön-test-son-test ($z = -2.43$, $p < .05$) arasında anlamlı bir fark olduğunu; ancak son-test-izleme testi ($z = -.28$, $p > .05$) arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi kontrol grubu çocukların da değerlendirme aracından aldıkları toplam puanlar açısından grup kendi içinde değerlendirildiğinde yaş ve gelişimlerine bağlı olarak kendilerine güvenlerinin arttığı ve izleme testinde de bu değişimin korunduğu görülmektedir.

Tablo 80

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı Puanının Ön-test, Son-test, İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	N	Ön-test		Son-test		İzleme Testi	
		X	Ss	X	Ss	X	Ss
Deney	19	18.95	2.64	24.53	2.01	23.63	2.29
Plasebo	19	18.94	2.68	19.26	3.02	21.05	2.46
Kontrol	19	19.16	3.76	19.63	3.44	19.32	3.45
Toplam	57	19.02	3.02	21.14	3.72	21.33	3.26

Araştırmada kullanılan İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı alınan puana ilişkin denenceler test edilmeden önce deney, kontrol ve plasebo gruplarında yer alan anasınıfı çocuklarının elde ettikleri ön-test, son-test ve izleme testi puanlarının, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 80’de verilmiştir.

Tablo 81

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı’ndan Elde Ettikleri Son-test Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Deney	19	44.87	2	26.420	.00*	Deney-Plasebo,
Plasebo	19	20.00				Deney-Kontrol
Kontrol	19	22.13				

*p<.05

Anasınıfı çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı’ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı’na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı’na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı’ndan elde ettikleri son-test puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların son-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 82

Anasınıfı Deney, Plasebo ve Kontrol Gruplarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Elde Ettikleri İzleme Testi Puanlarına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırmalar Testi Sonucu

Gruplar	n	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	p
Deney	19	41.45	2	18.295	.00*
Plasebo	19	26.66			
Kontrol	19	18.89			

Anasınıfı çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Sıra ortalamaları dikkate alındığında, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri izleme testi puan ortalamaları kontrol ve plasebo grubunda yer alan çocukların izleme testi puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir. Deney grubundaki anasınıfı çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test ve son-test puanları üzerinde Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 83'de verilmiştir.

Tablo 83

Anasınıfı Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	Son-test- Ön-test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	1 18 0	1.00 10.50	1.00 189.00	-3.79	.00*

*p<.05

Tablo 83'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test ve deney sonrası son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir (z= -3.79, p<.05). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan anasınıfı deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puan ortalamaları ön-test puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksektir ve Güvenli Çocuk Programı çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkilidir denebilir.

Tablo 84

Anasınıfı Deney Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Ölçüm	İzleme testi-Son- test	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı	Negatif Sıra Pozitif Sıra Eşit	11 7 1	10.36 8.14	114.00 57.00	-1.25	.212

p<.05

Tablo 84'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (z= -1.25, p>.05). Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan

deney grubu çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı son-test puan ortalamaları ile izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ve Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerini sanal ortamdaki zorbalıktan koruma bilgi ve becerisinde sekiz hafta sonra da devam ettiği sđylenebilir.

Tablo 85

Anasınıfı Plasebo Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	6	8.25	49.50	-1.19	.85
	Pozitif Sıra	8	6.94	55.50		
	Eşit	5				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	6	6.25	37.50	-1.85	.064
	Pozitif Sıra	11	10.50	115.50		
	Eşit	2				

p<.05

Tablo 85'de yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyinde plasebo grubundaki çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test (z= -.19, p>.05) ve son-test-izleme testi (z= -1.85, p>.05) puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu durumda, plasebo grubunda yer alan anasınıfı düzeyi çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı sđylenebilir.

Tablo 86

Anasınıfı Kontrol Grubunun İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan Aldıkları Ön-test-Son-test ve Son-test-İzleme Testi Puanlarına İlişkin Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

İkili Karşılaştırmalar	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p	
Son-test-Ön-test	Negatif Sıra	1	1.50	1.50	-1.66	.10
	Pozitif Sıra	4	3.38	13.50		
	Eşit	14				
İzleme Testi-Son-test	Negatif Sıra	10	7.75	77.50	-.50	.62
	Pozitif Sıra	6	9.75	58.50		
	Eşit	3				

p<.05

Tablo 86'da yer alan istatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyindeki kontrol grubu çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test-son-test ($z = -1.66$, $p > .05$) ve son-test-izleme testi ($z = -.50$, $p > .05$) puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu durumda, kontrol grubunda yer alan anasınıfı düzeyi çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı ön-test-son-test ve son-test-izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

Araştırma sonucunda; deney ve kontrol grupları arasında ön-test puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık bulunmuştur. Ön-test puanının kontrol grubundaki çocuklarda deney grubundaki çocuklara göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < .01$). Kruskal Wallis H Testi sonuçlarına göre, araştırmaya katılan çocukların hangi gruptan olduğuna bakmaksızın, ön-test ve düzeltilmiş son-test puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < .01$). Düzeltme sonucunda deney ve kontrol grupları arasındaki son-test puanlarının anlamlı derecede farklı olduğu, deney grubunun puanının anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($p < .01$). Güvenli Çocuk Programı'na katılmayan kontrol grubunun ön-test ve son-test sonuçlarında kendini koruma becerisinin değişmediği belirlenmiştir ($p > .05$). Analiz sonuçlarında, çocukların ölçme araçlarına ait son-test, izleme testi puan ve ilkökul birinci sınıf çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar

arasında son-testte ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.72$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın negatif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test puanının izleme testi puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ve Güvenli Çocuk Programı ilkokul birinci sınıf düzeyi çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkisinin aradan zaman geçtikten sonra azaldığı belirtilebilir. İkokul birinci sınıf çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin devam ettiğini göstermektedir ($z=-1.66$, $p>.05$). İkokul birinci sınıf çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu, Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre Son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İkokul birinci sınıf düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.14$, $p>.05$). Ancak, fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, negatif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları izleme testi puan ortalamaları son-test puan ortalamalarından düşüktür ve Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerini akran zorbalığından koruma bilgi ve becerisi

üzerinde sekiz hafta sonra negatif sıralar lehine olduğu ve bu boyutta Programın etkisinin devam etmediği söylenebilir. İlkokul birinci sınıf düzeyi çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde anlamlı fark olduğu görülmektedir. Ancak hangi gruplar lehine fark olduğu incelendiğinde; birinci sınıf düzeyinde son-test ve izleme testi için plasebo-deney ve plasebo-kontrol grupları arasında plasebo grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu ve farkın son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmüştür. İlkokul birinci sınıf çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlarda fark oluşmadığı görülmektedir. Deney grubu çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puana göre; Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerini sanal ortamdaki zorbalıktan koruma bilgi ve becerisinde sekiz hafta sonra negatif sıralar lehine değiştiği ve Programın etkisinin azaldığı söylenebilir.

Anasınıfı çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test ve sekiz hafta sonraki izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin devam ettiğini göstermektedir ($z=-.022$, $p<.05$). Anasınıfı çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı

düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin sekiz hafta sonra da korunduğunu göstermektedir ($z=-3.83$, $p>.05$). Anasınıfı çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında Son-test ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin sekiz hafta sonra da korunduğunu göstermektedir ($z=-253$, $p>.05$). Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark oluşmadığı görülmektedir. Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.29$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu ($z=-2.62$, $p<.05$); ve fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, negatif sıralar yani izleme puanı lehine olduğu ve Programın etkisinin devam ettiği görülmektedir. Anasınıfı çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu, Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test ve deney sonrası son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z= -3.79$, $p<.05$).

Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani Son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin korunduğunu göstermektedir ($z = -1.25, p > .05$).

Öğretmen ve Aile Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bu kısmından toplanan verilerin analizleri için sürekli karşılaştırmalı veri analizi yöntemine dayalı bir yaklaşım izlenmiştir. Öğretmenler ve ailelerle yapılan ön görüşmeler, deney grubunda yer alan çocuklara uygulanan program, öğretmenler ve ailelerle yapılan bilgilendirme semineri ve bilgilendirici dokümanların paylaşımının ardından yapılan son görüşmelerden elde edilen veriler bu yaklaşımla analiz edilmiştir. Kullanılan bu yaklaşım, araştırmacının bütün verileri derinlemesine incelemesi, verileri birbirleri ile karşılaştırması, bütün ana temaları içeren bir veri kümesi oluşturulması gibi süreçleri kapsamıştır.

Görüşmelerden elde edilen veriler deney, plasebo ve kontrol grubu çocukların öğretmen ve aileleri şeklinde gruplanarak kendi içlerinde ön görüşme ve son görüşme bulguları şeklinde yer almaktadır. Ön görüşmelerin analizler sonucunda elde edilen bulgular araştırma sorularına paralel olarak “çocuk istismarına, istismarcının kimliğine, çocuk istismarını önleme ve çocuk istismarını önlemede ailenin katkısı”; son görüşmelerden elde edilen bulgular da olarak “çocuk istismarına, istismarcının kimliğine, çocuğunuzda kendini korumaya yönelik gözlemlendiğini davranışlar ve çocuk istismarını önlemede ailenin katkısı” başlıkları altında sunulmaktadır:

Öğretmen (D) ön görüşme bulguları.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;	Çocuk istismarını önleme;	Ailenin katkısı;
Fiziksel	Ruh sağlığı bozuk kimseler	Hayır demeyi öğretme	Çocukla iyi iletişim
Psikolojik	Arkadaş	Yardım istemeyi öğretme	Dinleme
Çalıştırılması	Yakın çevre	Güvendikleri bir yetişkine anlatma	Güven
Sevgi ve saygıdan yoksun kalma		Sır saklamama	İyi-kötü davranış, dokunuşu öğretme

Şekil 14. Deney grubu öğretmenlerin ön görüşme kod ve temaları

Araştırmada yer alan deney grubu öğretmenlerin ön görüşmelerde yer alan çocuk istismarı tanımlamalarına bakıldığında; fiziksel, psikolojik istismardan ve çocuğun ekonomik kazanç elde etmek için çalıştırılmasından bahsettikleri görülmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin bu kapsamda ihmale dair tanım yaptıkları da belirtilebilir. Çocuğa zarar verebilecek kimseler arasında; ruh sağlığı bozuk kişiler, arkadaş ve yakın çevreden söz etmişlerdir. Konuya dair deney grubu öğretmenlere ait alıntılar aşağıda yer almaktadır:

'Çocuğun istemediği durumlara maruz kalmasıdır. Zorla çalıştırılması, kötü amaçlar için kullanılması, saygı ve sevgiden yoksun kalmasıdır.' Od-b-ong

'Çocuğun iletişimde bulunduğu arkadaşları, yakın çevresi zarar verir.' Od-b-ong

Öğretmenlerin istismarın önlenmesine dair soruya verdikleri yanıtlar arasında; hayır demeyi öğretme, yardım istemeyi öğretme, güvendikleri bir yetişkine anlatma ve sır saklamama yer almaktadır. Konuya dair deney grubunda yer alan öğretmen fikrini

'...Çocuğa hayır demeyi öğretme, yardım istemeyi, bedenini korumayı, her zaman sır saklanmayacağını onlara öğretmeliyiz. Öğretmenler okulda aileler evde onları bilinçlendirmeli. Ayrıca, cezalar yas ayrımı olmadan çok ağır, kesin ve etkili olmalı...çocuklara istemedikleri bir durumla karşılaştıkları zaman çılgılık atma ve bunu güvendikleri bir yetişkine anlatmaları sağlanmalıdır.' Od-a-ong

şeklinde belirtmiştir.

Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocukla iyi iletişim kurmanın öneminden, çocukları etkili

şekilde dinlemekten, onlara güven vermekten ve iyi-kötü davranış ve dokunuşu öğretmenin öneminden bahsetmişlerdir. Konuya dair öğretmen alıntılarında aşağıda yer verilmiştir.

'Aile çocuklarını dinlemelidir. Çocuklarıyla iyi iletişim içinde olmalıdır. Çocuk ailesine güvenebileceğini bilmelidir. Aile çocuğa iyi ve kötü davranışları, dokunuşları öğretmelidir.' Od-a-ong

'Çocuğumuzla aileler olarak konuşmalıyız. Dışarıya tek başına göndermemeliyiz. Kontrol etmeliyiz. Her gün en az yarım saat çocuğumuzu karşımıza alıp dinlemeliyiz. Aile çocuğunu her an gözetim altında tutmalıdır. Çocuğunu ihmal etmemeli. Daima kol kanat germelidir.' Od-b-ong

Öğretmen (D) son görüşme bulguları.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;	Çocuklarda gözlemlenen kendini koruma becerisi;	Ailenin katkısı;
Sözel	Anne-baba	Tanımadıkları kişilerin verdiği yiyecek, hediye vb. şeyleri kabul etmeme	Çocukların kendilerini koruma için nasıl tepkiler verebileceklerini rol-oyunama ile öğretme
Fiziksel	Arkadaş	Tuvalet ihtiyacını giderirken mahremiyet	Ailelerin ve çocukların iyi bir şekilde bilgilendirilmeleri
Cinsel	Ruh sağlığı bozuk kimseler	Zorba davranışlara itiraz etme	İletişim
	Alkol ve uyuşturucu bağımlıları	Zorbalığı bildirme	Kontrol-denetim
	Yakın akraba		
	Komşu		
	Tanıdık kişiler		

Şekil 15. Deney grubu öğretmenlerin son görüşme kod ve temaları

Çocuklarla program uygulandıktan ve öğretmen ve aileler için bilgilendirici seminer düzenlendikten sonra öğretmenlerle tekrar bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler çocuk istismarını; sözel, fiziksel ve cinsel olmak üzere üç tür şeklinde tanımlamış ve istismarcıya dair soruya; anne-baba, arkadaş, ruh sağlığı bozuk kimseler, alkol ve uyuşturucu bağımlıları ve yakın akraba şeklinde cevap vermişlerdir. Konuya dair öğretmen cevapları aşağıda yer almaktadır.

'Sevgi, ilgi yönünden çocuğu yoksun bırakmak, bakımını yapmamak, çocuğu çalıştırmak, sözel olarak çocuğu hırpalamak, dayak vb. Fiziksel şiddet uygulamak, cinsel olarak taciz ve tecavüzde bulunmak istismardır.' Od-a-song

'Ruh sağlığı yerinde olmayanlar, alkol ve uyuşturucu bağımlıları, ahlak-eğitim yönünden eksik olan bireyler, toplum içinde güçsüz, zayıf karakterli bireyler...genellikle en yakın akraba, komsu, tanıdık kişiler.' Od-a-song

'Çocuğun iletişim kurduğu herkes zarar verebilir. Anne, babası, kardeşleri, akrabası, komşuları, arkadaş çevresi çocuğa zarar verebilir.' Od-b-song

Öğretmenlerin istismarının önlenmesine dair soruya verdikleri yanıtlar arasında; çocukları koruma, başkalarının yardımını kabul etmemeyi öğretme, hayır demeyi, yardım istemeyi, dokunulmayı reddetmeyi öğretme ve çocukla iletişim yer almaktadır. Öğretmenlerin genel olarak çocukların konuya dair bilgi ve becerilerini geliştirici noktalara odaklandıkları görülmektedir. Konuyla ilgili olarak öğretmenlerden biri;

'Tanımadıkları kişilerin verdiği yiyecek, hediye vb. şeyleri kabul etmeme, giyinirken yanında kimseyi istememe, tuvalet ihtiyacını giderirken kapıyı kapalı tutmaya özen gösterme, akran gruplarıyla oynarken zorba davranışlara karşı hoşlanmadığını söyleme, zorbalık durumunu bildirme.' Od-a-song

şeklinde fikrini belirtmiştir.

Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocukların kendilerini koruma için nasıl tepkiler verebileceklerini rol-oyname ile öğretme, ailelerin ve çocukların iyi bir şekilde bilgilendirilmeleri, iletişim ve kontrol-denetimin öneminden bahsetmişlerdir. Konuya dair öğretmen alıntılarında aşağıda yer verilmiştir.

'Sık sık çocuğunu kontrol etmeli. Tek başına başıboş çocuğunu bırakmamalı. Sorular sorup cevaplar alarak denetlemeli. Gözetim altında tutmalı. Olumsuz bir durum sezdiğinde hemen sorunu çözmek için harekete geçmeli.' Od-b-song

'Ailelerin bilinç düzeyinin artırılması, çocukların kendilerini koruma için nasıl tepkiler verebileceklerini rol-oyname ile öğrenmeleri, ailelerin ve çocukların iyi bir şekilde bilgilendirilmeleri programın güçlü yönleri arasında...' Od-a-song

Programın güçlü yönlerine dair öğretmenlerden biri fikrini aşağıdaki şekilde belirtmiştir.

'Program, çocuğun olayların farkına varmasını ve kötü durumlar karşısında bilinçlenmesini sağlıyor. Çocuğa (kendini istismar durumundan koruması için) kuvvetli bilinç sağlıyor.' Od-b-song

Öğretmen (P) ön görüşme bulguları.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;	Çocuk istismarını önleme;	Ailenin katkısı;
Sözel	Art niyetli kimseler	Güvendikleri bir yetişkine anlatma	Yabancılara yaklaşmama
Cinsel	Ruh sağlığı bozuk kimseler	İstemediği bir durum karşısında itiraz etme	Yabancılardan bir şey almama
Fiziksel			Çocukla iyi iletişim
Ruhsal			

Şekil 16. Plasebo grubu öğretmenlerin ön görüşme kod ve temaları

Araştırmada plasebo gurubunda yer alan öğretmenlerin ön görüşmelerdeki çocuk istismarına ve istismarcıya dair tanımlamalarına bakıldığında; çocuk istismarını sözel, cinsel, fiziksel ve ruhsal olarak belirttikleri ve istismarcıyı da art niyetli ve ruh sağlığı bozuk kimseler şeklinde belirttikleri görülmektedir. Konuya dair öğretmenlerin yanıtlarından kesitlere aşağıda yer verilmiştir.

'Art niyetli insanlar zarar verir, dokunarak ya da sözleriyle çocuğa zarar verirler. Art niyetli insanlar, kendi ihtiyacı olan cinsel isteğini masum olan çocuklara, vücutlarına dokunarak...zarar verebilirler.' Op-a-ong

'Bedensel ve ruhsal olarak çocuğa zarar vermektir.' Op-b-ong

Çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler arasında; çocukların bu durumu güvendikleri bir yetişkine anlatma ve istemediği bir durum karşısında itiraz etmelerine vurgu yapılmıştır. Konuyla ilişkili öğretmen alıntıları aşağıdaki şekildedir:

'Çocuklara kendine zarar verebileceği veya çocuğun rahatsız olabileceği bir durumla karşılaşması durumunda yetişkin kişilere söylemesini veya o kişiye izin vermemesini öğretiliyiz.' Op-a-ong

Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; yabancılara yaklaşmama, yabancılardan bir şey almama ve çocukla iyi iletişim kurarak herhangi bir istismar durumunda geç kalmadan konuya dair bilgi sahibi olmanın öneminden bahsetmişlerdir. Konuya dair öğretmen alıntılarında aşağıda yer verilmiştir.

'Çocuklarla anne babaların bu konuları açık açık ve çocuğun anlayabileceği bir dille konuşması gerekiyor.' Op-b-ong

'Aile çocuğuna yabancı kişilerin kendisine dokunmasını, sevmesini izin vermemesini öğretmeli, bir de yabancılardan hiçbir şey almamasını söylemeli. Eğer bu durum yakınlarında olursa anne babasına söylemesini istemeli çocuktan...' Op-a-ong

Öğretmen (P) son görüşme bulguları.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;	Çocuklarda gözlemlenen kendini koruma becerisi;	Ailenin katkısı;
Sözel	Bakıcı	Yabancılara yaklaşmama	Çocuğa ve haklarına saygı gösterme
Fiziksel	Öğretmen	Gerektiğinde bağırarak yardım isteme	Sevgi ve saygı gösterme
	Akranlar	Uzaklaşma	Çocukla iletişim
	Ruh sağlığı bozuk kimseler	Aileleriyle birlikte olma	Uzman desteği
	Kendine güvenmeyen kimseler	Yalnız kalmama	
	Çocukluğunda şiddet görmüş kimseler		

Şekil 17. Plasebo grubu öğretmenlerin son görüşme kod ve temaları

Güvenli Çocuk Programından bağımsız etkinlikler çocuklarla uygulandıktan, öğretmen ve aileler için bilgilendirici seminer düzenlendikten sonra öğretmenlerle tekrar bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler çocuk istismarını; sözel ve fiziksel olmak üzere iki tur şeklinde tanımlamış ve istismarcıya dair soruya; arkadaş, ruh sağlığı bozuk kimseler, kendine güvenmeyen ve çocukluğunda şiddet görmüş kimseler şeklinde cevap vermişlerdir. Konuya dair öğretmen cevapları aşağıda yer almaktadır.

'Çocukların bakıcıları, okuldaki öğretmen, akran veya akranları tarafından çocuğun hoşuna gitmeyen bir söz veya bir dokunuştur.' Op-a-song

Çocuklarda istismardan korunmak için öğretmenlerin gözlemlediği ve belirttiği; yabancılara yaklaşmama, gerektiğinde bağırarak yardım isteme, uzaklaşma, aileleriyle birlikte olma ve yalnız kalmama gibi davranışlar yer almaktadır. Konuya dair öğretmenlerden biri görüşünü aşağıdaki şekilde belirtmiştir.

'Genel olarak aileleriyle birlikte olma tercihleri, bazı çocuklarda sokakta yalnız oynama korkusu gibi davranışlar sergiliyorlar.' Op-b-song

Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocuğa ve haklarına saygı gösterme, sevgi ve saygı gösterme ve çocukla iletişim içinde olmanın öneminden bahsetmişlerdir. Konuya dair öğretmen alıntılarında aşağıda yer verilmiştir.

'Ailedeki bireyler, birey ve çocuk haklarına saygı göstermeli ve sevgi göstereceğini çocuğa öğretmeli. Çocuk ailede saygı ve sevgi görerek büyümeli, aile de bu şekilde katkı sağlamalı.' Op-a-song

'Çocuklarla anne babaların bu konuları açık açık ve çocuğun anlayabileceği bir dille konuşması gerekiyor. Ailenin bir uzmandan yardım almaşı iyi olacaktır.' Op-b-song

'Çocuk istismarıyla ilgili okullarda ders verilmesini ve çocukların bu konuları yetişkinle konuşmanın ayıp bir şey olmadığını benimsetmeler ve bu gibi durumlarda neler yapması gerektiğini bilmeli ve bu gibi durumlara nelerin girdiğini öğrenmeler.' Op-a-song

Öğretmen (K) ön görüşme bulguları.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;	Çocuk istismarını önleme;	Ailenin katkısı;
Fiziksel	Ruh sağlığı bozuk kimseler	Güvendikleri bir yetişkine anlatma	Çocukla iletişim
Ruhsal-duygusal	Aileler	İstismar ile ilgili önleyici eğitim	Çocuğu gözlemlene
Cinsel	Akrabalar		İstismar ile ilgili eğitim
İhmal edilme	Komşular		

Şekil 18. Kontrol grubu öğretmenlerin ön görüşme kod ve temaları

Araştırmada kontrol gurubunda yer alan öğretmenlerin ön görüşmelerdeki çocuk istismarına ve istismarcıya dair tanımlamalarına bakıldığında; çocuk istismarını fiziksel, ruhsal-duygusal, cinsel olmak üzere tanımladıkları ve ihmale dair fikirlerini belirttikleri görülmektedir. Öğretmenlerin, istismarcıyı da ruh sağlığı bozuk kimseler, aileler, akrabalar ve komsular şeklinde belirttikleri görülmektedir. Konuya dair öğretmenlerin yanıtlarından kesitlere aşağıda yer verilmiştir.

'Çocuğun duygusal, cinsel ve fiziksel olarak zarar görmesi ve ihmal edilmesidir.' Ok-b-ong

'Aileler, akrabalar, komsular, toplum çocuklara zarar verebilir.' Ok-b-ong

Çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler arasında; çocuklara istismar ile ilgili önleyici eğitim sağlanması ve bu tip durumlarda güvendikleri bir yetişkine anlatabileceklerine dair bilgi verilmesi yer almaktadır. Konuya ilişkin öğretmenlerden biri görüşünü;

'İstismar çeşitlerinin, istismar olduğu farkındalığı için çocuklar eğitilmeli. Duygusal istismar ve ihmal ile ilgili alanlarda farkındalık geç olabilir ama cinsel-fiziksel istismar teşebbüslerinde çocuklar en yakın ailelerden, öğretmeninden bilgi almalı, eğitilmeli.'
Ok-b-ong

şeklinde belirtmiştir.

Ailelerin yapabilecekleri arasında öğretmen görüşleri çocukla iletişim, çocuğu gözlemlene ve istismar ile ilgili ev ortamında zaman zaman konuşularak hatırlatmalar yapılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Öğretmenlerden biri konuya ilişkin görüşünü;

'(ebeveynler) yalnız bırakmayarak, bazı şeyleri basitçe anlatıp böyle bir durumla karşılaşılırsa bunu anne ve babasıyla paylaşması gerektiği anlatılmalı...' Ok-a-ong

'Özellikle anneler uyanık olmalı. İstismar, ihmal ile ilgili eğitim alıp çocukları nasıl gözlemleyeceği öğretilmeli...' Ok-b-ong

Öğretmen (K) son görüşme bulguları.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;	Çocuklarda gözlemlenen kendini koruma becerisi;	Ailenin katkısı;
Duygusal	Aile	Yabacılara yaklaşmama-konuşmama	Aileye güven
Fiziksel	Komşu	Gerektiğinde bağırarak yardım isteme	Çocukla iletişim
Cinsel	Ruh sağlığı bozuk kimseler		Hayır demeyi öğretme
Psikolojik	Tanıdıklar		İyi bir gözlemci olma
	Yabancılar		İstismarı önleme eğitimi alma
			Çocuğu bilgilendirme

Şekil 19. Kontrol grubu öğretmenlerin son görüşme kod ve temaları

Araştırmada kontrol gurubunda yer alan öğretmenlerin son görüşmelerdeki çocuk istismarına ve istismarcıya dair tanımlamalarına bakıldığında; çocuk istismarını duygusal, fiziksel, cinsel ve psikolojik olarak belirttikleri ve istismarcıyı da ruh saklığı bozuk kimseler, aile, komşu, tanıdıklar ve yabancı kimseler şeklinde belirttikleri görülmektedir. Konuya dair öğretmenlerin yanıtlarından kesitlere aşağıda yer verilmiştir.

'Çocuklara çeşitli kişiler tarafından duygusal, fiziksel, cinsel ve psikolojik olarak zarar vermesidir.' Ok-a-song

'Çocuklar tanımadıkları insanlardan olduğu kadar tanıdıklarından da zarar görebilirler...' Ok-a-song

Çocuklarda istismardan korunmak için öğretmenlerin gözlemlediği davranışlar arasında; yabancılara yaklaşmama-konuşmama ve gerektiğinde bağırarak yardım isteme gibi davranışlar yer almaktadır. Konuya dair öğretmenlerden biri görüşünü aşağıdaki şekilde belirtmiştir.

'Akranlarıyla olan ilişkilerinde kendilerini koruma ve karşı tarafa tepkilerinde yaşlarının gereği davranışlar sergiliyorlar. Tehlikeli durumların tanımlarını yapabiliyor ve önlem alabiliyorlar.' Ok-b-song

Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; aile güven, çocukla iletişim, çocuğa hayır demeyi öğretme, iyi bir gözlemci olma, istismarı önleme eğitimi alma ve çocuğu konuyla ilgili bilgilendirmenin öneminden bahsetmişlerdir. Konuya dair öğretmen alıntılarında aşağıda yer verilmiştir.

'Öncelikle çocuk ailesine güven duymalıdır. Aile çocuğa iyi ve kötü davranışları anlatmalı, çocuğuyla iyi iletişim içinde olmalıdır. Çocuğa gerektiğinde hayır demeyi öğretmelidir. Çocuğuna karşı iyi bir gözlemci olmalıdır.' Ok-a-song

'Çocuk istismarının tüm boyutlarını öğrenip çocuklarını koruma yollarını öğrenmeliler. İstismara karşı önleme eğitimi almalılar. Çocuklarını uygun dil ile aydınlatmalılar.' Ok-b-song

Çocuk istismarının ne olduğu ve istismarcının kim(ler) olabileceğine dair deney grubundaki ailelerin görüşleri:

Güvenli Çocuk Programı çocuklara uygulanmadan, ailelerle bilgilendirici seminer yapılmadan ve dokümanlar paylaşılmadan önce ön görüşmeler yapılmış ve deney grubundaki aileler çocuk istismarına ve istismarcıya dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını fiziksel, psikolojik, sözel olarak

tanımlarken; çocukların hırpalanması ve dövülmesine ek olarak ilgisiz ve sevgisiz bırakılmasını da tanımlamaları içerisinde belirtmişlerdir. İstismarcının kimliğine ilişkin olarak; aileler, yakınlar, tanıdıklar ve öğretmenlere ek olarak yabancıları ve çocukluğunda istismara uğramış kişileri de istismarcı şeklinde belirtmişlerdir.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;
Fiziksel	Aile
Ruhsal-psikolojik	Ruh sağlığı bozuk kimseler
Sözel	İstismara uğramış kişiler
İlgisiz ve sevgisiz bırakma	Akrabalar
Hırpalanma, dövülme	Yetişkinler
	Öğretmenler
	Madde bağımlıları
	Kendinden büyük çocuklar
	Akranlar
	Tanıdıklar
	Yabancılar

Şekil 20. Deney grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair ön görüşme kod ve temaları

'Çocuğun fiziksel ve ruhsal zarara uğratılmasıdır...diğer kişiler, ailesi de dahil olmak üzere çocuğa zarara verebilir...anne ve babasından sözel ya da fiziksel şiddet gören çocuklar...' Vd-b1-ong

'Bir çocuğa fiziksel veya psikolojik olarak kötü davranılması ve (bundan) çocuğun gelişiminin olumsuz etkilenmesidir. Anne ve babalar...kural koymayarak, ev ortamında mutsuz bırakarak, dışarıda uğrayacağı tehlikeler konusunda uyarmayarak ve çocuklara kendilerini nasıl koruyacaklarını öğretmeyerek zarar verirler...' Vd-b2-ong

'Bir yetişkin...tarafından çocuğa yapılan kötü davranıştır. Çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini etkileyen, bilerek ya da bilmeyerek yapılan tüm davranışlar ve kötü muamele olarak açıklayabiliriz.' Vd-b4-ong

'Bir çocuğa yetişkin biri tarafından kötü davranılması çocuk istismarıdır. Çocuk istismarı için sadece cinsel taciz olması gerekmez sözle de taciz edebilir ya da çocuğun hırpalanması, dövülmesi, kötü muamele görmesi de çocuk istismarıdır.' Vd-a2-ong

'Çocuğa istismarda bulunan ya da zarar veren kişiler muhakkak çocukluğunda...istismara uğramış; ruhsal, fiziksel anlamda zarar görmüş kişidir...Ruh sağlığı bozuk olan insanlar çocuklara zarar verebilirler. Ailesi de bazen

farkında olmadan çocuklara zarar verebiliyor. Aile tarafından yeterince ilgi ve sevgi görmeyen çocuklarımız var...' Vd-b3-ong

'Güvendiğimiz en yakın akrabalar zarar verebilir. Madde bağımlıları, psikolojik ve ruhsal sağlığı yerinde olmayan insanlar. Eğitim kurumundaki öğretmenler bile zarar verebilir.' Vd-a1-ong

'Çocuktan büyük olan herkes çocuğa zarar verebilir. İlla erkek ya da yetişkin birinin olması gerekmez. Beş yaşındaki bir çocuğa 15 yaşındaki bir çocuk da istismarda bulunabilir. Hepimizin yanlış bildiği büyüklerin çocukları zorla öpmesi sevmek amaçlı bile olsa, zorla kucaklarına alıp sevmeleri de (çocuklara) zarar verir.' Vd-a3-ong

'Akran grubunun baskıları da söz konusu olabileceği gibi ailedeki kişiler, yakın akraba, komşu veya hiç tanımadığımız kişiler bile...zarar verebilir.' Vd-a4-ong

'Daha çok ailenin tanıdığı ve güvenini kazanmış kişiler zarar veriyor.' Vd-a5-ong

İstismar yasasına dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programı çocuklara uygulanmadan, ailelerle bilgilendirici seminer yapılmadan ve dokümanlar paylaşılmadan önce ön görüşmeler yapılmış ve pek çok aile istismar yasasına dair bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. İstismar yasası hakkında bilgi sahibi olan ailelerin görüşleri aşağıdaki şekildedir.

'Duydum, yasanın kabul edilmesi tecavüzcünün affı anlamına gelir. Büyük travmalar yasayan çocukların tecavüzcüsüyle evlenmesi çocuğa yapılan büyük bir zulümdür.' Vd-b1-ong

'Duydum. Yasa ile ilgili yas ayrımı yapıldığını, 12 yas altı için ayrı cezai işlemler uygulandığını, 12 yas üstü cinsel istismara uğramış çocuklar için ayrı cezai işlemler uygulandığını duydum...eğer ortada bir istismar varsa cezası yas ayrımı olmadan kesin ve etkili olmalı...' Vd-b2-ong

'Duydum... kabul edilebilir bir uygulama olarak görmüyorum.' Vd-a2-ong

'Evet, islenen cinsel istismar suçunda, mağdurla failin evlenmesi durumunda infazın ertelenmesini uygun bulmuyorum.' Vd-a4-ong

Çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programı çocuklara uygulanmadan, ailelerle bilgilendirici seminer yapılmadan ve dokümanlar paylaşılmadan önce ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını önlemek için mahremiyet eğitiminden, çocuklara hayır demeyi öğretmenin öneminden, herhangi tehlikeli bir durumda bu durumu güvendikleri bir yetişkine anlatma ve yardım istemeden ve

çocuklarla çalışan meslek gruplarının konuya dair bilgilendirilmesinden bahsetmişlerdir.

Çocuk istismarını önleme;
Mahremiyet eğitimi
Hayır demeyi öğretme
Yardım istemeyi öğretme
Güvendikleri bir yetişkine anlatma
Sır saklamama
Güven duygusu kazandırılmalı
Öğretmen eğitimleri

Şekil 21. Deney grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabileceklerle dair ön görüşme kodları

'Vücudumuzdaki özel alanların anlatılması...bu alanlar mayonun kapattığı yerler olarak bilinir. Hiç kimse sizin özel vücut kısımlarına bakamaz ve dokunamaz. Ayrıca, iyi dokunma ve kötü dokunma nasıl olur anlatmak gerekir. Çocuklar kendini iyi hissetmediği bir dokunuşla karşılaşır ne yapması gerektiğini anlatmalıyız. Kötü sırlar, iyi sırlar hususunda nasıl davranması gerektiğini anlatmalıyız.' Vd-b2-ong

'...ailede bu konuda hassas davranılmalı...çocuk kendisinin özel alanları olduğunu bilmeli. Bu alanlara anne, baba, kardeş de saygı duymalı ve bu alanlara müdahale edildiğinde, çocuk...yanlış giden bir şeylerin olduğunu anlayabilmeli. Öperken, odasına girerken izin isteme. Belli bir yastan sonra banyosun yalnız yapması gibi...bütün çocukların eğitimine önem verilmeli.' Vd-b3-ong

'...bedenim bana özeldir, sen istemediğin surece kimse dokunamaz bilinci verilmeli. Özel yerlerimize kimse dokunamaz, hiç kimse özel yerlerimizi görmemeli bilinci kazandırılmalı. Ev ortamında çocuk çıplak bırakılmamalı...' Vd-b5-ong

'Çocuğa kendini ifade etmeyi çok iyi şekilde öğretmemiz, özgüven kazandırmamız gerekir. 'Hayır' demenin onu koruyabileceğini anlatmamız, yasayabileceği kötü şeyleri korkmadan utanmadan anlayabileceğini sık sık ifade etmemiz gerekir ve en önemlisi güvenebileceği insanlardan yardım alabileceğini söylememiz, anlamasını sağlamamız gerekir.' Vd-a2-ong

'Okulda ve medyada daha etkili uyarıcı reklam, kısa film hazırlanabilir.' Vd-a2-ong

'Kendi bedenini tanıma ve korumayı öğretmek, hayır deme hakkının olduğunu, çocuğun çevresindeki yetişkinlerin çocuğa sevgi ve ilgi gösterirken çocuğun bedenine...saygı duyması gerektiğini öğretmek...birini öpmesi, kucağına oturması için zorlanmamalı ve bedeninin ona ait olduğu öğretilmeli, hissettirilmelidir.' Vd-a3-ong

'Çocukların bu konuda bilinçlendirilmesi gerekir...Anne, baba ve çocuk arasında bazı şifreler oluşturulmalı. Tanımadığı kimseyle iletişime geçmemeli çocuk. Zorlama

gibi durumlarda çocuğun kendini koruyabileceği ya da başkalarına bu durumu söyleyebileceği tutumlar kazandırılmalı. Çocuğa güven duygusu verilmeli, her zaman onun yanında olduğumuzu hissettirilmeliyiz.’ Vd-a4-ong

‘Öğretmenlerin istismar ve ihmal konularında bilgi düzeylerini inceleyen araştırmalar yapılmalı ve cinsel istismarın işaretlerini fark edebilecekleri yeterliliğe gelmeleri gerektiğini düşünüyorum.’ Vd-a5-ong

Çocuk istismarını önlemek için ailelerin yapabileceklerine, katkısına dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programı çocuklara uygulanmadan, ailelerle bilgilendirici seminer yapılmadan ve dokümanlar paylaşılmadan önce ön görüşmeler yapılmış ve deney grubundaki aileler çocuk istismarını önlemeye yönelik katkılarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler konuya ilişkin kendilerinin çocuğu bilgilendirmeleri gerektiğinden ve konu ile ilgili zaman zaman hatırlatmalarda bulunmalarının öneminden bahsetmişlerdir. Çocukların aile üyelerine güven duymalarının ve iyi bir iletişim içerisinde olmalarının herhangi bir sorun ortaya çıktığında durumu kendilerine anlatmalarını kolaylaştıracağını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu durumun sistematik bir hal almadan önlenebileceğini göz önünde bulundurmak önem taşımaktadır. Aileler aynı zamanda, çocuğun arkadaşlarını ve yakın çevresini tanımanın önemine vurgu yaparken, çocuklara ilgi ve sevgi göstermenin ve istemediği herhangi bir şeyi yapmayacağını belirtmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

Ailenin katkısı;
Eğitim
Çocuğu bilgilendirme
Aileye güven
Çocukla iletişim
Hayır demeyi öğretme
Çocuğun arkadaşları ve yakınlarını tanımak
İlgi ve sevgi gösterme
İstemediği bir şeyi yapmayacağını belirtme

Şekil 22. Deney grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için ailenin katkısına dair ön görüşme kodları

'Çocukları duyarlı ve hassas yetiştirmek, insanlara karşı, bütün canlı cansız varlıklara karşı daha duyarlı çocuklar yetiştirmek. Sadece kendi çocuğunu değil; diğer çocukları da önemsemek...' Vd-b1-ong

'Çocuklara önce aile içinde sonra eğitim kurumlarında eğitim verilmelidir...mahrem bölgelerine kimsenin dokunmaması gerektiği öğretilmeli. Anne ve babayla böyle bir durumla karşılaştığında korkmadan konuşabilmesi gerektiği öğretilmeli. Çocuğun istemediği bir davranış karşısında bağırması ve çığlık atması öğretilmeli. Çocuğa iyi niyetli ve kötü niyetli dokunuş ve davranışların öğretilmesi lazım. Anne ve babanın...her zaman yanında olduğunu bilmesi öğretilmeli.' Vd-b2-ong

'...(aile) çocuğa şiddet yapmayarak, şiddeti...normalmiş gibi görmesini engelleyerek, şiddetin zararlarını anlatarak, çocukların sizinle konuşmasına, bütün olumsuzlukları anlatmasına ortam hazırlayarak, kendisini koruması ve olumsuz bir durumda bağırmasını öğreterek...katkı sağlayabilir.' Vd-b4-ong

'Okul arkadaşları ve aileler dâhil komşular, akrabalar herkes iyi tanınmalı...(vücudunda) kimsenin dokunmaması gereken bölgeler öğretilmeli. Yanlış davranan birisi varsa bilinmesi gerektiğinden çocukla sağlıklı iletişim kurulmalı.' Vd-b5-ong

'...her ne olursa, olumsuz ve olumlu gelişen olayları ailelerine rahatça anlatmaları açısından bilgilendirme yapılabilir...' Vd-a1-ong

'Çocuğumuzu bu konuda bilgilendirmek gerekir. Onlar istemediği sürece kimse onlara dokunamaz, öpemez; ve onlara 'hayır' demeyi öğretmeliyiz.' Vd-a2-ong

'Anlatarak, yasamdan koparmadan, kontrollü koruma altına almak...arkadaşlarını aile olarak tanımak, oyun için evlerde misafir etmek, çocuklara birey olarak (kişisel) alan sağlamak...' Vd-a3-ong

'İlk olarak kendine özgüveninin tam olması gerekli ve her şeyi anne ve babalarıyla konuşabilmeliler...her ne olursa olsun bize anlatabilmeleri çok çok önemli ve bizim her anlamda doğru ve yanlışlarında yanında olduğumuzu hissetmeleri gerekiyor...özellikle çocuklarımıza gereken ilgi ve sevgiyi tam anlamıyla vermeliyiz...' Vd-a4-ong

'Çocuklar için hazırlanmış çok güzel videolar var internet ortamında. Çocuklarımızla birlikte bu videoları izleyip üzerinde konuşabiliriz. Çocuklarımız istemediği sürece onları kimsenin aileden dahi olsa öpmesine izin vermemeliyiz. Çocuklarımıza kendine güvenmeyi, kimseden korkmaması gerektiğini anlatabiliriz. Aileler çocuklarıyla daha çok iletişim kurmalı. Çocuklarını dinlemeyi öğrenmeli. Onların yaşı küçük olsa da problemlerini dinleyip birlikte çözüm (yolu) bulmalı ki çocuk da ailesine güvenebileceğini bilip sorunlarını ailesiyle paylaşabilmeli.' Vd-a5-ong

Çocuk istismarının ne olduğu ve istismarcının kim(ler) olabileceğine dair deney grubunda yer alan ailelerin görüşleri:

Çocuklara Güvenli Çocuk Programı uygulandıktan ve ailelerle bilgilendirici seminer düzenlenip dokümanlar paylaşıldıktan sonra son görüşmeler yapılmış ve

deney grubundaki aileler çocuk istismarına ve istismarcıya dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını fiziksel, psikolojik, sözel, cinsel ve ekonomik olarak tanımlarken; çocukları aşağılamanın, ilgilenmeme ve onları dinlememeyi, çocuğu hoşlanmayacağı davranışa maruz bırakmayı da tanımlamaları içerisinde belirtmişlerdir. Ailenin çocuk yetiştirme tutumlarının da zaman zaman bu tip sorunlara yol açabileceğini vurgulamışlardır. İstismarcının kimliğine ilişkin olarak; aile, yakınlar, tanıdıklar, arkadaşlar ve öğretmenlere ek olarak yabancıları ve madde bağımlısı kişileri de istismarcı şeklinde belirtmişlerdir.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;
Cinsel, psikolojik, fiziksel, ruhsal ve sözel olarak zarar verme	Aile
Aşağılamak	Tanıdıklar
İlgilenmemek, dinlememek	Yabancılar
Çocuğun hoşlanmayacağı davranışa maruz kalması	Arkadaş
Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları	Öğretmen
Çocukları çalıştırmak	Alkol ve madde bağımlıları

Şekil 23. Deney grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair son görüşme kod ve temaları

‘Çocuklara karşı şiddet, onlara özgür olacakları alanların sağlanmaması. Niyeti, kişiliği kötü insanlar yüzünden güven içinde olmamaları...tecavüz olayları ve anne babaların onların sahibiymiş gibi davranmaları.’ Vd-b2-song

‘Çocukların ihtiyaçlarının karşılanmamasından tutun da çocuğu çalıştırmak, fiziksel ve psikolojik şiddet, cinsel istismar, çocuğu dinlememek, ilgilenmemek, aşağılamak, bağırarak, vurmaya gibi birçok şey çocuk istismarıdır...Herkes, çevremizdeki herkes olabilir. En yakınımızdan en uzağımıza tanımadığımız herkes olabilir. Komşumuz, akrabamız, aileden biri, esnaf, öğretmenler bence herkes ...olabilir.’ Vd-b4-song

‘Çocukların fizyolojik ve psikolojik olarak baskı altında olmasıdır.’ Vd-b5-song

‘Fiziksel ve duygusal anlamda çocuğun hoşlanmayacağı veya üzüleceği bir davranışa maruz kalmasıdır diyebiliriz. Çocuk istismarı yalnız büyükler tarafından gerçekleştirilmiyor. Diğer ailelerin çocuklarını yetiştirme tarzı çocukların birbirini fiziksel ve sözel anlamda istismar etmesine neden olabiliyor.’ Vd-a2-song

‘(çocuğun) fiziksel, ruhsal ve duygusal acıdan zarar görmesidir.’ Vd-a4-song

‘Çocuk istismarı, fiziksel ve manen çocukların saldırıya uğraması, üzerinden istismarcının maddesel, cinsel şekillerde çıkar elde etmesidir...beden üzerinden cinsel olabileceği gibi dilendirerek maddi kazanç elde ederek de olur. Okuması

gereken çocukları çalıştırıp oyun çağındaki çocukları gelir kapısı yapmak da istismardır. Alması gereken eğitimi engellemek, almalarının herhangi bir şekilde önüne geçmek de çocukların haklarının istismardır...Anne, baba dilendirerek veya oyun çağındaki, okul çağındaki bir çocuğu çalıştırarak, fiziksel şiddet uygulayarak (zarar veriyor). Komsu, okuldaki bir öğretmen olabilir. Mahalledeki çocuklar, büyük bir başka çocuk veya başka bir mahalle sakini olabilir. Alkol veya başka bir zararlı madde alışkanlığı olan kişiler (zarar veriyor).’ Vd-a5-song

‘Yabancı insan tarafından yapılan her türlü...zararlardır. Bazen anne baba da iyi şeyler yapmaya çalışırken zarar verebiliyor.’ Vd-b1-song

‘Tanıdık, tanımadık herkes (zarar) verebilir...’ Vd-b4-song

‘Herkes zarar verebilir. Her türlü, fiziki, sözel, farklı şekillerde sevmek...’ Vd-b3-song

‘Aslında herkes olabilir. Aile, çevre ve arkadaş bile.’ Vd-a3-song

Program uygulandıktan sonra çocuklarda gözlemlenen kendilerini korumaya yönelik davranışlara dair görüşler:

Çocuklara Güvenli Çocuk Programı uygulandıktan ve ailelerle bilgilendirici seminer yapıp dokümanlar paylaşıldıktan sonra son görüşmeler yapılmış ve deney grubundaki aileler çocuklarda gözlemledikleri kendilerini koruma davranışlarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler genel olarak çocuklarının yabancılarla karşı mesafeli durduklarını ve onlardan herhangi bir şey almadıklarını belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak; çocuklarının tehlikeli bir durumda bağıarak yardım isteyebileceğini ve kaybolduğunda yapılması gerekenleri bildiğini vurgulamışlardır.

Çocuklarda gözlemlenen kendini koruma becerisi;
Yabancılarla yaklaşmama-konuşmama
Yabancılardan bir şey almama
Gerektiğinde bağıarak yardım isteme
Kaybolduğunda yapılması gerekenleri bilir

Şekil 24. Deney grubu ailelerin çocuklarda gözlemlenen kendilerini koruma becerisine dair son görüşme kodları

‘...Rahatsız olduğunda söyler, itiraz eder, bağıarak yardım ister...’ Vd-b2-song

‘Çocuğum istemediğim bir şey karşısında hayır der. İstemedikçe kimse dokunamaz ve öpemez, sesini çıkarabilir.’ Vd-b3-song

'Mahremiyete önem verme, kendini öptürmeme, yabancılara mesafeli davranma, iletişime geçme konusunda çekingen davranma, herhangi bir yerde kaybolduğunda; örneğin, alışveriş merkezinde görevlilerden anons yapılmasını isteme, yabancının ona zarar verebileceğini hissettiğinde bağırmayı gerektiğini biliyor.' Vd-b4-song

'Kızımın bana sormadan hareket edip yabancılarla konuşmadığını gördüm...' Vd-b1-song

'Yabancılarla konuşmama, kimseden yiyecek, içecek almama. İmdat diye bağırma, çığlık atma. Şüphelendiği ortamdan ve insanlardan uzaklaşma. Aile içi bile olsa...' Vd-a1-song

'Yabancılardan uzaklaştığını gözlemliyorum.' Vd-a2-song

'Yabancılarla konuşmaz. Tanımadığı kimseden hediye, seker kabul etmez.' Vd-a3-song

'Yabancılarla konuşmaz, çığlık atıp sesini başkalarına duyurur ve oradan uzaklaşır. Tanımadığı hiç kimseden herhangi bir şey almaz.' Vd-a4-song

'Çocuğum benimle iken sürekli gözetimim altındadır. Yalnız iken yabancılarla ilişki kurmaz. İletişim kurmaz, herhangi bir seker, sakız, hediye almaz. Sürekli kendiyile ilgilenen, takip eden, iletişim kurmak isteyenlerin yanından uzaklaşması, sesli olarak yardım alması gerektiğini, bağırmayı öğrettik. Tenha, görünmeyen alanlara kesinlikle gitmez. Sokakta ise evin görüş alanında olmasını öğrettik, sürekli kontrol ederiz.' Vd-a5-song

Çocuk istismarını önlemek için ailelerin yapabileceklerine, katkısına dair görüşler:

Çocuklara Güvenli Çocuk Programı uygulandıktan ve ailelerle bilgilendirici seminer yapılıp dokümanlar paylaşıldıktan sonra son görüşmeler yapılmış ve deney grubundaki aileler çocuk istismarını önlemeye yönelik katkılarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocukların ailelerine güven duymalarının, onlarla açık bir iletişime sahip olmalarının öneminden bahsederken ailelerin çocukları iyi bir şekilde gözlemlemelerinin, yeterince kontrol etmelerinin ve çocuğu zaman zaman konu ile ilgili hatırlatmalar yaparak bilgilendirmenin istismar vakalarını önlemede büyük öneme sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Ailenin katkısı;
Aileye güven duyma
Çocukla iletişim
İyi bir gözlemci olma
Çocuğu bilgilendirme

Şekil 25. Deney grubu ailelerin çocuk istismarını önlemede ailenin katkısına dair son görüşme kodları

'(aileler) çocuğu sürekli gözetim altında tutup ama aynı zamanda ona özgür olduğunu hissettirerek (katkı sağlayabilir).' Vd-b3-song

'Çocuğu ile ilişkilerini geliştirip her zaman çocuğunun yanında olduğunu hissettirmeli ve yakınlık duymasını sağlamalı...' Vd-b4-song

'(aileler) çocuğu bir birey olarak görüp onun kararlarına ve isteklerine saygı duyarak.' Vd-b5-song

'(Çocuğu ile) ilişkilerini geliştirip her zaman çocuğun yanında olduğunu hissettirmek ve aileye güven duymasını sağlamak.' Vd-a1-song

'Çocuk ile konuşup yabancı kişilere yaklaşmaması gerektiğini anlatarak.' Vd-a4-song

'Her şeyin temeli eğitim... çocuklar eğitilerek kendilerini koruyabilir. Çocuğa olan bîteni net anlatıp yapması gerekenleri otomatik olarak yapabilecek şekilde kavratmalıyız. Çocuklarımızı göz önünde tutmalı, müdahale edebilecek mesafelerde bulundurmalıyız. Oyun alanları eve yakın, görüş acımızda olmalı. Cinsellik... yaşına göre anlatılmalı, karsıdaki kişinin bir dokunuşunun anlamı bile öğretilmelidir.' Vd-a5-song

Çocuk istismarının ne olduğu ve istismarcının kim(ler) olabileceğine dair plasebo grubunda yer alan ailelerin görüşleri:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulanmadan, plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarına ve istismarcıya dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını fiziksel, psikolojik, sözel, cinsel olarak zarar verme, ekonomik olarak çocuktan faydalanma ve taciz şeklinde tanımlarken; çocukları sevgisiz ve ilgisiz bırakma ve çocukların sınırlarına saygı duymamayı da çocuk istismarı tanımlamaları içerisinde belirtmişlerdir. İstismarcının kimliğine ilişkin olarak; aile, yakınlar, tanıdıklar ve öğretmenlere ek olarak yabancıları ve sanal ortamdaki kişileri de istismarcı şeklinde belirtmişlerdir.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;
Cinsel, psikolojik, fiziksel, ruhsal ve sözel olarak zarar verme	Aile
Taciz	Komşu
Çocuk işçiliği	Tanıdıklar
Sevgi ve ilgisiz bırakma	Akrabalar
Sınırlarına saygı duymama	Yabancılar
	Sanal ortamdaki kişiler

Şekil 26. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair ön görüşme kod ve temaları

‘Çocuklardan hâksiz bir şekilde yararlanma, taciz, tecavüz gibi aile içi veya toplum içindeki olaylar. Bir de çocuk işçilerin durumu da bir çeşit çocuk istismarına girer.’ Vp-b1-ong

‘Çocuğun istediği ya da istemediği, kendisine fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verecek olan her türlü eylemdir.’ Vp-b2-ong

‘Çocuk istismarı fiziksel ve duygusal olarak ayrılabilir. Fiziksel şiddet, cinsel sapkınlık, kabul edilemeyecek ortamlarda, kötü şartlarda yaşamak zorunda bırakmak gibi. Duygusal ve ruhsal şiddet kavramı, sevgisiz, ilgisiz...yetiştirmek... Çocuklara...kötü kişiler zarar verebileceği gibi aile bireyleri de verebilir. Fiziksel uygulanan bir darp olabileceği gibi ailedeki bir başka bireyin çocuğun sınırlarına saygı duymaması, onun yaşam alanına haksız ve usulsüz müdahalesi, sigara ve içki içilen bir ailede duman ve alkolün getireceği zararlar, komşu veya akrabaların fiziksel veya cinsel kötü niyetleri...istismardır benim için.’ Vp-b3-ong

‘Çocuğun büyük biri tarafından fiziksel ya da psikolojik şiddete uğramasıdır...tanıdık olan, olmayan herkes zarar verebilir.’ Vp-b5-ong

‘Çocuk istismarı 0 ile 18 yas arası çocukların fiziksel, cinsel ve ekonomik olarak kötüye kullanılmasıdır. Çocuğun çevresinde olan tanıdığı, tanımadığı bütün bireyler zarar verir. Çevresinde olmayan sanal âlemdaki insanlar da çocuğa zarar verir. Özellikle çocuk pornosu günümüzde ciddi boyutta...’ Vp-a1-ong

‘Yetişkinler tarafından çocuğun fiziksel ya da psikolojik anlamda şiddet görmesi olabilir. En çok da cinsel anlamda çocuğun özel bölgelerine müdahale etmek olabilir.’ Vp-a4-ong

‘...bu durum genellikle en yakındaki güvenilir kişilerden görülüyor.’ Vp-a3-ong

‘Daha çok aile içinde baba, dede, ağabeyler ve yakın akrabalar. Aile dışında komşular, öğretmen bu suçlu isleyenler olabilir.’ Vp-a5-ong

İstismar yasasına dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulanmadan, plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarı yasasına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Ailelerin çoğu istismar yasasına dair bilgi sahibi değilken çok az aile konuya ilişkin görüşlerini belirtmiştir.

'Duydum. Bu konuda çıkarılan, çıkarılacak yasalar uzmanların da görüşü alınarak ve üzerinde ciddi çalışmalar yapıldıktan sonra kötü niyetli insanların istismar edemeyeceği şekilde kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.' Vp-b3-ong

'12 yaş üstü ve 12 yaş altı farklı cezalar uygulanması planlanıyor diye duymuştum.' Vp-a1-ong

'Duydum, bence çocuğun yaşı ve ne şekilde eylem yapıldığı önemli değil. Her türlü istismarda bulunan ömür boyu ağırlaştırılmış müebbet almalı.' Vp-a4-ong

Çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulanmadan, plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler hususuna dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarının önlenmesi için çocuklara hayır demeyi öğretme ve mahremiyet eğitiminin öneminden bahsederken yabancılar konusunda uyarılarda bulunma ve bilgilendirme, videolar, broşürler aracılığıyla çocukları bilgilendirme ve çocuklarla çalışanları ve toplumu bilgilendirmeye vurgu yapmışlardır. Bunların yansısı; caydırıcı cezaların da bu tip durumları önleyebileceğini eklemişlerdir.

<i>Çocuk istismarını önleme;</i>
Hayır demeyi öğretme
Mahremiyet eğitimi
Yabancılar konusunda bilgilendirme
Videolar, broşürler aracılığıyla çocukları bilgilendirme
Çocuklarla çalışanları bilgilendirme
Medya aracılığıyla toplumu bilinçlendirme
Caydırıcı cezalar

Şekil 27. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler dair ön görüşme kodları

'Öncelik biz anne babalarda, evde vereceğimiz eğitimle başlıyor. Çocuğumuzla tanışmadığı insanlardan bir şeyler almaması gerektiğini ve kendi vücutlarına başkalarının dokunamayacağını öğretmek. Okulumuzda da öğretmenlerin bu konuda çocuklarımızla konuşmalar yapması da daha etkili olacaktır. Örneğin; tanışmadığı biri yanına yaklaştığında, şeker, çikolata, bilgisayar oynatmak gibi şeyler vadettiklerinde 'annemin ya da öğretmenimin izni olmadan alamam ya da gelemem' diyebilmeyi öğretmek. En önemlisiyse vücudunda mahrem olan bölgeleri öğretmek.' Vp-b1-ong

'Televizyonda çocuk kanallarında çocukları bilinçlendirici videolar yayınlanabilir. Ayrıca, ailelere çocuklarını nasıl bilinçlendirebilecekleri konusunda videolar, broşürler yayınlanabilir.' Vp-b2-ong

'Bu konuda okullarda öğretmenler de çocukları bilgilendirmeli. Ayrıca, okullar bu konuda alanında uzman kişilerden de ailelere özel seminerler düzenlemelidir.' Vp-a5-ong

'Yabancı biri ile mesafeli durmaları...şüphelendikleri kişiyi şikâyet etmeleri ve herhangi bir olumsuz durumda bunu aileleriyle paylaşmaları gerektiği konusunda bilgi verilmeli.' Vp-b2-ong

'Öncelikli olarak kendileri çocuklara şiddet uygulamamalıdır. Çocuğun mahremiyetine önem verilmeli, çocuk öpülmek istemiyorsa 'o senin amcan, öpsün' gibi cümleler söylenmemeli, çocuklara anne babalarıyla rahatça konuşabilecek güven verilmeli ve çocuk yabancıların yaklaşımı konusunda uyarılmalıdır.' Vp-b4-ong

'Aileleri bilinçlendirerek ve eğiterek. Çocukları eğiterek. Televizyon, gazete, radyo, internet gibi basın yayın organlarıyla toplumu bilinçlendirerek. Basta öğretmenler, sağlık çalışanları ve sosyal hizmet çalışanlarını bu konuda daha uyanık ve dikkatli olmaları için eğiterek...' Vp-b5-ong

'Kendini korumasını, Hayır'ı öğretmek, vücudunun kendine ait ve özel olduğunu bilmesini öğretmek, yabancı kişilerden hediye almaması...aileden habersiz arabalara binmemesini söylemek. Biri kendisine dokunduğunda; kendini kötü hissederse 'hayır, bana dokunma' demesi, tedirginse, korkarsa bağırmasını söylemeli.' Vp-a1-ong

'Güvenliklerini sağlamaları, bedenlerini korumaları, hayır demeyi öğrenmeli, yardım istemeyi, hiçbir zaman sır saklanmayacağını, dokunmayı reddetmesi ve sınırlar koymayı öğrenmeleri sağlamalı...' Vp-a3-ong

'...yabancılardan şeker gibi bir şey almamayı öğretiyor isek vücuduna yabancı biri dokunduğunda bağırmasını ve hemen bize söylemesini de öğretebiliriz. Konuşmak, konuşturmak, dinlenildiğini bilmek çocuğu olumlu yönlendirecektir.' Vp-a4-ong

'Caydırıcı cezalar verilmelidir...Aynı zamanda çocukların bu konuda bilinçlendirilmesi...gibi önlemler alınabilir...Vücudunun özel bölgelerine kimsenin dokunmasına izin vermemesi, kendisine rahatsızlık veren dokunuşlara izin vermemesi konusunda...bilgi verilmeli.' Vp-a2-ong

'Önce devletin çocuklara yönelik koruyucu kanunlar çıkartması. Cezalar artmalı. Çocuklarımızı çok iyi...eğitmeliyiz. Her şeye inanmamalarını söylemeliyiz.' Vp-a5-ong

Çocuk istismarını önlemek için ailelerin yapabileceklerine, katkısına dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulanmadan, plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemeye yönelik katkılarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuklarına güven duygusu vermenin, onlarla iyi iletişim içinde olmanın, çocuklarla zaman zaman bu konuları konuşarak hayır demeyi öğretmenin öneminden bahsederken çocukları iyi bir şekilde gözlemlemenin ve çocukta herhangi bir farklılık görülürse sebebini araştırmanın gerekliliğinden söz etmişlerdir.

Ailenin katkısı;
Aile güven
Çocukla iletişim
Çocukları tehlikeler konusunda bilgilendirme
Hayır demeyi öğretme
Mahremiyet eğitimi
Yabancılar konusunda uyarma
İyi bir gözlemci olma
Çocuğu bilgilendirme
İnterneti kullanırken denetim
Çocukta farklılık görülürse sebebini araştırma

Şekil 28. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için ailenin katkısına dair ön görüşme kodları

'Çocukları bilinçlendirmeliyiz ve anne babalar olarak çok dikkatli ve uyanık olmalıyız. Tenha yerlerde oynamaması gerektiğini, tanımadığı insanlara yardım etmemeleri, tanımadıkları kişilerle özel bilgilerini paylaşmamayı, acil ve tehlikeli durumlarda nasıl davranmaları (gerektiğini), kimlerden yardım isteyebileceklerini öğretmeliyiz. Çocukların anlattıklarına inanmalıyız, anlatmaları için cesaretlendirmeliyiz. Tanımadıkları biri istemedikleri bir şey yapmaya çalıştığında çılglık atmalarını, tanımadıkları kişilerden yiyecek, içecek almamalarını, özel bölgeleri olduğunu ve bu bölgeleri anne, baba dışında onların izni olmadan kimsenin göremeyeceğini öğretmeliyiz...tanımadığı insanlar yardım istediğinde onlara yardım etmemeleri gerektiğini bilmeliler. Çocuğa gerekli bilgiyi verip, gerekli uyarılarda bulunup bunları

zaman zaman tekrar etmeli, korkutmadan olan her şeyi anlatması gerektiğini öğretmeliyiz.’ Vp-b1-ong

‘Çocukları bilinçlendirmek gerekir. Yabancılara nasıl yaklaşacakları, hangi hareketlerin sakıncalı olduğu, olumsuz durumla karşılaştıklarında ne yapmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmeliler.’ Vp-b3-ong

‘Tanımadığı kişilerle yalnız iken asla konuşmamalı. Hiç kimsenin verdiği bir şeyi kesinlikle almamalı. İnternet kullanırken çocukları asla yalnız bırakmamalı ya da kontrol etmeliyiz. Bilmediğimiz ve tanımadığımız kişilerin evine kesinlikle çocuklarımızı göndermemeliyiz.’ Vp-b4-ong

‘Aileden habersiz herhangi bir yere gitmemesi, büyük biri yardım isterse aileden önce izin alınması, yardım istemesi gerekirse üniformalı birinden yardım istemesi öğretilmeli. Başkalarıyla konuştuklarını anne, babaya söylemesini öğretmek de önemli...’ Vp-b5-ong

‘Bedenin sınırları öğretilmeli, vücudunda özel bölgeler olduğunu, bu bölgelere kendisinden başka kimsenin dokunmaması gerektiği öğretilmelidir. Tuvalet ihtiyacı (esnasında), banyo yaparken ve doktorlar muayene ederken dokunabilir. İstemediği dokunuşlar olduğunda ‘hayır’ diyebilmeli, çığlık atabilmeli, güvendiği birine anlatabilmelidir.’ Vp-a1-ong

‘Çocukları başıboş bırakmamalıyız. Gün içinde neler yaşadığını sormalıyız. Vücudundaki özel bölgeleri öğretmeliyiz, iyi dokunuşlar, kötü dokunuşlar hakkında konuşmalıyız. Teknolojiyi güvenli kullanmasını sağlamalıyız...telefonda, tablette ne yapıyor kontrol etmeliyiz.’ Vp-a2-ong

‘Çocukları bilinçlendirerek, arkadaş çevresini ve içinde bulunduğu ortamı kontrol ederek çocukta anormal, dikkat çekici davranışlar olduğunda sebebini araştırarak aile de bu durumu önleyebilir.’ Vp-a3-ong

‘...aile bağları güçlü olan bireyler paylaşım noktasında güçlü olacakları için çocuk rahatça sorunları ve karşılaştığı yanlışlıkları aktarabilir...ailesini iyi gözlemleyen bir aile değişikliği çok çabuk fark eder...öğretmek, dinlemek, gözlemlemek...faydalı olacaktır.’ Vp-a5-ong

Çocuk istismarının ne olduğu ve istismarcının kim(ler) olabileceğine dair plasebo grubunda yer alan ailelerin görüşleri:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulandıktan ve ailelere seminer verildikten sonra plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile son görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarına ve istismarcıya dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını fiziksel, psikolojik, sözel, cinsel olarak zarar verme, dövme, hakaret, baskı, uygunsuz temas şeklinde tanımlarken; çocukları kıyaslamanın, yüksek beklenti içerisinde olmanın, ilgisiz davranmanın, önem vermeme ve ihtiyaçlarını

görmezden gelme, karşılamanın da çocuk istismarı tanımlamaları içerisinde yer aldığını belirtmişlerdir. İstismarcının kimliğine ilişkin olarak; aile, yakınlar ve tanıdıklara ek olarak yabancıları, ruh sağlığı bozuk kimseleri ve pedofili kişileri istismarcı şeklinde belirtmişlerdir.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;
Cinsel, psikolojik, fiziksel, ruhsal ve sözel olarak zarar verme	Aile
Dövme	Tanıdıklar
Hakaret	Yabancılar
Baskı	Ruh sağlığı bozuk kimseler
Kıyaslama	Pedofili kimseler
Yüksek beklenti	Herkes
Uygunsuz temas	
İlgisizlik, önem vermeme	
İhtiyaçlarını karşılamama	

Şekil 29. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair son görüşme kod ve temaları

‘Çocuğa fiziksel ya da psikolojik olarak zarar veren her türlü eylem baskı, şiddet çocuk istismarıdır...herkes (zarar verebilir). Hakaretle, döverek, rencide ederek.’ Vp-b1-song

‘Çocuğun ihtiyaçlarını karşılamamak, korumasız bırakmak, ilgi ve şefkat göstermemek...’ Vp-b2-song

‘Çocuğun fiziksel, duygusal, cinsel açılardan zarar görmesi, sağlığı ve güveninin tehlikede olması...uzun süreli hasar...Çocuğa yakın durumda olan, onu tanıyan saldırgan bireyler (zarar verebilir).’ Vp-b3-song

‘Çocuğun aile içinden ve dışarıdan görebileceği her türlü şiddet çocuk istismarıdır. Aile içinden tanıdık biri ya da dışarıdan yabancı biri zarar verebilir. Bu zarar; fiziksel, dayak, cinsel ya da psikolojik, sözel, hakaret şeklinde olabilir.’ Vp-b4-song

‘Çocuklardan cinsel, fiziksel ya da duygusal anlamda faydalanmak, onlara zarar vermek.’ Vp-b5-song

‘Çocuğu arkadaşı ile yarış içindeymiş gibi gösterip kıyaslamak...beklentilerin yukarıda olması çocuğu olumsuz yönde etkiler.’ Vp-a1-song

‘Çocukların özel bölgelerine uygunsuz temaslarda bulunması ya da sözel olarak kötü kelimeler söylemesi...’ Vp-a2-song

'Çocuklara cinsel, duygusal ve fiziksel açıdan zarar vermedir. Çocuklara kötü sözlerde bulunma, uygunsuz fiziksel temas şeklinde olur. Akli başında olmayan, zaafalarına düşkün kişiler yapar.' Vp-a3-song

'Çocukların...ihmal, ilgisizlik, önem vermemek...çocukların istismarı, fiziksel, duygusal ve cinsel yönden oluşan sorunları kapsamaktadır...Çevremizdeki herkes çocuğa zarar verebilir. Aile içinden insanlar bile...' Vp-a4-song

'Pedofili hastaları, ruh sağlığı bozuk insanlar...' Vp-a5-song

Çocuklarda gözlemlenen kendilerini korumaya yönelik davranışlara dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulandıktan ve ailelere seminer verildikten sonra plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile son görüşmeler yapılmış ve aileler çocuklarda gözlemledikleri kendilerini koruma davranışlarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler genel olarak çocuklarının yabancılarla karşı mesafeli durduklarını, onlarla konuşmadıklarını ve onlardan herhangi bir şey almadıklarını belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak; çocuklarının istemedikleri bir durum karşısında hayır dediklerini, tehlikeli bir durumda bağırarak yardım isteyebileceğini, bedenine dokunulmasına izin vermediklerini ve herhangi olumsuz bir durum olduğunda kendileri ile paylaştıklarını ve dolayısıyla sır saklamadıklarını vurgulamışlardır.

Çocuklarda gözlemlenen kendini koruma becerisi;
Yabancılarla yaklaşmama-konuşmama
Yabancılardan bir şey almama
Hayır deme
Sır saklamama
Bir şey olduğunda aile ile paylaşma
Gerektiğinde bağırarak yardım isteme
Bedenine dokunulmasına izin vermeme

Şekil 30. Plasebo grubu ailelerin çocuklarda gözlemlenen kendilerini koruma becerisine dair son görüşme kodları

'İstemediği bir şeyi tehditle yapmayacağını ve bunu bizimle paylaşacağını biliyorum. Anne ve babasından bir şey saklamaması gerektiği konusunda sürekli hatırlatmada bulunuyorum. Yanlış bir şey olduğunda ya da anlayamadığı bir şey olduğunda sorguladığını biliyorum.' Vp-b1-song

'Evde ise kapıyı tanımadıklarına açmaz. Sokakta ise tanımadığı kişilere yaklaşmaz...' Vp-b2-song

'Bedenini korumayı öğrendi. Her türlü sorununu paylaşabileceğini, sınırlar koymayı, hayır demeyi biliyor. Ailesi dışında dokunulmayı reddetmesi gerektiğini biliyor.' Vp-b3-song

'Yabancılarla konuşmaz, yiyecek, içecek kabul etmez. Tehlikeli durumlarda o ortamdan uzaklaşır, çığlık atar ve güvenilir birinden yardım isteyebilir.' Vp-b4-song

'Yabancılarla konuşmaz, tanımadığı kişilerden hediye, şeker almaz.' Vp-b5-song

'Öpüyorum diyen olduğu zaman kimseye kendini öptürmez. Yabancı kişiler sokakta (onu) yanına çağırdığı zaman yanlarına gitmemesi gerektiğini söylüyoruz.' Vp-a2-song

'Yabancı insanlar yanına çağırdığında gitmemesi gerektiğini ve ona bir şey verdiği zaman almaması gerektiğini bilir. Özel bölgelerine babası da dahil olmak üzere kimsenin dokunmasına izin vermemesi gerektiğini bilir...uygunsuz davranışlarda bulunan olursa bana ya da yanında tanıdığı birisine durumu anlatması gerektiğini bilir...' Vp-b3-song

'Kimsenin vücuduna dokunmasına izin vermiyor. Herhangi bir eylemde çığlık atması gerektiğini biliyor.' Vp-b5-song

Çocuk istismarını önlemek için ailelerin yapabileceklerine, katkısına dair görüşler:

Güvenli Çocuk Programından bağımsız eğitim programı çocuklara uygulandıktan ve ailelere seminer verildikten sonra plasebo grubunda yer alan çocukların aileleri ile son görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemeye yönelik katkılarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarının önlenmesi için yapabileceklerine dair çocukların konuya dair eğitilmeleri, hayır demeyi öğretme ve çocuğu konuyla ilgili ara ara bilgilendirmelerinin önemine vurgu yapmışlardır. Buna ek olarak; çocuklarını istemediği bir şeyi yapmaması konusunda uyardıklarını ve herhangi bir olumsuz durumda iyi bir gözlemci olmanın önemini, çocuklarına ilk olarak ailelerin şiddet uygulamaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ailenin katkısı;
Eğitim
İstemediği şeyi yapmaması gerektiğini belirtme
Hayır demeyi öğretme
İyi bir gözlemci olma
İstismarı önleme eğitimi alma
Çocuğu bilgilendirme
Şiddet uygulamamalı

Şekil 31. Plasebo grubu ailelerin çocuk istismarını önlemede ailenin katkısına dair son görüşme kodları

'Tanımadığı insanlara güvenmemesi gerektiğini, kaybolunca ya da tehlikeli bir durumla karşılaşması halinde kimlerden yardım isteyeceğini öğretiyoruz. Anne babasından habersiz ya da izin almadan tanımadığı kişilerle samimiyet kurmamasını, onlardan gelecek yardım, ikram gibi teklifleri reddetmesi gerektiğini öğretiyoruz. Kimsenin kendisine istemediği bir şeyi zorla yaptıramayacağını ve kendinin de oyunlarda dahi kimseye istemediği şeyler yaptıramayacağını öğretiyoruz.' Vp-b1-song

'Aile duygusal gereksinimini karşılamalı, çocuğu korumasız bırakmamalı, fiziksel şiddet olmamalı, hırpalamamalı. (Aile) takip ederek ve devamlı uyararak (katkı sağlayabilir).' Vp-b2-song

'Hayır diyebilmeyi, yardım istemeyi, bedenini koruma öğretilir. Çocuğun her zaman duygularını ifade edebilmesi, sır diye bir konunun söz konusu olamayacağı öğretilir.' Vp-b3-song

'Çocuğu ile doğru iletişim kurma, her zaman her şeyi ailesiyle paylaşabilme rahatlığı sunma, çocuğu bilinçlendirmek, tehlikeli durumlarda neler yapabileceğini birlikte konuşmalı...' Vp-b5-song

'Çocuklara bu konuda bilgilendirmede bulunmalı. Çocukla iyi bir iletişim kurmak suretiyle yaşadığı olayları kendisine anlatmasını sağlamalı. Çocukların davranışlarında gördüğü farklılıkları gözlemleyerek yaşamış olabileceği olumsuz durumu fark ederek gerekli müdahalede bulunmalı.' Vp-a1-song

'Aileler bu konuda çocuklarına sadece önleme konularında katkıları olabilir. Çocuklarına neler yapması gerektiği konusunda bilgiler verebilir...' Vp-a2-song

'(Ailelerin) çocukları uyarması ve bilgilendirmesi gerekir. Onlara özel bölgelerine dokunulmaması gerektiği anlatılmalı. Böyle bir şeyle karşılaştığında mutlaka anlatması gerektiği söylenmeli...' Vp-a4-song

'Bu konuyla ilgili ailelerin daha çok bilgilendirilmesi gerekir diye düşünüyorum. Ailelere seminerler düzenlenmelidir.' Vp-a5-song

Çocuk istismarının ne olduğu ve istismarcının kim(ler) olabileceğine dair kontrol grubunda yer alan ailelerin görüşleri:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarına ve istismarcıya dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını fiziksel, psikolojik, sözel, cinsel olarak zarar verme, dokunma, öpme şeklinde tanımlarken; çocukları küçük düşürmenin onlara baskı uygulamanın da çocuk istismarı tanımlamaları içerisinde yer aldığını belirtmişlerdir. Ayrıca, çocuktan maddi ve manevi kazanç elde etmenin de istismar kapsamında olduğunu vurgulamışlardır. İstismarcının kimliğine ilişkin olarak; aile, yakınlar, akrabalar ve tanıdıklara ek olarak yabancıları, çoğunlukla erkek bireyler ve çocukluğunda istismara uğramış kişileri istismarcı şeklinde belirtmişlerdir.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;
Cinsel, psikolojik, fiziksel, ruhsal ve sözel olarak zarar verme	Aile
Dokunma, öpme	Tanıdıklar
Küçük düşürme	Yabancılar
Baskı uygulama	Yetişkin
Çocuktan maddi ve manevi kazanç elde etme	Akrabalar
	Erkek
	Çocukluğunda istismara uğramış kişiler

Şekil 32. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair ön görüşme kod ve temaları

'Yetişkinler tarafından çocuklara fiziksel ve psikolojik olarak kötü davranılmasıdır. Yetişkin olan her birey çocuklara zarar verebilir. Hakaret edip toplum içinde küçük düşürmenin yanı sıra fiziksel şiddet uygulayarak da çocuklara zarar verebilirler.' Vk-b2-ong

'Bir yetişkin tarafından bir çocuğa uygulanan fiziksel veya ruhsal yönden kötü davranılmasıdır. Özellikle, cinsel istismara maruz kalan kız ya da erkek çocuklar demektir. Çocuklara psikolojik olarak; aile veya yakın çevre tarafından baskı uygulanması; işkence, aile içi şiddet, baskı bu kategoride olabiliyor.' Vk-b4-ong

'Bir çocuğa bir yetişkin tarafından fiziksel ya da psikolojik olarak kötü davranılmasıdır. İstismarcılar genellikle erkek ve çocuğun yakınından birisidir.' Vk-b5-ong

'Yetişkin birinin çocuk üzerinde fiziksel veya psikolojik şiddet uygulamasıdır. Çocuğun istemediği davranışlarda bulunmasıdır. Benim için çocuktan her şekilde faydalanmak çocuk istismarına girer. Maddi ve manevi kazanç elde etmek gibi...' Vk-a2-ong

'Bir çocuğa, yetişkin birinin fiziksel ve psikolojik olarak kötü davranarak zarar vermek ve cinsel niyetle çocuğa dokunmak veya başka bir şekilde çocuktan faydalanmaktır. Çocuğun tanımlayamadığı veya farkında olmadığı cinsel yaklaşımda bulunmaktır.' Vk-a5-ong

'Cinsel istismar genelde çocuğa yakın olan kişiler tarafından gerçekleştiriliyor. Özel yerlerine dokunma, öpüşme gibi...' Vk-b1-ong

'Tanıdık, tanımadık herkes...' Vk-b3-ong

'Ruh sağlığı bozuk bireyler, psiko-sosyal gelişimini tamamlayamamış varlıklar, kendi çocukluk yaşlarında cinsel istismar yaşamış varlıklar, daha çok çocuğun aile üye, akraba, komsu gibi yakınları...' Vk-a1-ong

'Bir yetişkinin bir çocuğa fiziksel ya da psikolojik olarak kötü davranmasıdır. Bu davranış biçimi kişinin gelişimini, duygularını, güvenini tamamen kötü etkilemektedir.' Vk-a3-ong

'Psikolojik bozuklukları olan kişiler çocuklara zarar verebilir.' Vk-a4-ong

İstismar yasasına dair görüşler:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarı yasasına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Ailelerin çoğu istismar yasasına dair bilgi sahibi değilken çok az aile konuya ilişkin görüşlerini belirtmiştir.

'Duydum. Çok fazla olmamakla beraber şöyle biliyorum. Yasada istismara uğrayan şahısların yasa göre ceza sınıfı ve evlilik gibi durumlardan bahsediliyor ama şahsi görüşüm şartlar ne olursa olsun en ağır cezalar ile yargı karşısına çıkmalı ve kesinlikle af yasalarından faydalanmamaları gerekmektedir.' Vk-b4-ong

'Duydum, cezalar yetersiz ve caydırıcı değil, özellikle cinsel istismar vakalarında...' Vk-a2-ong

'Duydum, cezalandırmaların çocuğun yaşına göre değişmesini doğru bulmuyorum.' Vk-a4-ong

Çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler dair görüşler:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemek için yapılabilecekler hususuna dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Kontrol grubunda yer alan aileler çocuk istismarını

önlemek için çocuklara konuyla ilgili bilgilendirici eğitim vermenin, hayır demeyi öğretmenin, yabancılarla ilgili bilgilendirmenin, yardım istemeyi öğretmenin öneminden bahsetmişler ve cezaların caydırıcı olması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Çocuk istismarını önleme;
Hayır demeyi öğretme
Eğitim
Yabancılarla ilgili bilgilendirme
Yardım istemeyi öğretme
Caydırıcı ceza

Şekil 33. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabileceklerle dair ön görüşme kodları

'Yabancılardan uzak durarak, onlardan şeker, sakız almayarak...Hayır deme becerileri öğretilmelidir. Yabancı insanlarla öpüşmemesi ve yanına fazla yaklaşmaması...öğretilmelidir. Özel yerlerine dokunmak isterlerse bunu aileye anlatmaya teşvik ettirilmelidir.' Vk-b1-ong

'Cinsel istismara karşı çocuklarımızı bilinçlendirerek yabancılarla karşı daha dikkatli olmaları sağlanmalıdır. Ayrıca, okullarda da bu yönde eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.' Vk-b2-ong

'Çocuğun girdiği her türlü ortamda (ev, okul, yakın çevre, sosyal çevre) çocuğa...eğitimler verilerek kendini koruması sağlamalıdır.' Vk-b3-ong

'Anne, baba ve toplumumuzun bu konu hakkında daha fazla bilinçlendirilmesi gerekir. Yasamızda da bu konular hakkında çok ağır cezalar getirilmeli. Yakın ve uzak çevresindeki yakınlarıyla da mesafeli olmalı, çocuklarımıza hayır demeyi öğretmeliyiz. Her türlü sıkıntılarını, sorunlarını anne, babalarına anlatmaları gerektiğini belirtmeliyiz.' Vk-b4-ong

'Çocuk istismarı çocukluk yaşı dört ile altı yaş arasında çocuğa kendisini koruyabilecek şekilde eğitilmelidir. Önce ailede sonra eğitim sisteminde...çocuklarımıza...iyi dokunma ve kötü dokunmayı her zaman anlatmalıyız...çocuklarımızı çok iyi dinlemek, onları anlamak çok ama çok önemlidir.' Vk-b5-ong

'Çocuk bilinçlendirilebilir. İnsanın bulunduğu her çevrede ciddi duyarlılık geliştirilebilir. Çocuk insan vücudu ile ilgili özellikle bazı çamaşır altında kalan özel bölgeleri konusunda bilgilendirilebilir.' Vk-a1-ong

'Çocuklara kimlerle nasıl konuşması ve davranması hakkında bilgi verilmelidir. Okulda bu konularda ilgili seminer destekli eğitim verilmelidir. Gerekirse bununla ilgili müfredata ders şeklinde konulup işlenmesi gerekir. İlk önce çocuk istismarını önlemek için yapılacak ilk işlem eğitimidir. Çocuk ya da aileler başta olmak üzere

toplumsal eğitim seminerleri verilmelidir. Anne ve baba, çocuk kendisini tanıdıktan sonra bilinçlendirilmelidir. Çocuklara yapılmaması gereken hareketler ve davranışlar çocuklara eğitim programlarıyla anlatılmalıdır.’ Vk-a2-ong

‘Çocuk istismarı, eğitilmiş bir anne baba, yeterli ekonomik yaşam standardı getirilerek önlenir...özellikle çocuk istismarına uğrayan fakir aile çocuklarının olması olayın ekonomik yönünü gösteriyor. Diğer yandan manevi bir eğitim bu din, ahlak, insan olmak değerleriyle insanların eğitilmesi gerekir. Olayın hukuki boyutunda ise caydırıcı ağır cezaların verilmesi, af olmaması gerekir.’ Vk-a3-ong

‘Okullarda, parklarda ve sosyal alanlarda güvenliğin artırılması...Kendilerini ifade edebilme ve koruyabilmeleri hakkında öğüt verilmeli tanımadığı insanlara inanmamaları, onlarla gitmemeleri konusunda.’ Vk-a4-ong

‘Vücudunun ona ait olduğu ve rahatsız olduğu her türlü davranışa ‘hayır’ demeyi öğretmeliyiz. Çocuklarımızı tanımadığımız ya da güvenmediğimiz kişilere emanet etmemeli, onlarla yalnız bırakmamalıyız.’ Vk-a5-ong

Çocuk istismarını önlemek için ailelerin yapabileceklerine, katkısına dair görüşler:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile ön görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemeye yönelik katkılarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Kontrol grubunda yer alan aileler çocuğu konuya dair bilgilendirmenin ve hayır demeyi öğretmenin öneminden, çocukla iyi iletişim içerisinde olmanın ve aileye güven duymasının gerekliliğinden bahsetmişlerdir.

Ailenin katkısı;
Aileye güven
Çocukla iletişim
Hayır demeyi öğretme
Bedeninin bölümlerini öğretme
Çocuğu bilgilendirme

Şekil 34. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarını önlemek için yapılabileceklerine dair ön görüşme kodları

‘Çocuklarla konuşulması, böyle bir durumda aileye anlatabilmesi sağlanmalıdır. Özel yerlerine senden başka kimsenin dokunmasına izin vermemesi söylenmelidir.’ Vk-b1-ong

‘Çocuklarımızla (aile olarak) güçlü bir güven bağı kurmalıyız. Kendi vücudunun kendine ait ve özel olduğunu anlatmalı, başkalarına sevmeleri için bile olsa dokunduramaları gerektiğini söylemeliyiz.’ Vk-b2-ong

'Çocuklarımızı ailede basta her zaman dinlemek çok önemlidir. Onlarla vakit geçirmek çok önemlidir. Çocuğumuza iyi söz, kötü söz, iyi dokunma, kötü dokunmayı anlatmalıyız. Böyle bir durum karşısında 'hayır' demelerini ve en yüksek sesle bağırma larını söylemeliyiz. Örnekler vermeliyiz. Ailenin, anne ve babanın çocuk üzerindeki etkisi çok önemlidir.' Vk-b3-ong

'...tanıdığı, tanımadığı insanlar sevdiği bir şeyi ver me ya da bir yere götürmeyi teklif ettiğinde buna karşı iradeli olması ve düşünmesi gerektiği öğretilmelidir. Ayrıca, çocuğun yaşadığı her şeyi birinci derece yakınlarıyla, anne, baba ya da abla ile paylaşması ve utanmaması gerektiği öğretilmelidir...ailenin çocuğun ağzından çıkan her şeye inanması gerekir. Çocuğun konuştuğu ya da yaptığı mantıklı, mantısız her şey dikkate alınmalıdır. Yaşanabilecek en ufak bir olayda ailenin mahalle baskısını düşünmeden hemen eyleme geçmesi gerekmektedir.' Vk-b4-ong

'Çocuğun her dediği göz önünde bulundurulmalı, çocuklara tüm vücut bölümlerinin adı öğretilmeli. Her bireyin vücudunun özel olduğu ve bu anlamda bilinç kazandırılabilir. Çocuğun vücudu özellikle bazı özel bölgelerine anne-baba dışında hiç kimsenin dokunmaması, hayır demesi gerektiği; böyle bir sıkıntı olduğunda hemen ailesi ile paylaşması gerektiği, korkutmadan güvenli bir şekilde anlatılması gerektiği konularında konuşuyoruz.' Vk-b5-ong

'Bence en önemli nokta çocuklarımıza 'hayır' demeyi öğretmeliyiz. Onlarla her şeyi konuşabilmeliyiz. Çocuk istismarı konusunda onların anladığı bir dilde onları aydınlatmalıyız. Örneğin; çocuklarımıza özel bölgelerini anlatıp buralara kimsenin dokunamayacağını, dokunursa nasıl bir tepki vereceğini öğretmeliyiz.' Vk-a1-ong

'Çocuklarımızı her konuda bilinçlendirmeliyiz. İstemediği davranışlarda bulunmayarak katkı sağlayabiliriz. Çocuğun kendi sınırlarını çizmesine izin vermeliyiz. Ona fiziksel veya psikolojik şiddet uygulamayarak katkıda bulunabiliriz ki bence zaten bu bir kısır döngüdür. Çocuk ebeveynlerinden ne görürse ileride kendi çocuklarına da aynı şekilde davranıyor.' Vk-a2-ong

'Çocuklarımıza bağırma yı öğretmek, yabancı lardan sakınması gereken yerlerini korumayı öğretmek. Çocuklarımızı ailedeki ve dışarıdaki insanlara karşı ne kadar yaklaşması gerektiği hususunda onları uyarmamız gerekir.' Vk-a3-ong

'Çocuğun mahrem yerlerini ailenin öğretmesi ve mahrem yerlerine başkasının dokunamayacağı anlatılmalı. Baskısız bir aile ortamı olmalı, çocuk böylece olanları ailesiyle paylaşır ve yanlışın önüne geçilebilir...Aile çocuğa kendi vücudunu korumasını öğretmeli...' Vk-a4-ong

'Vücudunun özel kısımları öğretilmeli. Rahatsız edici dokunuş hissettiklerinde güvendikleri bir büyüğe söylemeleri istenmeli...çocukla iletişime geçerken cinsel içerikli söz ve davranışlardan kaçınılmalı. Dudaktan öpme, popoya vurma gibi. Bu davranışları çocuğun gözünde sıradan sevgi belirtileri haline getirmemek çocuğu büyüten kişilerin elindedir.' Vk-a5-ong

Çocuk istismarının ne olduğu ve istismarcının kim(ler) olabileceğine dair kontrol grubunda yer alan ailelerin görüşleri:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile son görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarına ve istismarcıya dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocuk istismarını fiziksel, psikolojik, sözel, cinsel olarak zarar verme, dokunma ve hakaret şeklinde tanımlarken; istismarcının kimliğine ilişkin olarak; aile, yakınlar ve tanıdıklara ek olarak pedofili kişileri istismarcı şeklinde belirtmişlerdir.

Çocuk istismarının tanımı;	İstismarcının kimliği;
Cinsel, psikolojik, fiziksel, ruhsal ve sözel olarak zarar verme	Aile
Dokunma	Ruh sağlığı bozuk kimseler
Hakaret	Tanıdıklar
	Yetişkin
	Pedofili kişiler

Şekil 35. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarı ve istismarcıya dair son görüşme kod ve temaları

‘Bir çocuğa bir yetişkin tarafından fiziksel ya da psikolojik olarak kötü davranılmasıdır.’ Vk-b1-song

‘Çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyen her türlü davranış çocuk istismarıdır.’ Vk-b2-song

‘Fiziksel ya da psikolojik olarak bir çocuğa yetişkin tarafından kötü davranılmasıdır...Anne, baba, bakıcılar, koruyucu aileler, okul, öğretmenler, toplum zarar verebilir, şiddet mağduru kişiler...’ Vk-b3-song

‘Çocuklara söylenmemesi ve yapılmaması gereken şeylerin yapılması...aile fertleri de dâhil herkes zarar verebilir. Söz ve hakaretlerle, davranışlarla yapılır.’ Vk-b4-song

‘Bir çocuğa bir yetişkin tarafından fiziksel veya psikolojik ya da cinsel olarak...kötü davranılmasıdır. Psikolojisi bozuk...insanlar zarar verebilir. Aileleri de zarar verebilir diye düşünüyorum. Şiddet uygulayarak zarar verebilir. Fiziksel anlamda zarar verebilir. Cinsel anlamda zarar verebilir.’ Vk-a1-song

‘Çocuk istismarı çocuklara karşı cins ya da hemcinslerinin sözel veya bedensel uygunsuz davranışlarda bulunmasıdır. Pedofili insanlar (zarar verir)...Çocuk istismarı eğitilmiş, eğitimsiz her insanın yapma eğiliminde olabileceği bir durumdur.’ Vk-a2-song

'Bir çocuğa bir yetişkin tarafından fiziksel ya da psikolojik olarak kötü davranılmasıdır. ...bazen anne ve babası bile zarar verebilir. Psikolojik, fiziksel, cinsel olabilir.' Vk-a3-song

'Fiziksel ya da psikolojik olarak çocuğa bir yetişkin tarafından kötü davranılmasıdır...Psikolojisi bozuk kişiler (zarar verir).' Vk-a4-song

'Bir çocuğa yetişkin tarafından fiziksel ya da psikolojik olarak kötü şekilde davranılmasıdır...bana göre tanımadığı bir kişinin dokunması bile zarardır.' Vk-a5-song

Çocuklarda gözlemlenen kendilerini korumaya yönelik davranışlara dair görüşler:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile son görüşmeler yapılmış ve aileler çocuklarda gözlemledikleri kendilerini koruma davranışlarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Kontrol grubunda yer alan aileler çocuklarının yabancılarla yaklaşmama, onlarla konuşmama, gerektiğinde bağıarak yardım isteme ve istemedikleri bir durum karşısında hayır deme davranışlarını sergilediklerini belirtmişlerdir.

Çocuklarda gözlemlenen kendini koruma becerisi;	
Yabancılara	yaklaşmama-konuşmama
Gerektiğinde bağıarak yardım isteme	
Hayır deme	

Şekil 36. Kontrol grubu ailelerin çocuklarda gözlemlenen kendilerini koruma becerisine dair son görüşme kodları

'Tehlikeli durumlarda yabancı bir insanla karşılaştıklarında fazla konuşmamalarını, kimseden hiçbir şey almamalarını, zarar vermemesi halinde bağırmalarını öğrettim ama gözlem şansım...olmadı.' Vk-b2-song

'Tehlikeli durumlarda korkmaması ve bağıması gerektiğini, 'hayır' demeyi bilmeyi, istemediği, rahatsızlık duyduğu her şeye karşı gelmeyi sesini çıkarmayı öğretiyorum.' Vk-b3-song

'Tanımadığı insanlarla iletişime geçmez. Tanımadığı insanlardan uzak durur, sorularına cevap vermez. Kendisi istemediği takdirde başkalarının isteklerini yerine getirmez.' Vk-b4-song

'Tanımadığı hiç kimse ile konuşmaz. Bir zarar hissettiği zaman bağıırır.' Vk-b5-song

'Bize gelip her şeyi anlatabilir. İstemediği bir şeyi yapmaz.' Vk-a1-song

'Kimsenin vücuduna dokunmasına izin vermiyor. Herhangi bir şey duymadım.' Vk-a2-song

'Bir kere tanısın tanımaysın karşı taraftan herhangi bir şekilde dokunulmasını istemiyorsa korkmadan hayır der, bağıırır, sessiz kalmaz.' Vk-a3-song

'Çocukların herhangi birisinin onlara istemedikleri şekilde dokunduğunda veya onlara kendilerini dokunmasını istediğinde hayır der...' Vk-a4-song

'Kimseye inanmaz, gereksiz ortamlardan uzak durmasını sağlıyorum (ben de).' Vk-a5-song

Çocuk istismarını önlemek için ailelerin yapabileceklerine, katkısına dair görüşler:

Kontrol grubunda yer alan çocukların aileleri ile son görüşmeler yapılmış ve aileler çocuk istismarını önlemeye yönelik katkılarına dair görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Aileler çocukları istismardan korumak için ailenin katkısına dair çocuğu konuyla ilgili olarak bilgilendirmenin, hayır demeyi öğretmenin; çocuklarla iyi iletişim içerisinde olmanın, kendilerine güvenmelerini sağlamanın, çocuğu korumasız bırakmamanın ve herhangi bir değişiklik fark ettiklerinde iyi bir gözlemci olmanın öneminden bahsetmişlerdir.

Ailenin katkısı;
Eğitim, bilgilendirme
Aileye güven
Çocukla iletişim
Hayır demeyi öğretme
İyi bir gözlemci olma
Çocuğu bilgilendirme
Korumasız bırakmamak

Şekil 37. Kontrol grubu ailelerin çocuk istismarını önlemede ailenin katkısına dair son görüşme kodları

'Çocuklarla güzel bir şekilde konuşup özellikle bazı bölgelerin özel olduğunu, hiç kimsenin dokunamayacağını, onun tamamen ona ait olduğunu anlatabiliriz.' Vk-b1-song

'Kendimizi, çocuğumuzu ve çevremizdekileri bilgilendirebiliriz. Tanımadığı kişilerden hediye alınmayacağı, aileden izinsiz hiçbir yere gidilmeyeceği, yalnız yerlerde güvende olmadığı, yardım isterse üniformalı birinden isteyebileceğini, istemediği şeylere hayır diyebileceği, tedirgin ise oradan uzaklaşabileceği, kendi ev adresi, telefon numarasını ezberlemesi gerektiği hakkında konuşurum.' Vk-b2-song

'Aile çocuğunu iyi tanımalı, çocuğu bilinçlendirmeli ve ailesinden hiçbir şeyi gizlememesi gerektiği öğretilmeli, çocuğunu iyi takip etmeli, davranış ve tavırlarında bir değişiklik olduğunda konuşmalı...' Vk-b3-song

'Anne ve babanın sorumluluklarını bilmesi gerekir. Çocuğun sağlıksız ortamda (bulunmaması), kavgasız ortamda (yetiştirilmesi) gerekir. Çocuklarımızı çok fazla serbest (bırakma) veya kısıtlama yapmamaları gerekir. Çocuklarımıza güvendiğimizi, her şeyi anlatmaları gerektiğini anlatırsak biraz katkıda bulunabiliriz diye düşünüyorum. Aile olarak çocuklarımız için her şeyi dengede tutmamız lazım. Daha çok zaman geçirmeliyiz. Sanal ortamdan uzak durmalarını, bilgilendirici ve eğitici şeyleri İzlemelerini sağlamalıyız.' Vk-b4-song

'İlk başta önemli olan çocukla oturup konuşmalı, ona özel bölgelerinin neresi olduğunu ve oralara kimsenin dokunamayacağını açıklamalıyız. Çocukları korkutmadan konuşmalıyız ki her hangi bir durumla karşılaştığında saklamadan paylaşabilsinler.' Vk-a1-song

'Sık sık uyarırım kimseyle yalnız kalmaması için. Bu bir doktor bile olsa çocuğumu yalnız muayene etmesini istemem. Her konuda uyarırım, sık sık hatırlatırım.' Vk-a2-song

'Kendilerine yönelik tüm sıkıntılarını aileleriyle paylaşabilme güveni sağlamak, kendilerine her koşulda güvendiğimizi hissettirmek, tehlikeli ve güvenmediği kişilerden, sokaklardan, arkadaşlardan uzak durmasını sağlamalı. Çocuğunu iyi tanımalı bir aile öncelikle...ilgi ve alakamızı üzerinden eksik etmemek...ve güven vermeyen ortamlardan korumak.' Vk-a3-song

'Çocukları bilgilendirmeliyiz, her yere tek göndermemeliyiz. Herkesin dediğine inanmamaları gerektiğini söylemeliyiz, kendini savunmasını öğretemeliyiz. Anne baba olarak oturup anlatmalıyız, konuşmalıyız.' Vk-a4-song

'Öncelikle kendisini koruyacak davranışları ona anlatmalıyız. Mesela; çığlık atmak, tanımadığı kişilerle konuşmaması gerektiğini ve dokunulmaması gereken organlarına dokundurtmamayı aksi takdirde aileyle bu durumu paylaşması gerektiğini anlatmalıyız.' Vk-a5-song

Ön görüşmelerin analizler sonucunda elde edilen bulgular araştırma sorularına paralel olarak istismarının tanımı, istismarcının kimliği, çocuğun kendini korumaya yönelik davranışları, istismarı önlemede ailenin katkısı"; son görüşmelerden elde edilen bulgular da "çocuk istismarın tanımı, istismarcının kimliği, çocuğunuzda kendini korumaya yönelik gözlemlediğini davranışlar ve çocuk istismarını önlemede ailenin katkısı" başlıkları altında sunulmuştur. Araştırmada yer alan öğretmen ve ailelerin on görüşmelerde yer alan çocuk istismarı tanımlamalarına bakıldığında; fiziksel, psikolojik istismardan ve çocuğun ekonomik kazanç elde etmek için çalıştırılmasından bahsettikleri görölmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin bu kapsamda ihmale dair tanım yaptıkları da belirtilebilir. Çocuğa

zarar verebilecek kimseler arasında; ruh sağlığı bozuk kişiler, aile, arkadaş, akrabalar ve yakın cevreden söz etmişlerdir. Öğretmen ve ailelerin istismarın önlenmesine dair soruya verdikleri yanıtlar arasında; hayır demeyi öğretme, yardım istemeyi öğretme, güvendikleri bir yetişkine anlatma ve sır saklamama yer almaktadır. Öğretmenler ve aileler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocukla iyi iletişim kurmanın öneminden, çocukları etkili şekilde dinlemekten, onlara güven vermekten ve iyi-kötü davranış ve dokunuğu öğretmenin öneminden bahsetmişlerdir.

Çocuklarla program uygulandıktan ve öğretmen ve aileler için bilgilendirici seminer düzenlendikten sonra öğretmenler ve ailelerle tekrar bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmen ve aileler çocuk istismarını; sözel, fiziksel ve cinsel olmak üzere üç tür şeklinde tanımlamış ve istismarcıya dair soruya; anne-baba, arkadaş, ruh sağlığı bozuk kimseler, alkol ve uyuşturucu bağımlıları ve yakın akraba şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmenler ve aileler istismarının önlenmesine dair soruya verdikleri yanıtlar arasında; çocukları koruma, başkalarının yardımını kabul etmemeyi öğretme, hayır demeyi, yardım istemeyi, dokunulmayı reddetmeyi öğretme ve çocukla iletişim yer almaktadır. Öğretmen ve ailelerin genel olarak çocukların konuya dair bilgi ve becerilerini geliştirici noktalara odaklandıkları görölmektedir. Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocukların kendilerini koruma için nasıl tepkiler verebileceklerini rol-oynama ile öğretme, ailelerin ve çocukların iyi bir şekilde bilgilendirilmeleri, iletişim ve kontrol-denetimin öneminden bahsetmişlerdir.

Bölüm 5

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu bölümde araştırmanın bulgu ve yorumlarına dayalı olarak ulaşılan sonuçların özetine ve bu sonuçlardan yola çıkarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf çocukları için kişisel güvenliklerini artırmaya yönelik uyarlanan Güvenli Çocuk Programı'nın etkililiği incelenmiştir. Araştırma soruları İstismarın Önlenmesi, Akran Zorbalığının Önlenmesi, İnternet Güvenliğinin sağlanması ve Özgüvenlerinin Artırılması olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

Araştırma sonucunda; çocukların ölçme araçlarına ait son-test, izleme testi puan ve ilkokul birinci sınıf çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış ilkokul birinci sınıf düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.72$, $p<.05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın negatif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test puanının izleme testi puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ve Güvenli Çocuk Programı ilkokul birinci sınıf düzeyi çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri üzerinde etkisinin aradan zaman geçtikten sonra azaldığı belirtilebilir. Anasınıfı çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi kullanılmış anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları deney

grubundaki çocukların tüm değerlendirme araçlarından aldıkları son-test ve sekiz hafta sonraki izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla programın etkisinin devam ettiğini göstermektedir ($z=-.022$, $p<.05$). Bu araştırma 24 oturum olarak deney grubundaki çocuklarla yürütülmüştür. Programın uygulaması sonucunda elde edilen bu etkinin okul, eğitimciler, aile gibi çocuğun bütüncül gelişimi, öğrenme ve beceri geliştirmesinde önemli bir yere sahip olan diğer paydaşlar tarafından da desteklendiği için korunduğu düşünülmektedir. Bu araştırmanın bulguları istismarı önlemeye yönelik programların etkililiğini inceleyen çeşitli araştırma bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir (Wurtule, Kast, Melzer, 1992; Lumley, Miltenberger, 1997; Tang ve Lee, 1998; Lee ve Tang, 1999; MacIntyre ve Carr, 1999; Gibson ve Leitenberg, 2000; Davis, Gidyez, 2001; Zwi, Woolfenden, Wheeler, O'brien, Tait ve Williams, 2007; Watson, Halford 2010; Baker, Gleason, Naai, Mitchell ve Trecker, 2012; Chodan, Hassler ve Reis, 2014).

MacIntyre ve Carr (1999) yaptıkları çalışmada çocukların güvenlik bilgisi, benlik saygısı ve ebeveynlerin ve öğretmenlerin bilgi ve çocuk istismarı ve önlenmesi ile ilgili tutumları üzerindeki programın etkisini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. 7 ve 10 yaş grubundan güvenlik bilgi ve becerileri için 339, benlik saygısı için 388 çocuk katılımcı olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak Güvenli Kalın Programı güvenlik becerileri eğitiminin çocuklarda etkili olduğu ve çocuk istismarını önlemek için önleme programı olarak kullanılabilmesi sonucuna ulaşmışlardır. Gibson ve Leitenberg (2000) yaptıkları çalışmanın temel amacı, çocuk cinsel istismar oranlarının çocukluğu boyunca bir cinsel istismar önleme programına katılan ya da katılmayan üniversiteli kadınlar arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Çalışma 825 kadın üniversite öğrencisiyle yapılmış ve sonuçta önleme programına katılan üniversite öğrencilerinin bu programa katılmayanlara göre daha az istismar durumlarına maruz kaldıkları belirlenmiştir. Önleyici programlara katılan bireyler üzerinde programın etkisinin yıllar sonra da devam ettiği ve kendilerini bu gibi durumlardan koruma becerilerini geliştirdiği görülmektedir.

Yine benzer şekilde, Davis ve Gidyez (2001) yaptıkları çalışma ile çocuklara uygulanan cinsel istismarı önleme becerileri eğitiminin çocukların kendilerini istismar içeren durumlardan korunmaya yönelik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesinde etkili olup olmadığı araştırmış ve programın çocukların kendilerini koruma becerileri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Zwi, Woolfenden,

Wheeler, O'brien, Tait ve Williams (2007) yaptıkları çalışma ile okul tabanlı programların cinsel istismar ve kendini koruma davranışlarında etkili olup olmadığı; katılım sonuçlarında cinsel istismar ve herhangi bir zararın ortaya çıkmasında bir artış olup olmadığını değerlendirmişler ve çalışma sonunda değerlendirilen programın kendini koruma davranışları ve bilgi düzeyinde önemli ilerlemelere neden olduğu görülmüştür. Baker, Gleason, Naai, Mitchell ve Trecker'in (2012); okul temelli bir eğitim öğretim programını kullanarak çocukların cinsel istismar bilgisindeki değişiklikleri değerlendirmeyi amaçladıkları çalışmanın sonucunda uygun olan ve uygun olmayan dokunma ve cinsel istismarla karşılaştıklarında ne yapacaklarına dair bilgilerinde artış olduğu, programın çocukların kendilerini koruma becerileri üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

İlkokul birinci sınıf çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları, ilkokul birinci sınıf düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin devam ettiğini göstermektedir ($z=-1.66$, $p>.05$). Anasınıfı çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları Son-test puanları ve İzleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin sekiz hafta sonra da korunduğunu göstermektedir ($z=-3.83$, $p>.05$).

Ersoy ve Özkan (2017) yaptıkları çalışmada okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş-altı yaş çocuklarının cinsel istismara yönelik bilgilerini incelemeyi amaçlamış ve verileri 24 çocuktan çizim ve görüşme tekniklerini kullanarak toplamışlardır. Araştırma sonucunda, çocukların iyi ve kötü dokunmayı bilme, kendilerini cinsel istismar durumlarından nasıl koruyacaklarını, cinsel istismarla karşılaştıklarında ne şekilde ve kimlerden yardım isteyeceklerini bilme konularında

yetersiz ve yanlış bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Buna benzer araştırma sonuçları, istismarı önleme araştırmalarının artışı ve pek çok farklı ülkede cinsel istismarın erken dönemde önlenmesine yönelik çocuklarda bilgi ve beceri gelişimini destekleyen programların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (Bolen, 2003). Ülkemizde diğer ülkelere ve toplumlara nazaran bu gibi programların daha az kullanılmasına karşın, gelişmiş ülkelerde bireylerin erken yaşlardan başlayarak kişisel güvenlik ya da iyi dokunuş kötü dokunuş gibi eğitim programları aracılığıyla cinsel ve diğer istismar türlerinden korunabilmeleri ile ilgili eğitim kurumu temelli beceri eğitimi programlarının uygulanarak, bireylerin cinsel istismara karşı bilgili ve donanımlı olmalarının ve kendilerini korumaya yönelik beceri geliştirmelerinin sağlanması hedeflenmiştir (Rezan Çeçen, 2007). Bu bağlamda; Çeçen-Eroğul ve Kaf Hasırcı (2013) 36 dördüncü sınıf öğrencisi ile eğitim temelli bir istismar önleme programının etkililiğini incelemişlerdir. Program kapsamında, çocuklarla kişisel sınırlar, iyi dokunuş-kötü dokunuş ve yaşanan istismar durumunu güvendikleri bir yetişkine bildirme konularında konuşarak ve etkinlikler yaparak dört oturum gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın sonucu; deney grubundaki çocukların Son-testten anlamlı derecede yüksek puanlar aldığı ve sekiz hafta sonraki izleme testinde de bu farkın korunduğu saptanmış ve programın etkili olduğu belirtilmiştir.

Finkelhor ve Dzibua-Leatherman (1995) Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirdikleri çalışmada 10-16 yaş grubu arasındaki 2000 çocuğun üçte ikisi geçmiş yıllarda en az bir programa, yine %37'si de geçtiğimiz bir yıl içerisinde eğitim kurumu temelli cinsel istismardan korunma programına katıldıklarını belirtmiştir. Çocuklara bu becerileri deneme fırsatı veren, ebeveynleri de sürece dahil eden ve çocuklarının bu becerileri kazanmaları için katılım sağlayan ve aynı zamanda zorba davranışlarla da başa çıkma hakkında bilgi içeren programların daha etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı zamanda katılım sağlayan tüm gruplar için memnuniyet düzeyi yüksek olsa da kız öğrenciler, siyahi öğrenciler ve düşük sosyo-ekonomik statüdeki çocuklar ve ailelerinin programdan daha yüksek oranda memnun kaldıkları ve öğrendikleri becerileri daha fazla kullandıkları belirlenmiştir. Gibson ve Leitenberg (2000) 825 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada ilkökul yıllarında eğitim kurumu temelli cinsel istismardan korunma programına katılan üniversite öğrencilerinin katılmayanlara oranla yarı yarıya daha az istismara maruz kaldıklarını belirtmektedirler. Okul temelli cinsel istismardan korunma programları farklı şekillerde düzenlenmesine ve uygulanmasına karşın

hemen hemen hepsinde ortak olan temalar bulunmaktadır. Genel olarak bakıldığında bu temaların, uygun olmayan yetişkin dokunuşu ve davranışı, yetişkin tarafından herhangi bir şey vaat edildiğinde ya da hediye verilmek istediğinde kabul etmeme, ortamdaki hızlıca uzaklaşabilme ve olayı güvendiği bir yetişkine söyleme ve dolayısıyla gizlememe ya da saklamamaktır (Conte, Rosen ve Saperstein, 1986). Amerika Birleşik Devletleri'nde okul temelli cinsel istismarı önleme ya da kişisel güvenlik programları çocuklara erken yaşlardan itibaren kreş ya da anasınıfına devam ederken dahi uygulanmaktadır. Programlar farklı süreler ve formatlar içermekle birlikte kitaplar, filmler, drama, rol oynama çalışmaları, sınıf tartışmaları ve istismar durumlarıyla karşılaştıklarında nasıl davranacaklarına dair kuralların belirlenmesi gibi davranış ağırlıklı tekniklerin kullanılmasını kapsamaktadır (Wolfe, 1998).

İstismarı önleme üzerine yapılan uygulama ve çalışmalarda, cinsel istismarın oluşmasına zemin hazırlayan risk faktörlerinin ve gruplarının belirlenerek, cinsel istismardan korunmalarını sağlayacak becerilerin kazandırılması ve güçlendirilmesi hedeflenmektedir (Dubowitz, 1989). Çoğunlukla daha erken yaşlarda ve ilköğretim düzeyinde uygulanan pek çok programın içeriği ve etkililiği, yapılan araştırmalarla belirlenmeye çalışılmıştır. Davis ve Gidyez (2001) çocuklara uygulanan cinsel istismarı önleme programlarının etkililiğini değerlendirmek amacıyla büyük ölçekli bir araştırma yürütmüştür. İlgili alanyazında daha önce yapılmış 3-13 yaş arasında eğitim kurumu temelli cinsel istismarı önlemeyle ilgili 27 çalışmayı belirlemişler ve bu çalışmaların tamamı değerlendirildiğinde, çocuklarla yürütülen cinsel istismarı önlemeye yönelik eğitim programlarının çocukların cinsel istismardan korunmaya yönelik bilgi ve becerilerinin artırılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. İlgili alanyazında bu sonucu destekleyen pek çok çalışma olduğu görülmektedir (Finkelhor, 1986; Conte, Rosen, Saperstein ve Shermack, 1985; Nemerofsky, Carran ve Rosenberg, 1994; Saslawsky ve Wurtele, 1986; Wurtele, 1990; Wurtele, Gillispie, Currier ve Franklin, 1992).

İlkokul birinci sınıf çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu, Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İlkokul birinci sınıf düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve İzleme testi

puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z=-2.14$, $p>.05$). Ancak, fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, negatif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda, Güvenli Çocuk Programı'na katılan ilkokul birinci sınıf deney grubu çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları izleme testi puan ortalamaları son-test puan ortalamalarından düşüktür ve Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerini akran zorbalığından koruma bilgi ve becerisi üzerinde sekiz hafta sonra negatif sıralar lehine olduğu ve bu boyutta Programın etkisinin devam etmediği söylenebilir. Anasınıfı çocuklarının Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu görülmektedir. Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğunu göstermektedir. İstatistiksel analiz sonuçları, anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin sekiz hafta sonra da korunduğunu göstermektedir ($z=-253$, $p>.05$). Dolayısıyla araştırma kapsamında geliştirilen Güvenli Çocuk Programı'nın çocukların kendilerini akran zorbalığından korumada etkili olduğu ve bu etkinin kalıcı söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında, farklı özelliklere sahip bireylerin bir arada oldukları ortamlarda zorbalık şiddet gibi istenmeyen olaylar da yaşanabilmektedir (Olweus, 2013). Peren ve Alsaker (2006) yaptıkları araştırmada kurban oranını %4 bulmuşlardır. Arkadaşları bu çocuklara fiziksel, sözel ve ilişkisel olarak olumsuz davranışlar sergilemektedirler. Zorbalık gibi istenmeyen olaylar ortaya çıkmadan önleminin alınmasının gerekliliği alanyazında sıklıkla vurgulanmaktadır (Austin ve Sciarra, 2013; Gökler, 2009; Korkut-Owen, 2015). Önleyici çalışmalar yapılması, olumlu okul ortamının oluşturulması zorbalık gibi istenmeyen olayların ortaya çıkmadan azaltılmasında etkili olmaktadır (Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir, 2009). Bu araştırma kapsamında deney grubuna Güvenli Çocuk Programı uygulanarak çocuklara kendilerini akran zorbalığından koruma becerilerini öğretmek ve artırmak amaçlanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre deney grubunda yer alan çocukların son-test zorbalık puanları ön-test puanlarına göre anlamlı şekilde artmıştır. Literatüre uygun olarak bireyin kendisini bu gibi durumlardan koruma bilgi ve becerisinin güçlendirilmesinin zorbalık gibi istenmeyen olayların önüne

geçilmesine katkı sağladığı söylenebilir. Güvenli Çocuk Programının çocukların zorbalığa karşı kendilerini koruma becerilerini artırmaya dair etkinin kalıcılığının araştırıldığı, Son-testlerden sekiz hafta yapılan izleme testlerinde de bu becerilerin korunduğu saptanmıştır.

Alanyazında yer alan zorbalığı önlemeye yönelik programların da doğrudan zorbalık davranışına yönelik olduğu görülmektedir (Austin ve Sciarra, 2013; Kartal ve Bilgin, 2007; Olweus, 2013). Hoglund, Hosan ve Leadbeater (2012) yaptıkları çalışmada “WITS” zorbalığı önleme programından sonra fiziksel ve ilişkisel mağduriyette azalma tespit etmişlerdir. Ahmmed ve Gadallah (2017) yaptıkları çalışmada mağduriyet puanını son-testte ön-teste göre iki grupta da düşük bulmuşlardır. Leadbeater, Hoglund ve Woods (2003) Kanada’da birinci sınıf çocuklarıyla yaptıkları boylamsal araştırmada “WITS” zorbalığı önleme programından sonra fiziksel ve ilişkisel mağduriyette azalma saptamışlardır. Ayrıca ilgili alanyazında zorbalığa yönelik şekilde planlanıp yürütülen çalışmaların başarıya ulaşması ve kalıcı olması için; okul, eğitimciler, çocuklarla çalışma yürüten tüm meslek grupları, aile ve öğrencilerin işbirliği yapması; önleme çalışmalarının süreklilik göstermesi; kurum kültürü olarak istismarın her türünü önleyen çalışmaların benimsenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır (Austin ve Sciarra, 2012; Bradshaw, Waasdorp, & Johnson, 2014; Gökler, 2009; Korkut-Owen, 2015; Nickerson, Aloe, Livingston, & Feeley, 2014).

Zorbalığa ilişkin literatür tarandığında bir çok farklı zorbalığı önleme programının uygulandığı ve bu programların etkililiğinin araştırıldığı görülmektedir (Kartal ve Bilgin, 2007; Kutlu, 2005; Stefanakou, Tsiantis, & Tsiantis, 2014; Şahin ve Akbaba, 2010; Ugürol, 2010). Zorbalığı önlemeye yönelik programların büyük bir çoğunluğunun etkili olduğu (Kartal ve Bilgin, 2007; Şahin ve Akbaba, 2010; Olweus, 2003; Ugürol, 2010) bir kısmının da çocuklar arasında görülebilecek zorbalığı önlemede etkisiz olduğu bulunmuştur (Dölek, 2002; Kutlu, 2005). Bu araştırma da Güvenli Çocuk Programı yardımıyla çocukların akran zorbalığına karşı kendilerini koruma bilgi ve becerisini artırdığı ve bu etkinin korunduğu tespit edilmiştir. Özetlenecek olursa zorbalık okullarda görülen ve istenmeyen bir sorundur ve zorbalığı önlemeye yönelik sistemli uygulamalarla zorbalık olayları azaltılabilir ancak ortaya çıkan bu etkinin kalıcı olması yapılan çalışmaların sürekliliğine, okul-aile işbirliğine, kurum kültürüne ve eğitim politikalarına da bağlıdır (Capuzzi ve Gross, 2014; Gökler, 2009; Türktan, 2013; Olweus, 2013).

İlkokul birinci sınıf düzeyi çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde anlamlı fark olduğu görülmektedir. Ancak hangi gruplar lehine fark olduğu incelendiğinde; birinci sınıf düzeyinde son-test ve izleme testi için plasebo-deney ve plasebo-kontrol grupları arasında plasebo grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark oluşmadığı görülmektedir. Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde fark olduğu ve bu farkın Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi sonucuna göre anasınıfı düzeyinde izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmüştür.

Çalışmalar göstermektedir ki çocukların benlik algılarını tehdit eden istismar ve zorbalık gibi olumsuz durumlara maruz kalan çocuk, içine kapanabilir, özgüvenini yitirebilir ve kaygılı davranışlar sergileyebilir (Çınkır ve Kepenekçi, 2003). Sağlıklı bir benlik kavramı ve benlik saygısı olan bireylerin, sosyal uyum, okul başarısı ve akran ilişkilerinin daha iyi olduğu görülmektedir. Bu noktada, benlik saygısı düşük olan bireylerin akran baskısına daha çok maruz kaldıkları görülmektedir (Santrock, 2012). O nedenle, benlik saygısının olumlu gelişimi çocuğun hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Sonuçlara göre; Programın ilkökul birinci sınıf düzeyinde çocukların özgüven puanları üzerinde bir etkisinin olmadığı; plasebo grubundaki farkın da çocukların ailelerinin ve sınıf öğretmenin tutumundan kaynaklanabileceği söylenebilir. Okul öncesi düzeyde farkın sadece izleme testinde deney grubu lehine olması erken müdahale programlarının uzun vadedeki sonuçları ile ilişkili olduğu belirtilebilir. Bu noktada; literatürde de benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Okul öncesi eğitimden yararlanamayan çocuklar için tasarlanan Evde Destek Programının çocuklar üzerindeki uzun dönem etkilerine bakıldığında; eğitim alan grubun eğitim almayan gruptan anlamlı derecede daha az bağımlı, daha az saldırgan ve daha fazla kendine güvenli oldukları ve kendilerine olan güvenin bir göstergesi olarak kendi kararlarını kendileri aldığı gözlemlenmiştir (Bekman, 1997). Çocuklara karar verme ve sosyal problem çözme becerilerini öğretmek için planlanan erken müdahale programlarının da çocukların kendi davranışlarını daha iyi yönetebilmeleri için gerekli becerileri sağladığı ve dolayısıyla daha fazla özgüven aşıladığı belirtilmiştir (Morgan, 2009). Benzer şekilde Yukay'ın (2003) dokuz oturumlu

sosyal beceri ağırlıklı eğitim programının öğrencilerin sosyal becerilerini ve benlik algılarını geliştirmede etkili olduğu belirtilmiştir.

Çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu ve farkın son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmüştür. İlkokul birinci sınıf çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında izleme testinde anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Güvenli Çocuk Programı'na katılan çocukların, programa katılmayan çocuklara göre kendilerini koruma bilgi ve beceri düzeylerinin aradan sekiz hafta geçtikten sonra İnternet güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlarda fark oluşmadığı görülmektedir. Deney grubu çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puana göre; Güvenli Çocuk Programı'nın etkisinin kendilerini sanal ortamdaki zorbalıktan koruma bilgi ve becerisinde sekiz hafta sonra negatif sıralar lehine değiştiği ve Programın etkisinin korunamadığı söylenebilir. Anasınıfı çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu, Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre anasınıfı düzeyinde son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz sonuçları deney grubundaki çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları ön-test ve deney sonrası son-test puanları arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($z = -3.79, p < .05$). Fark puanlarının sıra toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Anasınıfı düzeyi deney grubunda yer alan çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan aldıkları son-test puanları ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olmadığını ve dolayısıyla Programın etkisinin korunduğunu göstermektedir ($z = -1.25, p > .05$).

Erken yaşlardan itibaren çocukların bilgi ve iletişim teknolojileriyle etkileşimleri ve bu etkileşimlerinin üzerinde çocukların ve ailelerin demografik özelliklerinin etkisinin incelendiği araştırma sonucunda, çocukların ev ortamında bulunan ve kolaylıkla ulaşabildikleri bilgi ve iletişim teknoloji araçları olarak en fazla televizyon (%100) ve cep telefonu (%93,9), en az ise oyun konsolu Play Station/XBox bulunduğu görülmüştür (Yazıcı ve Gencer, 2016). Siber zorbalıkla ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalar siber zorbalığın ilköğretim öğrencilerini de kapsayan

küçük yaş arkadaş grupları arasında dahi görüldüğünü ortaya çıkarmıştır (Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Ayas ve Horzum, 2012). 413 ilköğretim öğrencisi arasında siber zorbalık konusunda yapılmış olan bir araştırma, öğrencilerin %18,6'sının siber zorbalık mağduru olduğunu ve %11,6'sının ise en az bir kez başka bir akranına karşı siber zorbalık eylemine katıldığını göstermiştir (Ayas ve Horzum, 2012). Serin'in (2012) çalışması ise ilköğretim öğrencilerinin sadece siber zorba ya da siber mağdur olmadığını, %5'lik bir kesiminin hem siber zorba hem siber mağdur olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan pek çok çalışma, çocukların ve gençlerin internet kullanım alışkanlıkları ve sıklığı, internetteki iletişim araçları ile gelen sözlü ya da görsel siber zorbalığın pek çok çocuk ve genci mağdur ettiğini göstermekte ve psikolojik olarak bu kişileri olumsuz şekilde etkilemektedir (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010; Altundağ, 2016; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Yapılan araştırmalar siber zorbalığın azalması ya da önlenmesi için eğitim kurumlarında önleme programı uygulanması gerektiğini göstermektedir (Diamanduros, Downs, & Jenkins, 2008; Epstein, & Kazmierczak, 2006; Willard, 2007). Akçay ve Özcebe (2012), okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarını değerlendirdikleri araştırmalarında, çocukların yaşlarının bilgisayar kullanma süreleri ve becerileri üzerinde etkisi olduğunu ve çocukların yaşları büyüdükçe bilgisayar kullanma sıklığının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Dehue, Bolman ve Vollink (2008) öğrenciler arasında siber zorbalığın yaygınlık durumunu ve ailelerin bu duruma karşı olan farkındalık seviyelerini belirlemek amacıyla ilköğretim seviyesinde öğrencilerle çalışmalarını gerçekleştirmiş ve örneklem grubundaki öğrencilerin %23'ünün siber mağduriyet yaşadıkları belirtmişlerdir. Hinduja ve Patchin (2010)'a göre, internetin doğru kullanımı konusunda öğrencilerin eğitilmesi atılacak en önemli adımlardan biridir. Okullarda bilgisayar ve internetin güvenli ve bilinçli kullanılabilmesi için öğrencilere rehberlik edilmelidir. Öğrenciler internet ortamında kişisel bilgilerini koruma konusunda bilgilendirilmeli ve internetin riskleri konusunda da uyarılmalıdır (Bryce & Klang, 2009).

Çocukların siber zorbalık yapma veya mağduru olmalarında internet kullanımının yaygınlaşmasının ve özellikle interneti iletişim amaçlı kullanımlarının etkisi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte çocukların internette sosyal ağ kullanımı, anlık mesajlaşma gibi sosyalleşmeye yönelik etkinliklerin ön plana çıkması (Ekici ve Uçak, 2012; Lenhart, 2015) ve internetten tanımadığı kişilerle iletişim kurmaları

da siber zorbalığı artıran unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu konuda Willard (2007b); Olweus (1999)'un geliştirdiği okullarda zorbalığı önleme programını örnek alarak siber zorbalığa müdahale programı geliştirmiştir. Çalışmasında; grup görüşmeleri, bireysel görüşmeler, akran çalışması, siber mağduru destekleme, siber zorba ile çalışma, aile eğitimi, toplumsal farkındalık gibi konulara değinilmiştir.

Alan yazında yapılan çalışmalarda da internet risklerine karşı çocukların gelen mesajı silme ve göndereni engelleme, rahatsız edici durumu site yönetimine bildirme, sosyal ağlardaki gizlilik ayarlarını değiştirme stratejilerini kullandıkları görülmektedir (Çetinkaya, Broyles, Dandekar, Srinivasan, & Sterbenz, 2010; Livingstone, Haddon, Görzig, & Ólafsson, 2011; Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell, & Tippett, 2008; Topçu, Erdur-Baker, & Çapa-Aydın, 2008). Bu durum çocukların internette karşılaştıkları riskleri sahip oldukları internet becerilerini kullanarak çözmeye çalıştıklarını göstermektedir. Çocukların güvenli internet kullanımında yaşadıkları problemlerden biri de internette karşı karşıya kaldıkları problemleri utandıkları ya da korktuklarından (Karahisar, 2014) veya bu durumu bildirdikleri takdirde yetişkinlerin internet kullanımını engelleyeceği kanısına sahip olduklarından genellikle diğer bireylerle paylaşmak istememeleridir (Yenilmez ve Seferoğlu, 2013). Çocuklar yaşadıkları sorunları paylaşmadıklarında uzun süre devam etmesine neden olabilmektedirler (Beran & Li, 2007). Bu noktada, güvenli internet kullanımına yönelik olarak hazırlanan ve yürütülen program ve etkinlikler çocukların karşı karşıya kaldıkları internet riskleri konusunda yardım alabilecekleri fırsatlar sağlarken aynı zamanda konuya ilişkin bilgi ve farkındalıklarını da arttırmaktadır.

Willard (2005) eğitim kurumlarında uygulanacak siber zorbalığı önlemeye yönelik müdahale programında; sınıf içi müdahaleler, bireysel müdahaleler, öğrencilerle çalışma, kurban destek olma, zorba ile çalışma, aile katılımı, toplumun da müdahalesi gibi farklı konuların program içeriğinde yer almasının süreci daha etkili ve güçlü kılacağını belirtmiştir. Eğitim kurumları bilgisayar, tablet, telefon gibi teknolojik araçların ve internetin öğrenciler tarafından güvenilir ve sorumlu bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli rehberliği sağlamakla da görevlidir (Bryce & Klong, 2009; Mason, 2008). Bu eğitimler aracılığıyla, öğrenciler internet ortamında özel, kişisel bilgilerinin koruma konusunda bilgilendirilmeli ve karşılaşılabilecekleri risklerle ilgili uyarılmalıdır (Bryce & Klong, 2009). Diamanduros, Downs ve Jenkins (2008) yaptıkları araştırmada eğitim kurumlarında siber zorbalığı önleme

konusunda okul psikologlarının ve danışmanlarının rolünü araştırmışlardır. Araştırma sonucuna göre, okul psikologları okullarda siber zorbalığı önleyici programlar hazırlamada etkin rol almalı ve müdahale edici stratejiler planlamalıdır. Eğitim kurumlarında çalışan danışmanların farkındalık kazandırma, siber zorbalığı önleme ve müdahale ile ilgili çalışmaları öğrenci, öğretmen ve ebeveynlerle işbirliği içinde sürdürmelerinin siber zorbalıktan korunmada programın etkisini daha da güçlendireceği şeklinde vurgulanmıştır (Diamonduros vd., 2008; Mason, 2008; Willard, 2007; Worthen, 2007). Tüm bu çalışmalar ışığında, siber zorbalığa dair farkındalığı artırma ve önleme çalışmalarında çocuk ve gençlere ek olarak sürece aileler ve eğitimcileri de dahil ederek bütüncül bir yaklaşımla program ve etkinliklerin etkisinin artırıldığı vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak; Güvenli Çocuk Programının, çocukların kendilerini korumalarına yönelik becerilerini (istismar, akran zorbalığı, internet güvenliği) olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda; ilkökul birinci sınıf çocukların ölçme araçlarına ait son-test, izleme testi tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte ve izleme testinde fark olduğu ve bu farkın son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Yine benzer şekilde, Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ve Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu ve Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testine göre son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. İlkokul birinci sınıf düzeyi çocukların Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde anlamlı farkın plasebo-deney ve plasebo-kontrol grupları arasında plasebo grubu lehine olduğu ve Programın çocukların özgüvenlerini artırmada etkili olmadığı görülmüştür. Çocukların İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark olduğu ve farkın son-test için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmüş ancak sekiz hafta sonra yapılan izleme testinde bu farkın korunamadığı belirlenmiştir. İlkokul birinci sınıf çocukları için kişisel güvenlik, akran zorbalığı ve internet güvenliği boyutlarında Programın etkili olduğu ve öğretmenler tarafından kullanılabileceği belirtilebilir.

Anasınıfı çocuklarının tüm değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu ve bu farkın son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğunu görülmektedir. Anasınıfı çocuklarının Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Aracı ve Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğunu ve bu farkın son-test ve izleme testi için deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğunu göstermektedir. Anasınıfı çocuklarının Kültür Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi'nden elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-testte fark oluşmadığı; ancak, izleme testinde fark olduğu ve bu farkın deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmüştür. Anasınıfı çocuklarının İnternet Güvenliği Değerlendirme Aracı'ndan elde ettikleri puanlar incelendiğinde gruplar arasında son-test ve izleme testinde fark olduğu ve farkın deney-plasebo ve deney-kontrol grupları arasında deney grubu lehine anlamlı olduğu görülmüştür. Güvenli Çocuk Programı'nın anasınıfı çocukları için kişisel güvenlik, akran zorbalığı, özgüven ve internet güvenliği boyutlarında programın etkili olduğu ve öğretmenler tarafından kullanılabilirliği belirtilebilir. Okul temelli istismarı önleme programları erken yaşlardan itibaren uygulanarak çocukların kendilerini korumalarına yönelik bilgi ve becerileri artırılabilir.

Çocuklardan elde edilen nicel verilere ek olarak, araştırmada yer alan öğretmen ve ailelerin ön görüşmelerde yer alan çocuk istismarı tanımlamalarına bakıldığında; fiziksel, psikolojik istismardan ve çocuğun ekonomik kazanç elde etmek için çalıştırılmasından bahsettikleri görülmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin bu kapsamda ihmale dair tanım yaptıkları da belirtilebilir. Levin (1983) eğitimcilerin, fiziksel istismar hakkında cinsel istismar ve duygusal istismardan daha fazla bilgi sahibi olabileceğini ifade etmiştir. Dereobalı, Karadağ ve Sönmez (2013) yaptıkları çalışmada eğitimcilerin en yüksek oranda (%32.85) cinsel istismar içeren, en düşük olarak da %8.57 oranında ihmal ifadeleri içeren tanımlamalar kullandıklarını belirlemişlerdir. İlgili alanyazın incelendiğinde istismar olgusunun çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Bunlar fiziksel, cinsel, duygusal-psikolojik istismar ve ihmal olarak adlandırılmaktadır. Öğretmen ve ailelerin istismar tanımları da bu gruplara uymaktadır. Çocuğa zarar verebilecek kimseler arasında; ruh sağlığı bozuk kişiler, aile, arkadaş, akrabalar ve yakın çevreden söz etmişlerdir. Öğretmen ve

ailelerin istismarın önlenmesine dair soruya verdikleri yanıtlar arasında; hayır demeyi öğretme, yardım istemeyi öğretme, güvendikleri bir yetişkine anlatma ve sır saklamama yer almaktadır. Bununla beraber, eğitim kurumlarında çalışan eğitimcilerin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki bilgi düzeylerinin saptanması ve görüşlerinin incelenmesi, hazırlanacak eğitim programları açısından önemlidir. Ancak Türkiye’de konuya ilişkin çok fazla çalışma bulunmamaktadır (Erol, 2007; Sönmez ve Bektaş, 2006). Öğretmenler ve aileler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocukla iyi iletişim kurmanın öneminden, çocukları etkili şekilde dinlemekten, onlara güven vermekten ve iyi-kotu davranış ve dokunuşu öğretmenin öneminden bahsetmişlerdir.

Çocuklarla program uygulandıktan ve öğretmen ve aileler için bilgilendirici seminer düzenlendikten sonra öğretmenler ve ailelerle tekrar bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmen ve aileler çocuk istismarını; sözel, fiziksel ve cinsel olmak üzere üç tür şeklinde tanımlamış ve istismarcıya dair soruya; anne-baba, arkadaş, ruh sağlığı bozuk kimseler, alkol ve uyuşturucu bağımlıları ve yakın akraba şeklinde cevap vermişlerdir. Amerika’da çocuklara kötü muamele en fazla anneler tarafından (%38), daha sonra babalar (%17.9) ve her iki aile tarafından (16.8%) yapılmaktadır (US Department of Health and Human Services, ACYF, 2009). Başka bir çalışmada da eğitimcilere çocukların şiddetle en çok karşılaştıkları yerin neresi olduğu sorulduğunda cevapları dört ana grupta toplanmış ve çalışmaya katılan eğitimcilerin yarısından fazlası, çocukların şiddetle “aile, ev ve bakıcıda” karşılaştıklarını ifade etmişlerdir (Dereobalı, Karadağ ve Sönmez, 2013). Sahillioğlu (2016) yaptığı çalışmada 0-12 yaş çocuk istismarı ve ihmali önleme anne-baba eğitim programı önerisi tasarlamış ve programın alanda uygulanabilir ve anne-babaların çocuk istismarına dair bilgi ve farkındalıkları üzerinde etkili ve kalıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aral (1997) tarafından ilkokul öğrencileri ile yapılan çalışmada, fiziksel istismara uğrayanların çoğunluğu anne-baba tarafından şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Öğretmenler ve aileler istismarının önlenmesine dair soruya verdikleri yanıtlar arasında; çocukları koruma, başkalarının yardımını kabul etmemeyi öğretme, hayır demeyi, yardım istemeyi, dokunulmayı reddetmeyi öğretme ve çocukla iletişim yer almaktadır. Öğretmen ve ailelerin genel olarak çocukların konuya dair bilgi ve becerilerini geliştirici noktalara odaklandıkları görülmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali önlemede erken dönemde aile ve çocukla kurulan ilişki ile birlikte verilen nitelikli eğitim de önem taşımaktadır. Süreç bu

kapsam doğrultusunda ele alındığında eğitim kurumları ve eğitimciler çocuk istismarının fark edilmesi ve önlenmesinde büyük roller üstlenmektedir (Dereobalı, Karadağ, & Sönmez, 2013). Öğretmenler çocuk istismarını önleme noktasında ailelerin yapması gerekenler arasında; çocukların kendilerini koruma için nasıl tepkiler verebileceklerini rol-oylama ile öğretme, ailelerin ve çocukların iyi bir şekilde bilgilendirilmeleri, iletişim ve kontrol-denetimin öneminden bahsetmişlerdir.

Öneriler

Bu bölümde, araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler dört başlık altında sunulmuştur. İlk olarak, gelecekte Güvenli Çocuk Programı konusunda çalışma yapacak olan araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur. İkinci olarak, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak uygulamacılara yönelik öneriler sunulmuş, ardından aileler için ve son olarak politika yapımcılar için öneriler sunulmuştur.

Araştırmacılara yönelik öneriler.

- Araştırma kapsamında geliştirilen Güvenli Çocuk Programı okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf çocuklarının kendilerini koruma becerilerini artırmada etkili bulunmuştur. Bu becerilerini geliştirmeye yönelik farklı yaş gruplarında benzer yarı deneysel çalışmalar yapılabilir.

- Güvenli Çocuk Programı'nın sekiz hafta sonrası için kalıcılığına bakılmıştır. Programın altı ay ve bir yıl süreli etkisinin kalıcılığı incelenebilir.

- Güvenli Çocuk Programı, bireyin kendilerini tehlikeli durumlardan korumalarına yönelik becerileri kazanmalarını sağlamak amacıyla uyarlanmıştır. Bu nedenle geliştirilen programın farklı değişkenlere yönelik etkisinin inceleneceği deneysel çalışmalar yapılabilir.

- Bu araştırma çerçevesinde Güvenli Çocuk Programı okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf üzerinde uygulanmış ve etkili bulunmuştur. Yaş grupları yakın olduğu için bu programın ilkokul ikinci ve üçüncü sınıf çocukları üzerindeki etkililiği incelenebilir.

- Bu çalışmada çocukların kendilerini koruma becerilerini geliştirmek için okul ortamında çocuklarına yönelik etkinlikler yapılmış ve kendilerini koruma becerilerini artırmada etkili olduğu tespit edilmiştir. Alanyazında bu becerileri geliştirmede

ailenin önemi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ailelere yönelik hazırlanacak benzer programların, çocukların kendilerini koruma becerilerini geliştirmesi üzerindeki etkisine bakılabilir.

- Bu araştırmayla çocukların kendilerini koruma becerilerinin geliştirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebeple bu becerilerin geliştirilmesi ve desteklenmesinde önemli bir yeri olan öğretmenlere ve okul yöneticilerine yönelik seminerler geliştirilip etkililiği araştırılabilir.

- Yurt dışında çocuk istismarını önlemeye yönelik pek çok program geliştirilmesine rağmen ülkemizde çocuk istismarını önleme programları ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Yurt dışında olduğu gibi farklı yoğunluklarda çocuk istismarını önleme programları uyarlanarak ve geliştirilerek bu programların etkililiğine yönelik karşılaştırmalı araştırmalar yürütülebilir.

- Çocuk istismarını önleme programlarına katılan çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerilerinin gelişimlerinin incelenmesine yönelik boylamsal çalışmalar planlanabilir. Programın uzun vadedeki etkilerini belirlemek çocukların ileriki sınıf düzeylerinde kendilerini koruma bilgi ve becerilerinin izlenmesi ile mümkün olabilir.

- Farklı sosyoekonomik düzeylerdeki ailelerin çocuklarına yönelik çocuk istismarını önleme programları düzenlenerek, demografik özelliklerin çocukların kendilerini koruma bilgi ve becerileri ve ailelerin çocuk istismarı ve önlenmesi konusundaki görüş ve ev için uygulamalarına etkisi araştırılabilir.

- Çocuk istismarını önleme programları ile ilgili ülkemizde yerli literatür bulunmadığı için yurt dışındaki çocuk istismarını önleme programlarını karşılaştırmalı olarak inceleme fırsatı sunan nitelikli literatür tarama çalışmaları planlanabilir.

- Daha az sayıda çocuk ve aile ile derinlemesine çalışıp programın katılımcılar üzerindeki etkisi doğal ortamlarda gözlemlenebilir.

- Bu araştırma kapsamında uyarlanan program, okul öncesi eğitim kurumuna ve ilkokul birinci sınıfa devam eden çocuklar, aileleri ve öğretmenleri ile yürütülmüştür. Daha küçük yaş grubundaki çocuklar ve aileler için de benzer amaca hizmet eden program önerileri uyarlanabilir ve geliştirilebilir.

- Çocuk istismarını önleme programlarının öneminin anlaşılması ve yaygınlaştırılması için ülkemizde ilgili bölümlerde eğitim alan öğretmen adaylarının

çocuk istismarını önleme programları hakkında bilgilendirilmesini hedefleyen araştırmalar yürütülebilir.

- Güvenli Çocuk Programı, Okul Öncesi ve İlkokul Birinci Sınıf öğretmenleri tarafından kolaylıkla uygulanabilecek biçimde tasarlanmıştır. Programın farklı yarı deneysel çalışmalarda kullanılması, bu araştırmada elde edilen sonuçların sağlamlığının desteklenmesine katkıda bulunabilir.

- Araştırmanın bulgularına göre son-testlerde görülen zorbalık düzeylerindeki azalmanın izleme testlerinde korunamadığı tespit edilmiştir. Bu noktada, eğitim programının sona ermesinin ardından, uzun süreli etkiyi sağlamak amacıyla, katılımcılara yönelik destekleyici oturumlar düzenlenebilir.

- Çocuk istismarı lisans eğitiminde, öğretmen ve psikolojik danışman yetiştiren programlarda ders konusu olarak okutulmalıdır.

Uygulamacılara yönelik öneriler.

- Araştırma sonucunda Güvenli Çocuk Programı'nın çocukların kendilerini koruma becerileri ve değerlendirme araçlarından elde ettikleri puanlar üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Güvenli Çocuk Programı; okullarda çocukların kendilerini korumalarına ilişkin becerileri kazanmalarına katkı sağlamak amacıyla kullanılabilir.

- Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar durumuyla karşılaşması halinde çocuğun kendini nasıl koruması gerektiği, ortamdan nasıl uzaklaşabileceği ve bu durumu kime anlatarak yardım isteyebileceği konularındaki bilgi eksikleri giderilip davranış değişikliği kazandırılarak her altı ayda bir bu eğitimi tekrar etmeleri önerilmektedir.

- Güvenli Çocuk Programı'nın okullarda uygulanabilmesi için öğretmenler çalıştıkları kurumun ve grubun özelliklerini göz önünde bulundurarak, programda gerekli değişiklikleri yapmak durumundadırlar. Grubun özelliklerine ve ihtiyacına bağlı olarak oturum sayısı artırılabilir ya da azaltılabilir.

- Güvenli Çocuk Programı grupların uygun zamanında ve çocuklara uygun olarak planlandığı için programın uygulanmasında herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır. Bu tarz grupla uygulanacak programlar hazırlanırken çocukların ilgileri, istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda bir planlama yapılması faydalı olacaktır.

- Benzer çalışmalar yürütecek uygulamacıların programın uygulanması sürecinde; ailelerin, okulda çalışan psikolojik danışmanların, yöneticilerin ve

öğretmenlerin desteğini sağlamaya da mümkün olduğunca özen göstermeleri faydalı olacaktır.

Ailelere yönelik öneriler.

- Aileler çocuklarının kendilerini koruma becerilerinin gelişimini desteklemek için evde uygun ortam ve koşullar yaratmalıdırlar. Çocukların kendilerini koruma ile ilgili deneyimlerini destekleyecek ortam hazırlanabilir ve konuyla ilgili ne yapmaları gerektiğine dair çocuklarıyla zaman zaman sohbet edebilirler.

- Çocuk istismarının önlenmesi ve açığa çıkarılmasında çocukla iletişim önemli bir yer tutmaktadır. Aileler, aile içi iletişim, çocukla iletişim gibi ihtiyaç duydukları konularda halk eğitim müdürlükleri, milli eğitim müdürlükleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen eğitimlere katılmaya yönlendirilebilirler.

- Aileler çocuklarının kendilerini koruma becerilerinin gelişimini nasıl destekleyebilecekleri konusunda öğretmenden yardım isteyebilirler. Bu konuda sınıfta yapılan etkinliklerin aile tarafından da ev ortamında sürdürülebilirliğinin sağlanması önemlidir.

- Ailelere çocuklarının kendilerini koruma becerilerinin gelişimini desteklemek için, yapılandırılmış etkinliklerin yanı sıra gün içinde gelişen fırsatları değerlendirmeleri ve bu fırsatlar üzerinden çocuklarıyla sohbet etmeleri önerilebilir.

- Ailelerin okul öncesi öğretmenleri ile işbirliğini arttıracak stratejiler geliştirmeleri ve çocuklarının kendilerini koruma becerilerini artırma konusunda öğretmenlerden destek almaları önerilebilir.

Politika yapıcılara yönelik öneriler.

- Güvenli Çocuk Programı ile araştırmaya katılan çocukların kendilerini koruma becerilerinde bir artış olduğu ve bu etkinin kalıcı olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında geliştirilmiş olan Güvenli Çocuk Programı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi ve ilkokul birinci sınıf düzeylerinde kullanılabilir. Araştırma temelli, etkililiği sınanmış bir programın okullarda eğitimine devam eden farklı özellikte bireylerin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

- Uygulamalar sırasında deney grubunda yer alan çocukların bir kısmı okul ortamlarında zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla eğitim politikaları planlanırken zorba davranışlara müsamaha gösterilmeyeceği ve

demokratik ortamı destekleyecek bir eğitim ortamı oluşturmaya özen gösterilmesi faydalı olacaktır.

- Araştırma kapsamında yapılan bu uygulamayla çocukların kendilerini koruma becerilerinin arttığı tespit edilmiştir. Okullarda bireylerin gelişimine katkı sağlayan olumlu özellikleri artırmaya yönelik benzer programların geliştirilerek okullarda uygulanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı ekipler oluşturarak farklı yaş gruplarından çocuklara yönelik benzer programlar gerçekleştirebilir.

- Çocuk istismarın önlenmesi konusunda medya ve televizyon kampanyaları yürütülerek kamuoyu bu konuda aydınlatılabilir.

- Çocukla karşılaşan tüm meslek elemanlarına yönelik konu ile ilgili farkındalık eğitimleri düzenlenebilir.

Kaynaklar

- AÇEV. (2007). *Ekonomik ve toplumsal kalkınma için erken çocukluk eğitimi: Önemi, yararları ve yaygınlaştırma önerileri*. www.acev.org/arastirmalarimiz.php sitesinden alınmıştır.
- Ahmed, E. S., & Gadallah, M. A. (2017). Effectiveness of violence prevention program on aggressive behaviors among preschool children. *Journal of Nursing Education and Practice*, 7(4), 116-123.
- Akbulut, Y., Sahin, Y. L., & Eristi, B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society*, 13(4), 192–201.
- Akçay, D. ve Özcebe, H. (2012). Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi*, 12(2), 66-71.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 95-119.
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., & Albayrak-Kaymak, D. (2007). Bullying behaviours and psychosocial health: results from a cross-sectional survey among high school students in Istanbul, Turkey. *European journal of pediatrics*, 166(12), 1253-1260.
- Altundağ, Y. (2016). Lise öğrencilerinde sanal zorbalık ve problemlerli internet kullanımı ilişkisi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1),27-43.
- Analay, C. ve Gülşen, R. (2004). Bilişim suçları içinde çocuk pornografisi ve mücadele yöntemleri. *Türk Hukuk Sitesi*.
- Aral, N. (1997). *Fiziksel istismar ve çocuk*. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
- Aral, N., Kandır, A. ve Can Yaşar M. (2003). *Okul öncesi eğitim* (İkinci Baskı). İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Austin, V.L., & Sciarra, D. T. (2013). *Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar*. (1. Basımdan Çeviri, Editörü: Mustafa Özekes). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Ayfer, C.U. (1997). *İnternet kitabı*. Ankara: Ana-Net Yayınları.

- Bahadır-Yılmaz, E. (2013). Çocuk istismarının önlenmesinde kullanılan programlar ve özellikleri. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 16(4), 255-259.
- Bahçecik, N. ve Kavaklı, A. (1993). Çocuk istismar ve ihmali. *Hemşirelik Bülteni*, 28(7), 23-31.
- Baker, C. K., Naai, R., Mitchell, J., & Trecker, C. (2012). Increasing knowledge of sexual abuse: A study with elementary school children in Hawaii. *Research on Social Work Practice*, 23(2), 167-178.
- Bandura, A. (1969). *Principles of Behavior Modification*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Bartik, T. (2013). *Early childhood programs as an economic development tool: Investing early to prepare the future workforce*. www.familyimpactseminars.org adresinden indirilmiştir.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1995). Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları. Ankara.
- Batmaz, M., ve Ayas, T. (2013). İlköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorbalık düzeylerinin yordanması. *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 43-53.
- Bekman, S. (1997). Evde destek programının okul öncesi çocuklarda uzun dönemdeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 21(106).
- Bektaş, M. (2015). Okul öncesi çocukların cinsel istismardan korunması ve sınıf temelli bir rehberlik programı önerisi. *Okul Psikolojik Danışmanı E-Bülteni*, 5, 20-27.
- Bellis, M., Hughes, K., Gilbert, R., Mitis, F., & Galea, G. (2013). *European report on preventing child maltreatment*. D. Sethi (Ed.). Copenhagen, Denmark: World Health Organization, Regional Office for Europe.
- Beran, T., & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber harassment: A study of new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Bilge, F. (2012). Bir grup ilköğretim öğrencisinde bilgisayara yönelik bağımlılık eğilimi değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 96-105.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnekler çalışmaları*.

Siyasal Kitabevi.

- Binder, R. L., & McNeil, D. E. (1987). Evaluation of a schoolbased sexual abuse prevention program: Cognitive and emotional effects. *Child Abuse & Neglect*, 11, 497–506.
- Bolen, R. M. (2003). Child sexual abuse: Prevention or promotion?. *Social Work*, 48(2), 174-185.
- Borg, W. R., & Gall, M. D. (1989). Educational Research. White Plains. NY: Longman.
- Bradshaw, C. P., Waasdorp, T. E., & Johnson, S. L. (2014). Overlapping verbal, relational, physical, and electronic forms of bullying in adolescence: influence of school context. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 0(0), 1-15.
- Bredenkamp, S. (2014). *Effective practices in early childhood education: building a foundation*. 2nd. Ed. Boston: Pearson
- Briggs, F., & Hawkins, R. M. F. (1994). Follow-up data on the effectiveness of New Zealand's national school based child protection program. *Child Abuse & Neglect*, 18, 635–643.
- Browne, K. (1991). Çocuk istismarını önceden kestirme. çocukların kötü muameleden korunması, I. Ulusal Kongre Kitabı, s: 295-305.
- Bryce, J., & Klong, M. (2009) Young people is disclosure of personal information and *Technical Report*, 14, 160-166.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Deneysel desenler* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak-Kılıç, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (20. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyükyıldırım, İ. ve Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 13(29), 740.
- Canbek, G. ve Sağıroğlu, Ş. (2006). *Bilgisayar güvenliği: casus yazılımlar ve korunma yöntemleri*. Grafiker Yayınevi: Ankara.
- Capuzzi, D., & Gross, D. R. (2014). *Youth at risk: a prevention resource for counselors, teachers, and parents*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Casper, R. (1999). Characteristics of children who experience positive or negative

- reactions to a sexual abuse prevention program. *Journal of Child Sexual Abuse*, 7, 97–112.
- Chen, Y., Fortson, B., & Tseng, K. (2012). Pilot evaluation of a sexual abuse prevention program for Taiwanese Children. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21, 621–645.
- Chodan, W., Hasler, F., & Reis, O. (2014). Sexual abuse prevention programs for individuals with mental retardation. *Prax Kinderpsychol Kinderpsychiatr*, 63(2), 82-98.
- Christian, C.W. & Block, R. (2009). Committee on Child Abuse and Neglect; Abusive head trauma in infants and children. American. *Academy of Pediatrics. Pediatrics*, 123(5), 1409–1411.
- Conte, J. R., Rosen, C., & Saperstein, L. (1986). An analysis of programs to prevent the sexual victimization of children. *Journal of Primary Prevention*, 6(3), 141-155.
- Conte, J., Rosen, C., Saperstein, L., & Shermack, R. (1985). An evaluation of a program to prevent the sexual victimization of young. *Child Abuse and Neglect*, 9, 319-328.
- Cortes, C. (1997). Evaluation of the Safe Child Program. *Office of Educational Evaluation and Management Analysis*, Florida, USA.
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. International Pearson Merrill Prentice Hall.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J., & Plano Clark, V.L. (2007). *Unetkinliktanding mixed methods research*. In J. Creswell (Ed.), *Designing and conducting mixed methods research* (pp.1-19). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(60), 555-576.
- Çeçen-Eroğul, A.R. ve Kaf-Hasırcı, Ö. (2013). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik geliştirilen cinsel istismarı önleme psiko-eğitim programının etkililiğinin sınanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,

13(2) 719-729.

- Cetinkaya, E. K., Broyles, D., Dandekar, A., Srinivasan, S., & Sterbenz, J. P. (2010). A comprehensive framework to simulate network attacks and challenges. In *Ultra Modern Telecommunications and Control Systems and Workshops (ICUMT), 2010 International Congress on* (pp. 538-544). IEEE.
- Çinkır, Ş., & Kepenekçi, Y. K. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 9(2), 236-253.
- Çivilidağ, A. ve Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 497-511.
- Çokluk, Ö., Sekercioglu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Daigneault, I., He´bert, M., McDuff, P., & Frappier, J. (2012). Evaluation of a sexual abuse prevention workshop in a multicultural, impoverished urban area. *Journal of Child Sexual Abuse*, 21, 521–542.
- Davis, K. M., & Gidycz, C. A. (2001). Review: School based child sexual abuse prevention programs are effective for improving prevention skills and knowledge. *Evidence Based Mental Health*, 2, 12-14.
- Davis, M. K., & Gidycz, C. A. (2000). Child sexual abuse prevention programs: A meta-analysis. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 29, 257-265.
- Dehue, F., Bolman, C., & Völlink, T. (2008) Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(2), 217-223
- Dekovic, M., & Gerris, J. R. (1992). Parental reasoning complexity, social class, and child rearing behaviors. *Journal of Marriage and Family*, 54, 675-685.
- Demirağ, S. A., Gemalmaz, A., Erel, Ö. ve Demirağ, F. (2009). Çocuk istismarı-1:Türkiye’de çocuk olmak: Yasalar ne kadar koruyor? *Aile Hekimliği Dergisi*, 3(5), 48-53.
- Dereobalı, N., Karadağ, S. Ç., & Sönmez, S. (2013). Okulöncesi eğitim öğretmenlerinin çocuk istismarı ihmali şiddet ve eğitimcilerin rolü konusundaki görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 14(1), 50-66.
- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: A user-friendly guide for social scientists*. London: Routledge.
- Diamanduros, T., Downs, E., & Jenkins, J.S. (2008) The role of school psychologists

- in the assessment, prevention and intervention cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45(8), 693-704.
- Dilmaç, B., & Aydoğın, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences*, 5(3), 185-188.
- Dölek, N. (2002). *İlk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbaca davranışların incelenmesi ve zorbalığı önleme tutumu geliştirilmesi programının etkisinin araştırılması*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dubowitz, H. (1989). Prevention of child maltreatment: What is known. *Pediatrics*, 83, 570-577.
- Durlak, J. A. (1997). *Successful prevention programs for children and adolescents*. New York: Plenum Press.
- Ekici, S., & Uçak, N. Ö. (2012). İlköğretim öğrencilerinin İnternet'te bilgi arama davranışları. *Türk Kütüphaneciliği*, 26(1), 78-96.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş: Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri* (1.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Epstein, A., & Kazmierczak, J. (2006). Cyber bullying: What teachers, social workers, and administrators should know. *Illinois Child Welfare*, 3(1-2), 41-51.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları*, 27, 31-42.
- Erol, D. (2007). Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıklar: Eskişehir ili örneği. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ersoy, Ö. A. ve Özkan, H. K. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının cinsel istismara ilişkin bilgilerinin incelenmesi: Nitel bir bakış. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 6(1), 123-139.
- Finkelhor, D. (1986). Prevention: A review of programs and research . In D. Finkelhor (Ed.), *A sourcebook on child sexual abuse* (pp. 224-254). Beverly Hills, CA: Sage.
- Finkelhor, D. & Dziuba-Leatherman, J. (1995). Victimization prevention programs: A National survey of children's exposure and reactions. *Child Abuse &*

- Neglect*, 19, 129-139.
- Gibson, L., & Leitenberg, H. (2000). Child sexual abuse prevention programs: Do they decrease the occurrence of child sexual abuse? *Child Abuse and Neglect*, 24, (9), 1115-1125.
- Goodson, I., & Walker, R. (2005). Putting life into educational research. In R. R. Sherman & R. B. Webb (Eds.). *Qualitative research in education: Focus and Methods* (pp. 108-121). London: RoutledgeFalmer.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6(2), 511-537.
- Greene, J. C. (2005). The generative potential of mixed methods inquiry 1. *International Journal of Research & Method in Education*, 28(2), 207-211.
- Greene, J. C., Krayder, H., & Mayer, E. (2005). Combining qualitative and quantitative methods in social inquiry. In B. Somekh & C. Lewin (Eds.), *Research methods in the social sciences* (pp. 275-282). London: Sage.
- Griffin, R. S., & Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and violent behavior*, 9(4), 379-400.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güner, Ş.İ., Güner, S. ve Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; istismar. *Van Tıp Dergisi*, 17(3), 108-113.
- Günüç, S. (2013). İnternet bağımlılığını yordayan bazı değişkenlerin cart ve chaid analizleri ile incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 88-101.
- Harvey, P., Forehand, R., Brown, C., & Holmes, T. (1988). The prevention of sexual abuse: Examination of the effectiveness of a program with kindergarten-age children. *Behavior Therapy*, 19, 429-435.
- Hayward, K. S., & Pehrsson, D. E. (2000). Interdisciplinary action supporting sexual assault prevention efforts in rural elementary schools. *Journal of Community Health Nursing*, 17, 141-150.
- Hebert, M., Lavoie, F., Piche, C., & Poitras, M. (2001). Proximate effects of a child sexual abuse prevention program in elementary school children. *Child Abuse and Neglect*, 25, 505-522.

- Hinduja, S., & Patjin, J. (2008), Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156.
- Hoglund, W. L. G., Hosan, N. E., & Leadbeater, B. J. (2012). Using your WITS: a 6-year follow-up of a peer victimization prevention program. *School Psychology Review*, 41(2), 193–214.
- Hovardaoğlu, S. (2000). *Davranış bilimleri için araştırma teknikleri*. VE-GA Yayınları.
- Howitt, D., & Cramer, D. (1997). *A guide to computing statistics with SPSS for Windows*. Simon & Schuster.
- Humphreys, T. (2002). *Çocuk eğitiminin anahtarı: özgüven*. (Çeviri: Anapa, T.) Epsilon Yayınevi: İstanbul.
- Johnson, B. B. (1987). Sexual abuse prevention: A rural interdisciplinary effort. *Child Welfare*, 66, 165–173.
- Johnson, B., & Christensen, L. (2004). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches (2nd ed.)*. Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon.
- Juvonen, J., Graham, S., & Schuster, M. A. (2003). Bullying among young adolescents: The strong, the weak, and the troubled. *Pediatrics*, 112(6), 1231-1237.
- Kapcı, G.E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, 140-57.
- Karagülmez, Ç., Dinçyürek, S., Kıralp, Y. ve Şahin, S. (2006). İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslar Arası Katılımlı Sempozyum*, s.119-131. İstanbul: UNICEF.
- Karahisar, T. (2014). İnternet'te çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(4), 82-95.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (17.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kartal H. ve Bilgin A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: okulda zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde*

- Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3(2), 207- 227.
- Kaşıkcı, D. N., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E., ve Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların İnternet alışkanlıkları ve güvenli İnternet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230-243.
- Kayri, M., Tanhan, F., ve Tanrıverdi, S. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde İnternet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(1), 1-27.
- Kenny, M. C., Capri, V., Thakkar-Kolar, R. R., Ryan, E. E., & Runyon, M. K. (2008). Child sexual abuse: From prevention to self-protection. *Child Sexual Abuse Review*, 17, 36-54.
- Kepenekci, Y. K., & Çınkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse & Neglect*, 30(2), 193-204.
- Kır, E. (2013). Çocuklara yönelik cinsel taciz ve istismara karşı önleyici eğitim çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 785-800.
- Kim, Y. S., Koh, Y. J., & Leventhal, B. (2005). School bullying and suicidal risk in Korean middle school students. *Pediatrics*, 115(2), 357-363.
- Kirby, D. (1992). School-based programs to reduce sexual risk-taking behaviors. *Journal of School Health*, 62 (7), 280-287.
- Koç, F., Aksit, S., Tomba, A., Aydın, C., Koturoğlu, G., Korkmaz Çetin, S., Aslan, A., Halıcioğlu, O., Erşahin, Y., Turhan, T., Çelik, A., Şenol, E., Kara, S., Solak, U. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi'nin bir yıllık deneyimi. *Türk Pediatri Arşivi*, 47, 119-24.
- Korkut-Owen, F. (2015). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Krahe´, B., & Knappert, L. (2009). A group-randomized evaluation of a theatre-based sexual abuse prevention programme for primary school children in Germany. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 19, 321–329.
- Kraizer, S. K. (1986). Rethinking prevention. *Child Abuse & Neglect*, 10(2), 259-261.
- Kraizer, S., Witte, S. S., & Fryer, G. E. (1989). Child sexual abuse prevention programs. What makes them effective in protecting children? *Children Today*, 18, 23-27.
- Kutlu, F. (2005). *Zorbalık davranışlarıyla başa çıkma eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin zorba davranışları üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış doktora

- tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- Lanning, B., & Massey-Stokes, M. (2006). Child sexual abuse prevention programs in Texas accredited non-public schools. *American Journal of Health Studies*, 21(1), 36-43.
- Leadbeater, B., Hogg, W., & Woods, T. (2003). Changing contexts? The effects of a primary prevention program on classroom levels of peer relational and physical victimization. *Journal of Community Psychology*, 31(4), 397–418.
- Lee, Y. K., & Tang, C. S. (1998). Evaluation of a sexual abuse prevention program for female Chinese adolescents with mild mental retardation. *American Journal of Mental Retardation: AJMR*, 103(2), 105-16.
- Lenhart, A. (2015). *Teens, social media & technology overview 2015*. Retrieved from <<http://www.pewinternet.org/2016/04/09/teens-social-media-technology-2016/>>
- Leetch, A. N., & Woolridge, D. (2013). Emergency department evaluation of child abuse. *Emergency Medicine Clinics on North America*, 31(3), 853-873.
- Levin, P. G. (1983). Teachers' perceptions, attitudes, and reporting of child abuse/neglect. *Child Welfare*, 62, 14-20.
- Lievens, E., Dumortier, J., & Ryan, P. S. (2006). The coprotection of minors in new media: A European approach to coregulation. *Journal of Juvenile Law & Policy*, 10, 97–151.
- Livingstone, S. & Bober, M. (2005). *UK Children Go Online*. Economic and Social Research Council.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., Ólafsson, K., & Haddon, L. (2014). *Children's online risks and opportunities: Comparative findings from EU Kids Online and Net ChildrenGo Mobile*. London: London School of Economics and Political Science.
- Lumley, V. A., & Miltenberger, R. G. (1997). Sexual abuse prevention for persons with mental retardation. *American Journal of Mental Retardation*, 101(5), 459-472.
- MacIntyre, D. & Carr, A. (1999). Evaluation of the effectiveness of the stay safe primary prevention programme for child sexual abuse. *Child Abuse Neglect*,

23(12), 1307-1325.

- MacIntyre, D., & Carr, A. (2000). Prevention of child sexual abuse: Implications of programme evaluation research. *Child Abuse Review*, 9(3), 183-199.
- Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*, 45(4), 323-348.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education* (2nd edition). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Miles, M., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book* (2nd ed.). California: Sage Publications.
- Morgan, N. S. (2009). *Quick, easy and effective behaviour management ideas for the classroom*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Munday, C., & Joyce, C. (1999). "You haven't told us how to tell!": An evaluation of an intervention raising awareness of paedophile activity. *International Journal of Health Promotion & Education*, 37, 126–128.
- Müderrisoğlu, S., Dedeoğlu, C., Akço, S., & Akbulut, B. (2014). *Türkiye'de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması*. <http://www.ailecocuksiddet.info/RAPOR.pdf> adresinden indirilmiştir.
- Nemerofsky, A. G., Carran, D. T., & Rosenberg, L. A. (1994). Age variation in performance among preschool children in a sexual abuse prevention program. *Journal of Child Sexual Abuse*, 3, 85-102.
- Nedim-Bal, P., & Kahraman, S. (2015). The effect of cyber bullying sensibility improvement group training program on gifted students. *Journal of Gifted Education Research*, 3(2), 48-57.
- Nickerson, A. B., Aloe, A. M., Livingston, J. A., & Feeley, T. H. (2014). Measurement of the bystander intervention model for bullying and sexual harassment. *Journal of Adolescence*, 37(4), 391-400.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları okul öncesi dönem*. (Dördüncü Baskı). Epsilon Yayınevi: İstanbul.
- Oldfield, D., Hays, B. J., & Megel, M. E. (1996). Evaluation of the effectiveness of Project Trust: An elementary school-based victimization prevention strategy. *Child Abuse & Neglect*, 20, 821– 832.
- Olweus, D. (1999). *Bullying prevention program*. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, Institute of Behavioral Science, University of

Colorado at Boulder

- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational leadership*, 60(6), 12-17.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780.
- Ögel, K., Tarı, I. ve Yılmazçetin-Eke, C. (2006). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Öksüz, Y., Çevik, C., Sümen, Ö. Ö., Baba, M. ve Güven, E. (2012). Öğretmenlik uygulaması yapılan ilköğretim okullarındaki zorba davranışların incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 5(1), 205-229.
- Özkan, Y. & Çiftçi, E. G. (2010). Düşük sosyo ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9(2), 576-586.
- Patton, M. Q. (2002). Designing qualitative studies. *Qualitative research and evaluation methods*, 3, 230-246.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2),185-206.
- Pelcovitz, D., Adler, N. A., Kaplan, S., Packman, L., & Krieger, R. (1992). The failure of a school-based child sexual abuse prevention program. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31, 887–892.
- Peren, S. ve Alsaker, F.D. (2006). "Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten". *J Child Psychol Psychiatr*, 47, 45-57.
- Peterson, M.S., & Urquiza, A. J. (1993). *The role of mental health professionals in the prevention and treatment of child abuse and neglect*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(2), 531- 562.
- Pişkin, M. & Ayas, T. (2011). Akran zorbalığı ölçeği: çocuk formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-12.
- Poche, C., Yoder, P., & Miltenberger, R. (1988). Teaching self protection to children using television techniques. *Journal of Applied Behaviour Analysis*, 21, 253-261.
- Pressel, D. (2000). Evaluation of physical abuse in children. *American Family*

- Physician*, 61(10), 3057-3064.
- Punch, K. F. (2005). The analysis of qualitative data. *Introduction to Social Research, Quantitative and Qualitative Approaches, 2nd Edition*, by Keith F Punch, 197-216.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.
- Rezan-Çeçen, A. (2007). Çocuk cinsel istismarı: Sıklığı, etkileri ve okul temelli önleme yolları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F., & Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. World Health Organization [WHO], Switzerland, 87-121.
- Sahillioğlu, D. (2016). *0-12 yaş çocukların istismar ve ihmali önlemeye yönelik anne baba eğitim programı önerisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Santor, D. A., Haggerty, J. L., Lévesque, J. F., Burge, F., Beaulieu, M. D., Gass, D., & Pineault, R. (2011). An overview of confirmatory factor analysis and item response analysis applied to instruments to evaluate primary healthcare. *Healthcare Policy*, 7, 79-92.
- Santrock, J. W. (2012). Ergenlik. D. M. Siyez (Çev. Ed.), *Benlik, kimlik, duygu ve kişilik içinde* (s. 129-161). Ankara: Nobel.
- Saslowsky, D. A., & Wurtele, S. K. (1986). Educating children about sexual abuse: Implications for pediatric intervention and possible prevention. *Journal of Pediatric Psychology*, 11, 235-245.
- Senemoğlu, N. ve Genç, Ş. (2001). *İlköğretimde etkili öğretim ve öğrenme öğretmen el kitabı*. Modül 12-Okul Öncesi Eğitimi MEB Yayınları.
- Serin, O. (2012). Mobile learning perceptions of the prospective teachers (Turkish Republic of Northern Cyprus sampling). *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 11(3), 222.
- Sicher, P., Lewis, O., Sargent, J., Chaffin, M., Friedrich, W.N., Cunningham, N., Thomas, R., Thomas, P., & Villani, V.S. (2000). Developing child abuse prevention, identification and treatment systems in eastern Europe. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 39(5), 660-7.
- Sloan, R. S., & Porter, B. D. (1984). Preventing sexual abuse of children: A model school education program. *Journal of Community Health Nursing*, 1, 181-

- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49(4), 376-385.
- Sönmez, S. ve Bektaş, Ö. (2006). *Okulöncesi öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmali içeren küçük öyküler üzerine görüş ve tutumları*. Uluslararası Katılımlı Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Okulöncesi Eğitiminin Dünü, Bugünü ve Geleceği Sempozyumu, Kıbrıs.
- Stefanakou, A., Tsiantis, A. C., & Tsiantis, J. (2014). A review of anti-bullying prevention and intervention programmes in Greece. *International Journal of Mental Health Promotion*, 16(1), 19-27.
- Stock, P. (2004). *The Harmful Effects on Children of Exposure to Pornography*. Canadian Institute for Education on the Family.
- Şahin, R. (2002). *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler Süreci*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şahin, M. ve Akbaba, S. (2010). İlköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması. *Kastamonu eğitim Dergisi*, 18(1), 331-342.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- Tang, C. S., & Lee, Y. K. (1999). Knowledge on sexual abuse and self-protection skills: A study on female chinese adolescents with mild mental retardation. *Child Abuse Neglect*, 23(3), 269-79.
- Tavuz, Ş. (2015). Çocuklara yönelik şiddet ve ihbar zorunluluğu. *Okul Psikolojik Danışmanı E-Bülteni*, 5, 5-10.
- Telljohann, S. K., Everett, S. A., & Price, J. H. (1997). Evaluation of a third grade sexual abuse curriculum. *The Journal of School Health*, 67, 149–153.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydin, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior*, 11(6), 643-648.
- Topping, K. J., & Barron, I. G. (2009). School-based child sexual abuse prevention programs: A review of effectiveness. *Review of Educational Research*, 79, 431-463.
- Turhan, E., Sangun, O. ve İnandı, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve

- önlenmesi. *Sted*, 15(9), 153-157.
- Tutty, L. M. (1992). The ability of elementary school children to learn child sexual abuse prevention concepts. *Child Abuse & Neglect*, 16, 369–384.
- Tutty, L. M. (1997). Child sexual abuse prevention programs: Evaluating Who Do You Tell. *Child Abuse & Neglect*, 21, 869–881.
- Türktan, Ş. (2013). *Zorbalıkla baş etmeye yönelik akran destek programının ortaokul 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin zorbalıkla baş etme becerilerine etkileri*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- Uğürol, Y. (2010). *Atılganlık becerilerini geliştirme eğitimi programının ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin zorbalığa uğrama düzeylerinin azaltılmasına etkisi: YİBO örneği*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- UNICEF Annual Report (2014). UNICEF Publications https://www.unicef.org/publications/index_82455.html adresinden alınmıştır
- UNICEF (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu*. <http://www.UNICEF.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismariraporu-tr.pdf> adresinden indirilmiştir.
- Upshur, C. C. (1990). Early intervention as preventive intervention. In S. J. Meisels & J.P. Shankoff (Eds.). *Handbook of Early Childhood Intervention*. (sayfa: 633-650). Cambridge Yayını.
- US Department of Health and Human Services, Administration on children, Youth and Families (ACYF). (2009). <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/pubs/cm07/cm07.pdf> adresinden alınmıştır.
- Uzanay, Y. ve Koçak, M. (2005). İnternet üzerinden çocuk pornografisi ve mücadelede yaşanan sıkıntılar. *Turkish Journal of Police Studies*, 7(1), 97-116.
- Üstündağ, A., Şenol, F. B. ve Mağden, D. (2015). Ebeveynler çocuk istismarına yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bilinçlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1, 212-227.
- Vannan, P., & Watson, M. S. (2008). Feel think do—A sexual abuse prevention

- programme for primary pupils. *Education and Health*, 26, 43–44.
- Varjas, K., Henrich, C., & Meyers, J. (2009). Urban middle school students' perceptions of bullying, cyberbullying and school safety. *Journal of School Violence*, 8, 159-176.
- Verma, G. K., & Mallick, K. (2005). *Researching education: perspectives and techniques*. London: Falmer Press.
- Watson, B., & Halford, W. K. (2010). Classes of childhood sexual abuse and women's adult couple relationships. *Violence Vict*, 25(4), 518-35.
- Weatherley, R., Hajar, A. B. S., Noralina, O., John, M., Preusser, N., & Yong, M. (2012). Evaluation of a school-based sexual abuse prevention curriculum in Malaysia. *Children and Youth Services Review*, 34, 119–125.
- Weber, R. P. (1990). *Basic content analysis* (2. bs.). CA: Newbury Park.
- Willard, N. E. (2005) *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats :Responding to the challenge of online social aggression, threats ,and distress*. Retrived from [http:// www.csriu.org /cyberbully /.Docs/cbct educator.pdf](http://www.csriu.org/cyberbully/.Docs/cbct_educator.pdf)
- Willard, N. E. (2007a). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research Press.
- Willard, N. E. (2007b). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 64-65.
- Wolfe, V. V. (1998). Child sexual abuse. In E.J. Mash., R.A. Barkley. *Treatment of childhood disorders* (pp.545-597). New York: Guilford Press.
- World Bank. (2015). *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. Washington, DC: World Bank.
- World Health Organization. (2014). <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en> adresinden alınmıştır.
- World Health Organization. Child Maltreatment. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/> adresinden alınmıştır.
- Worthen, M. R. (2007). Education policy implications from the expert panel on electronic media and youth violence. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S61-S63.
- Wurtele, S. K. (1990) Teaching personal safety skills to four year old children: A behavioural approach. *Behaviour Therapy*, 21, 25-32
- Wurtele, S. K., Gillispie, E. I., Currier, L. L., & Franklin, C. F. (1992). A comparison of teachers vs. parents as instructors of a personal safety program for primary

- school students. *Child Abuse and Neglect*, 16, 127-137.
- Wurtele, S. K., Kast, L. C., & Melzer, A. M. (1992). Abuse prevention education for young children: a comparison of teachers and parents as instructors. *Child Abuse Neglect*, 16(6), 865-76.
- Wurtele, S., Marrs, S., & Miller-Perrin, C. (1987). Practice makes perfect: The role of Participant modelling in sexual abuse prevention programs. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, 599-602.
- Wurtele, S. K., & Miller-Perrin, C. L. (1987). An evaluation of side effects associated with participation in a child sexual abuse prevention program. *The Journal of School Health*, 57, 228–231.
- Wurtele, S. K., & Owens, J. S. (1997). Teaching personal safety skills to young children: An investigation of age and gender across five studies. *Child Abuse & Neglect*, 21, 805-814.
- Gençer, E. (2016). Okul öncesi çocukların bilgi ve iletişim teknolojileriyle etkileşiminin bazı değişkenler yönünden incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 2235-2252.
- Ybarra, M., West, M. D., & Leaf, P. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50.
- Yenilmez, Y. ve Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal zorbalık ve öğretmenlerin farkındalık durumlarına bir bakış. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 420-432.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yukay, M. (2003). *İlköğretim üçüncü sınıf öğrencilerine yönelik sosyal beceri programının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Zwi, K. J., Woolfenden, S. R., Wheeler, D. M., O'brien, T. A., Tait, P., & Williams, K. W. (2007). School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3, CD004380.

EK-A: Ölçme Araçları

Demografik Bilgi Formu: Bu form, çocuklar ve anne babaları hakkındaki demografik bilgileri elde etmek amacı ile geliştirilecektir. Demografik özelliklerin belirlenmesi amacı ile çocuğun adı, yaşı, cinsiyeti, okulu, sınıfı, öğretmeni, anne-babasının öğrenim ve çalışma durumu, gelir düzeyi, aile yapısı, kardeş sayısı ve çocuğun süregelen bir hastalığının olup olmadığı hakkında bilgi sağlayacak sorulara yer verilecektir.

Çocuğun adı:

Yaşı (ay olarak):

Cinsiyeti:

Okulu:

Sınıfı:

Öğretmeni:

Anne : Sağ () Ölü () Öz () Üvey ()

Baba : Sağ () Ölü () Öz () Üvey ()

Annenin öğrenim durumu:

Mesleği:

Babanın öğrenim durumu:

Mesleği:

Ailenin aylık geliri:

Çocuk sayısı:

Çocuğun süregelen bir hastalığı var mı? Varsa nedir?

Güvenlik Bilgi ve Beceri Değerlendirme Anketi (İstismar Riskinin Tanınması Değerlendirme Aracı): Bu ölçme aracı, Kraizer (1986) tarafından çocuklardan bilgi edinmek amacıyla geliştirilmiş, araştırmacı tarafından uyarlanmıştır. Puanlama sistemi birden beşe kadar olup, çocuğun cevabına göre toplam puan elde edilmektedir.

1. Hiç tanımadığın birinin elinde sana ait olan bir şey var, onu sana vermek istiyor, ne yaparsın?

3 Hayır almam (doğru cevap)

2 Bilmiyorum

1 Evet alırım (yanlış cevap)

2. Tek başınayken; tanımadığın bir kimse seninle konuşmak istiyor; ne yaparsın?

3 Hayır konuşmam (doğru cevap)

2 Bilmiyorum ya da diğer

1 Evet konuşurum (yanlış cevap)

3. Seni okuldan kim alıyor? Eve nasıl gidiyorsun?

Anne/baba/büyükanne/büyükbaba ya da diğer

Araba/servis/yürüyerek ya da diğer

4. Okul çıkışında annenin seni okuldan almasını beklerken, tanımadığın biri gelip annenin işinin çıktığını, seni alamayacağını, bu yüzden eve onunla gitmen gerektiğini söylüyor. Bu durumda ne yaparsın?

5 Gitmem ve şifreyi sorarım (doğru++)

4 Gitmem ya da şifreyi sorarım (doğru+)

3 Güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim

2 Bilmiyorum

1 Dolaşır ve ne yapacağımı birisine sorarım (etkisiz)

0 O kişiyle giderim (yanlış)

5. Bir mağazada/markette annenin, babanın ya da tanıdığın bir yetişkinin yanında dolaşırken uzaklaştığını, kendisini göremediğini, yani kaybolduğunu fark ettin. Bu durumda ne yaparsın?

5 Kasiyere giderim, ona ismimi söylerim ve orada beklerim (doğru cevap ++)

4 Kasiyere giderim ve ona ismimi söylerim (doğru +)

3 Bilmiyorum

2 Dolaşırım ve annemi ya da orada polis var mı diye sorarım (etkisiz)

- 1 Eve giderim (yanlış cevap)
6. Biri sana hoşlanmadığın, seni rahatsız eden bir şekilde dokunursa ne yaparsın?
- 5 Vücut dili ve kelimelerle hayır derim, güvendiğim bir yetiskine soylerim (doğru cevap ++)
- 4 Sadece vücut dili ya da kelime kullanırım (doğru +)
- 3 Güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim
- 2 Bilmiyorum
- 1 Bahane bulurum, banyoya giderim vb. (yanlış cevap)
- 0 Hiçbir şey yapmam (yanlış cevap)
7. Amcan/dayın seni sıkı bir şekilde kucaklarsa ve sen bundan hoşlanmazsan ne yaparsın?
- 5 Hayır derim, uzaklaşıyorum ve güvendiğim bir yetişkine söylerim(doğru cevap ++)
- 4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru fikir+)
- 3 Bilmiyorum
- 2 Bahane bulurum, kaçırım (yanlış cevap)
- 1 Hiçbir şey yapmam (yanlış cevap)
8. Biri seni rahatsız edecek şekilde ya da gıdıklayarak dokunursa ve ona bunu yapmamasını söylediğin halde durmazsa ne yaparsın?
- 5 Birisine 'Söyleyeceğim' derim (doğru cevap ++)
- 4 Yapma demeye devam derim (doğru fikir+)
- 3 Bilmiyorum
- 2 Bahane bulurum, kaçırım (yanlış cevap)
- 1 Hiçbir şey yapmam (yanlış cevap)
9. Bir yetişkin hoşlanmadığın bir şekilde sana dokunursa ve sen ona 'hayır' dediğinde; o da 'özür dilerim, lütfen kimseye söyleme. Sana kek ve dondurma veririm' derse ne yaparsın?
- 5 Özrü kabul etmem ve birisine söylerim (doğru cevap ++)
- 4 Hayır derim ya da bir şekilde birisine söylerim (doğru fikir+)
- 3 Bilmiyorum
- 2 Uzaklaşıyorum, oynamaya giderim, başka bir şey yaparım (yanlış cevap)
- 1 Kabullenirim, hiçbir şey yapmam (yanlış cevap)
10. Annenin/babanın bir arkadaşı seni öper, kucaklar ve senden bunun bir sır olarak kalmasını isterse, ne yaparsın?

5 'Sır tutamam' derim ve birisine söylerim (doğru cevap ++)

4 Hayır derim ya da uzaklaşır birisine söylerim (doğru fikir+)

3 Bilmiyorum

2 Evet, ama... (açıklama getirir) (yanlış cevap)

1 Sır tutarım (yanlış cevap)

11. Bir sorunun olduğunda, yardım istemek için kime/kimlere gidersin?

5 Anne, baba ve başka bir yetişkine giderim (doğru cevap ++)

4 Sadece birine giderim (doğru fikir+)

3 Bilmiyorum

2 Kardeş, evcil hayvan, polise giderim (yanlış cevap)

1 Kimseye söylemem (yanlış cevap)

Akran Zorbalığı Değerlendirme Aracı: Görüşme soruları, ilgili literatür ışığında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Puanlama sistemi birden beşe kadar olup, çocuğun cevabına göre toplam puan elde edilmektedir.

1. İsmi ne? Kaç yaşındasın? En çok ne yapmaktan hoşlanırsın?
3 Evet, iyi hissediyorum
2 Bilmiyorum
1 Hayır, iyi hissetmiyorum
4. Arkadaşın oyun oynarken, etkinlik yaparken senin istemediğin şekilde davranırsa ne yaparsın?
5 Vücut dili ya da kelime ile yapma derim ve güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)
4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim
3 Bilmiyorum
2 Ona vururum ya da başka birşey yaparım
1 Bahane bulurum, uzaklaşıyorum vb. (yaygın cevap)
0 Kabullenirim, tepki vermem (yanlış cevap)
5. Arkadaşın ya da başka bir çocuk sana hoşlanmadığın bir şekilde seslenirse ya da isim takarsa, ne yaparsın?
5 Vücut dili ya da kelime ile yapma derim ve güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)
4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim
3 Bilmiyorum
2 Ona vururum ya da başka birşey yaparım
1 Bahane bulurum, uzaklaşıyorum vb. (yaygın cevap)
0 Kabullenirim, isim takmasına izin veririm (yanlış cevap)
6. Arkadaşın ya da başka bir çocuk almasını istemediğin halde senin kişisel eşyayı/oyuncağını zorla alırsa, ne yaparsın?
5 Vücut dili ya da kelime ile yapma derim ve güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)
4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim
3 Bilmiyorum
2 Ona vururum ya da başka birşey yaparım

1 Bahane bulurum, uzaklaşırım vb. (yaygın cevap)

0 Kabullenirim, almasına izin veririm (yanlış cevap)

7. Arkadaşın ya da başka bir çocuk sana kötü bir şey yapacağını (vuracağını, itekleyeceğini vb.) söylerse, tehdit ederse, ne yaparsın?

5 Vücut dili ya da kelime ile yapma derim ve güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)

4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim

3 Bilmiyorum

2 Ona vururum ya da başka birşey yaparım

1 Bahane bulurum, uzaklaşırım vb. (yaygın cevap)

0 Kabullenirim, hiçbir şey yapmam (yanlış cevap)

8. Arkadaşın ya da başka bir çocuk sana vurur ya da ısırırsa, ne yaparsın?

5 Vücut dili ya da kelime ile yapma derim ve güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)

4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim

3 Bilmiyorum

2 Ona vururum ya da başka birşey yaparım

1 Bahane bulurum, uzaklaşırım vb. (yaygın cevap)

0 Kabullenirim, hiçbir şey yapmam (yanlış cevap)

9. Arkadaşların oyun oynarken seninle oynamak istemediklerini söylerse, ne yaparsın?

5 Nedenini sorarım ve onlarla nedeni hakkında konuşurum, güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)

4 Nedenini sorarım ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim

3 Bilmiyorum

2 Ona vururum ya da başka birşey yaparım

1 Bahane bulurum, uzaklaşırım vb. (yaygın cevap)

0 Ağlarım ya da kabullenirim (yanlış cevap)

10. Arkadaşların senin hakkında doğru olmayan, kötü şeyler söylerlerse, ne yaparsın?

5 Vücut dili ya da kelime kullanarak kendimi savunurum, güvendiğim bir yetişkine söylerim (doğru cevap)

4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen, vb.) söylerim

3 Bilmiyorum

2 Ona vururum ya da başka bir şey yaparım

1 Bahane bulurum, uzaklaşırim vb. (yaygın cevap)

0 Hiçbir şey yapmam, kabullenirim (yanlış cevap)

Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi: Bu ölçme aracı programın orijinalinde yer alan çocuklara yönelik olarak hazırlanmış anket sorularından oluşmaktadır. Puanlama sistemi 1/0 şeklinde olup, çocuğun cevabına göre toplam puan elde edilmektedir.

Kültür-Bağımsız Özgüven Kontrol Listesi	Evet	Hayır
1. Arkadaşlarım benimle oyun oynamak ister.	x	
2. Ailem bana asla kızmaz.	x	
3. Kız/erkek çocuk olmaktan memnunum.	x	
4. Okulda başarısızım.		x
5. Ailem benim çoğu şeyi yapamayacağımı düşünür, benim yerime onlar yapar.		x
6. Önemli şeyler yapmaya çalıştığımda genellikle başarısız olurum.		x
7. Sık sık kendimden utanırım.		x
8. Pek çok çocuk benden daha iyi oyun oynar.		x
9. Sık sık başarılı olmadığımı düşünürüm.		x
10. Tanıdığım herkesi severim.	x	
11. Diğer çocuklar kadar mutluyum.	x	
12. Pek çok çocuk benden daha başarılıdır.		x
13. Benden küçük çocuklarla oynamaktan hoşlanırım.		x
14. Sık sık okulda başarısızmışım gibi hissedirim.		x
15. Öğretmenim yeteri kadar iyi olmadığını düşünür.		x
16. Ailem başarısız olduğumu düşünür.		x
17. Çok endişelenirim.		x
18. Ailem/öğretmenim benden hep daha da başarılı olmamı bekler.		x
19. Öğretmenim yanlış yaptığımda/soruyu bilemediğimde bana küser.		x

İnternet Güvenliği Görüşme Soruları: Bu değerlendirme aracı çocuklara yönelik olarak araştırmacı tarafından hazırlanmış açık uçlu görüşme sorularından oluşmaktadır. Puanlama sistemi birden beşe kadar olup, çocuğun cevabına göre toplam puan elde edilmektedir.

1. Bu araçlardan en çok hangisini/hangilerini kullanıyorsun? Hangi sıklıkla? (Bu soruya 'hayır' cevabı veriyse, beşinci soruya geçiniz.)

- Bilgisayar/laptop
- Cep telefonu
- Tablet

2. Bu araçları en çok ne amaçla kullanıyorsun? Ayrıntılı anlatır mısın?

3. Bu araçları kullanırken uyman gereken kurallar var mı? Bu kuralları kim belirledi?

3 Evet var, anne ve baba

2 Evet var, anne ya da baba

1 Hayır yok

4. Bu araçları kullanırken kendini nasıl hissediyorsun?

3 Evet, iyi hissediyorum

2 Bilmiyorum

1 Hayır, iyi hissetmiyorum

5. Bu aracı/araçları kullanırken, internette seni rahatsız eden, yaşına uygun olmayan bir durumla (fotoğraf, video, içerik, vb.) karşılaşırsan ne yaparsın?

5 Sayfayı kapatır, öğretmen, anne ve babama söylerim (doğru ++)

4 Sayfayı kapatır ya da sadece birine söylerim (doğru +)

3 Bilmiyorum

2 Kardeş, arkadaş, evcil hayvan, polise söylerim (yanlış cevap)

1 Kimseye söylemem, kabullenirim (yanlış cevap)

6. Tablet, bilgisayar ya da akıllı telefon aracılığıyla kullandığın internette senin için uygun olmayan/istemediğin bir duruma maruz kaldığında, yardım istemek için kime/kimlere gidersin?

5 Öğretmen, anne ve babama giderim (doğru ++)

4 Sadece birine giderim (doğru +)

3 Bilmiyorum

2 Kardeş, arkadaş, evcil hayvan, polise giderim (yanlış cevap)

1 Kimseye gitmem, kabullenirim (yanlış cevap)

7. Tek başınayken; internette tanımadığın bir kimse seninle konuşmak istiyor; ne yaparsın?

3 Hayır konuşmam (doğru cevap)

2 Bilmiyorum ya da diğer

1 Evet konuşurum (yanlış cevap)

8. İnternette birisi sana uygun olmayan şeyler izletir ve senden de bunun sır olarak kalmasını isterse, ne yaparsın?

5 'Sır tutamam' derim ve güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen vb.) söylerim (doğru ++)

4 Hayır derim ya da güvendiğim bir yetişkine söylerim (iyi fikir +)

3 Bilmiyorum

2 Evet, ama... (açıklama getirir) (yanlış cevap)

1 Sır tutarım (yanlış cevap)

9. Arkadaşın sana İzlememeniz gereken, yaşınıza uygun olmayan bir video İzlemeyi önerdi, ne yaparsın?

5 İzlemem derim ve güvendiğim bir yetişkine (anne, baba, öğretmen vb.) söylerim (doğru ++)

4 İzlemem derim ya da sadece birine söylerim (doğru +)

3 Bilmiyorum

2 Kardeş, arkadaş, evcil hayvan, polise söylerim (yanlış cevap)

1 Kimseye söylemem, izlerim (yanlış cevap)

Güvenli Çocuk Programını Değerlendirme Öğretmen Görüşme Formu: Form araştırmacı tarafından sınıfında program uygulanan öğretmenlerin Güvenli Çocuk programını değerlendirmeleri amacı ile oluşturulmuştur. Formda deney grubunda yer alan çocukların öğretmenlerine sorulmak üzere açık uçlu görüşme soruları bulunmaktadır.

Adı:

Eğitim düzeyi:

Meslek:

Güvenli Çocuk Programını Uygulamadan Önce (ön-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Son zamanlarda medyada da sık sık yer alan istismar yarasını duydunuz mu?
 - Bu konu hakkında görüşleriniz nelerdir?
4. Çocuk istismarı nasıl önlenebilir? Görüşlerinizi açıklar mısınız?
 - Çocuk istismarını önlemek için ne yapılabilir?
5. Kendilerini koruma boyutunda çocuklara hangi beceri ve davranışları kazandırmalıdır?
6. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir? Açıklar mısınız?

Güvenli Çocuk Programını Uyguladıktan Sonra (son-test); araştırmacı bu aşamada programın etkililiğini incelemek amacıyla programı kendisi uygulayacaktır. Bu noktada sınıfında Güvenli Çocuk Programı uygulanan öğretmenlere;

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Günlük rutinler esnasında çocuklarda ne gibi kendini koruma becerileri gözlemliyorsunuz?
 - örnek verebilir misiniz?
 - ne tür beceriler?
 - tehlikeli durumlarla başetmede hangi stratejiler?

4. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir?
Açıklar mısınız?
5. Programı tüm boyutlarıyla ele aldığınızda güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?
6. Bu programı önümüzdeki yıllarda kullanmayı düşünür müsünüz?
- gerekçeleriniz nelerdir?
7. Programın uygulama süreciyle ilgili önerileriniz var mı? Nelerdir?

Güvenli Çocuk Programını Değerlendirme Aile Görüşme Formu: Form, araştırmacı tarafından programa dâhil olan çocukların ailelerinin Güvenli Çocuk programını değerlendirmeleri amacı ile oluşturulmuştur. Formda deney grubunda yer alan çocukların ailelerine sorulmak üzere açık uçlu görüşme soruları bulunmaktadır.

Adı:

Eğitim düzeyi:

Meslek:

Güvenli Çocuk Programını Uygulamadan Önce (ön-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Son zamanlarda medyada da sık sık yer alan istismar yarasını duydunuz mu?
 - Bu konu hakkında görüşleriniz nelerdir?
4. Çocuk istismarı nasıl önlenebilir? Görüşlerinizi açıklar mısınız?
 - Çocuk istismarını önlemek için ne yapılabilir?
5. Kendilerini koruma boyutunda çocuklara hangi beceri ve davranışları kazandırmalıdır?
6. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir? Açıklar mısınız?

Güvenli Çocuk Programını Uyguladıktan Sonra (son-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Günlük rutinler esnasında çocuğunuzda ne gibi kendini koruma becerileri gözlemliyorsunuz?
 - örnek verebilir misiniz?
 - ne tür beceriler?
 - tehlikeli durumlarla başetmede hangi stratejiler?
4. Programa aile olarak katılımınız ne düzeyde ve ne şekilde oldu?
 - Kısaca bahseder misiniz?

5. Sizce eğitimin ileriki kademelerinde de Güvenli ocuk Programı uygulanmalı mı? Neden?

**Güvenli Çocuk Programını Değerlendirme Öğretmen Görüşme Formu
(Plasebo ve Kontrol Grubu):**

Adı:

Eğitim düzeyi:

Meslek:

Güvenli Çocuk Programını Uygulamadan Önce (ön-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Son zamanlarda medyada da sık sık yer alan istismar yarasını duydunuz mu?
 - Bu konu hakkında görüşleriniz nelerdir?
4. Çocuk istismarı nasıl önlenebilir? Görüşlerinizi açıklar mısınız?
 - Çocuk istismarını önlemek için ne yapılabilir?
5. Kendilerini koruma boyutunda çocuklara hangi beceri ve davranışları kazandırmalıdır?
6. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir? Açıklar mısınız?

Güvenli Çocuk Programını Uyguladıktan Sonra (son-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Günlük rutinler esnasında çocuklarda ne gibi kendini koruma becerileri gözlemliyorsunuz?
 - örnek verebilir misiniz?
 - ne tür beceriler?
 - tehlikeli durumlarla başetmede hangi stratejiler?
4. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir? Açıklar mısınız?
5. Konuyla ilgili eklemek istedikleriniz var mı? Varsa neler?

Güvenli Çocuk Programını Değerlendirme Aile Görüşme Formu (Plasebo ve Kontrol Grubu):

Adı:

Eğitim düzeyi:

Meslek:

Güvenli Çocuk Programını Uygulamadan Önce (ön-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Son zamanlarda medyada da sık sık yer alan istismar yarasını duydunuz mu?
 - Bu konu hakkında görüşleriniz nelerdir?
4. Çocuk istismarı nasıl önlenebilir? Görüşlerinizi açıklar mısınız?
 - Çocuk istismarını önlemek için ne yapılabilir?
5. Kendilerini koruma boyutunda çocuklara hangi beceri ve davranışları kazandırmalıdır?
6. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir? Açıklar mısınız?

Güvenli Çocuk Programını Uyguladıktan Sonra (son-test);

1. Çocuk istismarının anlamı sizin için nedir? Açıklar mısınız?
2. Size göre kimler çocuklara zarar verir?
 - Nasıl? Ne şekilde?
3. Günlük rutinler esnasında çocuğunuzda ne gibi kendini koruma becerileri gözlemliyorsunuz?
 - örnek verebilir misiniz?
 - ne tür beceriler?
 - tehlikeli durumlara başetmede hangi stratejiler?
4. Ailenin çocuk istismarını önleme noktasında katkısı ne şekilde olabilir? Açıklar mısınız?
5. Konuyla ilgili eklemek istedikleriniz var mı? Varsa neler?

EK-B: Gönüllü Katılım Formları

Çocuk ve Aile Katılımı Araştırma Onay Formu

Sayın Aile,

Sizi ve çocuğunuzu, çocuğunuzun öğrenim gördüğü okulda, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi öğretim üyesi Prof. Dr. Berrin Akman'ın yürüttüğü, "Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı'nın Etkililiğini İnceleme" başlıklı araştırmamıza katılmaya davet ediyoruz. Çalışmanın amacı, okul öncesi dönem çocuklarının kendilerini istismar ve diğer tehlikeli durumlardan korumalarına ve kendilerine duydukları güveni artırmaya yönelik olarak geliştirilen ve Türkiye'deki çocuklar için uyarlanan Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı'nın etkililiğini incelemektir.

Çalışmanın okul öncesi dönem ve ilkokul birinci sınıf çocuklarını ve onların ailelerini ve öğretmenlerini de kapsayarak bir akademik yarıyıl sürececek olup, bu süreçte çocukların kendilerini koruma becerileri artırmaya yönelik bilgi ve becerilerin kazandırılması amacıyla çeşitlik etkinlikler yapılacaktır.

Bu süreçte çocuklarınızın eğitim gördüğü sınıflarda gerçekleşen etkinlikler betimsel notlar ile kaydedilerek kazandıkları bilgi ve beceriler ile ilgili veriler toplanacaktır. Bu çalışma sırasında toplanan çocuğunuza ait bilgiler ve veriler rumuz (takma isim) kullanılarak sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecek ve sizlerle paylaşılacaktır. Çalışma kapsamında elde edilecek olan tüm veriler, çocuğunuzun kendini korumasına yönelik bilgi ve beceri kazanımında, aile katılımı ve eğitimi süreçlerinde, akademik ve bilimsel yayınlarda kullanılacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır ve ne çocuğunuz ne de sizler için hiçbir risk içermemektedir. Sizin bilginiz ve onayınız ve çocuğunuzun gönüllülüğü dışında çalışmada herhangi bir işlem gerçekleşmeyecektir.

Bu çalışma sürecinde gerçekleşecek gözlemler ve etkinlikler size ve çocuğunuza rahatsızlık verecek nitelikte değildir. Ancak çalışmalar sırasında herhangi bir nedenden ötürü siz de çocuğunuz da çalışmayı yarıda bırakmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda araştırmada çalışan uzmanlardan birine veya çocuğunuzun öğretmenine sizin ve/veya çocuğunuzun çalışmaya devam etmek istemediğini iletmeniz yeterli olacaktır. Çocuğunuzun araştırmaya katılmasına izin vermediğiniz takdirde çocuğunuzun öğrenme ortamlarında gerçekleşen etkinliklere katılımı hiçbir şekilde etkilenmeyecektir. Bu durumda çocuğunuzun sınıfındaki rutin eğitim/öğretim faaliyetleri ve düzenlenen etkinliklere katılımı devam edecek ama çocuğunuz için toplanan tüm veriler çalışma dışında tutulacaktır. Bu çalışmanın sonuçlarının çalışmanın gerçekleştirildiği okulda öğrenim gören çocuklara, okul öncesi eğitimi ve ilkokul öğretmenlerinin mesleki gelişimine, okul öncesi eğitimi ve ilkokul programlarına, çocukları okul öncesi eğitime ve ilkokula devam eden ailelere, okul öncesi eğitimi ve ilkokul öğretmen yetiştirme programlarına ve Milli Eğitim Bakanlığı birimlerine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve yanıtlanmasını istediğiniz sorularınız için araştırmayı yürüten Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi araştırma görevlisi Emine Hande Aydos (Tel: 297 86 25 -155; E-posta: handeaydos@yahoo.com.tr) ile iletişim kurabilirsiniz. Sizin ve çocuğunuzun bu araştırmaya gönüllü olarak katılacağını umuyor, teşekkür ediyoruz.

Katılım ile ilgili tercihlerinizi aşağıdaki formda yer alan kutucukları işaretleyerek bildirmenizi rica ediyoruz. Form üzerinde tercihlerinizi her bir soru için tek bir kutucuğa (X) işareti koyarak belirttikten sonra formu çocuğunuzun öğretmenine teslim etmenizi rica ediyoruz.

Aile Adı Soyadı	Adı	Çocuğun Adı Soyadı	Ailenin Çocuğa Yakınlık Durumu	Okul / Sınıf	Tarih ve İmza	
Katılımı Durumu / Onay					Evet	Hayır
1. Bu çalışmaya aile olarak tamamen gönüllü olarak katılıyorum						
2. Çocuğumun yukarıda tanımlanan çalışmada yer almasına onay veriyorum.						
3. Bu çalışma kapsamında çocuğumla ilgili elde edilecek olan tüm bilgi ve verilerin araştırmacılar tarafından, çocuğumun kimliği gizli tutulmak kaydıyla, bilimsel ve akademik yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.						

*LÜTFEN BU FORMU DOLDURUP İMZALADIKTAN SONRA ARAŞTIRMA EKİBİNE VERİLMEK ÜZERE ÇOCUĞUNUZUN ÖĞRETMENİNE GÖNDERİNİZ.

Öğretmen Gönüllü Katılım Formu

Sayın Öğretmenim,

Sizi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi öğretim üyesi Prof. Dr. Berrin Akman'ın yürüttüğü, "Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı'nın Etkililiğini İnceleme" başlıklı araştırmamıza katılmaya davet ediyoruz. Çalışmanın amacı, okul öncesi dönem çocuklarının kendilerini istismar ve diğer tehlikeli durumlardan korumalarına ve kendilerine duydukları güveni artırmaya yönelik olarak geliştirilen ve Türkiye'deki çocuklar için uyarlanan Güvenli Çocuk (Safe Child) Programı'nın etkililiğini incelemektir.

Çalışmanın okul öncesi dönem ve ilkokul birinci sınıf çocuklarını ve onların ailelerini ve öğretmenlerini de kapsayarak bir akademik yıl sürecektir. Bu süreçte çocukların kendilerini koruma becerileri artırmaya yönelik ilgi ve becerilerin kazandırılması amacıyla çeşitlik etkinlikler yapılacaktır.

Çalışmanın şu aşamalarında sizden katılım beklenmektedir: (a) Güvenli Çocuk Programının sınıfınızda araştırmacı tarafından uygulama süreci, (b) çocuğun kendini korumasına dair bilgi ve beceri düzeyini değerlendirme, (c) mülakat çalışması ve (d) aile katılımı ve semineri sırasında destek. Çalışma sırasında toplanan veriler kimlikler gizli tutularak kullanılacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Çalışma yaklaşık bir akademik yarıyıldadır ve gerçekleştirilecektir.

Çalışmaya katılım gönüllük esasına dayalıdır ve hiçbir risk içermemektedir. Çalışma sırasında uygulanacak program, mülakat çalışması ve aile destek çalışmaları sırasında gerçekleştirilecek gözlem kişisel rahatsızlık verecek nitelikte değildir. Ancak çalışmalar sırasında herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz, çalışmayı yarıda bırakmakta, rahatsız olduğunuz durumların ortadan kaldırılması talebinde bulunmakta ve sorulara yanıt vermemekte serbestsiniz. Herhangi bir şekilde rahatsızlığınız sürerse çalışmaya devam etmek istemediğinizi araştırmacılara iletmeniz yeterlidir. Bu çalışmanın sonuçlarının çalışmanın gerçekleştirildiği okulda öğrenim gören çocuklara, okul öncesi eğitimi ve ilkokul öğretmenlerinin mesleki gelişimine, okul öncesi eğitimi ve ilkokul programlarına, çocukları okul öncesi eğitime ve ilkokula devam eden ailelere, okul öncesi eğitimi ve ilkokul öğretmen yetiştirme programlarına ve Milli Eğitim Bakanlığı birimlerine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve yanıtlanmasını istediğiniz sorularınız için araştırmayı yürüten Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Bölümü Okul Öncesi Eğitimi araştırma görevlisi Emine Hande Aydos (Tel: 297 86 25 -155; E-posta: handeaydos@yahoo.com.tr) ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Bu çalışma kapsamında elde edilecek olan tüm veri

ve bilgilerin, araştırmacılar tarafından öğretmen yetiştirme programlarında, bilimsel ve akademik yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Ad / Soyad	Okul / Sınıf	Tarih	İmza

*Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra araştırmacıya teslim ediniz.

EK-C: Aile Semineri İçerik

- Çocuk hakları (dört temel ilke)
- Çocuk istismarı nedir?
- İstismar türleri
 - fiziksel
 - duygusal
 - cinsel
- Sayılarla çocuk istismarı
- Akran zorbalığı
- İnternet güvenliği
- Çocuk istismarını önleme
- Güvenli Çocuk Programı içeriği
- Etkinlik örnekleri
- Çocuklarla iletişim
- Programa aile katılımı
- Öğretmenle işbirliği
- Soru-cevap

EK-Ç: Programın Uyarlanması ve Kullanımına İlişkin İzin

Hi,

I would be happy to have your work with adapting Safe Child to Turkey. The videos in the program are somewhat dated, but the program is just as effective if teachers watch the video and then replicate the role play with students. If you would like to order, PayPal should be easy from the SafeChild.org website. Thank you so much for your interest and support of this important work on behalf of children.

Best,

Sherryl

EK-D: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

Sayı : 35853172/

431-3258

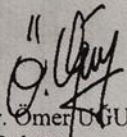
23 Kasım 2015

EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

İlgi. 10.11.2015 tarih ve 3909 sayılı yazınız.

Fakülteniz İlköğretim Bölümü araştırma görevlilerinden **Emine Hande AYDOS**'un **Prof. Dr. Berrin AKMAN** yürütücülüğünde hazırladığı "**SAFE CHILD (Güvenli Çocuk) Programının Etkililiğinin İncelenmesi ve Yaygınlaştırılması**" konulu araştırması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **17 Kasım 2015** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 3001 - 3002 • Faks: 0 (312) 311 9992
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 305 1008

EK-E: MEB Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.4158392

13.04.2016

Konu : Araştırma İzni

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Rektörlük)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 25/03/2016 tarihli ve 788 sayılı yazınız.

Enstitünüz İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı doktora öğrencisi Emine Hande AYDOS'un "Güvenli Çocuk (Safe Child) Programının Etkinliğinin İncelenmesi" konulu tez kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Millî Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (15 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini arz ederim.

Ali GÜNGÖR
Müdür a.
Şube Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.

13.04.2016

Kuşar SUBAŞI
Şef

Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Evi Ankara Bölgeleri ANKARA
E-posta: iletisim@666.meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: +90 312 321 01 15/115

Bu e-yaar güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://www.guvnliimza.gov.tr> adresinden TDEa-041c-3a8b-8812-6eef koda ile teyit edilebilir.

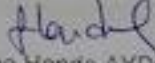
EK-F: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel-ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda ilgili eserlere bilimsel nomlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

12/07/2019

Emine Hande AYDOS

EK-G: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

17/07/2019

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: Güvenli Çocuk (Safe Child) Programının Etkiliğinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
17/07/2019	201	49124	16/07/2018	%17	1152662913

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Emine Hande AYDOS

Öğrenci No.: N12241702

Ana Bilim Dalı: İlköğretim

Programı: Okul Öncesi Eğitimi

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bitirilenlik Dr.

Hande

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof. Dr., Berrin Akman,)

EK-H: Dissertation Originality Report

17/07/2019

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Primary Education

Thesis Title: Examination of Effectiveness of Safe Child Programme

The whole thesis that includes the title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section is checked by using Turnitin plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
17/07/2019	201	49124	18/07/2018	%17	1152662913

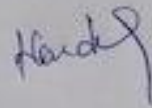
Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Emine Hande AYDOS
Student No.: N12241702
Department: Primary Education
Program: Preschool Education
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

(Prof. Dr.: Berrin Akman,)

EK-I: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

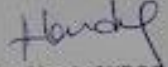
Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izninle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istendiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açıktır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir.⁽²⁾
- o Teziminle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.⁽³⁾

12 /07/2019

Emine Hande AYDOS

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilişkin patent başvurusu yapılmazı veya patent aynı adreçte olduğu anlaşılan durumla tez danışmanının önerisi ve enstitü/analitik departman uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu ile yıl süre ile teze erişime açılmasının ertelenmesine karar verilebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metodoloji kullanıldığı, henüz makaleye dönüştürülmemiş veya patent görülmeyen/ kurulumun değerlendirilme potansiyeli durumunda 3 parçaya veya kuruma hakkı kazanmış/ imzalı olguların birleşiminde bilgi ve bulguların çözümler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü/analitik departman uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile yıl süre ile erişime açılması ertelenir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarım veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, itibar ve güvenliği, savunma ve güvenliği, sağlık vb. konularla ilgili hassas bilgilerin ilgili gizlilik kararı, teze yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarda yapılan ilgili protokol çerçevesinde hazırlanan hassas bilgilerin ilgili gizlilik kararı ile ilgili kurum ve kuruluşları ile ilgili ve/veya ilgili kurum uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen bilginin Yükseköğretim Kurumuna teslimi Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen diğer gizlilik, savunma enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kararları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Olmazken Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü/analitik departman uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

